

Fábián Emília

**Az átalakuló normák hatása a japán biztonságpolitikára.
Yoshidától az Abe-doktrínáig- az antimilitarista normától a
proaktív pacifizmusig**

Nemzetközi Tanulmányok Intézet

Témavezető:

Dr. Gálík Zoltán egyetemi docens

2015

© Fábíán Emília

**Nemzetközi Kapcsolatok
Doktori Iskola**

**Nemzetközi és biztonsági
tanulmányok alprogram**

PHD ÉRTEKEZÉS

Fábián Emília Henrietta

**Az átalakuló normák hatása a japán biztonságpolitikára.
Yoshidától az Abe-doktrínáig- az antimilitarista normától a
proaktív pacifizmusig**

Témavezető:

Dr. Gálik Zoltán egyetemi docens

Budapest, 2015

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	4
Ábrák, táblázatok, térképek, képek jegyzéke	6
Rövidítések jegyzéke.....	8
I. Bevezetés	9
1. A kutatás célkitűzései.....	9
2. A kutatás fő kérdései- hipotézisek	14
3. Fogalom meghatározások	17
4. Szakirodalom és források.....	18
II. A disszertáció metodológiája	22
1. Tartalmi összefoglaló	22
2. Elméleti megközelítések	25
2.1. Buzan és Acharya elmélete: a nem-nyugati nemzetközi kapcsolatok létezése.....	25
2.2. A nemzetközi kapcsolatok japán elméletei: a konstruktivista identitás ...	27
2.2.1. A nemzetközi kapcsolatok elméletének fejlődése Japánban 1945-ig	27
2.2.1.1. Nishida, Tabata és Hirano elméletei: békés és hasznos gazdasági együttműködés más nemzetekkel	27
2.2.1.2. Inoguchi elmélete: diverzitás szintézis nélkül	29
2.2.2. A nemzetközi kapcsolatok elméletének fejlődése Japánban 1945 után	34
2.2.2.1. Maruyama, Inoguchi, Kusano és társainak elméletei: történeti periódusok empirikus vizsgálata.....	34
2.3. Nyugati teóristák politikaelméletei Japánról	37
2.3.1. A nemzetközi kapcsolatok elméleti iskolái: a politikai és a gazdasági normák hatása a biztonságra	37
2.3.2. A normák szerepe a japán biztonságpolitikában- Katzenstein, Berger, Okimoto és Green elméletei	40
2.4. A XXI. század új biztonságpolitikai elméletei- Buzan és társainak szektorális elmélete.....	47
III. Az antimilitarista norma változásának mérése	52
1. A japán biztonságpolitika természete	53

2. A japán biztonságpolitika normatív háttere	55
3. A gazdasági biztonság nem vitatott normái	56
4. A katonai biztonság egymásnak ellentmondó normái	60
5. Értékelés.....	67
IV. A biztonság megfogalmazása Japánban a hidegháború idején	68
1. Az amerikai-japán biztonsági együttműködés	68
2. Az új japán alkotmány és az antimilitarista norma megszületése.....	68
3. Az 1951. évi amerikai-japán béke és biztonsági szerződés: az egyenlőtlen szerződés	69
4. A Yoshida-doktrína - gazdaságfejlesztés és a katonai kapacitások minimalizálása	74
5. Az 1960. évi kölcsönös együttműködési és biztonsági szerződés	80
6. Átfogó biztonságpolitika.....	85
7. A hivatalos fejlesztési támogatások gazdaságdiplomáciai eszközrendszere ...	88
8. Változó normák a hidegháború utolsó éveiben és a XXI. század hajnalán: a biztonság katonai dimenziójának előtérbe kerülése.....	96
9. Értékelés.....	99
V. Japán biztonságpolitikai kihívásai a XXI. században	102
1. Okinawa és az amerikai bázisok: konfrontáció a szövetségesek között	102
2. A megoldatlan területi kérdések	106
2.1. Az Északi Területek: a békeszerződés nélküli béke	108
2.2 Takeshima-szigetek: gazdasági érdekek ütközése.....	111
2.3. Senkaku-szigetek: a nagyhatalmi rivalizálás sűrű zónás területe	114
3. Az újrafegyverkezés.....	122
4. A történelmi kérdések: versengő nacionalizmusok	123
5. A nukleáris védernyő: az antinukleáris norma kontinuitása	128
6. Kína felemelkedése és a japán válasz	133
7. Az aszimmetrikus szövetség	138
8. Értékelés.....	142
VI. Japán biztonságpolitikája a XXI. században: az alkotmánymódosítás kérdésköre	148
1. Az 1990-es évek újrafogalmazott biztonsági törekvései: az Önvédelmi Erők külföldi műveletei	148
2. Japán biztonsági koncepciója a 2000-es években	151

2.1. A Koizumi-doktrína: a nagyhatalmi normalizáció mérföldköve.....	151
3. Energiabiztonsági szemlélet: eltávolodás a hagyományos biztonság koncenciójától	154
3.1. A nukleáris energia jelentősége	155
3.2. A fosszilis energiahordozók stratégiai szerepe.....	158
3.3. Energiadiplomáciai offenzíva: az új biztonsági norma.....	160
4. Az Abe-doktrína és a proaktív pacifizmus.....	163
4.1. Az első Nemzetbiztonsági Stratégia	165
4.2. A proaktív pacifizmus doktrínái	169
4.3. Út az Alkotmány módosítása felé: az újraértelmezés és a kollektív önvédelmi jog gyakorlásának kérdésköre.....	174
VII. Következtetések.....	185
Bibliográfia	198
A kutatáshoz készített interjúk listája	210
A kutatás során felhasznált további források	212
Szakszavak jegyzéke.....	252
A szerző publikációinak listája	254

Köszönetnyilvánítás

Japán kutatásaim kezdete az egyetemi ösztöndíjas tanulmányaim idejére nyúlik vissza. A szigetországban eltöltött első három év alatt megismerhettem az ország politikai, gazdasági és társadalmi rendszerét, valamint ezen belső folyamatok ismeretével teljesebb kép rajzolódott ki Japánnak az ázsiai- és csendes-óceáni térségben betöltött szerepéről és komplex viszonyrendszeréről. A biztonságpolitika szakterület iránti érdeklődésem mesterszakos tanulmányaim során vált intenzívebbé. A téma hazai feldolgozottságának erőteljes hiánya, valamint globális rendszerünkben bekövetkező új biztonsági kihívások megjelenése folytán szükségét éreztem a terület mélyebb kutatásának.

Japán diplomáciai kiküldetésem időtartama alatt rendszeresen konzultációt folytattam japán témavezetőmmel, Dr. Sunami Atsushi professzorral, aki a biztonságpolitika szakterület legjobb japán egyetemének, a GRIPS (National Graduate School of Policy Studies) Biztonsági és Nemzetközi Tanulmányok doktori programjának oktatójaként, valamint a jelenlegi japán kormány szaktanácsadójaként folyamatosan figyelemmel kísérte és segítette kutatásaim folyamatát, valamint a disszertáció írását.

A témában jegyzett szakértők közül szeretném továbbá kiemelni a neves japán kutatóintézet Tokyo Foundation Politikai és Biztonsági Kutatások programjának igazgatóját Dr. Watanabe Tsuneo professzort, aki az amerikai és japán kapcsolatokat, valamint a japán kül- és biztonságpolitika szakértőjeként számos szakmai észrevétellel gazdagította a disszertáció anyagát.

A kutatás gazdaságdiplomáciai részében Dr. Urata Shujiro, a Waseda Egyetem Ázsiai és Csendes-óceáni Tanulmányok mesterprogram professzorának, a nemzetközi kapcsolatok japán elméleteinek feldolgozásában pedig Dr. Soeya Yoshihide, a Keio Egyetem Kelet-Ázsiai Tanulmányok Intézet igazgatójának köszönöm értékes javaslatait és tanácsait.

Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni témavezetőmnek, Dr. Gálik Zoltán egyetemi docensnek mindazért a segítségért és iránymutatásért, mellyel folyamatosan végigkísérte a disszertáció írását.

Őszinte hálával tartozom Dr. Szerdahelyi István, tokiói magyar nagykövetnek az elmúlt években nyújtott hasznos és előremutató tanácsaiért és folyamatos támogatásáért, valamint Dr. Gergely Attila egyetemi adjunktusnak, hogy javaslataival hozzájárult a kutatás elméleti kereteinek pontosításához.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani családomnak és szüleimnek, a disszertáció készítése során nyújtott folyamatos támogatásukért és türelmükért.

Ábrák, táblázatok, térképek, képek jegyzéke

Ábrák

- 1. sz. ábra.** Japán vélemények az ország újrafegyverkezésének kérdésében az 1950-es években (%) (70.o.)
- 2. sz. ábra.** Vélemények az alkotmány módosításáról az 1950-es években (%) (71.o.)
- 3. sz. ábra.** Japán védelmi költségvetése 1955-1990 (milliárd yen és a GNP százalékában) (78.o.)
- 4. sz. ábra.** A bilaterális szövetségről alkotott japán vélemények az 1970-1980-as években (%) (84.o.)
- 5. sz. ábra.** Az Önvédelmi Erők szerepéről alkotott japán közvélemény, 1961-1988 (%) (87.o.)
- 6. sz. ábra.** Vélemények az alkotmány módosításáról, 1957-1988 (%) (87.o.)
- 7. sz. ábra.** Japán hivatalos fejlesztési támogatásainak növekedése 1960-1985 között (92.o.)
- 8. sz. ábra.** Japán közvélemény az Önvédelmi Erők szerepéről, 1978-2000 (%) (97.o.)
- 9. sz. ábra.** Vélemények az alkotmány módosításáról 1980-2000 (%) (98.o.)
- 10. sz. ábra.** Japán közvélekedés Kínáról 2005-2012 (%) (116.o.)
- 11. sz. ábra.** A patriotizmus szó gyakorisága a People's Daily kínai napilap hasábjain 1950-2010 között (117.o.)
- 12. sz. ábra.** A Diaoyu-szigetek gyakorisága a People's Daily kínai napilap hasábjain 1970-2010 között (118.o.)
- 13. sz. ábra.** Kínai hajók a Senkaku-szigetek körüli Japán területi vizeire történő behatolásai 2008-2014 között (120.o.)
- 14. sz. ábra.** Japán védelmi kiadásai 2000-2015 között (trillió yen) (137.o.)
- 15. sz. ábra.** Japán energiafogyasztásának megoszlása 2013-ban (157.o.)
- 16. sz. ábra.** Japán kőolajimportjának forrásai 2014-ben (159.o.)
- 17. sz. ábra.** Japán LNG-importjának forrásai 2010-2014 között (160.o.)

Táblázatok

- 1. sz. táblázat.** A japán kormány által fizetett háborús jóvátétel, valamint a gazdasági és műszaki együttműködési segélyek összege (90.o.)
- 2. sz. táblázat.** A II. világháború utáni japán kormányfők Yasukuni-szentélyben tett látogatásainak száma (125.o.)
- 3. sz. táblázat.** Japán politikusok politikai nézetei/hitvallásai (141.o.)
- 4. sz. táblázat.** Vélemények a biztonság jogi alapjának kérdése tekintetében (180.o.)

Térképek

- 1. sz. térkép.** Amerikai katonai támaszpontok Japánban (103.o.)
- 2. sz. térkép.** Az USA haditengerészetének csendes-óceáni parancsnoksági hatóköre (104.o.)
- 3. sz. térkép.** A területi vitában érintett térségek (107.o.)
- 4. sz. térkép.** Japán Északi Területei- a négy vitatott hovatartozású sziget (109.o.)
- 5. sz. térkép.** Takeshima-szigetek (112.o.)
- 6. sz. térkép.** A Syngman Rhee határvonal (113.o.)
- 7. sz. térkép.** A Senkaku-szigetek (114.o.)
- 8. sz. térkép.** Japán légvédelmi azonosítási zónája (119.o.)

Képek

- 1. sz. kép.** Patriot rakétaelhárító egység Tokió belvárosában, 2012 áprilisában (132.o.)

Rövidítések jegyzéke

ADIZ	Air-Defense Identification Zone- Légvédelmi Azonosítási Zóna
IR	International Relations - Nemzetközi kapcsolatok
JDP	Democratic Party of Japan - Japán Demokrata Párt
JICA	Japan International Cooperation Agency - Japán Nemzetközi Együttműködési Ügynökség
JSP	Japanese Socialist Party - Japán Szocialista Párt
LDP	Liberal Democratic Party of Japan - Liberális Demokrata Párt
ODA	Official Development Assistance - Hivatalos fejlesztési támogatások
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development- Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet
NDPG	New Defense Program Guidelines -Új Védelmi Program Irányelvei
SDF	Self-Defense Forces – Önvédelmi Erők

„*Japán visszatért.*” (Abe [2013]).

I. Bevezetés

1. A kutatás célkitűzései

Kettős kép él bennünk Japánról. Globális szinten úgy tekintünk az országra, mint olyan hatalomra, amely gazdaságilag sikeres érdekérvényesítő, azonban biztonságpolitikai téren lényegesen kisebb szerephez jut más nagyhatalmakhoz képest. Regionális szinten vizsgálva viszont más kép rajzolódik ki róla. A kelet- és dél-kelet-ázsiai államok többsége szoros függőségi viszonyban áll vele, ezért sokszor félelemmel és gyanakvással figyelik szinte minden lépését.

A XX. században történt események jelentős hatást gyakoroltak a japán politikai folyamatokra. II. világháborús vereségét követően szakítva az addigi militarista és imperialista hagyományokkal, száznyolcvan fokos külpolitikai irányváltásra kényszerült, amelyben az új alkotmány pacifista rendelkezései szilárd alapokat biztosítottak az elkövetkező idők békéje számára. A vesztes ország katonai portfóliójának ellenőrzése céljából létrehozták a japán-amerikai biztonsági szövetséget, mely elegáns módon lefektette az ellenségből baráti viszony alapjait. A szigetország védelmére ezt követően az Amerikai Egyesült Államok (a továbbiakban az Egyesült Államok illetve USA) vállalt egyoldalú garanciát, a japánoknak kizárólag a gazdasági növekedésre kellett koncentrálniuk. A megállapodás értelmében arra lehetett számítani, hogy a társadalomban mélyen beágyazódott antilimitarizmus és a pacifizmus iránti elkötelezettség normái olyan mély gyökeret vertek, hogy azok soha nem fognak megváltozni.

2013-as washingtoni beszédében azonban Abe kormányfő kijelentette, hogy „Japán visszatért”, és a jövő Japánja nemcsak gazdaságilag, de nemzetvédelmi szempontból is szilárd talajon álló nemzet lesz (Abe [2013]).

Az értekezés alapvető kutatási kérdése az, hogyan változott Japán biztonságpolitikája a XX. század második felétől kezdve a XXI. század elejéig,

azaz milyen belső és külső tényezők vezettek ahhoz, hogy a II. világháborút követően beagyazódott merev antimilitarista norma századunk első felére egy proaktív pacifista stratégiává változzon. E tekintetben a disszertáció legfőbb feladata az volt, hogy elemezze a II. világháborút követő japán biztonságpolitikai stratégiák fejlődését és nevesítse azokat a normákat, melyek a vizsgált időszak jellemzőiként jelentős hatást gyakoroltak a szigetország nemzetvédelmi stratégiáira. Ezek az irányok tehát egy olyan módszertani keretet jelentenek, melyek segítségével két elemzési szinten vizsgálom meg a különböző normák hatásait, valamint mindezeket tovább mélyítve a következő alkérdésekre keresem a választ: a szigetország biztonságpolitikájának fejlődésére mely normák gyakorolták a legnagyobb hatást, melyek voltak azok a tényezők, melyek segítségével az adott norma politikai befolyása bizonyosságot nyert, valamint a normák és az érdekek hogyan hatnak egymásra.

A külső hatásokat tekintve a disszertáció Japán és az Egyesült Államok biztonságpolitikai kapcsolatát vizsgálja, áttekintve a XX. század közepe óta fennálló, hagyományos biztonságértelmezési alapokon nyugvó együttműködés legfontosabb kereteit, mely a XX. század vége felé érkezve fokozatos átalakuláson ment keresztül. Igazodva a kor új típusú biztonsági kihívásaihoz, a szigetország elindult azon az úton, mellyel a hagyományos alapok megtartása mellett a XXI. századhoz formálódó biztonságpolitikai koncepciót dolgoz ki.

A disszertáció amellet érvel, hogy a biztonság fogalmát a hagyományos elméletekben használtaktól tágabb értelmezési keretek között szükséges vizsgálni, mivel az mást jelent a kutatás szereplőinek. A dolgozat második részében megkísérlem feltárni, mit jelent a biztonság fogalma a vizsgált időszakban a japán szereplők számára, melyek voltak azok a tényezők és események, amelyek befolyásolták, majd alakították a japánok normaértelmezését. Céлом, hogy a normaváltozás komplex folyamatát a II. világháborút követő első miniszterelnök, Yoshida Shigeru nevével fémjelzett doktrínától egészen a jelenlegi kormányfő Abe Shinzo politikájáig elemezzem. A normák változását természetesen biztonságpolitikai vonatkozásuk szempontjából emelem ki, ezért a disszertáció harmadik részében áttekintem az országnak azon komplex biztonsági kihívásait,

amelyek úgymond „külső tükörként” is szolgálnak, azaz láttatják a szigetország biztonságpolitikai megnyilvánulásainak és cselekedeteinek mozgatórugóit, valamint az ok-okozati összefüggéseket.

A két ország szövetségének kialakulása, fejlődése és természetének vizsgálata értelemszerűen domináns külső tényezők függvényében értelmezhető leginkább. A japán biztonságpolitika állandó eleme a Kínával fenntartott kapcsolatok alakulása, nagyhatalmi felemelkedése. Kína XX. században megkezdődött gazdasági növekedése tovább erősödik, új nagyhatalomként jelent meg a nemzetközi porondon, amely tény befolyásolja a japán-kínai kapcsolatokat. Kína robbanásszerű gazdasági növekedése hatással van Japán biztonságpolitikai helyzetére, azonban nemzetvédelmi stratégiájának alapjait még mindig az Egyesült Államokhoz fűződő viszony határozza meg és határolja be.

A disszertáció harmadik feltevése szerint Kína felemelkedése jelentős hatást gyakorol a japán-amerikai biztonsági diskurzus fejlődésére, melynek köszönhetően a szövetség átalakul, új tartalmi elemekkel bővül. A biztonsági párbeszéd ebben az összefüggésben Japán és az USA közötti együttműködésre utal. Értelemszerűen a tézis alátámasztásaként megvizsgálom az 1945 utáni japán politikai döntéseket, kezdeményezéseket és biztonsági doktrínákat elemzem a vonatkozó japán stratégiai célokat és prioritásokat. E kutatási kérdések tükrében kiemelten foglalkozom a japán-amerikai biztonsági együttműködés dokumentumaival, valamint azoknak a japán belpolitikára és a közvéleményre gyakorolt hatásaival.

A szigetország biztonságpolitikájára a külső tényezők mellett olyan belső folyamatok is hatást gyakoroltak, melyek során a normaváltozás szemmel láthatóan nyomon követhető. A mindenkori kormányok aktuális védelmi programjára és retorikájára a japán közvélemény oly módon reflektál, hogy az már a vizsgált időszakban is több miniszterelnök lemondásához vezetett. A második elemzési szint során tehát a normaváltozás belső folyamatát a japán állampolgárok véleményének tükrében mutatom be.

A disszertáció időbeni terjedelmét tekintve viszonylag nagy időszakot dolgoz fel, mivel egy ország biztonságpolitikájának változását nem lehet néhány évtized

tükrében bemutatni. Japán szempontjából éppen a XX. század közepén, valamint a XXI. század elején történtek azok a sorsfordító események, melyek választ adhatnak feltevéseimre. Nem célokom az elmúlt hét évtized eseményeinek teljes körű politikai-történelmi háttérének elemzése, csupán azokat a főbb momentumokat emelem ki, melyek alátámasztják az ország biztonságpolitikájának ívét és háttérét. A szigetország biztonságpolitikai arculata folyamatos változáson megy keresztül, ami Abe miniszterelnök kormányra kerülését követően nagyobb sebességre kapcsolt. Nem szükséges ahhoz jövőbe látónak lenni, hogy ez a folyamat az elkövetkező időben tovább fog mélyülni, új fejlemények látnak napvilágot. A témával kapcsolatos kutatómunkát 2015. október 31-én zártam le.

A japán biztonságpolitika feldolgozottsága a hazai irodalomban szerény, így indokolt annak átfogó elemzése. A disszertáció a harmadik legnagyobb világgazdaság politikai és gazdasági viszonyainak alaposabb megismeréséhez járul hozzá. Magyarországon kevés elemzés született, japán aspektusból főként a japanológiát, a nyelvészetet és a kultúrát kutatják, csak néhány történelmi-politikai tanulmány íródott.

Szükséges kihangsúlyozni, hogy a kutatás alapvetően a japán tudományos gondolkodásmódnak megfelelően értelmezi az eseményeket, ami nem feltétlen azonos a nyugati világ döntéshozóinak véleményével. A biztonságpolitikai elemzés ezt az értékrendbeli különbséget tárja fel. A disszertáció hiánypótló abban a tekintetben, hogy japán nyelvű források felhasználásával magyar nyelven mutatja be a szigetország biztonságpolitikájának változását, összeveti a széles körben ismert nyugati és a kevésbé elterjedt japán elméletek főbb téziseit, harmadrészt pedig a japán tudományos gondolkodásmód tükrében bizonyítja a hipotézisekben megfogalmazott állításokat. Bemutatom továbbá, hogy a szigetországban miért vélekednek eltérően a nemzetközi kapcsolatok elméleteit illetően, és mi az oka annak, hogy - kevés kivétellel - az elméletek nem honosodtak meg.

Fontos kiemelni, hogy a disszertációban az egyes földrajzi megjelöléseknek a hivatalos japán változatát használom, amely nem feltétlenül azonos a nemzetközileg használatos és elfogadott megnevezésekkel. Ennek megfelelően

Senkaku-szigeteket (kínai nevén Diaoyu), Takeshima-szigeteket (koreaiul Dokdo), és Északi Területeket (oroszul Dél-Kuril-szigetek) említék.

Napjainkban a Kínáról szóló hírek dominálnak, megsokszorozódtak a kínai kutatások és elemzések, azonban nem szabad lebecsülni a hazánk számára legfontosabb ázsiai befektetőt, Japánt, amely már a rendszerváltás előtt, az 1990-es évektől jelentős tőkebefektetéseket generált.¹ A külföld felé több esetben stagnáló gazdasági hírekről szóló jelentéseket fogalmaz meg, azonban az ország mégis világelső többek között az innovációs és kutatás-fejlesztési projekteken. A gazdasági szerkezetátalakítás kulcsa a megújulás, amiben Japán világelsőnek számít. Ennek megfelelően a kutatás elsősorban a politikai és gazdasági szinteken vizsgálja a normaváltozás folyamatát.

A disszertáció további újdonságának tekinthető, hogy a témához kapcsolódóan létrehozza a japán kül- és biztonságpolitikai fogalmak és elnevezések összesítésének magyar, angol és japán nyelvű fogalomtárát.

A tanulmányban a japán szavak és nevek átírásánál az angol nyelvhez igazodó Hepburn-féle átírási módszert használok, a japán nevek pedig eredeti sorrendben, azaz a keresztnév a családnevet követően szerepelnek.

Nem utolsósorban a disszertáció célja, hogy nemcsak a téma iránt érdeklődők figyelmét keltse fel, de külügyi kapcsolataink során is hozzáadott értéket jelentsen, megismertette a japán döntések mozgatórugóit és azok hátterét. Hosszabb távon célom, hogy az értekezés könyv formájában is megjelenjen, amely természetesen további kiegészítéseket fog igényelni, főként a kézirat lezárását követő fejlemények feldolgozásában, valamint az amerikai és kínai kapcsolatok bemutatásán kívül nagyobb teret engedve az észak- és dél-koreai, valamint a délkelet-ázsiai országok szerepének hangsúlyozásában.

¹ Lásd részletesebben: Fábíán Emília (2012b): Tőkebefektetések Magyarországon. Köz-Gazdaság, 2012. február, VII/1.

2. A kutatás fő kérdései- hipotézisek

Kutatási témámnak megfelelően az értekezés alapvető hipotézise, valamint az abból következő további hipotézisek az alábbiak:

Japán biztonságpolitikája folyamatos változáson ment keresztül a XX. században. A II. világháborút követően beágyazódott merev antimilitarista norma a XXI. század első felére proaktív pacifista stratégiává változik.

Az értekezés azt vizsgálja, hogy a múlt század közepétől kezdve egészen napjainkig hogyan fejlődött és milyen változásokon ment keresztül Japán biztonságpolitikája. Arra keresem a választ, hogy melyek voltak azok a tényezők, amelyek következményeként az antimilitarista norma fokozatosan átalakulva végső soron az alkotmány újraértelmezéséhez vezettek.

Fontos megjegyezni, hogy a szakirodalom az antimilitarizmus és pacifizmus fogalmakat, illetve azok jelzősített változatait az esetek többségében szinonimaként használja. Ennek okán szükségesnek tartom, hogy már az értekezés bevezető részében tisztázzam a két megnevezés jelentéstartalmát, amelynek tekintetében a leírtak is más értelmezést nyernek. A pacifizmus háborúellenes, elutasítja a viták erőszakos úton való rendezését, míg az antimilitarizmus a katonai intézmények és a katonaság megszüntetéséért küzdő irányzat, de nem minden körülmények között ellenzi a háborút.

Visszatérve a fő hipotézisben megfogalmazottakhoz, a témaválasztás több szempontból is aktuális. Egyrészt az államok XX. századra jellemző konvencionális biztonsági kihívásai összefonódnak a nem konvencionális biztonsági kihívásokkal, amelyek leginkább a XXI. század fordulóján kerültek előtérbe, amikor a világgazdaságra ható kényszerek negatív hatásai kedvezőtlenül befolyásolták az országok érdekérvényesítő képességeit. A XXI. századi japán biztonságpolitika a középhatalmi státuszából kitörve új szerepben jelenik meg. Abe miniszterelnök hivatalba lépése után bejelentette, hogy legsürgetőbb tennivalók között tartja számon az alkotmány 9. cikkének módosítását annak érdekében, hogy a fegyveres erők tényleges szerepe, továbbá a kollektív önvédelemhez való jog abban

kellőképpen tükröződjön. Azt, hogy a világháború utáni első miniszterelnök nevéhez köthető antimilitarista Yoshida-doktrína milyen változáson megy keresztül a XX. században és milyen út vezetett a proaktív pacifista Abe-doktrínáig, arra az alapfeltevést elemeire bontó részhipotézisek segítségével kapunk választ.

1. Japán nyugati berendezkedésű ázsiai országgént a gazdasági érdekérvényesítés eszközével törekszik hatalmi szerepének térségbeli visszaszerzésére.

Japán esetében a jelenség okozója, hogy egy nyugati típusú ázsiai ország. A kérdéskör során azt vizsgálom, hogy a II. világháborút követően hogyan változott meg az ország gazdasági és politikai berendezkedése. Az átalakulás ezen folyamatát konkrét történelmi példákkal támasztom alá. E kérdés tükrében tárgyalom, hogy nyugati berendezkedésével és amerikai kül- és biztonságpolitikai érdekelttségbe kerülésével milyen szerepet tölt be az ázsiai térségben, valamint milyen politikai és gazdasági érdekek és célok motiválják, valamint mindezekkel milyen szerepet kíván a jövőben betölteni.

2. Az amerikai-japán biztonsági szövetségben a felek közös érdeke Kína feltartóztatása az ázsiai- és csendes-óceáni térségben. Ez az a tény, amelynek hatására Japán az USA jóváhagyásával fokozatosan növeli védelmi kiadásait és modernizálja Önvédelmi Erejét, valamint hivatkozási alapot biztosít az amerikai katonák szigetországbeli állomásoztatására.

E hipotézis tárgyalása során Japán aktuális biztonságpolitikai kihívásait elemzem, és azonosítom azokat a normákat és tényezőket, amelyek többségét mind a mai napig súlyos teherként kénytelen cipelni, mivel megoldásukra mindezidáig halvány a remény. Az ötödik fejezet kínai kapcsolatokra fókuszáló releváns részeiben részletesen áttekintem, hogy Japán amerikai lojalitását Kína mennyiben értelmezi konfrontatív üzenetként, valamint bebizonyítom, hogy a területi viták, az újrafegyverkezés és a kínai felemelkedés hatására hosszú évek stagnálását követően a védelmi kiadások meredek emelkedésnek indultak. Mindezeket nem ellensúlyozza az sem, hogy Kína elsődleges kereskedelmi partnere. A két ország kapcsolatának ellentmondásosságát kiválóan tükrözi az a tény, miszerint a japán

kormány politikai irányultsága nagymértékben befolyásolja, hogy „bosszantja”-e Kínát vagy sem. Ha a miniszterelnök és kormánya éppen Kína-barát, akkor nem látogatják meg a japán háborús bűnösöknek is nyughelyül szolgáló Yasukuni-szentélyt, és a politikai-gazdasági diskurzusok kooperatívabb légkörben folynak. A hipotézis vizsgálata kapcsán a politika és a gazdaság egymásra gyakorolt hatásait a későbbiekben részletezett metodológia és indikátorok segítségével támasztom alá.

3. Az amerikai-japán biztonsági szövetség jövőbeni szerepe változni fog, a felek elmozdulnak az egyensúlyi rendszer felé. A XXI. századi japán biztonságpolitika fókuszpontjai eltávolodnak a hagyományos biztonság koncepciójától. A japán nemzetvédelmi stratégia központi eleme a szigetország kollektív önvédelmi jogának gyakorlása lesz.

A disszertáció utolsó nagy fejezetének az a feladat jutott, hogy nevesítse a szigetország biztonságpolitikájában azt a fordulópontot, amikor már a gazdasági nagyhatalmi pozíció és az anyagi hozzájárulás nem bizonyult elegendőnek az amerikai szövetséges számára és nagyobb felelősségvállalást várt el Tokiótól. Elindulva ezen az úton, a hidegháború végén olyan új típusú biztonsági kihívásokkal szembesült, amely kimozdította a hagyományos értelemben vett katona-politikai védelmi struktúrából. Mindezen állításokat energiabiztonsági mutatókkal támasztom alá. A növekvő globális kihívások tükrében már nem vonhatta ki teljesen magát a nemzetközi kötelezettségek teljesítése alól. Az amerikai-japán biztonsági szövetség jövőbeni szerepének változásának igazolására a disszertáció bemutatja, hogy a minden idők egyik legkarizmatikusabb japán politikusaként ismert Abe Shinzonak milyen módon sikerült átformálni az ország nemzetvédelmi architektúráját, valamint milyen út vezet a már régóta levegőben lebegő és mantraként ismételt kollektív önvédelem jogának gyakorlásának törvénybe iktatásához.

3. Fogalom meghatározások

Identitás: azt az azonosságtudatot és megkülönböztető jelleget testesíti meg, amelyet a különböző szereplők hordoznak és kivetítenek, és amelyet a más fontos szereplőkkel kialakított kapcsolat alakít és módosít.

Norma: Sato és Hirata a norma fogalmát úgy határozza meg, miszerint a normák kollektív elvárások egy adott identitású szereplő jellegzetes viselkedéséről. Két típusuk van: a konstitutív normák a szereplők identitását, a szabályozónormák pedig a normatív és normális viselkedést definiálnak (Sato, Hirata [2008]: pp. 8-9).

Biztonság: A fogalmat a nemzetközi kapcsolatok tudományág realista iskolája kezdte el használni az 1940-es években. Ez a hagyományos katonai és államközpontú megközelítés a XX. század végén megkérdőjeleződött. Buzan szerint a biztonság a túlélés és a fennmaradás lehetősége és képessége a létet fenyegető veszélyekkel szemben, aki kiszélesítette a fogalmat, belevonva a politikai, gazdasági, környezeti kérdések körét is (Buzan et al [1998]).

Biztonságpolitika: az ország kormánypolitikájának azon része, mely ötvözi a kül-, a védelem-, és a gazdaságpolitika azon területeit, amelyeken keresztül az állam érvényt szerez politikai és társadalmi érdekeinek, céljainak.

Nem konvencionális biztonsági kihívások: a nem hagyományos, nem államközpontú és nem katonai típusú biztonsági kockázatokat jelenti.

Humán biztonság: a határokon átívelő biztonsági problémák emberekre gyakorolt hatását jelenti. A humán biztonságpolitika középpontjában az állam helyett az ember áll.

4. Szakirodalom és források

A disszertáció alapvetően háromféle forrásra támaszkodik.

Elsődleges forrásai hivatalos dokumentumok, beszédek, nyilatkozatok, szerződések és egyéb dokumentumok, amelyek több alcsoportokra oszthatók. Az első csoportba a japán külpolitikai dokumentumok tartoznak, nevezetesen a miniszterelnökök és külügyminiszterek hivatalos nyilatkozatai, a japán kormány és a külügyminisztérium közleményei. A Külügyminisztérium Diplomáciai Kékkönyve, a Védelmi Minisztérium Fehér Könyve és Japán Honvédelem kiadványai jelentették az elemzés alapvető forrásait, a hivatalos japán álláspont alapjait. Meg kell jegyezni, hogy ezek a források elsősorban japán nyelven jelentek meg, azonban az angolul kiadott fordítások köre is egyre jobban bővül. További elsődleges forrásnak tekinthető az amerikai-japán békeszerződés, valamint más egyéb releváns japán nyelvű törvények (az Önvédelmi Erőkre, a békefenntartó műveletekre, a terrorizmus ellenes intézkedésekre, a humanitárius és újjáépítési támogatásokra vonatkozó törvények). Szükséges megjegyezni, hogy amennyiben a japán és angol nyelvű szövegek között eltérés adódik, a japán nyelvűt kell mérvadónak tekinteni.

Japán egyetemi tanulmányaim illetve azt követő diplomáciai kiküldetésem több mint öt éve alatt kutatóintézetek (Tokió Intézet, Energetikai Közgazdaságtan Intézete), egyetemek (Ritsumeikan Ázsiai és Csendes-óceáni Egyetem, GRIPS, Waseda Egyetem, Keio Egyetem, Tokió Egyetem), valamint a témában több neves szakértővel készítettem mélyinterjúkat, melyek szintén az elsődleges források alapanyagát gazdagítják.² A kutatásban ezen anyagok nemcsak elméleti és tudományos szempontból jelentettek hozzáadott értéket, hanem rávilágítottak Japán térségbeli szerepéből és kapcsolatrendszeréből eredő összefüggésekre is. Az interjúk során számos olyan információhoz sikerült hozzájutnom, melyek még bizonyos kormányzati politikák megjelenése előtt nem voltak elérhetők a közvélemény számára. A megkérdezettek kendőzetlen őszinteséggel osztották meg

² A bővebb felsorolás a Köszönetnyilvánítás, valamint a Bibliográfia fejezeteknél került részletezésre.

velem személyes véleményüket, köszönhetően a nyelvtudás és az ország történeti, gazdasági és kulturális ismereteimnek.

A Japánnal kapcsolatos tudományos irodalom hazánkban elsősorban a japanológia bölcsészeti területére, azaz a japán nyelv, valamint az ország történelmi, társadalmi, kulturális viszonyainak megismerésére fókuszálnak. A biztonság- és gazdaságpolitikai kutatások nem, vagy csak az egyes kutatások altémájaként jelentek meg, önálló elemzés még nem igazán született.

A hazai tudományos japanológiai kutatások körében szeretném kiemelni Dr. Szerdahelyi István Japán XIX-XX. századi történetét feldolgozó, valamint a japán külpolitikai témájú hiánypótló munkásságát, valamint Dr. Szerdahelyi István és Wintermantel Péter szerkesztésében megjelent, több tudományterületet felölelő Japanológiai körkép című tanulmánykötetét, mely az elmúlt húsz év hazai japanológiai kutatásait mutatja be.

Japán társadalmi, társadalomtörténeti, nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolatainak hazai kutatásában Dr. Gergely Attila munkásságát emelném ki, hozzájárulva a hazánkban Japánról kialakult országkép spektrum szélesítéséhez, ismereteink bővítéséhez.

Másodlagos forrásként említhetők a szakirodalom XX-XXI. században megjelent kül- és biztonságpolitikai tartalmú könyvei, tanulmányok, újságcikkek, elemzések. Christopher W. Hughes [2004a,b] [2005] [2009] Japán katonai, gazdasági, és környezeti biztonsági programjában új összefüggésben mutat rá az ország diplomáciai, politikai, katonai és gazdasági kérdéseit érintő aggályokra. Hughes a japán döntéshozók számára aktuális biztonságpolitikai kérdéseket boncolgat, többek között hidegháborús konfliktusmaradványokkal, tömegpusztító fegyverek elterjedésével, nemzetközi terrorizmussal, szervezett bűnözéssel, kalózkodással, gazdasági és pénzügyi válsággal, környezeti katasztrófákkal kapcsolatosakat. Áttekinti Japán ezen kihívásokra adott katonai, gazdasági és környezeti válaszait, valamint az ország kulcsfontosságú biztonsági kapcsolatait.

A szakirodalom többsége Japán külkapcsolatainak elemzésével foglalkozik. Habár mindegyik megvizsgálja az USA-Japán közötti együttműködés, valamint a kínai-

japán ellentétek történetét, a megközelítés fókuszja és a tanulmányok célja rendkívül változó; leggyakoribbak a kulturális és civilizációtörténeti (Katzenstein, Berger, Sato és Hirata), USA és Japán külpolitikai (Inoguchi, Soeya), valamint a biztonságpolitikai megközelítésű munkák (Hughes, Mochizuki, Nishihara, Green, Ishihara). Utóbbi tekintetében legnagyobb horderejű tanulmány Green Stratégiák vs. normák nevű, Japán biztonságpolitikáját magyarázó elméleti munkája, valamint ennek folytatásaként született megállapítása, mely szerint Japán biztonságpolitikája valójában egy stratégia és nem norma (Green [2011a], [2011b]).

Feldolgozásra kerül Katzenstein több jelentős könyve is (Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan; Rethinking Japanese Security, Internal and External Dimensions). A szerző a Nemzetközi kapcsolatok (International Relations, IR- a továbbiakban: IR) kutatások szakmaisága, diszciplinaritása szempontjából új összefüggéseket értelmez, amelyeket csak viszonylag kevesen vizsgáltak meg komolyabban és vezettek azután vissza az IR-kutatások általános napirendjére. Katzensteintől származik az IR egyik jelentős szemléleti újítása a konstruktivista paradigma IR-beli úttörése éppen a japán eset kapcsán.

A másodlagos források körébe tartoznak a legnevesebb japán külügyi- és kutató intézetek körében publikált tanulmányok. Közülük a Nemzetközi Kapcsolatok Japán Társasága (Japan Association of International Relations/一般財団法人日本国際政治学会) egy japán és egy angol nyelvű, eltérő tartalmú folyóiratot jelentet meg, melyek nem tekinthetők egymás fordításainak. A Nemzetközi Politika (International Politics/国際政治) öt, a Ázsia- és Csendes-óceánia Nemzetközi Kapcsolatai (International Relations of the Asia-Pacific) pedig évente három kiadvánnyal jelenik meg.

A második legnagyobbként számon tartott Japán Politikatudományok Társasága (Japanese Political Science Association/日本政治学会) évente két japán nyelvű kiadványt publikál.

A magyar Külügyi Intézet³ 1959-ben alapított japán megfelelőjeként működő Külügyi Intézet (The Japan Institute of International Affairs/公益財団法人日本国際問題研究所) kül- és biztonságpolitika témakörére fókuszáló nem kormányzati szerv gondozásában több száz könyv és folyóirat jelent meg. A tudományos szakirodalom japán nyelvű Külügyi Szemléje Nemzetközi Kapcsolatok (国際問題) néven havonta jelenik meg. Hírlevélszerű rövid véleményeket közöl a Stratégiai Tanulmányok Japán Intézeteinek Szövetsége,⁴ melyben japán akadémikusok egy-egy aktuális nemzetközi politikai témáról nyilvánítanak véleményt.

Harmadik forrásként a gazdasági kapcsolatrendszer jellemzésére alkalmas hivatalos statisztikák kerülnek bemutatásra, mely alapvető makrogazdasági adatok egyrészt képet adnak a japán gazdaság fejlődési pályájáról, másrészt tükrözik az ország számára meghatározó szereplőkkel fenntartott viszony szerkezetét és függőség mértékét. Ezen dependenciák globális rendszerünkben három fő szempont szerint kategorizálhatók, úgymint a befolyási övezetek/érdekszférák kiterjedése, az erőforrásokhoz való hozzáférés és a hivatalos fejlesztési támogatások iránya. Az országok egymáshoz viszonyított rangsorát számszerűsíthető mutatók jellemzik leginkább (GDP, katonai kiadások).

³ A Magyar Külügyi Intézet 2014-ben átalakult, jogutódja a Külgazdasági és Külügyminisztérium felügyelete alá tartozó Külügyi és Külgazdasági Intézet.

⁴ A The Association of Japanese Institutes of Strategic Studies három japán think-tank-et foglal magába (Institute for International Policy Studies, The Japan Institute of International Affairs, és a Research Institute for Peace and Security)

II. A disszertáció metodológiája

1. Tartalmi összefoglaló

A japán kül- és biztonságpolitikát tárgyaló művek sokaságával találkozhatunk, azonban kevés olyan elemzés született, mely az ország normatív cselekedeteinek háttérét és összefüggéseit tárja fel. Több szerző használja az antimilitarista norma fogalmát, azonban mindezidáig magyar nyelven nem született olyan írás, mely a normaváltozás folyamatát a szigetország biztonságpolitikai érdekeinek átalakulásában tükrében elemezte volna. Az értekezés a normaváltozás természetét kvalitatív metodológia segítségével vizsgálja, melynek kronológiai esettanulmányok képezik az alapját. Mindez összhangban áll a japánok által alkalmazott elemzési módszerrel, mint ahogy azt Inoguchi is megfogalmazta, miszerint az empirikus vizsgálat része az általuk alkalmazott leíró metodológia (Inoguchi [2002]: pp. 111-112).

Mivel a kutatás elméleti háttere meglehetősen komplex, annak metódusa multidiszciplináris megközelítésű, ötvözve a nemzetközi kapcsolatok, a biztonsági és stratégiai tanulmányok területeit.

A japán tudományos gondolkodás sajátosságainak megismerése érdekében a komparatív elemzés módszerére támaszkodva először bemutatom a nemzetközi kapcsolatok japán és nyugati elméleteit.

A nemzetközi kapcsolatok elméletei döntően a nyugati központú világban- főként az USA-ban, és következésképp a nyugati filozófia, politikaelmélet és a nyugati hatalmak által dominált történeti tapasztalatokra épülve alakultak ki. Igazi látványos viták és nézetbeli különbségek az amerikai és más nyugati teoretikusok között alakultak ki. A disszertáció elméleti részének áttekintésekor elkülönítem a nyugati és a japán elméleteket. A japán elméletek a szigetországon kívül nem igazán terjedtek el, melynek fő okaként elsősorban a nyelvi nehézségeket lehet megnevezni. A XX. században kevesen szereztek külföldi egyetemeken tudományos fokozatot, ennél fogva kevés japán szerző volt képes az anyanyelvén kívül más nyelveken is publikálni.

Az elméleti háttér felvázolásakor Japán esetében nem lehet egyértelműen egyetlen teóriát alkalmazni. Nyugati berendezkedésű ázsiai országként Japán szerepének megértéséhez vissza kell térni a nemzetközi kapcsolatok elméletének gyökereihez. A kutatás fő kérdése tekintetében Acharya és Buzan a nem-nyugati nemzetközi kapcsolatok létezését boncolgató elméletére támaszkodok, amelynek célja a nyugati filozófián és ideológiákon alapuló beszűkült értelmezési keretet megkérdőjelezése (Acharya és Buzan [2010]). Ebből következik, hogy ha a japán biztonságpolitikát a nemzetközi rendszer jellegzetességeinek kontextusába kívánom helyezni, akkor a nyugati dominanciájú elméleteken kívül meg kell ismerni a japánok teóriáit is. Nishida, Tabata és Hirano átfogó elméleti megközelítései segítenek megválaszolni az ország nemzetközi kapcsolataiban felmerülő olyan problémás kérdéseket, mint a japán politikusok viszonyulása a Yasukuni szentélyhez, az amerikai támaszpontok jelenlétéhez, valamint a pacifista alkotmányhoz. Az elméletek megvilágítják az egyes döntések stratégiai következményeit, valamint segítenek feltárni a döntések mögött meghúzódó ellentmondásokat is.

Az alaphipotézis vizsgálata komplex megközelítést igényel. Elsőként a szigetország normáinak és biztonságpolitikája közötti összefüggés vizsgálatára szorítkozom. Japán II. világháború utáni biztonságpolitikájának megértéséhez értelemszerűen szükséges az antimilitarista norma történeti kontextusának felvázolása (Katzenstein [1996]), Berger [1998]). A japán döntéshozatal és a választópolgárok véleménye között szoros összefüggés mutatható ki. A társadalmi elfogadottság fontos tényező, melynek hiányában lehetetlen küldetés bármilyen, az ország szempontjából hangúlyos döntést meghozni. Ugyanúgy érvényes ez a kormányok népszerűségi mutatóira is. A szigetországban nem lehet néhány százalékos népszerűségi indexszel kormányozni, a közvélemény hangjának súlyos következményei vannak. Mindez azért fontos tényező, mert megmutatja, hogyan konstruálódik egy társadalmi norma, mi tekinthető racionális döntésnek és az hogyan hat a politikai döntéshozatalra.

A disszertáció alapvetően a japán normák és érdekek közötti interakció és dependencia vizsgálatára épül, továbbá, hogy mi határozza meg a japán érdek fogalmát, arra ezen elmélet alkalmazásán keresztül nyerhetünk magyarázatot.

A japán biztonságpolitikai diskurzus alakulását és fejlődését a kvalitatív elemzés módszereivel hivatalos közleményeken és nyilatkozatokon keresztül elemzem, ezt követően megvizsgálom azokat a problémákat, melyek kihívást jelentenek a Japán és az USA közötti biztonsági párbeszéd újraértelmezésében. A normaváltozás folyamatára hatást gyakorolt belső tényezőket és momentumokat a második kvalitatív módszerrel keresztül mutatom be. A közvéleménykutatások, valamint neves japán akadémikusokkal folytatott interjúk anyagait felhasználva elemzem azokat a kérdéseket, melyek válaszul szolgálhatnak a normaváltozás folyamatának tényére és az azok mögött rejtőző nemzeti sajátosságokra.

A nemzetközi kapcsolatok konstruktivista tudományágának a kutatás tárgyának függvényében számos osztályozása létezik. Jelen esetben Ernst B. Haas besorolását követem, ahol megfigyelhető hogyan formálják a szereplők saját érdekeiket (Haas [2001]).

Ebből következik, hogy japán biztonságpolitika értelmezéséhez a nemzetközi kapcsolatok elméleti iskolájának, a konstruktivizmus téziseit hívom segítségül annak érdekében, hogy világosabb kép rajzolódjon ki mi is Japán érdeke, valamint elemzem a szövetségesével való kapcsolat mélységét és jellegét. A japán biztonságpolitikát szélesebb körben és nem kizárólag katonapolitikai szemszögből értelmezvén szintén a konstruktivizmusra támaszkodom az USA és Japán közötti biztonsági együttműködés területi és terjedelmi terjeszkedésének vizsgálatában, a párbeszédet akadályozó problémák bemutatásában, valamint Japán önálló és az USA-val közös biztonsági faktorainak meghatározásában.

A disszertáció a japán biztonságpolitika konkrét területeit, megnyilvánulásait elemzi, ezért a rendszerszintű elmélet alkalmazása lehetővé teszi, hogy a japán biztonságpolitikai identitás fejlődésének perspektívájából közelítsek a kutatási tárgyhoz, valamint megállapítást nyer, hogy ez az identitás a külső hatások eredményeként fejlődött és alakul napjainkban is. A szisztemikus (rendszerszintű) iskola keretein belül főként Buzan szektorális biztonságelméletét alkalmazom (Buzan, Waeber és De Wilde [1998]). Ezen elméleti iskolák különböző magyarázatokat adnak azokra a meghatározó japán biztonságpolitikai döntésekre, melyek kutatási kérdésem szempontjából relevánsak voltak. Maga a fogalom

többféleképpen értelmezhető, azonban a kutatásban a politikai és a gazdasági cselekményekkel kapcsolatos biztonságpolitika kerül elemzésre. A példának okáért a három vizsgált ország milyen politikai lépéseket tett, mi volt ezekkel az aktusokkal a döntéshozók célja és milyen következményekkel jártak. A politikai nyilatkozatok jelentős hatást gyakorolnak a gazdasági kapcsolatokra. Konkrétan mérhetővé válik, hogy egy pozitív megnyilvánulás milyen mértékben ösztönzi például a hivatalos fejlesztési támogatásokat. A korábbi kutatások nem vontak párhuzamot a politikai és a gazdasági szektor között, nem mérték a külpolitikai magatartást követő gazdasági mutatók alakulását és nem magyarázták a japán gondolkodásmód olvasatát. A disszertációban mindezen elméletek alkalmazása keretében olyan indikátorokat fogok vizsgálni, mint a katonai költségvetés alakulása, az Önvédelmi Erőkről és a bilaterális szövetségről alkotott japán közvélekedés, vélemények az alkotmány módosításáról, Kínáról, valamint az új típusú biztonsági mutatók tekintetében az ország energiaimportjának megoszlása. A disszertáció alapvetően a japán normák és érdekek közötti interakció és dependencia vizsgálatára épül, továbbá, hogy mi határozza meg a japán érdek fogalmát, arra ezen kvalitatív módszerek együttes alkalmazásán keresztül nyerhetünk magyarázatot.

2. Elméleti megközelítések

A következőkben bemutatásra kerül, hogy az egyes elméletek miként magyarázzák az előbbieken megfogalmazott kutatási kérdéseket. Nem célom a nemzetközi kapcsolatok összes, a szakirodalomban megemlített és alkalmazott elméletének bemutatása, mivel az meghaladná a disszertáció jelen keretét. Értelemszerűen a realizmus, a liberalizmus és azok aliskolái is más szempontok szerint vizsgálják Japán biztonságpolitikáját, eltérő felfogásuk miatt sok esetben még egy iskolán belül sincs egyetértés.

2.1. Buzan és Acharya elmélete: a nem-nyugati nemzetközi kapcsolatok létezése

A nemzetközi kapcsolatok nyugati elméletei sokféleségük ellenére is elsősorban európai történelem és nyugati hagyomány központúak, így ezt a szemléletet igyekeznek univerzális érvényűnek beállítani. Ezek után felmerül az a kérdés, hogy egyáltalán létezik-e a nem nyugati típusú nemzetközi kapcsolatok elmélete? Buzan és Acharya véleménye szerint a nem-nyugati nemzetközi kapcsolatok elméletének hiánya nem Nyugat-ellenességükre vezethető vissza, a probléma okát inkább a nyugati IR meglehetősen korlátozott források alkalmazásában és túlzott dominanciájában látják (Acharya és Buzan [2010]: pp. 12-14).

Buzan és Acharya provokatívan arra keresik a választ, hogy miért nem létezik a nem-nyugati nemzetközi kapcsolatok elmélete, melyet Martin Wight 1966-ban tett megállapításának átfogalmazásával igyekeznek megválaszolni (Wight [1966]: p. 20). Wright szerint a nemzetközi kapcsolatok elmélete azért megfoghatatlan tudományterület, mert a politikaelmélettel ellentétben, amely egy adott államalakulat keretein belüli a normál élet kritériumait (demokrácia, béke, interdependencia, integráció, intézmények szerepe, kiegyensúlyozott kapcsolatok, kiszámítható eredmények) igyekszik meghatározni, míg a nem-nyugati nemzetközi kapcsolatok elidegeníthetetlen jellemzője a versengő küzdelem. Ezen feltételek azonban Buzan és Acharya szerint egyrészt elsősorban egy adott államalakulat belső működésében, mint inkább az államközi kapcsolatokban található meg. Másrészt azokat a nyugati demokráciákra szabva határozzák meg, így a nem-nyugati világ viszonyait csak kevésbé lehet a nemzetközi kapcsolatok mint tudományág fogalmaival és elméleteivel meghatározni. A nyugati teóriák hívei a forradalmat vagy a háborút szélsőséges példának tekintik, a nem-nyugati világban azonban gyakran előfordulnak, így a nemzetközi kapcsolatok kutatásakor nem hagyhatók figyelmen kívül (Acharya és Buzan [2010]: p. 2).

A szerzőpáros célja az, hogy a nem-nyugati nemzetközi kapcsolatok elméletével foglalkozó tudósokat arra ösztönözzék, hogy megkérdőjelezzék a nyugati filozófián és ideológiákon alapuló beszűkült értelmezési keretet, és új, az eddigieknél talán általánosabb érvényűnek elfogadható nézőpontok kialakítására ösztönözzék őket. A szerzők Cox megállapítására hivatkoznak, mely szerint “az elmélet mindig valaki számára és valamilyen cél érdekében jön létre” (Cox [1986]: p. 207). A nemzetközi kapcsolatok elméletei nem csak azt írják le, hogy milyen a világ (realizmus, angol

pluralista iskola) vagy milyennek kellene lennie (liberalizmus, Marxizmus, kritikai elméletek), hanem az is lényeges, hogy milyen céllal, minek a védelmében alakul ki.

A nemzetközi kapcsolatok elméletei alapvetően nyugati dominanciájúak, valamint a nyugati értékrend fenntartását szolgálják. Visszatérve egyes számú alhipotézisemre, miszerint „*Japán nyugati berendezkedésű ázsiai országgént a gazdasági érdekérvényesítés eszközével törekszik hatalmi szerepének térségbeli visszaszerzésére.*”, érthetővé válik annak szükségszerűsége, hogy a szigetországot nem lehet kizárólag a nyugati elméletek keretei között értelmezni, a hitelesség érdekében meg kell ismerni a teoretikusainak elméleteit is.

2.2. A nemzetközi kapcsolatok japán elméletei: a konstruktivista identitás

2.2.1. A nemzetközi kapcsolatok elméletének fejlődése Japánban 1945-ig

2.2.1.1. Nishida, Tabata és Hirano elméletei: békés és hasznos gazdasági együttműködés más nemzetekkel

Noha a disszertáció időbeli keretét tekintve a II. világháborút követően vizsgálja meg a japán normaváltozás folyamatát, annak megértéséhez és teljes kontextusba helyezése érdekében szükséges röviden kitékinteni az 1945 előtt alkotott teóristák Japán érdekeit bemutató munkásságára. Három japán tudós, Nishida Kitaro, Tabata Shigejiro, és Hirano Yoshitaro bizonyítja, hogy bár nem pozitivista alapokon, de mégis létezett Japánban a nemzetközi kapcsolatok elmélete. Ezen tudósok munkássága a nyugati kategorizálást tekintve a konstruktivizmus irányzatához sorolható, megengedve azonban, hogy ennek a fajta konstruktivizmusnak jellegzetesen japán tulajdonságai is vannak.

A három gondolkodó elméletei máig hatnak honfitársaik felfogására, továbbá Japán történelmének egy fontos időszakában, a születő japán demokrácia idején publikáltak.

Nishida éppen abban az időben boncolgatta a japán identitás nehéz kérdését, mikor heves viták dúltak az ország Kelet és Nyugat közötti pozicionálásának helyzetéről. Tanulmányozta, hogyan éleszthető fel a Japán történelmi tudatosság egy olyan környezetben, mely minduntalan a nyugati civilizáció felsőbbrendűségét sugallja. Nézőpontja szerint a tézis és az antitézis - jelen esetben a keleti és a nyugati kultúra - anélkül létezik párhuzamosan, hogy feltétlenül szintézist alkotna, azonban véleménye szerint ez nem vezet ellentmondáshoz. Nishida szerint a japán identitás az ellentétek együtteséből fakad. Filozófiája szerint a japán önazonosságot nem helyi fontosságú, provinciális problémának tartja⁵, hanem arra törekszik, hogy a világon mindenütt megértsék azt (Acharya és Buzan [2010]: p. 59).

Tabata korát meghaladó nemzetközi jogi elméletet alkotott. A nemzetközi jogelmélet egy visszatérő kérdésével, az államok függetlenségének problémájával foglalkozott (Tabata [1944]). Ez a kérdés azon a két premisszán alapszik, mely szerint az emberek természettől fogva egyenlők, és mindenkire egyformán érvényes kötelességeiket csak a természeti törvények szabják meg. Tabata mindig az államok egyenlőségébe vetett megingathatatlan hitére alapozta nézeteit. 1944-ben az ázsiai gyarmatok teljes felszabadítása mellett kardoskodott, amelyeket elképzelése szerint a Nagy- Kelet-Ázsiai Közös Felvirágzás Övezete fogott volna egybe.⁶ 1950-ben ugyancsak az államok közti egyenlőség alapelvéből kiindulva amellel tört lándzsát, hogy a kormány elképzeléseivel ellentétben ne csak a Szövetségesekkel, de a Szovjetunióval is békét kellene kötni, annak támadható politikai berendezkedése ellenére. Valószínűleg Tabata hatásának tudható be a japán jogtudósok körében ma is divatos civilizációközi jogelmélet, amely a békés és hasznos gazdasági kapcsolatok érdekében az idegen kultúrák elfogadását tűzte ki célul (*ibid.* p. 60).

A XX. század fordulóján a Japán közgazdászokat egyfelől az ország gazdasági függetlenségének, másrészt a szomszédos országokkal történő gazdasági kapcsolatok kialakítása foglalkoztatta. Az 1910-es évek elején Hirano felvetette, hogy a szerződés alapú gazdaságot a közösségi alapúnak kellene felváltani. Ezek

⁵ az 1980-90-es években alkotott Nihonjironnal ellentétben

⁶ Lásd részletesebben a disszertáció 33. oldalán.

alatt a kapitalizmust, illetve a szocializmust értette. Marxista alapon támogatta a Nagy-Kelet-Ázsiai Közös Felvirágzás Övezete elképzelést, bár vitatható, vajon nem csak azért, hogy álláspontjával ezáltal közelebb kerüljön a kormányzati politikához (*ibid* p. 61).

Általában mind a negyvenes mind pedig a hetvenes évek japán gondolkodóira igaz, hogy bár nézeteik nagyon különböző elméleti alapokon nyugszanak, végső soron mind a Nagy-Kelet-Ázsiai Közös Felvirágzás Övezete kialakulását, tehát az őket körülvevő országok gazdasági integrációját szerették volna elérni.

2.2.1.2. Inoguchi elmélete: diverzitás szintézis nélkül

Takashi Inoguchi Japán külpolitika-történetének, valamint politikaelméletének neves és elismert japán kutatója igazolta a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek létezését Japánban. Véleménye szerint a közhiedelemmel ellentétben létezik Japánban a nemzetközi kapcsolatok elmélete, azért gondolják sokan, hogy nem, mert inkább leíró jellegű és kevésbé hatott rá a tudományágban nemzetközileg elismert amerikai típusú pozitivistá szemléletmód. A tudományág széles körben elfogadott elméleteit a szigetország tudósai saját műveikben is alkalmazzák, amelyeket általában nagyhatalmak formálnak. Természetesen Japánnak is voltak nagyhatalmi törekvései, csak azok elakadásával a nemzetközi kapcsolatok japán elméletének kialakítása is megfeneklett (Inoguchi [2002]: pp. 111-126).

Inoguchi a nemzetközi kapcsolatok elméletében négy irányzatot különböztet meg. Az első, az ország kormányzásának államközpontú *kokka-ron* (国家理論) vagy *Staatslehre* szemléletű tudománya, mely a német államelméleti iskola és alkotmányjog alapjaiból indult ki (Inoguchi [2006]). Az iskola támogatói jellemzően főként az állami egyetemek (pl. Tokió Egyetem). A japán szerzők közül elsősorban Onozuka első politikatudományi kézikönyvében jelenik meg (Onozuka [2003] idézi Inoguchi [2006]: p. 51).

A XIX. század végén modernizálódó Japán nem rendelkezett a gazdaság, filozófia és történettudományokban jártas kormányzó elitréteggel. A feudális hagyományok felbomlásával hét birodalmi egyetemet alapítottak, melyekben a legfontosabb

szakmák kádereit képezték a mezőgazdaság, mérnöki, orvosi, jog, gazdasági, idegen nyelvi és társadalomtudományok területein. A *kokka-iron* elsődleges célja tehát az állam érdekeit szolgáló szakértői, politikusi generáció kinevelése volt.

A nemzetközi kapcsolatok japán elméletében 1945 előtt főleg katonai és gyarmatosítási kérdésekben a *kokka-iron* hagyománya volt a legdominánsabb elmélet, mely még később is erőteljes hatást gyakorolt a politikai döntések meghozatalában. Ez a megközelítés aprólékos pontossággal vizsgálja az események történeti és intézményi hátterét. Gyakorlati haszna a japán külpolitikára hatást gyakorló tendenciák elemzésében nyilvánul meg, ezért napjainkban ez a típusú megközelítés inkább az állami költségvetésű kutatóintézetekre jellemző.

A *kokka-iron* hagyomány nagy hatásának tudható be az is, hogy ezekben a kérdésekben akademikusok nagyobb hangsúlyt helyeznek a jogi és gazdasági, mint politikatudományi és szociológiai aspektusokra, mivel Japánban nincsenek politológia és szociológia tanszékek.

A fentiekből kiderül, hogy viszonyul Japán a tudományossághoz, elsődleges számukra a történetiség és az empirikus tapasztalatokon keresztüli értelmezés. Ezen tapasztalatokból származtatott következtetések képezik az államérdek alapját.

A nemzetközi kapcsolatok japán elméletének második irányzata a historicizmus, amely módszereit és kérdésfelvetéseit tekintve a történettudományhoz áll közel, inkább humán-, mint társadalomtudománynak tekinthető. Döntően a hiteles dokumentumok vizsgálatára támaszkodik, elsősorban a nacionalista érzelmű japán történész Tokutomi Soho munkásságában, ezen belül is Japán XVI-XIX. század közötti végbement modernizációjáról írt száz kötetes sorozatában jelenik meg (Tokutomi [1991] idézi Inoguchi [2006]: p. 51).

Az irányzat japán követőire az 1945 előtti események és történelmi személyiségek cselekedeteit mozgató lélektani folyamatok iránti érdeklődés volt jellemző, ezért bizonyos szempontból konstruktivistáknak tekinthetők. Sokan közülük már jóval azelőtt így gondolkoztak, hogy az Egyesült Államokban nevet adtak volna ennek a megközelítésnek.

Inoguchi harmadik irányzatként említi a marxizmust. Japánban az 1920-30-as években a társadalomtudomány minden területén eluralkodott a *shakai kagaku*

(社会科学), azaz a társadalomtudományok, a nyugati terminológiában marxizmusnak nevezett szemléletmód. Az 1960-as évekig pedig gyakorlatilag minden vezető japán társadalomtudós marxista beállítottságúnak volt mondható, akiket a mindenkori hatalmon lévő kormánnyal szembeni éles ellenzéki érzület jellemzett, főként az amerikai megszállás (1945-1952) idején. Ezt a hozzáállást sokan akkor is megtartották, amikor a marxizmust, mint alapvető értelmezési keretet már maguk mögött hagyták és egyéb radikális irányzatokhoz (posztmodernizmus, feminizmus) csatlakoztak. A marxista irányzat képviselője Toyama Shigeki, aki a Meiji-korszakbeli termelési viszonyokat, azok kapcsolatait és politikai megjelenési formáit vizsgálta (Toyama [1995] idézi Inoguchi [2006]: p. 53).

Inoguchi negyedik irányzata a pozitívizmus azon az elven alapszik, hogy mindent empirikusan kell megvizsgálni. Az amerikai típusú politikatudomány legjellemzőbb tulajdonsága az elméletgyártásra való hajlamosság és az empirizmus, mely a II. világháború után a marxizmust ellensúlyozó áramlatként tűnt fel Japánban. Ezt a szerepet a háborút megelőzően inkább az európai társadalomtudomány klasszikusai töltötték be. Az amerikai tudományos szemlélet hatása 1970 és 2000 között erősödött fel igazán Japánban, legnevesebb képviselője Fukuzawa munkássága nyomán (Fukuzawa [1987]).

A nemzetközi kapcsolatok négy fent ismertetett megközelítését tekintve világos, hogy a *kokka-ron* elméleti helyett inkább gyakorlati politikai; a historicizmus pedig történeti leíró szemléletű. Az amerikai jellegű pozitívizmus a szigetországban kevésbé honosodott meg, de pusztán ennek alapján azt állítani, hogy egyáltalán nem léteztek a nemzetközi kapcsolatoknak elméletei, meglehetősen tendenciózus csúsztatásnak tűnik.

A korábban ismertetett három tudós, Nishida, Tabata és Hirano átfogó elméleti megközelítésekkel dolgoztak. Ráadásul meglátásaik hazájukban napjainkban is még mindig visszhangra találnak és erősen kapcsolatba hozhatók az ország nemzetközi kapcsolataiban jelenleg felmerülő fontos kérdésekkel. Példának okáért a japán politikusok viszonyulása a Yasukuni-szentélyhez és az amerikai támaszpontok jelenlétéhez máig azt tükrözi, hogy Japán identitásképe Kelet és Nyugat között még

mindig nem rendezett. Ugyanez érvényes a változatlanul hierarchikus jellegű térségi gazdasági kapcsolatokra, bármennyire is az egyenlő alapokon nyugvó együttműködést tűzték ki célul a felek. További példaként említhető a japán alkotmányban egyértelműen lefektetett békepárti alapelvek is, melyeket némileg megkérdőjelezni látszik az Önvédelmi Erőnek nevezett hadsereg létezése.

Inoguchi szerint, ha a nemzetközi kapcsolatok elméletein alapvetően az amerikai stílusú, pozitivista elméleteket értjük, abban az esetben a nemzetközi kapcsolatok japán elméletei nem léteznek. Azonban, ha hozzávesszük a konstruktivista, normatív, pozitivista és nemzetközi jogi elméleteket is, egyértelműen ki lehet jelenteni, hogy a nemzetközi kapcsolatok japán elméletei igenis léteznek.

A nemzetközi kapcsolatok japán elméletének vizsgálatakor Inoguchi az alábbi fő tényezők fontosságát hangsúlyozza: (Inoguchi [2010]: pp. 61-65).

- Japánban a nemzetközi kapcsolatok összefüggő elmélete azért alakítható ki nehezen, mert sok különböző megközelítés, metodológiai szempont létezik párhuzamosan egymás mellett (diplomáciatörténet, nemzetközi jog, nemzetközi gazdaságtan, politikai elméletek).
- Mivel Japán nem volt a Nyugat által kolonizált terület, a nemzetközi kapcsolatok elméletei kizárólag a japán szerzők munkásságára támaszkodik, továbbá az idegen nyelvismeret hiánya miatt a külföldi szakirodalom is csak felületes hatást gyakorolt.
- A szigetország a nemzetközi kapcsolatokat nem nyugati metodológia alapján, inkább kultúrtörténeti nézőpontból közelíti meg.
- Japán nemzetközi kapcsolatai különböző módon alakultak, először a kínai császárság része volt, majd zárt világ, mindössze néhány szórványos kereskedelmi kapcsolattal, és csak később tudatosan alakította ki saját Japán-központú kapcsolatrendszerét.
- Ebből a Japán-központú szemléletből egyrészt az következik, hogy a szigetország kevés dolgot és csak felületesen vett át idegen kultúráktól, másrészt mind a nyugati, mind pedig a keleti országokkal való baráti kapcsolatait egyfajta távolságtartás jellemzi. Európai példát említve hasonlóságot mutat az Egyesült Királyság és

Európa közötti kapcsolat. Japán Ázsia része, azonban mégis különbözik az ázsiai országoktól.

- A japán típusú integráció elsősorban gazdasági alapokra épít. Az Akamatsu Kaname által felállított „repülő darvak” elméletét (Akamatsu [1962]) Kojima Kiyoshi fejlesztette tovább, mely szerint a környező országoknak Japánnal folytatott kereskedelmi kapcsolatai és tőkebefektetései révén gyors ütemben hozzá hasonló fejlődést érnek el. (Kojima [2000]: pp. 375-401). A modell szerint Japán vezető vadlúdként V alakban húzza magával és zárkóztatja fel a délkelet-ázsiai országok második és harmadik csoportját.

Más szemszögből tekintve elmondhatjuk, hogy a Matsuoka Yosuke japán miniszterelnök által 1940-ben meghirdetett Nagy Kelet-Ázsiai Közös Felvirágzás Övezet gondolatát egyszerűen az hozta létre, hogy a hadban álló Japán már nem volt képes saját katonai szükségleteit ellátni és a meghódított délkelet-ázsiai országokon keresztül elégítette ki illetve fedezte saját szükségleteit.

Bár Nishida, Tabata és Hirano az elvet pozitívan, a térség posztkoloniális közös gazdasági fejlődésének zálogaként értelmezte, elképzeléseik az amerikai katonai támadások árnyékában azonban hiú ábrándnak bizonyultak.

Inoguchi szerint a nemzetközi kapcsolatok elméletének amerikai megközelítése jórészt pusztán olyan általános tényezők, mint az ottani akadémikusok nagy száma vagy az általuk használt nyelv lingua-franca jellege miatt került monopol helyzetbe. Ugyanakkor tény az is, hogy gyakran publikálnak más országok, jelen esetben Japán szakfolyóirataiban is, mellyel nézőpontjuk univerzális jellegét erősítik. A 2000-es évek elejétől kezdve azonban már több japán társszerzőként írt cikkei jelentek meg nemzetközi folyóiratokban és ezzel egyre inkább igyekeznek univerzális érvényt szerezni japán szemszögű meglátásaiknak (Katzenstein és Okawara [2001]).

A négy fent vázolt megközelítési mód meglehetősen békésen él együtt ma is, de ez egyébként is jellemző az ország tudományos munkásságára. Ez a diverzitás párhuzamosan van jelen a szintézis szándéka nélkül. Az utóbbi időben a négy nézőpont közül a historicizmus és az amerikai társadalomtudományi gyökerű megközelítés került leginkább előtérbe.

A nemzetközi kapcsolatok elméletének diskurzusai japán tudományos körökben nem igazán jelentek meg, mely bizonyos értelemben a politológia intézményesítésének hiányára vezethető vissza. Az egyetemek kevés önálló költségvetéssel rendelkező politológia és nemzetközi kapcsolatok tanszékkel rendelkeznek. A japán társadalom mélyen gyökerező tulajdonsága a bürokratikus tekintély tisztelete, így a tudományágot a XIX. században még a rendszerellenes lázadás szimbólumának tekintették.

A nemzetközi kapcsolatok japán kutatói külföldi tapasztalataikat és gondolkodásmódjukat tekintve a környező országok (pl. Korea, Kína) tudósaihoz képest sokkal zártabb közösséget alkotnak. A politikatudományok területén a japán akadémikusok 10 százaléka rendelkezik tudományos fokozattal, 2-3 százaléka körülire tehető csupán az amerikai PhD-vel rendelkezők aránya. Az Oxford University Press kiadásában évente kétszer megjelenő angol nyelvű *International Relations of the Asia-Pacific* szakfolyóiratot Inoguchi azzal a céllal alapította, hogy a japán tudományos köröket megismertesse a mainstream irányzatok európai, amerikai, ausztrál stb képviselőivel. Mindezen erőfeszítések ellenére a változás lassan ugyan, de tartósan jelen van, melyet az angol nyelven publikált szakirodalmi könyvek, cikkek számának emelkedő száma is bizonyít.

2.2.2. A nemzetközi kapcsolatok elméletének fejlődése Japánban 1945 után

2.2.2.1. Maruyama, Inoguchi, Kusano és társainak elméletei: történeti periódusok empirikus vizsgálata

A nemzetközi kapcsolatok tudománya Japánban a háború előtt az ország saját történelmi gyökereit alapul véve magától fejlődött, az USA-ra jellemző szakmai viták kevésbé voltak jelen. A háború után azonban már diszciplinaszerűen is bevezetett nemzetközi kapcsolatok az amerikai diskurzusból átvette a historicizálás és a kontextusba helyezés igényét.

1945 után a nemzetközi kapcsolatok tudományág japán kutatói három periódusban (1945, 1975 és 2005) három egymással összefüggő kulcskérdésre kutatták a választ

(Inoguchi [2006]). 1945 és 1975 között a vita fő tárgyaként azt elemezték, hogy vajon mi romlott el Japán nemzetközi kapcsolataiban úgy, hogy az háborúhoz vezetett?

Kutatók az ország háború előtti diplomáciatörténeti, gazdasági, társadalmi és politikai viszonyaiban keresték a választ, valamint vizsgálták a nyugati politikai berendezkedés sajátosságait és a japánok számára leszűrhető tanulságokat.

A korszak egyik legkiemelkedőbb politikatudományi szakértője, Maruyama Masao 1963-ban megjelent *Thought and behavior in modern Japan* című művében kifejti, hogy az országban a társadalomtudomány talán máig is a II. világháború árnyékában él (Maruyama [1963]).

A nemzetközi kapcsolatok diszciplína szakértői elsősorban Japán II. világháborút megelőző diplomáciai kapcsolatait kutatják. Legtöbben kulturalista és marxista alapú kevert szemléletmóddal vizsgálják meg a kérdést. A Nemzetközi Kapcsolatok Japán Társasága által indított kutatási projekt korabeli dokumentumok feldolgozásán keresztül korának a legpontosabb leírását adta a konfliktust megelőző diplomáciai helyzetképről.⁷ A munka azonban alapvetően leíró jellegű, kevésbé elméleti és elemző.

Ezzel a kutatással párhuzamosan bontakozott ki a második, 1945-1975 közötti periódus kulcskérdése: Milyen diplomáciai lépések a leghasznosabbak a béke biztosítására? A vitában két alkérdés játszott vezető szerepet. A realisták által vallott nézet szerint: szükség volt-e Japán számára a San Franciscó-i békeszerződés aláírására? Az idealisták szemszögéből nézve viszont a lényeg arra irányult, hogy vajon nem kellene-e az összes szövetséggel békét kötni? Ez az elméleti vita az 1960-70-es években bontakozott ki, legjelentősebb képviselői között említhető Inoguchi Takashi, Otake Hideo, Muramatsu Michio és Kabashima Ikuo.

Első pillantásra ez a fejlemény az Egyesült Államokban lezajlott vitákra emlékeztet, a különbség annyi, hogy ott négy különböző elméleti vita generálódott. A diskurzus fő japán színtere azonban nem akadémiai, inkább a nyomtatott sajtó

⁷ 太平洋戦争への道：開戦外交史 / 日本国際政治学会太平洋戦争原因研究部編 東京：朝日新聞社，1987-1988 (Taiheyo senso e no michi, ed. 20, Nihon Kokusai Seiji Gakkai)

szintjén zajlott. Az újságokban publikáló társadalomtudósok a szakmában külön alfajt képeztek, nem voltak egyértelműen részesei a tudományos köröknek, de a japán társadalmi viszonyok rugalmatlansága miatt a politikai pálya színterei is bezárultak előttük.

A harmadik és legújabb, 1980-1990-es évekbeli alapkérdés a következő: Melyek a japán politika sajátosságai, valóban egyedülálló, valamint mi az, ami még mindig hiányzik a japán diplomáciai gyakorlatból? Erre inkább empirikus, mint teoretikus úton keresték a választ. Elsősorban a kelet-ázsiai, valamint az ázsiai és csendes-óceáni térség nemzetközi kapcsolatait komparatív elemzésekkel vizsgálták⁸, továbbá összehasonlították az Egyesült Államokkal folytatott gazdasági, kereskedelmi, pénzügypolitikai stb rendszereket. A kérdésben Kusano Atsushi és Tadokoro Masayuki alkotott fontos műveket (Kusano [1991], Tadokoro [2001]).

A II. világháború utáni japán biztonságpolitikát két ellentétes tényező befolyásolja: egyrészt az USA-val kötött biztonsági szerződés és az abból adódó kötelezettségek teljesítése, másrészt viszont a szigetország háború utáni alkotmányában egyértelműen deklarált pacifizmus elve. 1945 után a nemzetközi kapcsolatok japán kutatóinak többsége a diszciplína kizárólag elméleti megközelítése helyett inkább annak történeti és kulturális aspektusait vizsgálták.

A japán elméletek lezárásaként Inoguchi fejlődéstörténeti megközelítését emelem ki, mivel a disszertáció szerkezete ugyancsak bizonyos történeti szakaszok vizsgálatára épül. Inoguchi a II. világháborút követően a japán kül- és biztonságpolitikát öt korszakra osztotta fel. Időtartamukat tekintve tizenöt éves időszakok, amelyek bemutatják hogyan ébredt fel Japán csipkerózsika álmából, és milyen utat jár be hagyományos hatalmi szerepének visszaszerzése érdekében. Az első korszakot (1945-1960) az ország biztonsági stratégiájáról alkotott belpolitikai véleménykülönbség, valamint az amerikai szövetséget pártolók és ellenzők vitája

⁸ Ezen időszak munkái főként az Inoguchi szerkesztette Japanese Journal of Political Science folyóiratban jelentek meg.

jellemezte. Az 1960-1975 közötti második időszak a Yoshida-doktrína sikerének köszönhetően a stabilitás évtizedeinek számítottak, Charles De Gaulle francia elnök a szigetországot potyautasnak titulálta, mert szárnyaló gazdasága ellenére nem vett részt a nagypolitikai döntések formálásában. Az 1975 és 1990 közötti harmadik időszakban „elsüllyeszthetetlen repülőgép-hordozó anyahajóként” támogatta szövetségését.⁹ 1990 és 2005 között a fejlődő országoknak nyújtott hivatalos fejlesztési támogatásokkal globális civil hatalmi szerepét alapozta meg, valamint az ENSZ békefenntartó misszióiban aktív szerepvállalást tanúsított. Inoguchi szerint a 2005-től kezdődött ötödik korszakban a szigetország várhatóan az Egyesült Királysághoz hasonló konszolidált hatalmi státusz elérésére törekszik (Inoguchi-Bacon [2006]: pp. 1-21).

A japán elméleti megközelítések széles spektrumát a teljesség igénye nélkül kíséreltem meg bemutatni, melyekből kiderült, hogy a szigetországi teóristák az események elméleti elemzése helyett annak gyakorlati oldalának vizsgálatára helyezték a hangsúlyt.

Inoguchi fenti megállapításának megfelelően szükséges hangsúlyozni, hogy a disszertáció történeti részének bemutatásának leíró természete egyezik a nemzetközi kapcsolatok japán elméletének kereteivel, amely ugyancsak azonos a kutatás fő célkitűzésével, miszerint a szigetország aspektusából és szemüvegén keresztül mutatom be a normaváltozás folyamatát.

2.3. Nyugati teóristák politikaelméletei Japánról

2.3.1. A nemzetközi kapcsolatok elméleti iskolái: a politikai és a gazdasági normák hatása a biztonságra

Napjainkra a határok átjárhatókká váltak, az új kapcsolatrendszerekben új típusú függőségi rendszerek alakultak ki, a bel- és külpolitika összefonódott. Ebben az összetett világban a biztonság fogalmának sokféle értelmezése született meg. A

⁹ Nakasone Yasuhiro használta ezt a kifejezést 1983 januári amerikai látogatása során (Torikai [2009]: p. 130)

fogalmat először a nemzetközi kapcsolatok elméletének realista iskolája kezdte használni, a biztonság hagyományos értelmezésben megfogalmazható három egyszerű szóval: hatalom, érdek és háború.

A II. világháború utáni japán biztonságpolitika átalakulásáról és irányvonalairól széles szakirodalmi bázis áll rendelkezésre.

A realista elméletek középpontjában a nemzeti érdek, a biztonság és az állam áll, a hatalmat és az érdekeket kutatási változóként értelmezi. Hans J. Morgenthau, a klasszikus realizmus legfőbb teoretikusa szerint az államok politikai magatartását az önérdeken alapuló hatalmi törekvés határozza meg (Morgenthau [1950]). Ezen realista logika szerint elemzi Japánt Christopher W. Hughes, aki a szigetország katonai hatalmi törekvéseiről, gazdasági erejű érdekérvényesítéséről publikált számos könyvet, valamint vizsgálja a politika és a gazdaság biztonságra gyakorolt hatását (Hughes [2004a], [2004b], [2005], [2009]). Az amerikai-japán szövetségi rendszer kihívásainak, a japán külpolitika XX. századi változásainak kérdéskörét boncolgatja többek között Curtis, DiFilippo és Green is (Curtis [1993], DiFilippo [2002], Green [2003]).

A japán-amerikai biztonsági szövetség a XX. században az ázsiai csendes-óceáni térség legátfogóbb és méretét tekintve legnagyobb intézményi struktúráját jelentette. A nemzetközi kapcsolatok realista elméletei szerint Japán biztonságpolitikája a XX. században a védelmi realizmus hagyományos stratégiáját követte, mely egyértelműen felelősségkerülő volt (a konstruktivisták ezzel szemben úgy vélekednek, hogy a szigetország biztonságpolitikája a társadalmi és politikai gyökerekkel rendelkező antimilitarista normákra vezethető vissza). Green szerint, amit a konstruktivisták tévesen normának értelmeznek, az valójában egy hasznot hozó, előnyös ideológia, és így a realista gondolkodók helyességét igazolja (Green [2011]: p. 206).

Az antimilitarista normák túlsúlya ellenére Japán az Egyesült Államokat követően Kelet-Ázsia második legerősebb hadseregét hozta létre, valamint a védelmi kiadásokat tekintve ugyancsak a dobogós helyezéssel bír (Lind [2004]: pp. 92-121). A realisták számára a háborús potenciál nélküli hadsereg koncepciója egyértelmű

bizonyítékul szolgál arra vonatkozólag, hogy valójában a politikusok már a hidegháború alatt is a realizmus egyik ágát, mégpedig a védelmi realista irányvonalat követték, illetve cselekedeteik ezzel magyarázhatók, míg a konstruktivisták a japán döntéshozóknak a közvélemény nyomásának kényszerét hangsúlyozták.

A fentiek alapján következik a kérdés, miszerint Japán defenzív vagy offenzív realistaként viselkedik? Az offenzív realisták tézise szerint a nemzetközi szintén uralkodó anarchia miatt a nagyhatalmak regionális hegemóniára törekcszenek (Mearshimer [2001]). A defenzív, azaz a védelmi realisták álláspontja szerint az államok a nemzetközi anarchiára inkább védelmük megerősítésével reagálnak mintsem támadó kapacitásaik erősítésével, mivel a terjeszkedési politika nagyon könnyen ellenkoalíciókat hívhat életre (Waltz [1998]). Az offenzív realisták feltevése szerint a szigetország vagy katonai hódításokkal regionális hegemóniát épít ki, vagy a potenciális előnyök megszerzése érdekében szövetségre lép egy erős agresszor hatalommal (Lind [2004]: p. 103).

Ha azonban a vizsgálat tárgya nem a politikusok, hanem a japán közvélemény hozzáállása, abban az esetben biztonságértelmezésük inkább realista jegyeket mutat, mivel a háborút valós veszélynek tekintik, ami szükségessé teszi az Önvédelmi Erők fenntartását. Tovább szűkítve az elméleti kört, Midford szerint inkább defenzív realisták, mivel a nemzetközi biztonságról és a katonai erő hatékonyságáról védelem központúan gondolkodnak. A katonai hatalmat az ország védelme érdekében, mintsem a határon túli politikai célok megtestesítőjeként tartják számon (Midford [2011]: p. 19).

Mivel a disszertáció nemcsak az ország nemzetközi kapcsolataiban bekövetkező változásokat és arra adott japán válaszokat vizsgálja, ennek okán a realista elmélet alkalmazása nem emelné ki a kutatás azon ívét, miszerint a normaváltozás folyamatára a japán döntéshozókon kívül a közvélemény befolyása gyakorol nagyobb hatást.

Az idealizmus megfogalmazása alapján a nemzetközi kapcsolatok szereplői nem kizárólag az államok, hanem a nem állami szervezetek is (társadalmi, civil szervezetek, egyének, NGO-k). Továbbá szerintük a nemzeti érdekként felfogott külpolitika kooperációra és interdependenciára épül. Az erőszak alkalmazása

helyett a konfliktusok mérséklése és a béke megteremtése a cél. Az erő politikáját felváltja a nemzetközi jogi normák betartása és a nemzetközi intézményeknek tulajdonított fontos szerep. A disszertáció alanyai kizárólag államok, valamint a köztük lévő interdependencia kooperatív és konfrontatív szinten is megjelenik, ezért az elemzésben az idealista elmélet alkalmazása nem releváns. A kutatás célzottan az Egyesült Államok és Japán közötti biztonság konceptualizációjával foglalkozik, ezért számításba kell venni azokat az identitási kérdéseket, melyeket a liberális/neoliberális megközelítés nem határoz meg, és amelyekre a konstruktivizmus ad leginkább választ - Japán esetében ezeket elsősorban Katzenstein és Berger munkái dolgozzák fel. Az idealista elmélet jelen esetben nem tudná igazolni Abe miniszterelnök proaktív pacifista stratégiáját, valamint az Önvédelmi Erőknek szánt határozottabb szerep alátámasztását.

A japán biztonságpolitikának két alapvető vonása van, egyrészt, hogy Japánban nem csak az általában vett katonai vagy hadi ügyeket tekintik nemzetbiztonsági kérdésnek. A biztonságra gyakorolt hatásuk szempontjából megvizsgálják a gazdasági és politikai tényezőket is. Mindezen tényezőkhöz különbözőképp viszonyulnak: politikai kérdésekben hol rugalmasak, hol konzervatívak, a gazdasági ügyeket inkább rugalmasan kezelik, míg katonai kérdésekben kevés kompromisszumkésztséget mutatnak.

2.3.2. A normák szerepe a japán biztonságpolitikában- Katzenstein, Berger, Okimoto és Green elméletei

A realistákkal ellentétben, akik szerint az érdek jelenti a külpolitikai cselekvés mozgatórugóját, a konstruktivisták az államok cselekvését normák, történelmi és kulturális tapasztalatok tükrében értelmezik. A társadalmi diskurzusoknak fontos szerep jut, mivel azok érdekeket és meggyőződéseket közvetítenek, megalapozva és formálva az elfogadott magatartási normákat. A normáknak konstituáló szereppel bírnak, mellyel meghatározzák az ország érdekeit, befolyást gyakorolnak annak külpolitikai magatartására.

A konstruktivisták szerint Japánban a II. világháborúban elszenvedett vereség döntő hatást gyakorolt a társadalmi normákra, melyből a háború után egyedülálló antimilitarista identitás fejlődött ki. Ez a belső indíttatásból született norma testet öltött az ország biztonságpolitikai koncepciójában is. Berger ezt az antimilitarista identitást az országon belüli háborúellenes politikai kultúra kialakulásának tulajdonítja, míg Katzenstein szerint számos intézményesült norma kombinációját jelenti, melyek alakították illetve befolyásolták a politikai döntéshozók nemzeti érdekekről alkotott elképzeléseit. Más szóval, a japán identitás az országon belüli társadalmi jelenség, amely a politikától függetlenül is létezett, azonban folyamatosan hatással volt rá. 1945 után kereskedő állami, azaz a gazdaságra fókuszáló identitása fejlődött ki. (Katzenstein [1996]). Berger viszont azzal érvel, hogy ez az erős háborúellenes érzület a II. világháborús vereség eredménye (Berger [1998]).

Katzenstein a normák és a biztonságpolitika közötti összefüggésről alkotott új elméletet. Empirikus vizsgálatának tárgya Japán, melyet az Egyesült Államokkal és Németországgal összehasonlítva elemez (Katzenstein [1996]). Véleménye szerint a nemzetközi kapcsolatok ismert elméletei nem nyújtanak reális képet a háború utáni japán biztonságpolitika evolúciójának megmagyarázásában, a szerző szerint ennek megértéséhez és a jövőre vonatkozó premisszákat megalkotásához ismerni kell az adott ország normáit, azaz nemzeti identitását, értékeit, célokat, tapasztalatokat stb., melyek az ország nemzetbiztonsági érdekeit- így biztonságpolitikáját is formálják és meghatározzák (Katzenstein [1996]: p. 18.). Ez az elmélet épp a Japán eset kapcsán újította meg a konstruktivista irányzatot. A társadalmi és jogi normák intézményileg beágyazottak, megjelennek a japán alkotmányban, törvényekben, rendeletekben, ideológiákban, a bürokratikus rendszeren és a médián keresztül. Katzenstein véleménye szerint a japán biztonságpolitikát a japán közvélemény által intézményesült társadalmi normák és a jogi normák alakítják. Ezek a normák azonban nem állandóak, folyamatos változáson és újraértelmezésen mennek keresztül.¹⁰

¹⁰ Lásd részletesebben III. Az antimilitarista norma változásának mérése c. fejezetben.

A szigetország következetes biztonságpolitikája és az intézményesült normák kölcsönösen hatnak egymásra. A II. világháború után lefektetett elvek a XX. században alapjaiban nem változtak, többek között az Egyesült Államokkal kötött biztonsági szerződés, konfliktuskerülés, más nemzetekkel harmonikus kapcsolat kiépítése, a gazdasági érdekek elsődlegessége, valamint a katonaság feletti civil kontroll normái.

Berger a II. világháború utáni japán és német biztonságpolitika és a nemzeti identitás kapcsolatát vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a nemzetközi rendszer szerkezete helyett a védelmi politika nemzeti kulturális és intézményi keretfeltételeit szükséges megvizsgálni. Bemutatja továbbá, hogy a hidegháború utáni Németország és Japán antimilitarista normái milyen módon nehezítették a kormányok számára a katonai jelentéstartalommal bíró nemzetvédelmi irányelvek bevezetését (Berger [1998]).

Berger és Katzenstein szerint az államok hazai és nemzetközi tapasztalatai alakítják ki a társadalmi normákat, melyek viszont befolyásolják a társadalmilag elfogadható politikai döntések meghozatalát. Érvelésük szerint tehát ezen normák jelenléte bizonyos eszközöket elfogadhatatlannak tekint, mint például a nemzetközi viták rendezése erőszak alkalmazásával, melyek kényszerítő hatást gyakorolnak az állami szereplőkre.

A szerzők szerint a totális megsemmisítő vereséggel járó katonai agresszió Japán számára olyan élmény volt, amely a társadalmat teljesen áthatotta az antimilitarista norma vagy ahogy a konstruktivisták hívják az antimilitarizmus kultúrája (Berger [1998], Katzenstein [1996]). Berger úgy érvel, hogy bármely próbálkozás az állam részéről a védelmi létesítmények bővítésére vagy a jelentősen nagyobb nemzetközi szerepvállalásra vonatkozólag az ellenzék heves tiltakozását váltaná ki (Berger [1998]: p. 6). Kiemeli, hogy a japánok még hetven évvel a háború befejezése után is gyanakodva tekintenek katonai erejükre, nem úgy, mint az USA vagy Nagy-Britannia. Míg ugyanis ők képesek voltak megmenteni népességüket a totalitarianizmus rémségeitől, a japán katonaságnak főszerepe volt nemzetük totalitarianizmusba vezetésében, és ezt követően az országban bekövetkezett katasztrófa kialakulásában (*ibid* p. 9). Berger szerint az is lényeges elem, hogy az

USA határozott, mégis észrevétlenül, indirekt módon közvetítette az antimilitarista normákat a japán társadalomba. Ennek első eleme az alkotmány megszővegezése volt.

Az amerikai-japán politológus Okimoto két csoportba sorolja a normákat, mégpedig szerinte vannak a viselkedésmintákat meghatározó szabályozó, regulatív normák, valamint a nemzeti identitást formáló konstitutív normák (Okimoto [1996]: p. 29.) Japán esetében a világháborút követően a békepárti ország képe a nemzeti identitás részévé vált.

Rövid címszavakban a XX. századi japán normákat az alábbiakban foglalom össze: (*ibid* pp. 29-31.)

- Az 1940-es évek végére jellemző normák a háborús vereség és az okkupációs hagyaték eredményei, úgymint: Hiroshima és Nagasaki; Japán feltétel nélküli megadása; az amerikai megszállás; demilitarizáció és demokratikus reformok; a békealkotmány elfogadása.

- Az 1950-es évek normái: a Japán Önvédelmi Ügynökség; az Önvédelmi Erők; a japán-amerikai biztonsági szerződés; a békeszerződés; a kölcsönös védelmi és segítségnyújtási megállapodás; a Yoshida-doktrína; a koreai háború; a nukleáris fegyverek elleni mozgalom; az amerikai-japán biztonsági tanács.

- Az 1960-as években: a biztonsági szerződés felülvizsgálata; a szerződésellenes megmozdulások; az Önvédelmi Erők alkotmányosságának folyamatos jogi problémái; a gazdasági érdekek előnybe részesítése; a biztonsági kérdések háttérbe szorítása; a védelmi kiadások maximalizálása; a japán-koreai kapcsolatok normalizálása; a vietnámi háború elleni tüntetések; a három non-proliferációs elv; a fegyverexport tilalom.

- Az 1970-es évek években: a biztonsági szerződés évenkénti meghosszabbítása; Okinawa szigete újra japán fennhatóság alá kerülése; a kínai-japán kapcsolatok normalizálása; a japán-amerikai védelmi együttműködés irányelvei; az olajválságot követő gazdasági válság és visszaesés; az atomsorompó-egyezmény.

- Az 1980-as évek: az amerikai-japán kereskedelmi viták; a Japán Biztonsági Tanács; az első japán katonatechnológiai transzfer az USA részére; az átfogó biztonságpolitika; a katonai részvétel helyett pénzügyi támogatás az USA részére.

- Az 1990-es évek: a gazdasági lufi kipukkanása, recesszió; az Önvédelmi Erők részvétele az ENSZ nem harcoló misszióiban; a biztonsági szövetség iránti elkötelezettség megerősítése.

A normák többsége évtizedeket is túlél, azonban az is világos, hogy lassú, de folyamatos átalakuláson mennek keresztül. A realista elmélet nemzetközi és makroszinten elemel, a konstruktivisták pedig az országon belüli tényezőket is számításba veszik. Az előbbi pesszimista a biztonsági szövetség jövőjét illetően, mivel a régió gyors átalakuláson megy keresztül, változik a hatalmi egyensúly eloszlása, azonban feltételezi, hogy ameddig nincs új biztonsági fenyegetés, a szövetség fennmarad. Továbbá számos belső problémával is szembesülnie kell, többek között az eltérő nemzetállami célok, a belpolitika szövetségre gyakorolt hatása, a közös japán és amerikai érdektér csökkenése, a hatalmi befolyás és költségviselés megoszlása. A szövetségesek kohézióját ugyancsak próbára teszi az USA Kína- és Korea-politikája.

A konstruktivisták norma alapú elméletét cáfolja a Japán szakértő amerikai politológus Green, aki szerint Japán biztonságpolitikáját a realista érvelések jobban magyarázzák. Véleménye szerint, amit a konstruktivisták normának értelmeznek, az valójában egy ideológia. Green Snyder stratégiai mítoszok elméletével támasztja alá a pacifizmus japán biztonságpolitikában betöltött szerepét. Snyder szerint a belpolitika és a nemzetközi kapcsolatok közötti viszonyban mítosznak tekinthetjük azokat az ideológiákat, amelyeket a mítosz által alátámasztott politikából helyi hasznot remélve különböző érdekcsoportok, belpolitikai koalíciók terjesztenek elő, továbbá legitimációként szolgálnak a külpolitika alátámasztásául. Ez a politika így a kollektív nemzetbiztonsági érdek címszóval könnyebben eladhatóvá válik a mítosz keretein belül (Snyder [1991] idézi Green [2011]: p. 147). A II. világháborús vereség során alakult ki ez a pacifista mítosz, miszerint Japánnak a háborúról való lemondás jogával világszerte a békét kell szimbolizálni és hirdetni, valamint ezt követte az elmúlt hét évtizedben az alkotmány 9. cikke alapján. Ezt az úgynevezett pacifista normát valójában sok érdekcsoport használta ki saját céljaik elérése érdekében. Bár az ország méretéhez és gazdasági erejéhez képest jóval kevesebbszer használta katonai erejét, azonban Green szerint ez még nem a norma

következménye, hanem sokkal inkább a politikusok stratégiai döntéseinek eredménye. Azt azonban ő is elismeri, hogy számos japán hisz az alkotmány 9. cikkében foglalt elvekben, akik hozzájárulnak ezen eszmék társadalmi beágyazódásához. A „béke cikk” az amerikai megszállók szüleménye, és az alkotmány ratifikációját követően a japán biztonságpolitikáról kialakult viták sarokpontja. Az érveket és ellenérveket nem a 9. cikk norma szerepéről ütköztetik, hanem azért, mert az a nemzet alkotmányában gyökerezik (Green [2011]: p. 149). Azok, akik hisznek a pacifista elvekben, elmondhatják, hogy alkotmányos gyökerei vannak. A másik tábor viszont a jog keretein belül keresi annak értelmezését.

Az amerikaiak által bevezetett pacifista eszme kezdetben az igazi hívők körében lelt támogatásra, de később retorikai szinten a kormányzó elit is használni kezdte, mivel úgy gondolták, hogy az alkotmányos kikötést nem hagyhatják figyelmen kívül, azonban azt sem akarták, hogy Japán biztonsága más népek tudati konstrukcióján alapuljon. Amint az állam elkezdte használni a pacifizmus retorikáját, ezzel egy olyan folyamatot hozott mozgásba, mely azért volt hasznos, mert a helyi érdekkörök érdekeit szolgálta, így ezt a folyamatot a politikai elit, üzleti körök, oktatással foglalkozó szakemberek és állampolgári mozgalmak is támogatni kezdték (*ibid* p. 157).

Valójában a pacifizmus mítoszának kialakulása megelőzte a szigetország amerikai megszállását. 1945 tavaszán az USA már elhatározta, hogy liberális demokráciát épít ki Japánban. Ehhez azonban szükség volt, hogy a japánokat megszabadítsák a korábbi expanziós politika és annak következményei miatt elszenvedett szégyen érzetétől. James Orr amerikai történész a háború utáni japán identitást elemző munkájában leírja, hogy az amerikaiak a háborúért nem a lakosságot akarták felelősségre vonni, úgy gondolták, hogy ők valójában a kormány politikájának áldozatai (Orr [2001]: p. 16). Mivel a japánok megadták magukat, csak a katonai vezetőket állították bíróság elé, a lakosság válláról levették a háborús bűn terhét. Orr a japánok háború utáni nemzeti identitását áldozattudattal (被害者意識-*higaiisha ishiki*) azonosítja, melyet az előbbieken felül a két atombomba támadás elszenvedése is megerősít (*ibid* p. 34).

Green tehát a megszállás, a háborús felelősség és az áldozattudat hármastézisére alapozza a pacifista mítoszt, ezek jelentik a kulcselemeit, melyekből a pacifista elköteleződés ki tudott fejlődni. Mindezekre azok az állampolgári kezdeményezések is hatást gyakoroltak, amelyek például a nukleáris fegyverek és atombomba előállítás tilalma mellett foglaltak állást. A közös trauma élményéből kinőtt mozgalmak segítettek a pacifista eszmék társadalmi beágyazódásában (Green [2011]: p. 159).

Belpolitikai viták sorozatát indította el a pacifista elköteleződés és az amerikai-japán biztonsági szerződésben foglaltakból eredő dichotómiája. Az 1950-es években a Yoshida kormányt élesen kritizáló szocialista politikusok ellenezték, hogy az ország az amerikai nukleáris védőhálóra támaszkodjon, valamint a katonai bázisok létesítését. Ez számukra egyenlőt jelentett a militarizmus feléledésével, mely ellen a szocialisták az atombomba támadások rémképét hozták fel hivatkozási alapként. A baloldal tehát összekötötte az áldozattudatot, az atomtámadás emlékét és a pacifizmust. Orr szerint a béke alkotmány elveivel kapcsolatban politikai konszenzus alakult ki, azonban annak gyakorlati megvalósíthatóságáról és azok módjairól már eltértek az álláspontok (Orr [2001]: p. 46).

A japán pacifizmus kezdetben a baloldaliak agendáján szerepelt, azonban ha így maradt volna, akkor az antimilitarizmus valószínűleg nem fejlődött volna stratégiai mítosszá. Yasui Kaorunak a Tokiói Birodalmi Egyetem nemzetközi jogot oktató tanárának köszönhető, hogy a pacifizmus eszméje a politikusok széles körében kedvező fogadtatásra talált (*ibid* p. 50). Petíciót kezdeményezett, melynek fő célja a nukleáris fegyverek betiltása volt. Yasui Japán egyedüli áldozat szerepét hangsúlyozta, szándékosan kerülve a háborús agresszió kérdését. A felhívást mintegy húsz millióan írták alá, Hatoyama kormányfő (1954-1956) pedig ígértet tett, hogy támogatja a mozgalom célkitűzését. Ez a kormány lett az első, aki a hivatalos retorika részévé emelte az anti-nukleáris kérdéskört, így a békemozgalom nemzeti gyökerű stratégiává fejlődött, kifogva a szelet a baloldal vitorlájából. A béke promotálása a szigetország egyedülálló küldetése lett, mely igazolta biztonságpolitikáját, valamint az Önvédelmi Erők létrehozását és fenntartását. A

pacifista ideológia áthatotta a társadalom értékrendszerét és meghatározta a kormányzati politika irányvonalát.

Az imperialista mítosszal ellentétben a béke mítosza sokkal tartósabbnak bizonyult. Ennek a költségei igazán csak az 1990-es években kezdtek láthatóvá válni, továbbá katasztrofális következményekkel sem járt. Mindazonáltal ma már egyértelmű, hogy komoly kihívást jelent egy koherens japán biztonságpolitika létrehozása szempontjából.

2.4. A XXI. század új biztonságpolitikai elméletei- Buzan és társainak szektorális elmélete

A hidegháború utáni körülmények a biztonsági kérdések újraértelmezését igényelték. A XXI. század kezdetén a nemzetközi biztonság különösen sérülékennyé vált, a konfliktusok hevesebbé és dinamikusabbá váltak, melyeket a teoretikusok már a múlt század végétől kezdve új elméletek felvázolásával igyekeztek körüljárni (Szenes [2005]).

A múlt századhoz hasonlóan, a bilaterális szövetség kulcsfontosságú Ázsia jövőjét illetően. A XX. század második felétől megkezdődött békés és prosperáló időszak vajon tovább folytatódik-e századunkban, azt nagyban meghatározza a szövetség jövőbeli fejlődési pályája. A nemzetközi kapcsolatok elméletei szerint Japán és az USA szövetsége viszonylag jó formában van, így az átalakulás is zökkenőmentes lesz. A bilaterális szövetség célja a régió dinamikus gazdasági növekedése és jólétének fenntartása, a magas intenzitású háborúk (pl. koreai-háború) és alacsony intenzitású konfliktusok (pl. ázsiai etnikai konfliktusok) kezelése, multilaterális biztonsági párbeszédnek fóruma, továbbá gátolja a régi riválisok által újjáélesztett erőszakos konfliktusok kialakulását és a térség békéjének veszélyeztetését.

A hidegháborút követően a szövetség számos kihívással kényszerült szembesülni, mint például az alacsony- és közepes intenzitású biztonsági veszélyhelyzetek gyakorisága, az ázsiai országok relatív hatalmának növekedése, amelyek már nem

annyira engedékenyek és együttműködők, mint korábban. A Nyugat- és USA ellenes megnyilvánulások fokozódnak, továbbá a biztonság gazdasági és katonapolitikai szemléletének összefüggése már a XXI. század új biztonsági kihívásainak megjelenésére hívja fel a figyelmet.

A konstruktivizmus szélesebb körben és nem kizárólag katonapolitikai szemszögből értelmezi a japán biztonságpolitikát. Rámutat és megvizsgálja azokat a problémákat, amelyek kihívást jelentenek a Japán és az USA közötti biztonsági párbeszéd újraértelmezésében.

Az elmélet azt sugallja, hogy az amerikai-japán kapcsolat változása hatással van mindkét országra, identitásaikra, érdekeikre. Hivatalos közlemények, nyilatkozatok képezik a konstruktivista kutatás alapját, amelyeken keresztül elemezhető a japán biztonságpolitikai diskurzus alakulása és fejlődése. A nemzetközi kapcsolatok konstruktivista tudományágának a kutatás tárgyának függvényében számos osztályozása létezik. Jelen esetben Ernst B. Haas besorolását követem, aki a konstruktivizmuson belül három olyan irányzatot különböztet meg, ahol megfigyelhető hogyan formálják a szereplők a saját érdekeiket (Haas [2001]).

Az első, szisztemikus azaz rendszerszintű iskola azt vallja, hogy az érdekek a szereplők identitásának eredménye, melyet a globális rendszerben elfoglalt szerepük határoz meg. A rendszer szereplői az államok, szerepeiket pedig a rendszerben elfoglalt helyük határoz meg. Vezető teoretikusaik Alexander Wendt, David Dessler, Anthony Giddens és Barry Buzan (Haas [2001]: p.26). A második a normák és a kultúrák iskolája, amely azt állítja, hogy az érdekek abból a kulturális közegből származnak, amelyben a résztvevők élnek. A kollektív döntés alapja a norma. A külpolitikára befolyással rendelkező normák szerepéről ír többek között John Meyer, Friedrich Kratochwil, Christian Reus-Smith, Keith Krause és Bill McSweeney (*ibid* p.26). A harmadik, a „puha racionalista” (soft rationalist) iskola szerint a szereplők érdekeiket saját politikai kapcsolataikon keresztül definiálják, érdekeik eredője nemzetállamon belül determinált. Kiemelkedő teoretikusaik Peter Katzenstein, Peter Haas és Andrew Farkas (*ibid* p.26).

A disszertáció a japán biztonságpolitika konkrét területeit, megnyilvánulásait elemzi, ezért a rendszerszintű elmélet alkalmazása tűnik leginkább konzekvensnek.

Ez az aspektus lehetővé teszi, hogy a szerző a japán biztonságpolitikai identitás fejlődésének perspektívájából közelítsen a kutatási tárgyhoz, valamint javaslatot tesz annak megállapítására, hogy ez az identitás a külső hatások eredményeként fejlődött és alakul napjainkban is.

A szisztemikus (rendszerszintű) iskola keretein belül főként Wendt és Buzan munkásságára támaszkodom (Wendt [1999], Buzan, Waever és De Wilde [1998]). Wendt munkái alkalmasak Japán politikai retorikájának, valamint konkrét lépéseinek elemzéséhez, noha ő pozitivista metodológiával közelít az egyes aktorok viselkedésének tanulmányozásához (miközben pedig konstruktivista, csak abból indul ki, hogy az emberi társadalmakat, humántudományokat is lehet természettudományi módszerekkel magyarázni). A szerző az aktorok nem nyelvi természetű, hanem gesztusokon alapuló interakcióit, konkrét viselkedésformáit teszi elemzésének tárgyává (Wendt [1999]: pp. 372-373).

A japán biztonságpolitikát az ország biztonságról alkotott teóriája és az azokhoz rendelt politikai és gazdasági kinyilatkoztatások, döntések, intézkedések példáin keresztül mutatom be. Az elemzésnél figyelembe kell venni az ország számára meghatározó történelmi eseményeket, melyek jelentős hatást gyakoroltak a japán nemzetvédelmi politikára. A disszertáció Japán és az USA közötti párbeszéd, valamint konkrét együttműködés biztonságpolitikai diskurzusának kutatására épül, mely során Buzan szektorális elméletét alkalmazom (Buzan, Waever és De Wilde [1998]).

Buzan és társainak biztonságértelmezésében cáfolják a realisták államközpontú értelmezését, és egy új, szektorális megközelítésben újraértelmezik a biztonság fogalmát. Öt fő területen vizsgálják a biztonság kibővített fogalmát: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti értelemben. Az államokon kívül más társadalmi csoportok is bekapcsolódnak, melyek a fenyegetés előidézői illetve elszenvedői. A *securitization* (biztonságiasítás) a nemzetközi kapcsolatok elméletében a koppenhágai iskolához, maga a fogalom pedig Ole Waever nevéhez köthető. A *securitization* jelentése annyit tesz, mint egy adott problémát, vagy létfenyegetést érintő kérdéskört politikai keretek közé emelni, a nyilvánosság elé tárni. Egy államban a kormány feladata, hogy egy konkrét politikai, gazdasági,

társadalmi vagy környezeti kérdést biztonságiasítson (Kiss [2006]). A disszertáció alapvetően a politikai és a gazdasági területre fókuszál, az elmélet segítségével megpróbálja értelmezni Japán XXI. századi biztonsági kihívásait legfontosabb partnere külpolitikai magatartásának tükrében.

A II. világháború vége óta a biztonsággal foglalkozó tanulmányok főként azt vizsgálták, mely okok magyarázzák, hogy az államok politikai eszközként vetik be az erőszak alkalmazásának monopóliumát. Később, az enyhülésként fémjelzett 1970-es évekbeli Helsinkii folyamat során a biztonság kiterjedtebb fogalma kezdett felszínre törni, mely túllépett a hagyományos katonai kérdéseken, magában foglalva az emberi jogok és környezetvédelem kérdésköreit is.

Japánban az 1970-es éveket sújtó olaj- és dollárválság hatására újraértelmezték a biztonság fogalmát. Az új fogalom meghatározás a hidegháború végét követően bontakozott ki, azonban az 1990-es évektől megjelentek a nem hagyományos, nem állam-központú és nem katonai típusú biztonság koncepciójának fontosságát indítványozó szerzők munkái (Fujioka [2003], Ikeda [2007], Katzenstein [2004], Nye [2004]). 1990-ben Joseph S. Nye használta először a soft-power kifejezést, mely egy nemzetközi aktor olyan képességére utal, amely kulturális vagy ideológiai eszközökkel közvetve is befolyással bír más aktor érdekeinek és magatartásának alakulására (Nye [2004]).

1994-ben az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja (United Nations Development Program) által publikált Human Development Report újraértelmezte a humán biztonság fogalmát, mely alatt a határokon átívelő biztonsági problémák emberekre gyakorolt hatását érti. A nem katonai biztonsági kérdésekre (emberi jogok, környezetvédelem, szegénység stb.) fókuszáló humán biztonságpolitika középpontjában az állam helyett az ember áll.

Japánban 1998-ban jelent meg először a humán biztonság fogalma. Funabashi, Fujioka, Ikeda, Okawara, Mochizuki, Obuchi, Sato, Soeya írásai Japán biztonsági érdekeiket nem katonai eszközökkel építő civil hatalomként mutatják be (Fujioka

[2003], Ikeda [2007] [2009], Katzenstein és Okawara [2004], Mochizuki [2007], Obuchi [1998], Sato [2007], Soeya [2004], [2005].¹¹

Tekintettel arra, hogy a biztonságpolitika sajátos határterület, érinti a politika, a honvédelem, a gazdaság, az energiapolitika területeit is, ezért az események kizárólag biztonságpolitikai szempontú megközelítését alkalmazom, mivel a fejlemények teljes körű bemutatása túlmutat egy doktori értekezés keretein.

A fejezetben részletezett kvalitatív módszerek összessége egy olyan átfogó metodológiát jelent, amely alkalmas arra, hogy megválaszolja és bizonyítsa a disszertáció fő kérdéseit és hipotéziseit.

¹¹ Lásd részletesebben: Fábíán Emília (2012a): Policy responses by Japan and the European Union to the new security challenges in the 21st century. *Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies, Japan*, Vol. 31., 2012/11.

III. Az antimilitarista norma változásának mérése

A disszertáció alapvető kérdéseként megfogalmazott antimilitarista norma változását az alábbi módszertani eszközökkel vizsgálom. A normaváltozás folyamata politikai, gazdasági és társadalmi dimenziók tükrében értelmezhető leginkább. Mindegyik területnek vannak mérhető és nem mérhető aspektusai. Elsőként politikai szinten vizsgálom meg, hogy a II. világháborút követően melyek voltak azok a dokumentumok, amelyek megteremtették a japán biztonságpolitika keretét és mozgásterét, valamint a külső és belső hatások függvényében hogyan változott a szigetország védelmi kiadásainak volumene. A gazdasági biztonság tekintetében a hivatalos fejlesztési támogatások növekedő aránya, energiafogyasztásának megoszlása, valamint kőolaj- és LNG-importjának beszerzési forrásainak diverzifikálása által nyer igazolást a normaváltozás folyamata. Ezek a mérési eszközök csak az országra ható külső tényezők tekintetében mutatják be a normaváltozás lépéseit, azonban az értekezés célja, hogy összevessük azokat az országon belüli folyamatok kontextusában. Nem könnyű az olyan változók operacionalizálása, mint például a kultúra és a norma. Jelen esetben az antimilitarista norma változását a közvéleménykutatások eredményein keresztül mutatom be, mivel logikusan könnyebben mérhető, mint a politikusok beszédeinek tartalma.

Miért lehet érdekes egy ország biztonságpolitikai gyakorlatát vizsgálni? Egyszerű a válasz, mert eltér az átlagostól. Egy hétköznapi szuverén állam általában képes nemzetvédelmének biztosítására, önálló hadsereg fenntartására és az ENSZ kollektív biztonsági elveinek gyakorlására. Japán remek példaként szolgálhat abban a tekintetben, hogy milyen mértékben különbözik egy hagyományos értelemben vett országtól, valamint az alkotmány pacifista rendelkezései milyen szinten hat nemzetvédelmi elképzeléseire.

1. A japán biztonságpolitika természete

Az elmúlt években élénk vita vette kezdetét a szigetország nagyhatalmi normalizációjának kérdésköréről. A „normális” nagyhatalom (normal country) fogalmát először az LDP korábbi főtitkára, Ozawa Ichiro kezdte használni, aki megfogalmazta azokat a kritériumokat, amelyeknek a szigetország nagyhatalmi normalizációjához feltétlenül teljesülnie kell (Ozawa [1994]). Véleménye szerint Japán attól válhatna hétköznapi értelemben vett nemzetállammá, ha nemzetközi kötelezettségeinek az elvártak szerint eleget tudna tenni, valamint más nemzetekkel együttműködve életképes nemzetépítési folyamatokban részt tudna vállalni. Azonban számos külső és belső akadály gátat szab annak, hogy meghozza a szükséges politikai döntéseket, valamint mindezt még tetézi egy képességeiben és szerepében erősen behatárolt hadsereg.

A belső akadályok között említhető meg a háborúellenes alkotmány, az antimilitarizmus normája, a bürokratikus intézményi korlátok, valamint az alkotmánymódosítás bonyolult folyamata (Soeya et al [2011]: p. 4).

A szigetország a világon egyedülként rendelkezik olyan alkotmánnyal, mely kifejezetten tiltja a hadviselés szuverén jogának gyakorlását, valamint a katonai erő fenntartását. A III/2. fejezetben részletezett alkotmány és a realitás között, mely szerint az Önvédelmi Erők fenntartása jogszerű, mivel amaz nem minősül fegyveres testületnek, sokan ellentmondást vélnek felfedezni.

Az 1930-1940-es években a császári hadsereg hódításait követően hátrahagyott szenvedés és sérelem miatt a japán társadalmi norma alapjaiban változott meg, a korábbi militarista normát az antimilitarista értékrend váltotta fel. Ebből következik, hogy az Önvédelmi Erők nem volt túl népszerű országon belül, ennél fogva nem is nagyon került előtérbe, szinte láthatatlan jelenségnek számított. Nem igazán lehet más olyan államot példaként említeni, ahol az antimilitarista norma olyan mély gyökereket vert volna, mint a szigetországban, így ebben a tekintetben is érvényes, hogy nem teljesíti a normális országok jellemzőinek kritériumait (*ibid* p. 5).

Ennek a beágyazódott normának az eredménye, hogy a politikai szintű döntéshozatali rendszere túlbürokratizált, minisztériumok és más szervezetek sora használja vétőjogát annak érdekében, hogy megakadályozzák a jelentősebb biztonságpolitikai döntések meghozatalát. Japán azért is kivételes, mert a politikai tehetetlenség hosszadalmas és fárasztó küzdelmeibe sokáig beletörődött, melyek folyton zsákutcába vezettek.

Az alkotmánymódosítás folyamatát nehezíti, hogy a parlament mindkét házának kétharmados többségi egyetértéséhez kötött. Az eddigi gyakorlat szerint annak megváltoztatása gyakorlatilag lehetetlen küldetésnek számít, abban 1947-es elfogadása óta nem történt módosítás.

A nagyhatalmi normalizációt számos külső, tehát az országhatáron túl jelentkező akadály is gátolja, ilyenek a japán militarizmus újjászületését kísérő gyanakvások, melyek elsősorban a szomszédos országok részéről merülnek fel újra és újra; Kína és Korea belpolitikai téren folyamatosan kihasználja a japán kártyát, emlékeztetve a múltban elkövetett sérelmeire; további akadálynak számít a regionális erőegyensúly felborulásának esélye; végül pedig az USA által nyújtott biztonsági garancia (*ibid* p. 6).

A japán militarizmus újjászületését kísérő gyanakvások nem csitultak el a II. világháborút követően sem. A részletes indokokat a történelmi kérdéseket feszegető V/2.5. fejezetben taglalom, lényegretörően viszont elmondható, hogy az imperialista hódításoknak áldozatul esett kelet-ázsiai népek körében nem fakultak meg a múlt emlékei, azok továbbra is az emberek emlékezeteit kísértik. Idővel talán enyhülést hozhat, azonban a jelenlegi japán kormány azon XXI. századi törekvése, miszerint újra a nemzetközi élet aktív szereplőjévé kíván válni, nem segítenek eloszlatni ezen aggodalmakat.

Ebből következik, hogy Kína és Korea belpolitikai téren folyamatosan kihasználja ezt a japán kártyát, emlékeztetve a múltban elkövetett negatív cselekedeteire. Sem Kínának, sem Koreának nem érdeke a kapcsolatok megromlása, de politikai aduásként mégis kijátszák, remek elterelő hadműveletet jelentve az aktuális belpolitikai problémák esetében.

Soeya és társai szerint a nagyhatalmi normalizáció harmadik akadályja a regionális erőegyensúly felborulásának esélye. Mivel a kelet-ázsiai országok között nyíltan még nem kezdődött meg a fegyverkezési verseny, ezért érthetően érzékeny reakciókat szül a védelmi kiadások bármilyen okkal történő növelése. Ebben a kényes kérdésben a japán védelmi kapacitást érintő hajszálnyi változás már veszélyes következményekkel járhat, főleg a szomszédos országok reakciója tekintetében.

A szigetország nagyhatalmi normalizációjának ugyancsak határt szab az Egyesült Államok biztonsági garanciája. Köztudott, hogy az Önvédelmi Erők működése szorosan összekapcsolódik a szigetországban állomásozó amerikai hadseregével, főként, ami a Tengerészeti Önvédelmi Erőket illeti, akik ugyanakkor Japán nagyhatalmi státuszának legimpozánsabb megtestesítői is. Az Egyesült Államok részéről több ízben felmerült egy határozottabb nemzetvédelmi politika megalkotásának igénye, de annak megválasztását gyakorlatilag korlátok közé szorítanák, Washington nem igazán akar szabad kezet hagyni Tokió számára (*ibid* p. 7).

A fent bemutatott belső és külső anomáliák alapján érthetővé válik, hogy a szigetország milyen szempontok tükrében nem teljesíti a normális államok kritériumait. Gazdasági ereje és katonai kapacitásainak nagysága ellenére is csak aránytalanul kicsiny részesedést tud vállalni a regionális és globális biztonsági kérdések súlyos terheiből.

2. A japán biztonságpolitika normatív háttere

Az ország társadalmi és jogi normái, biztonságpolitikájának alakulása, valamint a különböző politikai aktorok érdekei kölcsönösen hatást gyakorolnak egymásra. A szigetország gazdasági biztonsági normái konszenzusos alapokon nyugszanak, míg a katonai biztonság kérdései mélyen vitatottnak számítanak. Az alkotmány felülvizsgálatához szükséges politikai konszenzus hiánya miatt a társadalmi és a jogi normák között érezhető az az állandó feszültség, mely a döntéshozókat arra kényszerítette, hogy az alkotmányértelmezés témáját tudatosan a figyelem

középpontjában tartásuk. Az éppen regnáló kormányok megkísérelték a társadalmi normák fejlődését befolyásolni, míg az ellenzék a jogi normák elsődlegességére, annak támogatására fókuszált. Egyértelmű, hogy mindkét tábor arra törekszik, hogy saját politikai agendáját védelmezze és népszerűsítse. Ez a politikai alkudozás az 1950-es években kezdődött, abban az időszakban, amikor a védelmi kérdések körüli politikai csatározások miatt a jobb- és baloldal végleg kettészakadt.

Az ország biztonságpolitikáját illetően a társadalmi és jogi normák között eltérő a kapcsolat jellege: a gazdasági biztonság kérdésében nincs igazolható érdekellentét, a politikai és katonai biztonság mind társadalmi, mind jogi normái között azonban számos ellentétet sorolhatunk fel (Katzenstein-Okawara [1993]: p. 102). Ebből következik, hogy Japánban a nagyhatalmi normalizáció és a pacifista alkotmány két egymásnak ellentmondó jelenség. Azt, hogy ezek az ellentmondások milyen kérdésekben nyilvánulnak meg, a következő fejezetben mutatom be.

3. A gazdasági biztonság nem vitatott normái

A gazdasági biztonság ideológiája a Meiji korszak kezdete óta prioritással rendelkezik. A Nyugatot utolérni és túlszárnyalni (Catch up and surpass/追いつき追い越せ) jelszavakkal ösztönözték a XIX. századi szakembereket, hogy külföldi, elsősorban európai és amerikai tapasztalatokat gyűjtve visszatérjenek hazájukba, majd azokat egy gazdaságilag erős ország megteremtése céljával hasznosítsák (Katzenstein-Okawara [1993]: pp. 102-107).

1945 után a gazdasági biztonság elmélete fokozatosan a kutatási és technológiai fejlesztésekre és arra a megoldásra koncentrált, mely a szigetország abszolút nyersanyag-import függetlenségének kérdését kívánta rendezni, elsősorban az olaj illetve a kereskedelmi termékek piacának bővülése érdekében.

A gazdasági sebezhetetlenségről kialakult konszenzusos norma egyáltalán nem meglepő. A politikusok üdvözltek az Egyesült Államokba irányuló kereskedelem szabadságát, mely által mérséklődött az ország kiszolgáltatottsága, továbbá némi vigaszt nyújtott a korábbi katonai expanziós tevékenység általi külpiazi terjeszkedés megszűnésére.

A külföldi energiaforrásoktól és más nyersanyagoktól való extrém függőség tulajdonképpen minden állampolgár számára világos tény volt, ezért arról sem alakult ki vita, hogy a gazdaság sebezhető pontjait védeni kell, az erre irányuló mindenfajta elméleti és gyakorlati tevékenység megkérdőjelezhetetlennek számított. A vitathatatlan normák között említem továbbá az ország technológiai függetlenség melletti elköteleződését, amellyel egy hosszú távon is fenntartható növekedési modellt céloztak meg, általa a gazdaság és a nyersanyagfüggőség közötti dependencia is bizonyíthatóan mérséklődik.

Japán tehát elindult a fejlődés útján, külföldi vívmányokkal ismerkedett meg, beépítve azokat a gazdasági és társadalmi élet minden területére. Nem tettek különbséget a katonai és polgári célokra felhasználható technológiák között, mivel az elsődleges cél a megszerzett tudás gyakorlati alkalmazása volt mind a nemzetbiztonság, mind a privát szektor területein. A katonai know-how-t egyrészt a gazdaság teljesítményének fokozására, másrészt a védelemipar fejlesztésében alkalmazták.

A politikai mainstream nem engedte meg a nemzetbiztonság katonai értelmezésének használatát, ennek megfelelően a védelempolitikáról és stratégiákról alkotott köznyelvi fogalomhasználat szűk keretek közé korlátozódott. Az ország biztonságpolitikájának normatív alapjairól kialakult vita során a nyelvezetnek rendkívül fontos szerep jutott. Nem véletlen, hogy a biztonságpolitikai nyelvezetben nem igazán találunk katonai kifejezéseket. Az Önvédelmi Ügynökség a tankokat például speciális közlekedési eszközöknek, a rombolókat kísérő hajóknak, a tüzérséget műszaki részlegnek nevezte. 1945-öt követően a katonai címeket, rangokat kitalált terminológiával helyettesítették (Hook [1996]: pp. 129-134). Amikor az Önvédelmi Erők 1991-ben aknaszedőket küldött az Öböl-háború területére, akiket eredetileg Külföldi Aknaszedő Erőknek neveztek, a Külügyminisztérium az Erők helyett a Csapat vagy az Egység megnevezést javasolta, jelezvén, hogy az Erők jelentéséhez katonai hatalom társítható.

A politikusok is kerültek az Önvédelmi Ügynökség által évente publikált Fehér Könyvben (Defense White Paper/ 防衛白書) feltüntetett stratégia szó használatát.

Azért, hogy az ellenzék vitorlájából kifogják a szelet, a militarista történelmi hagyományok mély sebének feltépeése helyett irányelvekről és politikákról beszéltek. A terminológiától való elhatárolódás kedvező fogadtatásra talált a japán társadalom körében is.

A politikusok először a gazdasági biztonság fogalmát ismertették meg a közvéleménnyel, a klasszikus biztonság és védelempolitikáról kialakult diskurzust sokáig a gazdasági kérdések körébe csomagolták. A hetvenes években az Egyesült Államok és Japán közötti tárgyalások alkalmával a védelmi ügyeket a pénzügyi, gazdasági és statisztikai kérdések között tárgyalták, elkerülve a látszatát is annak, hogy ezek valójában a katonapolitikai, stratégiai témák közé tartoznak. A politikai figyelem például a védelmi költségvetés növelése körüli vitára irányult (akkoriban a GNP egy százaléka feletti vagy alatti határról heves vita zajlott), a kormány ezzel megkönnyítette a szövetségesével meglévő klasszikus biztonságpolitikai kapcsolatok mélyítését.

A nemzetbiztonság csak később, a nyolcvanas években átfogó biztonságpolitika (comprehensive security/ 総合安全保障) ernyője alatt került elő, mely azt követően megjelent az Ohira miniszterelnök (1978-1980) által összehívott kutatócsoport készítette anyagban is. A jelentést hivatalosan ugyan nem minősítették kormányzati politikának, de jelentős hatást gyakorolt a hazai biztonságpolitikai vita alakulására (Akaha [1991]: pp. 324-330).

Az átfogó biztonságpolitika burkolt célzást jelentett arra vonatkozólag, hogy Tokió már nemcsak a biztonság katonai dimenziójára fókuszált, hanem annak hatókörét további területek irányába is ki akarja terjeszteni. A hatvanas-hetvenes évek irányelveihez képest, a politika és a gazdaság már nem különült el olyan élesen. A stratégia kiszélesítése azoknak is kedvezett, akik a védelmi kiadások ellenőrzés alatt tartását pártolták, vagyis elleneztek a költségvetés emelése miatti amerikai nyomásgyakorlást.

Az új doktrína része lett annak a mechanizmusnak, melynek segítségével a szigetország az 1980-as években újradefiniálta a nemzetközi rendszerben betöltött szerepét. Az összes olyan politikát, mely átszeli az országhatárokat, különösen a

védelem, az erőforrások, az energia, az élelmiszerbiztonság, valamint a segélyezés területén új biztonsági kontextusba helyezték. Ennélfogva az önvédelmi kapacitásnak politikailag elfogadható keretet biztosítottak azáltal, hogy a biztonságot nemzetérdeknek nyilvánították (*ibid* pp. 335-340).

A japánok számára az átfogó biztonságpolitika elsősorban gazdasági komponenseken keresztül nyert újraértelmezést, szemben az amerikaiakkal, akik a hangsúlyt általában a katonai erőfölényre és a védelmi technológiára helyezik. Az új stratégiát a produktív és technológiailag dinamikus nemzetgazdaságra építették fel. A globális piacokon tovább szélesítették az ország gazdasági lehetőségeit, mindezeket pedig a szoros amerikai kapcsolatokra törekvő japán diplomáciai intézményrendszerrel támasztották alá.

Akaha Tsuneo úgy érvel, miszerint az átfogó biztonságpolitika fejlődése több tényezőnek is köszönhető:

(1) az 1970-es években az USA kelet-ázsiai hegemón szerepéből kifolyólag továbbra is biztosította a szigetország védelmi rendszerét, amely megszabadította a politikai kötelezettségvállalás és katonai elköteleződés terheitől,

(2) a háború után intézményesült védelmi kapacitás politikai és jogi korlátai, továbbá a militarizmus ellenes hangok népszerűsége szintén kedvező helyzetet teremtett az új politika bevezetése számára,

(3) az ország folyamatos gazdasági sebezhetőségének,

(4) végül pedig a gazdaság elsőbbségét hirdető doktrínának, amely a kereskedelmi többlet és a pénzügyi források tekintetében kézzelfogható eredményeket realizált (Akaha [1991]: pp. 11-12).

Az átfogó biztonságpolitika jelentőségét Nakasone miniszterelnök (1982-1987) által felkért békekutató tanács (平和問題研究会) 1984. évi jelentésében dolgozta ki, mely kiemelte, hogy Japán növekvő nemzetközi jelenléte aktívabb globális részvételt igényel, ez azonban nem járhat a katonai kapacitások növelésével (Keddel [1993]: p. 108).

4. A katonai biztonság egymásnak ellentmondó normái

A katonai biztonság kérdéskörét tekintve Katzenstein és Okawara bebizonyítja, hogy a társadalmi és a jogi normák között heves ellentét áll fenn (Katzenstein-Okawara [1993]: pp. 108-129). Az már bizonyosságot nyert, hogy az antimilitarista norma kialakulása a II. világháborúban elszenvedett vereség, valamint az amerikai megszállás eredménye, mely tényezők a társadalmi normákat is jelentősen átfomálták. Mindez a hétköznapokban is megnyilvánult: az iskolákból a nacionalista szemléletű oktatókat elbocsátották, a tankönyvekből pedig egyszerűen kihagyták a múlt katonai hőseire vonatkozó utalásokat¹² (Hook [1996]: pp. 182-187). A tanárok egyesülete a japán baloldal legerősebb békepárti szövetségévé vált, a Szocialista Párt a legnagyobb sajtóorgánumokkal karöltve az új pacifista alkotmány és norma legszilárdabb támogatóiként hirdették magukat. A baloldal részéről ez az összehangolt politikai erőfeszítés gátolta az alkotmány felülvizsgálatát, amit a konzervatívok az 1950-es évek vége felé politikai palettájuk zászlajára tűztek. A korszak miniszterelnökei a békekéskedés kedvéért igyekeztek kerülni ezt az érzékenynek számító témát. Tanaka Kakuei kormányfő (1972-1974) úgy nyilatkozott, hogy nem szándékozik megváltoztatni az alkotmányt, mivel az a választópolgárok véleményének tükrében a kormány feladata, a társadalom pedig mindenfajta módosítást ellenez. A Védelmi Ügynökség akkori igazgatója Nakasone Yasuhiro (későbbi miniszterelnök) szintén úgy érvelt, hogy az ország védelmi kapacitásainak határokat kell szabni és annak a társadalom elvárásai szerint kell funkcionálnia. Ezek a retorikai megnyilvánulások megfelelték a kor japán gondolkodásmódjának, amelyet széleskörű társadalmi konszenzus övezett. A közvélemény és az ellenzék álláspontja pedig egyértelműen tükröződött az ország biztonságpolitikájában. A közvéleménykutatások eredményei alátámasztották a fentieket. David Bobrow ezen kutatások anyagát feldolgozva leírta, hogy a japánok a gazdasági hatalom, a békés eszközök és a konszenzusra törekvő diplomácia hívei, nem tekintik komoly fenyegetésnek a Szovjetuniót/Oroszországot, nem becsülik túl

¹² Lásd részletesebben a V/2.5 Történelmi kérdések c. fejezetben

az Önvédelmi Erők szerepét és jelentőségét, végül pedig széleskörűen támogatják az alkotmány 9. cikkét (Bobrow [1989] idézi Midford [2011]: pp. 21-26). A közvélemény tehát ellenzi a militarizmus feltámasztását, a választópolgárok szava egyértelműen kulcsfontosságú a politikai elit számára, meghatározva ezzel a biztonságpolitika éles keretét. Mindezek után úgy tűnhet, hogy a közvélemény befolyásolja az ország védelmi politikáját, de a fentiek tükrében mégsem támasztható ez alá, csupán egy olyan kontextusba tereli, mely alakítja és formálja azt.

Míg azonban a japánok idővel lassan kezdtek hozzászokni a védelmi kapacitás létezéséhez, az egyre erősödő politikai relevanciával bíró fékek és ellensúlyok rendszere közé sorolható társadalmi normának számító szomszédos és térségbeli országok véleménye folyton emlékeztette őket múltbéli cselekedeteikre. Jóllehet mind Északkelet, mind Délkelet-Ázsia olykor valóban csodálattal tekint a szigetorszagra, mindezek ellenére gyanakvásuknak és bírálatuknak időről-időre rendszeresen hangot adnak. A japán történelemkönyveket érintő vita állandó konfliktusforrás az agressziót elszenvedő országok esetében. 1982-ben amiatt kaptak lángra az indulatok, amiért a japánok a tankönyvekben szereplő agresszió szót előrehaladásként interpretálták. Mindez azért volt balszerencsés lépés, mert a japánokat olyan színben tüntette fel, mint akik nem érznek büntudatot az 1940-es években elkövetett szörnyűségek miatt (Hook [1986]: pp. 25-34). A militarizmus újjáéledésére emlékeztető cselekmények a tiltakozók heves és elutasító reakcióját váltotta ki, mely a szigetország biztonságpolitikájának alakulásában fontos korlátozó tényezőt jelentett. A tankönyv botrányon kívül további példaként említhető a miniszterelnök Yasukuni-szentélyben tett látogatása, valamint a Nakasone kormány azon döntése, mely szerint megszünteti a katonai kiadások maximumának egy százalékos határát.

A kormányzati politika nem titkolt célja a közvélemény befolyásolása volt. A biztonságpolitikai normákat nemcsak a nemzetközi politikai környezet átalakulására adott válaszul akarták megváltoztatni, ahogy azt a japán választópolgároknak tolmácsolták, hanem elszánt szerepe volt benne Sato Eisaku miniszterelnöknek (1964-1972), továbbá az Önvédelmi Ügynökség több főigazgatójának is, köztük Nakasone Yasuhironak. Később ő volt a világháború

utáni első olyan kormányfő, aki a szigetország biztonságpolitikáját határozottan meg kívánta reformálni. Kifejezetten ellenezte Japánnak a nemzetközi rendszerben betöltött alárendelt szerepét és arra törekedett, hogy egyenlő partneri viszonyt alakítson ki az Egyesült Államokkal, mely által az ország megingott önbizalma is helyreállhatna.

Nakasone elődeihez viszonyítva sokkal aktívabban foglalkozott külpolitikával. Feltett célja volt, hogy egy új nemzeti öntudatot alakítson ki, mely tükrözi a gazdaság, a technológia és a természettudományok területén élenjáró globális hatalmi szerepét. A kormányfő az új nemzeti öntudat részeként az állam vallási hagyományaihoz való közeledést tekintette. Ezzel magyarázható, hogy miért szentelt olyan nagy figyelmet a Yasukuni-szentélynek, mely nemcsak annak a 2,5 millió katona lelkének a nyughelye, akik a háborúban veszítették életüket, hanem itt nyugszanak a kivégzett háborús bűnösök lelkei is. Miki Takeo volt a háború utáni első olyan kormányfő (1974-1976), aki - bár magánemberként - ellátogatott a tokiói szentélybe.¹³ Nakasone 1985-ben viszont kormánytagjai és hatalmas parlamenti kíséretével együtt kereste fel a kegyhelyet, mely óriási felháborodást váltott ki Kína, Dél-Korea és más ázsiai országok körében, akik számára a sintó templom a militarizmus jelképét testesíti meg. A kormányfő hiába hangsúlyozta, hogy nem vallási okai voltak a szentély látogatásának, csupán az elhunytak családtagjai felé történő udvariassági gesztus, ezt követően azonban mégis felhagyni kényszerült annak látogatásával (Takahashi [2014]). Ez az esemény azért keltett viszályt, mert komoly politikai célt hivatott képviselni, nevezetesen igazolta az Önvédelmi Erők kontinuitásának normáját. A császári hadsereggel ellentétben az Önvédelmi Erők egy szekuláris szervezet, amely semmilyen kapcsolatot nem ápol a sintó vallással.

Nakasone szakítani akart a békealkotmány 9. cikke által megtestesített hadsereg tilalmával. Már képviselőként is petíciót nyújtott be egyenesen MacArthur részére, melyben az alkotmány revízióját és független hadsereg felállítását követelte

¹³ Az A-osztályú (béke elleni büntett) háborús bűnösök lelkei 1978 óta nyugszanak a Yasukuni szentélyben.

(Katzenstein [1996]: p. 117). Hivatali ideje alatt számos vitatott politikai kezdeményezéssel élt, mint például az 1983. évi Egyesült Államok és Japán közötti katonai technológia átadásáról szóló egyezmény, vagy a katonai költségvetés egy százalékos maximumának eltörlése. Politikai merészsége ellenére az új norma formálásának sziklaszilárd korlátai voltak. Nakasone kijelentéseiben sosem távolodott el a békealkotmány elfogadott politikai diskurzusától, retorikájában gyakran alkalmazta a más országok megfélemlítése tilalmának, a három nukleáris alapelv, a kizárólag önvédelmi kapacitás, valamint a soha nem válunk katonai nagyhatalommá szövegeket. Mindezek a japán állampolgárok számára akkoriban a militarizmus erős fékeinek számítottak.

Katzenstein egyedülnek írja le azt a jelenséget, miszerint az újrafegyverkezés és a militarizmus ellenes közvélemény az ország fegyveres erőinek alkotmányosságát vitatja. A bíróságok közvetetten támogatták a kormány biztonságpolitikai törekvéseit azáltal, hogy a jogvitákat nem zárták le, melyek így azt az üzenetet hordozták, hogy a biztonságpolitika normatív alapjai továbbra is vitatottak (ibid p. 118). A politikusok ezt az antagonizmust kihasználva, ma is folyamatosan lavíroznak a társadalmi és jogi normák között.

Az 1947. évi alkotmány 9-es cikke értelmében Japánnak örökre le kell mondania az offenzív haderő alkalmazásáról, „az államnak nincs joga hadviselésre és a cél érdekében soha nem fog fenntartani földi, tengeri vagy légi erőket, sem más háborús potenciált”¹⁴ (Tanaka [2000]: pp. 698-699). Az alkotmány tehát lemond a háborúról, mint a biztonságpolitika eszközéről. A fent említett 9. cikk súlyos korlátozásokat ró a nemzetvédelmi politika eszköztárára. A japánok többsége a 9.

¹⁴ Hivatalos angol fordításban:

„Aspiring sincerely to an international peace based on justice and order, the Japanese people forever renounce war as a sovereign right of the nation and the threat or use of force as means of settling international disputes.

In order to accomplish the aim of the preceding paragraph, land, sea, and air forces, as well as other war potential, will never be maintained. The right of belligerency of the state will not be recognized.”

cikket a demokráciával azonosítja, úgy gondolják, hogy az az alkotmányosság fellegvára, ezért ha megváltoztatják az előbbit, akkor módosul utóbbi is.

Napjainkig minden az alkotmány felülvizsgálatára irányuló kezdeményezés kudarcot vallott. Kishi miniszterelnök (1957-1960) 1957-ben egy vizsgálóbizottságot hívott életre, melynek az volt a feladata, hogy újrafogalmazzák a béke klauzulát. Az 1967-ben kiadott bizottsági jelentésnek végül nem sikerült megoldania a rábízott feladatot és az elkövetkező években, évtizedekben az ügy fokozatosan vesztett jelentőségéből.

A jobb- és baloldal közötti nézetkülönbség a bíróságokon realizálódott, mivel a politikai ellenzék másképp vélekedett a 9. cikkről, melyet arra használtak fel, hogy megkérdőjelezzék a kormány biztonságpolitikáját. Az évek alatt számos jogesetet nyújtottak be azzal a fő céllal, hogy kétségbe vonják annak alkotmányosságát (Katzenstein [1996]: pp. 118-119).

Abe kormányfő proaktív pacifista doktrínájának részeként elfogadott kollektív önvédelmi jog gyakorlásának alátámasztására a legfelsőbb bíróság 1959. évi Sunagawa ügyben hozott ítéletére hivatkozik. A Tokiótól nyugatra fekvő Sunagawa városában elhelyezkedő amerikai bázisnál 1957-ben tüntetők letartóztatásának esetében a legfelsőbb bíróság ítélete kimondta, hogy az ország abban az esetben gyakorolhatja önvédelmi jogát, ha azok az ország létének biztosítása érdekében szükségesek (The Japan Times [2015]).

A jogi normák félreérthetősége megfogalmazásukban rejlik. Az első nemzetvédelmi alaprogramot 1957-ben fogadták el. Összhangban az amerikai-japán biztonsági szerződésben foglaltakkal az alapelv célja, hogy egy külső támadásra felkészülve megteremtse a szigetország önvédelmi célú hatékony védelmi kapacitását (A Nemzetvédelmi Politika Alapjai [1957]).¹⁵ Mindezek értelmében az Önvédelmi Erők alapvető feladata, hogy közvetlen vagy közvetett külső agresszió esetén biztosítsák az ország védelmét. A program azonban nem részletezte, hogy ez a védelmi kapacitás mit is jelent és milyen módon képzelik el annak megvalósítását. Ez a félreérthetőség kellő rugalmasságot biztosított a kormány részére a politika végrehajtása során (*ibid* pp. 125-126). Kihaszánlva ezt

¹⁵ „develop progressively the effective defense capabilities necessary for self-defense”

az ellentmondást a rákövetkező évtől kidolgozták a védelmi politika implementálásának tervezeteit, azzal a nem titkolt céllal, hogy erősítsék a katonai kutatási és fejlesztési tevékenységet és a védelmi iparágat, melyből az egész gazdaság profitált.¹⁶ Az elektronikai ipar például 1953 és 1962 között tízszeresére bővült, az értékesítés volumene 838 millió yenről 9 milliárdra növekedett, a kereskedelem 5,5 százalékát csak a védelmi ipar kiadásai jelentették (Samuels [1994]: pp. 158-159).

Az 1976-ban megalkotott Nemzetvédelmi Program Irányelveit (National Defense Program Outline/ 防衛計画の大綱) nevezhetjük kifejezetten stratégiai doktrínának. Tartalmazta mindazon körülményeket, melyek által a közvéleményt ösztönözni tudta a katonaság modernizálásának támogatásában. Ilyen volt például a japán védelmi kapacitás folyamatos szárazföldi, tengeri és légi úton történő megfigyelési, riasztási képessége, továbbá a nemzetközi környezet sérülékenységének indoka, a két Korea közötti feszültségből eredő okok, valamint a nyugati és a keleti blokk között mélyen gyökerező konfrontációk stb. (A Nemzetvédelmi Program Irányelvei [1976]). Miki Takeo kormányfő az ország hosszútávú védelmi stratégiájaként prezentálta a fenti programot, kifejezve azt, hogy olyan hadseregre van szükség, mely elég nagy ahhoz, hogy kisebb támadások esetén is védelmet biztosítson. Hangsúlyozta továbbá a védelmi kapacitás minőségi fejlesztésének szükségességét, valamint olyan infrastruktúra kiépítését, mely képes arra, hogy egy esetleges nagyszabású támadás bekövetkezésekor gyorsan és hatékonyan legyen képes tömegeket mozgósítani.

A nemzetvédelmi program ezáltal felhatalmazást biztosított a megfelelő katonai kapacitás megteremtésére, valamint a japánok egyúttal megelőzték a kelet-ázsiai hatalmi vákuum kialakulását. Láthatjuk, hogy a biztonságpolitika fenti értelmezése kellő rugalmasságot biztosított a kormány számára annak alakításához. A nemzetvédelmi program kettős jelentéssel bír, egyrészt határt szab az ország

¹⁶ 1958-1960: First Defense Buildup Plan
 1962-1966: Second Defense Buildup Plan
 1967-1971: Third Defense Buildup Plan
 1972-1976: Fourth Defense Buildup Plan

védelmi kapacitásának, mellyel elnyerték a közvélemény megalégedettségét, egyúttal elejét vették a politikai ellenzék támadásainak, másrészt megenged bizonyos védelmi erők fenntartását, melyek értelmezése kellőképpen rugalmasnak tekinthető. A Miki kabinet ezáltal megteremtette az Önvédelmi Erők szélesebb értelmezési keretének alapjait. A nemzetvédelmi program az elkövetkező évtizedekben is a japán védelempolitika mérföldkövének tekinthető, amelyek visszatükrözik a japánok biztonságpolitikai koncepcióját, valamint alátámasztja a jövőt érintő stratégiai gondolkodás alapjait és irányát (Katzenstein-Okawara [1993]: pp. 127-128).

A 9. cikk eredeti szándéka az volt, hogy a szigetországnak ne legyen harci ereje, ideértve a védelmi célú haderőt is, azonban idővel ez az interpretáció megváltozott. Japán a nemzetközi konfliktus rendezésének eszközeiről, mint a háborúval és a hatalommal történő fenyegetésről lemondott, kivéve, ha azok alkalmazása önvédelmi céllal szolgál. Egy másik nézőpont szerint, mivel nem mondott le az önvédelem jogáról, ez értelmezhető úgy is, hogy annak katonai eszközei sem tiltottak. A kormányzat új értelmezése alapján egészen addig rendelkezhet katonai kapacitással, amíg azt nemzetközi konfliktuskezelés céljából nem alkalmazza, kizárólag csak önvédelmi célokra. Ez az új értelmezés az ENSZ Alapokmány 51. cikkelyére hivatkozik, amely az önvédelmet minden állam eredendő jogának tekinti.

A japán biztonságpolitika normatív kontextusát nem az alkotmány 9. cikke definiálja, sem pedig az éppen aktuális közvélekedés, hanem az, hogy a társadalmi és a jogi normák miként hatnak egymásra, azaz az ország érdekei mit kívánnak, melyek a biztonságpolitika fő prioritásai. Politikai szemszögből tekintve nem az alkotmány fenntarthatósága számít, hanem az újraértelmezés azon járulékos hozadékai, amelyek fokozatosan megváltoztatják az ország biztonságpolitikáját alakító normákat.

5. Értékelés

A japánok a Meidzsi-korszak óta gyakorlatilag hasonlóan vélekednek az ország biztonságpolitikája tekintetében: a náluk erősebb hatalmak által uralt nemzetközi rendszerben kihívások sorával kényszerültek szembesülni- többször a nyugati imperialista terjeszkedés ellen védték az országot- így a japán mentalitást a mai napig a fennmaradásért folytatott küzdelem jellemzi. Tokió inkább a külső környezethez igazítja pragmatikus érdekeit, mintsem megváltoztassa, illetve átformálja azokat (Curtis [2013]: p. 77).

A szakértők többsége egyetért abban, hogy a japán döntéshozók a világot az USA szemüvegén keresztül szemlélik, a megnyilvánulások nagy része kísértetiesen hasonlít az amerikai gyakorlathoz. A II. világháború után Japán távolabb került a nemzetközi politika színpadától, ezért nem meglepő, hogy a fejlemények értelmezése az amerikai-japán kapcsolatok alapjául szolgáltak (Interjú Sunami Atsushival [2014]). 1945 után ennek a pragmatista gondolkodásmódnak köszönhető, hogy Japán az Egyesült Államok szövetségese lett, egyúttal az önvédelem korlátai közé szorították katonai kapacitását. A XX. század végétől kezdődően, főként Kína növekedésével és Észak-Korea nukleáris képességének fejlődésével megkérdőjeleződött az Egyesült Államok ázsiai dominanciája és befolyása, melynek függvényében a japánok is újrakalkulálták korábbi számításukat. Mindezen változások szemmel láthatóan is nyomon követhetők a hagyományos értelemben vett katonai biztonság fent részletezett ütköző normái tekintetében.

IV. A biztonság megfogalmazása Japánban a hidegháború idején

1. Az amerikai-japán biztonsági együttműködés

A két ország kapcsolatában már a XIX. századtól találhatunk közös történelmi pontokat. A biztonságpolitikai kapcsolatok története hat évtizedes múltra tekint vissza, melyek kettős célokat szolgáltak: egyrészt Japán amerikai külpolitikai érdekeltségbe vonása, mely gátat szab a Szovjetunió keleti érdekszférája bővítésének, másrészt pedig Washington feltett célja volt a semlegességpárti baloldal hatalomból való kiszorítása.

A biztonságpolitikai összefüggések természetének és jellegének megértése érdekében bemutatom a szövetség jogi alapjául szolgáló főbb dokumentumokat és doktrínákat.

2. Az új japán alkotmány és az antimilitarista norma megszületése

A II. világháborús vereséget követően a szigetország alkotmányát új alapokra helyezték. Az amerikaiak által szövegezett tervezetet a japán parlament választási alternatívák hiányában elfogadni kényszerült. Ellenzői hangok szerint kényszer és fenyegetés hatására hozták meg ezt a döntést, és egy független országnak saját, mindenféle külső beavatkozás nélküli alkotmányt kellett volna elfogadnia. A kritikusok követelték a háború megtagadás klauzulájának törlését annak érdekében, hogy az Önvédelmi Erők (értsd japán hadsereg) létezését szilárd alapokra helyezték (Tanaka [2000]: pp. 665-667).

Az 1947. évi alkotmány 9. cikke örökre megtiltotta a japánok hadviselését, ugyanakkor az alkotmányt értelmezők a törvényi szabályozás kiskapuját kihasználva úgy határoztak, hogy kizárólag önvédelmi céllal lehetőség van fegyveres testület létrehozására, ezért is hívják haderejét Önvédelmi Erőknek (Tanaka [2000]: p. 700). Következésképpen 1954-ben a parlament felállította az

Önvédelmi Ügynökség¹⁷ intézményét - ma a japán Védelmi Minisztérium¹⁸ - amely a „Nemzeti Rendőri Tartalékerők”¹⁹ hivatalából megalakította az Önvédelmi Erőket (Szárazföldi-, Tengerészeti-, és Légi Önvédelmi Erők).²⁰ A „béke-cikk” felülvizsgálatát és a fegyveres erők létrehozását valójában a koreai háború kitörése is ösztönözte (Gergely [2005]: p. 252).

Yoshida Shigeru miniszterelnök annak reményében volt hajlandó bevezetni a békealkotmányt, hogy az ENSZ kollektív biztonsági rendszere a közeljövőben életbe lép, és így a békeszerető nemzetek megóvják Japánt a veszélyektől. Yoshida a nemzetközi rendszerrel kapcsolatos liberális nézetei ellenére egy rendkívül pragmatikus politikus volt. Átlátta, hogy a megszállás mielőbbi véget éréséhez az egyetlen esélyük az Egyesült Államokkal megkötött biztonsági egyezmény. Tudva azt, hogy az USA Védelmi Minisztériuma katonai támaszpontokat szeretne létesíteni Japánban, tárgyalásokat kezdeményezett erre vonatkozólag, felajánlotta, hogy az amerikaiak a megszállás után is használhatják ezeket a támaszpontokat. Az alkotmány 9. cikke abban az időben és azóta is a szigetország Achilles-ínja, a politikusok és szakértők legvitatottabb kérdésköre.

3. Az 1951. évi amerikai-japán béke és biztonsági szerződés: az egyenlőtlen szerződés

Az amerikai-japán béke és biztonsági szerződést 1951-ben San Francisco-ban írták alá, amely a következő évben lépett hatályba. A szerződések értelmében a hivatalos amerikai megszállás 1952-ben véget ért. Az ország visszanyerte szuverenitását, de

¹⁷ Self-Defence Agency

¹⁸ Ministry of Defense/防衛省

¹⁹ National Police Reserve / 警察予備隊

Gergely Attila: Japán külpolitika: az azonosság megújuló esélyei. Változás és folytonosság a japán külpolitika azonosság-napirendjén. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2005. 252-253. p.

²⁰ Self-Defense Forces/自衛隊

Japan Ground Self Defence Force/陸上自衛隊

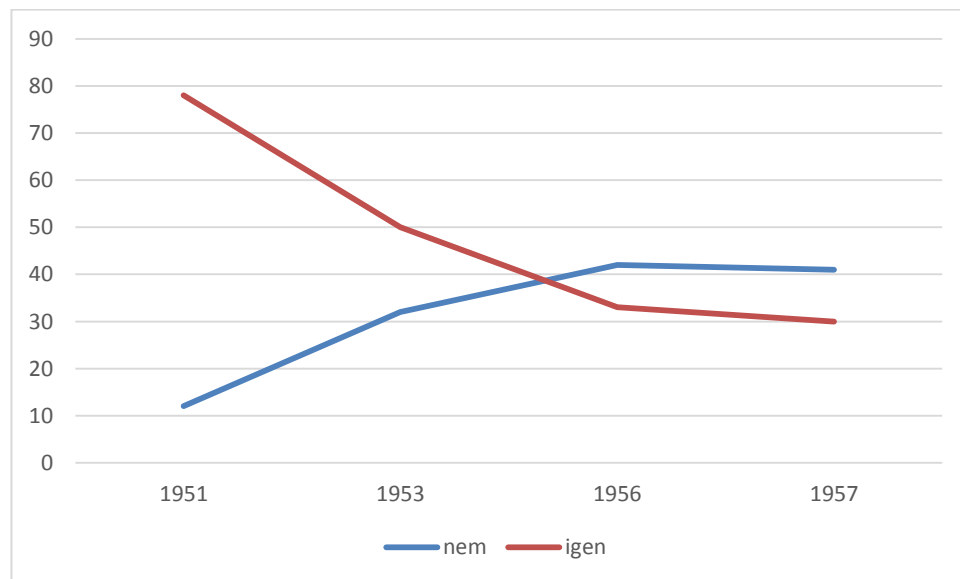
Japan Maritime Self-Defense Force/海上自衛隊

Japan Air Self-Defense Force/航空自衛隊

jogi alapot biztosított az amerikai csapatok szigetországban történő állomásoztatására. Az Egyesült Államokat lényegében felhatalmazták, hogy fegyveres erőket telepítsenek az országba, ellátva ezzel a szigetország védelmét és a Távol-Kelet békéjének és biztonságának felügyeletét.

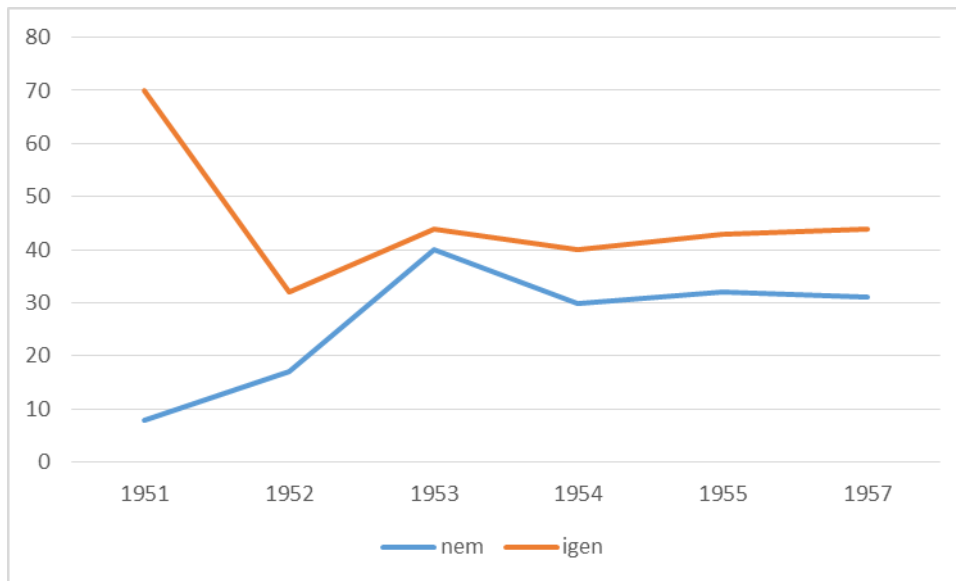
Jóllehet a szerződést a japán közvélemény nem fogadta túl nagy lelkesedéssel, megértették annak szükségességét. A legtöbb közvéleménykutatás eredménye szerint az emberek következetesen támogatták hazájuk védelmi kapacitásának limitált keretek közé szorítását, az ország nemzetközi kötelezettségei tekintetében annak gazdasági segélyező szerepét és a 9. cikk háborúellenes kontextusát (Miyashita [2008]: pp. 29-30). Mindazonáltal, ha közvetlenül a háború utáni időszakot vizsgáljuk, még azt láthatjuk, hogy az újrafegyverkezést pártolók lényegesen többségben voltak az azt elvetőkkel szemben (1. sz. ábra).

1. sz. ábra: Japán vélemények az ország újrafegyverkezésének kérdésében az 1950-es években (%)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Miyashita [2008]: p. 30.

Hasonlóképpen az 1950-es években a közvélemény az alkotmány módosítását preferálta. Az antimilitarista norma a háború utáni években még nem erősödött meg, melyet a korabeli közvélekedés eredménye is alátámasztott (2. sz. ábra).

2. sz. ábra: Vélemények az alkotmány módosításáról az 1950-es években (%)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Miyashita [2008]: p. 31.

Mindez cáfolja Berger állítását, miszerint az antimilitarista norma a II. világháború pusztító vereségének eredménye. A relatív magas újrafegyverkezés támogatottságot egyfelől a háborút követően kialakult bizonytalanság indokolta. Az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején a szigetország közvetlen környezete meglehetősen kiszámíthatatlan hidegháborús tényezőket hordozott magában: 1949-ben a kommunisták hatalomra jutottak Kínában, majd Észak-Korea 1950-ben megszállta Dél-Koreát. Mindeközben Japán fegyvertelen maradt, valamint egy olyan alkotmány fogságában, mely lemondott a háború indításának jogáról és megtiltotta saját hadseregének felállítását.

A közvélemény azonban még akkor sem volt biztos benne, hogy az amerikai jelenlét vajon nem sodorja-e újra háborúba a szigetországot, miután a békeszerződés megkötését követően az Egyesült Államok hadserege határon belül maradt. A koreai háború kirobbanását követően ugyancsak az újrafegyverkezéspártiak hangja volt hangosabb, ezért a kormány 1950-ben létrehozta a Nemzeti Rendőri Tartalékerőket, mely két évvel később Nemzeti Biztonsági Erők, majd rá ugyancsak két évre Önvédelmi Erők néven alakult meg. Ezen fejlemények, valamint a koreai-háború végével az újrafegyverkezéspártiak hangja is elcsitult.

A relatív magas újrafegyverkezés támogatottságának másik indoka belpolitikai okokra vezethető vissza. A szigetországot az 1950-es években belső megosztottság jellemezte. A politikai jobb- és baloldal éles véleménykülönbsége kettéosztotta a társadalmat. A nacionalista érzelmű jobboldal támogatta az alkotmány módosítását, az Önvédelmi Erők szerepének növelését, a bilaterális szövetséget, de a külügyekben nagyobb függetlenséget képzelt el. A baloldali szocialista, kommunista és munkáspártok hevesen elleneztek a szövetséget, amely szerintük csak a perifériára sodorja az országot, ezért az egyetlen lehetséges megoldásnak a pacifista, semleges külpolitikát tartották (Miyashita [2008]: p. 34.). A középutat preferáló konzervatív erők a japán üzleti élet és az állami bürokrácia képviselőiből álltak, akik egy csekélyebb jelentőséggel bíró Önvédelmi Erők létrehozását javasolták, de az ország védelmét a gazdasági fellendülés érdekében elsősorban az USA hatáskörébe sorolták.

A 9. cikk és a biztonsági szerződés a háború utáni japán politika két pillérét jelentette. Az új külpolitikai norma három lényeges elemre épült:

- (1) Japán védelméhez kizárólag limitált katonai intézmény fenntartása szükséges,
- (2) az ország védelmét az USA garantálja, valamint
- (3) a gazdaság növekedési pályára állítása (Mykal [2011]: p. 39).

Az antimilitarizmus, az amerikai-japán szövetség kollektív védelmi, valamint a gazdasági növekedés hármasság normája olyan normák, melyek jelentősen befolyásolták a szigetország biztonságpolitikáját. Több nemzetközi normával ellentétben, ez a három kedvező belső fogadtatásra talált.

A háború utáni japán identitás kialakulásának kezdete erre az időszakra tehető, melynek alapja az új külpolitikai norma elemeit magába foglaló Yoshida-doktrína.

Ez a biztonsági szerződés nyilvánvalóan egy egyenlőtlen szerződés volt, sok kritika érte miatta a miniszterelnököt. Amikor egyik ellenzőjét Hatoyama Ichiro-t (Hatoyama Yukio későbbi miniszterelnök nagyapja) 1954 decemberében miniszterelnökké választották, nyomban megpróbálkozott az egyenlőtlen viszony megváltoztatásával, javasolva az amerikai csapatok hat éven belüli kivonását az szigetországból. Az USA viszontválaszában hangot adott annak a kérdésnek, miszerint ha Japán valóban kétoldalú szerződést kíván kötni, úgy egy esetleges

támadás esetén segítséget nyújtana-e az amerikai haderőnek például Guam szigetén. Az amerikaiak érvelése szerint Japán nem tudja biztosítani a bilaterális szerződés alapvető kritériumait, ezért határozottan elutasították a javaslatot (Kitaoka [2010]: p. 16).

A két ország közötti egyenlőtlen szerződést az 1957-es Girard-eset is alátámasztja. Egy Girard nevű amerikai katona halálosan megsebesített egy japán asszonyt, aki éppen egy tölténytöket emelt fel az amerikaiak által használt lőtér területén. Az eset nyilvános felháborodást váltott ki, mivel Japánnak nem állt jogában bírósági eljárást kezdeményezni (Showa Mainichi [1957]). Az ügy megoldása nélkül a kétoldalú kapcsolatok súlyos válságba kerültek volna, ezért Kishi Nobusuke miniszterelnök több titkos megbeszélést folytatott az újonnan Japánba érkező amerikai nagykövettel, ifj. Douglas MacArthurral (a megszálló amerikai csapatok főparancsokának, MacArthur tábornok unokafivére). Megegyezés született a szerződés felülvizsgálatáról, valamint Okinawa szigetének újra japán fennhatóság alá kerüléséről. USA továbbá kötelezettséget vállalt a szigetország védelmi feladatainak ellátásában, valamint feltételként szabták a bázisok használatát megelőző konzultációt a felek között, melynek kulcsfontosságú témája volt az országba szállítandó nukleáris fegyverek melletti és elleni érvek. A japánokból érhetően mindez negatív érzéseket váltott ki. Fontos megvitandó kérdés volt továbbá, hogy vajon az amerikai hadsereg szabadon használhatja-e a bázisokat a Koreai-félszigeten kialakuló vészhelyzet esetén. Mindezek fontos elemét képezték a szerződésnek.

Az amerikai kormány célja a két ország közötti baráti viszony kialakítása és fenntartása volt, ezért igyekeztek a japánok véleményét is figyelembe venni. Mindez nemcsak az amerikai külpolitika számára volt fontos, de belpolitikai vonatkozásban sokat jelentett a kormány és a hadsereg közötti kapcsolatokban.

A hidegháború alatt alapvetően nem terhelte semmi Japán és a kelet-ázsiai országok viszonyát. Ugyanakkor ez idő alatt jelentős változások következtek be a japán biztonságpolitikában, amelyet felgyorsított a baloldal hazai politikában való gyengülése, Észak-Korea rakéta és nukleáris programjainak fejlesztése, valamint Kína nagyhatalomként való felemelkedése is. Japán egy ilyen helyzetben pedig

ahelyett, hogy erőfeszítéseket tett volna a szomszédos országokkal való viszony fejlesztésére, inkább realista politikát folytatva fejlesztette katonai kapacitásait, megerősítette szövetségét az USA-val és új biztonsági kötelekeket épített ki azon országokkal, melyek hasonló kérdésekkel, dilemmákkal néztek szembe.

4. A Yoshida-doktrína - gazdaságfejlesztés és a katonai kapacitások minimalizálása

Kína katonai erejének növekedése az USA-t arra készítette, hogy változtasson Japán teljes demilitarizálását célzó tervein, így a szigetország a kommunizmus terjeszkedését megakadályozó ázsiai védőbástyává vált. Japán lépésről-lépésre építette újjá magát a világháborús pusztítás után. Döntően ezek a körülmények járultak hozzá ahhoz, hogy új biztonsági jövőképen gondolkodjon.

Az alkotmányos megszorítások és az 1952-es amerikai-japán biztonsági megállapodás miatt, a biztonsági kérdések közvetlen amerikai irányítás alá kerültek, nem képezték a japán „napirend” részét. A katonai biztonsági kérdéseket az USA közvetlenül irányítása alá vonta, amely így nem hagyott sok teret a japánok számára, nem igazán volt beleszólásuk ezen a területen. Az amerikaiak az ország gazdasági helyreállítását is felügyelték, ezért a japán vezetés olyan területekre koncentrált erőfeszítéseit, amelyek kevésbé tartoztak a politikai és a hagyományos értelemben vett biztonsági kérdések körébe, mint például a gazdaság, kereskedelem és a pénzügyek.

A bilaterális szerződés pozitív hasznossága már a kezdetektől érzékelhetővé vált. 1951-ben egyik elsődleges célja között szerepelt, hogy Japán a háború okozta pusztításokból mielőbb talpra álljon. 1945-1948 között az USA 750 millió USD közvetlen pénzügyi támogatást nyújtott gazdaságának megsegítésére. A megszállás

végéig becslések szerint ez az összeg elérte a 2 milliárd dollárt.²¹ Az Egyesült Államok továbbá katonai és egyéb biztonsági támogatásban is részesítette, valamint igyekezett meggyőzni az ázsiai államokat, hogy mérsékeljék a Japántól követelt háborús jóvátételi igényeiket (Okimoto [1998]: p. 5).

A háború utáni japán identitás kialakulásának kezdete így erre az időre tehető. Alapja 1957-ben a Shigeru Yoshida miniszterelnök (1946-1947 és 1948-1954) által meghirdetett doktrína, melynek célja az országon belüli és túli gazdasági jólét és a béke megretentése, fenntartása. Yoshida a háború utáni Japán egyik legbefolyásosabb politikusa volt, hozzá kötődik a San Francisco-i Békeszerződés megkötése, mellyel az ország visszanyerte szuverenitását. Yoshida pragmatista és realista politikusként azonban arra törekedett, hogy visszaállítsa az ország nagyhatalmi státuszát.

A doktrína három elvre épült, a legfontosabb célja egyrészt az ország gazdasági talpra állítása, azaz hangsúlyos lett a külföldi országokkal történő gazdasági kapcsolatok kiépítése és a szükséges természeti erőforrások megszerzése. Másodsorban a szigetország védelmét az USA garantálta, melynek okán katonai kapacitásait korlátozott mértékben tudta csak fejleszteni. Harmadrészt pedig a nemzetközi politika aktuális ügyeit szintén megfelelő távolságról szemlélhette, beleszólása és véleménynyilvánítási joga nem igazán volt. A fenti célokkal nemcsak a hazai termelőipari beruházásokat ösztönzte, azonban a belpolitikai vitákat is mérsékelni tudta. Saját biztonságára nézve a hosszú távú garancia abban az esetben volt biztosítható, ha területén katonai bázisokat biztosított az USA számára (Pyle [1996]: p. 235, Shuja [2006]: pp. 158-159).

A háború után igazi kihívást nem nemzetközi közösségbeli hatalmának és státuszának visszanyerése jelentette, hanem az olyan hétköznapi problémák, mint állampolgárainak megélhetése és védelmének biztosítása. Ezek megoldására irányultak Yoshida stratégiai célkitűzései.

²¹ A Marshall-terv keretében 17 európai ország összesen 14 milliárd USD segélyt kapott. A legnagyobb arányban Nagy-Britannia (3,5 milliárd USD) és Franciaország (3,1 milliárd USD) részesült.

Kezdetben az USA pénzügyi és élelmiszer segéllyel is segített, mert Japán erőforrásait az Ázsiából hazatérő hatmillió katona és civil ellátása teljesen kimerítette. Az amerikaiak 1945-1951 között 5 milliárd USD összegű segélyéből fedezni tudták egyrészt az olyan alapvető élelmiszerek, mint a rizs, búza, só, cukor és konzerv ételek beszerzését, másrészt az ipari nyersanyagok behozatalát. Jelentősnek számított továbbá a Világbank 1953-1966 között nyújtott hitele. A 860 millió dollárból 34 projekt újjáépítését és fejlesztését finanszírozták, többek között atomerőművek, gyorsvasutak, autópályák rekonstrukcióját, valamint a gépjárműgyártás, az acélipar és a hajógyártás újjáélesztését (Furuoka, Oishi, Kato [2010]). Az UNICEF 1949-1962 között 18 millió dollár segélyt folyósított, a CARE nemzetközi humanitárius szervezet²² pedig élelmiszer és gyógyszer adományokat juttatott a gyermekek számára.

A kormány legfőbb célja a munkahelyteremtés lett, amely a hazatérőkön kívül a másik hétmillió munkanélküli állampolgár számára is égető problémát jelentett.²³ Yoshida egyedüli megoldásként a gazdaság talpra állításában látta. A nemzetgazdasági rekonstrukció számos nyilvánvaló előnye mellett, a munkahelyteremtés önmagában is terápiás célú volt, mivel a lakosságot produktivitásra ösztönözte.

A miniszterelnök az ország jövőjét kereskedő nemzetként vizionálta (trading nation/商人国家), melynek célja a gazdasági fejlődés, az infrastruktúra újjáépítése és a katonai kapacitások minimalizálása volt. Ez a merkantilista, kereskedő identitás határozta meg az ország külkapcsolatait is. Belső szükségletei és törekvései a külső környezetével való kapcsolati rendszerekben a gazdasági fejlődés és a szomszédos országokkal való békés együttélés volt.

Yoshida nézeteit a baloldal hevesen ellenezte, mivel úgy gondolta, hogy a kapitalista Nyugat gazdasági modelljét tartja követendőnek a szocialista modell helyett, ezért hajlandó volt szövetségre lépni az USA-val annak érdekében, hogy az ország a prosperáló modern hatalmak közösségébe léphessen (Pyle-t idézi Berger [1996]: p. 337). Yoshida ennek megfelelően hithűen kiállt a két állam szövetsége

²² Cooperative for Assistance and Relief Everywhere

²³ 1955-ben a teljes lakosság száma 89 millió volt.

<http://www9.ocn.ne.jp/~aslan/pfe/jpeak.htm>

mellett, hiszen Japánnak szüksége volt egy domináns nyugati hatalom támogatására.

A doktrína gazdasági elemekre épülő stratégiája a helyreállítás és növekedés kettős céljait szolgálta. A gazdasági helyreállítás egyrészt a belföldi infrastruktúra újjáépítését, másrészt az ország ipari és termelő kapacitásainak újbóli megteremtését jelentette. Politikai vetületét tekintve mindez annyit jelentett, hogy el kellett érni és túlszárnyalni a háború előtti gazdasági teljesítményt. A kormány által évente publikált gazdasági jelentés szerint 1955-ben a legfontosabb indikátorok meghaladták a háború előtti szintet: a bruttó hazai össztermék (GNP) 1951-ben, az egy főre jutó GNP pedig 1955-ben (Uchino [1983]: p. 83). A gazdasági célok elérését követően, a fókusz a növekedésre és a fejlesztésre helyeződött át.

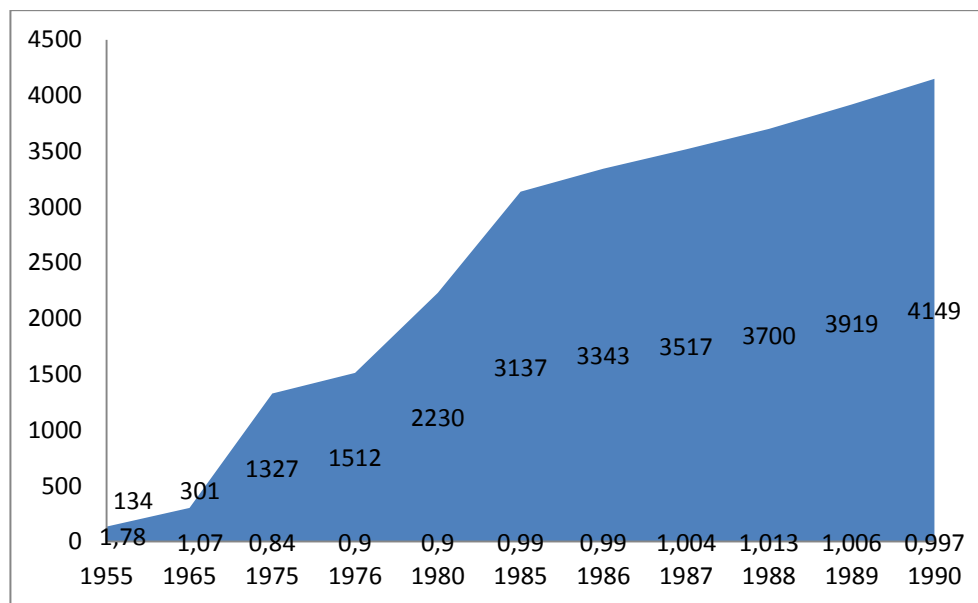
Yoshida volt a világháború utáni korszak legkiemelkedőbb japán politikusa, öröksége mély nyomokat hagyott a későbbi bel-, és külpolitikában, különösen Hayato Ikeda (1960-64) és Eisaku Sato miniszterelnökök (1964-72) idején.

A doktrína második célja szerint az ország katonai kapacitásait minimális mértékűre kell korlátozni. Ez részben az alkotmányos korlátozásokból következett, mely egyrészt megnehezítette az újrafegyverkezést, másrészt az erős hazai pacifista érzelmeknek, valamint Peking és Szöul folyamatosan kinyilvánított aggodalmainak köszönhetően ugyancsak gátat szabott az újrafegyverkezési törekvéseknek. Ezek a tényezők folyamatosan hatottak a biztonsági és védelmi kérdésekről folytatott diskurzus alakulására, valamint hozzájárultak a minimalizált védelem politikájának intézményesüléséhez. Mindez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a védelmi kiadásokat a lehető legalacsonyabb szinten tartották, ügyelve arra, hogy Japán biztonsága emiatt ne kerüljön veszélybe. A doktrína stratégiai jelentősége tehát abból állt, hogy az ország erőforrásait a gazdasági növekedés szolgálatába állították, valamint felállítottak egy költséghatékony és nem-fenyegető, azaz védelmi természetű biztonsági struktúrát.

Japán katonai költségvetése kis mértékben emelkedett, azonban a bruttó nemzeti össztermékhez viszonyított arányát tekintve 1965 és 1975 között egy százalék alá

csökkent, mely a japán kormány 1976. évi határozatának eredményeként három év kivételével az 1980-as évek végéig tartósan egy százalék alatt is maradt²⁴ (3. sz. ábra). Érdeemes megjegyezni, hogy míg a nemzetközi közvélemény az egy százalékos küszöböt tekintette mérvadónak, addig a szigetország lendületes gazdasági növekedésének köszönhetően a védelmi kiadásokra fordított költségvetés éves mértéke meredeken emelkedett. 1955 és 1976 között több mint tízszeresére növekedett.

3. sz. ábra: Japán védelmi költségvetése 1955-1990 (milliárd yen és a GNP százalékában)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Tanaka [2000]: p. 708

Japán a bilaterális biztonsági szerződés révén teljes mértékben a gazdaság fellendítésére koncentrálhatott és nem kellett az adófizetők pénzének nagy részét a nemzet védelmére fordítani. Szakértők számítása szerint, ha bruttó nemzeti össztermékének 6-8 százalékát védelmi kiadásokra kellett volna fordítania, az 1954-1974 közötti időszakban a 10 százalék helyett csak 8 százalékos éves növekedést tudott volna elérni (Patrick-Rosovsky [1976]: p. 45).

²⁴ A védelmi költségvetést a bruttó nemzeti össztermék legfeljebb 1%-ban határozták meg.

A doktrína természetesen kiemeltként tekintett az amerikai-japán kapcsolatokra, melyek nemcsak katonai természetűek voltak. A hidegháború idején az USA számított Japán legnagyobb kereskedelmi partnerének. Az Egyesült Államok megnyitotta hatalmas piacát, megadva Japánnak a lehetőséget, hogy kulcsfontosságú ágazatokban magas piaci részesedésre tehesen szert. A gazdasági újjáépítés legfontosabb pillérének tehát a szigetország amerikai exportja számított, mely többletet partnere stratégiai okokból egészen az 1970-es évekig nem vett zokon. Ez idő alatt fejlődtek ki exportjának húzóágazatai, mint például a szórakoztató elektronikai termékek, gépjárművek, félvezetők és magas hozzáadott értékű termékek gyártása.

A külpolitikában is Washington élvezte a prioritást. Köztudott volt, hogy ha a világban valahol válság tört ki, a japán külügy először az amerikaiakkal konzultált, csak aztán vette szemügyre magát a krízist.

Katonai hatalom hiányában minden erőfeszítésével gazdaságának felvirágoztatására tudott koncentrálni. A kereskedelemfejlesztés és külföldi tőkebefektetés politikája kizárólag az ország gazdasági érdekeit szolgálta. 1955 és 1975 között a japán gazdaság ötszörösére növekedett, így a beszállítóipar nyersanyagigénye is óriásira duzzadt. Mivel a szigetország szinte teljes mértékben energiaimportra szorult, a diplomáciai tevékenység fókuszába az olyan energiaforrásokkal rendelkező országok kerültek, mint Indonézia, vagy a közel-keleti országok. A kapcsolatok megerősítésével Japán biztosítani tudta kőolaj, földgáz és más ipari nyersanyag igényét. A gazdasági együttműködés erősítése diplomáciai célokat is szolgált, nevezetesen a korábbi háborúk során folytatott japán atrocitások elszენvedése miatt az 1950-1960-as években meginduló kereskedelmi és befektetési kapcsolatok jóvátételt jelentettek a délkelet-ázsiai országok és Korea számára. Az 1960-as években a vietnámi háború idején Japán gazdasági támogatást nyújtott az ázsiai nem-kommunista országoknak, köztük Tajvannak, Dél-Koreának, Indonéziának és a Mekong-projekt²⁵ országainak.²⁶

²⁵ A Mekong-folyó menti országok, nevezetesen Kambodzsa, Laosz és Vietnám fejlesztési együttműködése (The Mekong River Commission, <http://www.mrcmekong.org/> Letöltve 2010.02.12)

A Yoshida doktrína sikere minden elképzelést felülmúlt, Japán elindult a gazdasági felívelés meredek pályáján. A terv segítségével megvalósult a háború pusztította ország újjáépítése és a nemzetközi közösségbeli integrációja. A túlélésért folytatott harcban optimális stratégiának bizonyult egy gyenge és sebezhető nemzet számára, miközben a világpolitikai realitást a nukleáris fegyverektől való fenyegetettség és a nagyhatalmi konfliktusok jelentették.

Az alacsony intenzitású külpolitikai aktivitás megvédte Japánt az ideológiák összecsapásaitól. Viszont amint a gazdasági talpra állás és fejlődés elérte a célját, világossá váltak a doktrína hiányosságai és gyengeségei. Az ország a hidegháborús paradigma árnyékában rekedt, meglévő stratégiájával csak nagyon lassan tudott a hidegháborút követő időszak komplex környezetéhez igazodni.

5. Az 1960. évi kölcsönös együttműködési és biztonsági szerződés

1960. január 19-én az amerikai és a japán kormány aláírta az 1951. évi biztonsági szerződés felülvizsgálatát. Kishi Nobusuke miniszterelnök (1957-1960) ratifikálásra előterjesztette a szerződést a parlamentben.

Az antimilitarista rendszer hívei szerint a szerződés aláírása fordulópontot jelentett a japán biztonságpolitikában. A szerződés 5. cikke szerint a két ország szövetsége alapján a felek a Japán fennhatóságú területeken felmerülő veszély elhárítása érdekében közös katonai cselekményt hajtanak végre. A japán alkotmány azonban elutasítja a háborút, valamint a viták erőszakkal történő rendezésének módját. Az 5. és a 9. cikkek között nyilvánvalóan ellentmondás fedezhető fel, melyet Tsuchiyama kognitív disszonancia problémaként jellemezett. Azon a véleményen van, hogy a japánok azóta sem tudtak megszabadulni ettől az ellentmondástól (Tsuchiyamat p. 142 idézi Takashi, Purnendra [2000]). A problémát úgy próbálták megoldani, hogy a döntéshozók nem határozták meg konkrétan azt, hogy a bilaterális szövetség és az

²⁶ Lásd részletesebben a disszertáció V/7. fejezetében.

Önvédelmi Erők, vagy a 9. cikk a mérvadó, ezért úgy döntöttek, hogy inkább a két elemet látszólagos egyensúlyba hozzák.

Japánban a biztonságpolitika már a XIX. század vége óta politikai kérdés.²⁷ A konzervatív Liberális Demokrata Párt (LDP)²⁸ 1955-1989 közötti egyeduralma annak köszönhető, hogy nem tudott megegyezni a konzervatívokkal, hogy milyen biztonságpolitikai megfontolásokat kövessenek a hidegháború idején. Az LDP egy olyan időszakban alakult meg, amikor a konzervatívok többek között az újrafegyverkezés és a bilaterális szövetség általános kérdéseiről vitáztak. A véleménykülönbség ellenére a konzervatív erőket érdekes módon a szocializmust támogató Japán Szocialista Párttal (JSP)²⁹ szembeni ellenszenv kövacsolta össze.

Bár a köztudat szerint a japán közvélemény erősen ellenezte a szerződés felülvizsgálatát, ez nem volt igaz 1959 előtt, amikor is az országgyűlés napirendre tűzte. Egy felmérés szerint a japán válaszadók többségének nem volt határozott álláspontja a kérdést illetően, 15 százalék helyeselte, és csak 10 százalék fejezte ki ellenkezését. Egy másik felmérés szerint a megkérdezettek 46 százaléka szükségesnek tartotta a szerződés felülvizsgálatát és csak 12 százalék tartotta feleslegesnek (Izumikawa [2010]: p. 134).

A japánok úgy érezték, hogy az eredeti szerződés nem kedvező számukra, mivel lehetővé tette az amerikai hadseregnek, hogy belpolitikai viharok illetve zendülés esetén beavatkozzanak. A japánok támogatták a szerződés felülvizsgálatát, annak érdekében, hogy az kedvezőbb legyen számukra.

A baloldaliak nem igazán találtak támogatást a szerződés felülvizsgálatának megakadályozása érdekében. Még egy civil tanácsot is alakítottak, azonban az országos kampány ellenére elvesztették támogatóikat. A felsőházi választáson 1959-ben a szocialisták pártja megbukott, miközben az LDP jól szerepelt. Kishi miniszterelnök ifjabb McArthur amerikai nagykövetnek azzal büszkélkedett, hogy

²⁷ Matthiew Perry kapitány 1853-as partraszállása a bezárkózó szigetországban a kormányzás forradalmasítását idézte elő.

²⁸ Liberal Democratic Party of Japan/自由民主党

²⁹ Japanese Socialist Party/日本社会党

mivel a szerződés felülvizsgálata az LDP programjának része volt, győzelmükkel mindez megerősítést nyert (Miyashita [2008]: p. 34.)

A tüntetések ellenére a Kishi-kormány úgy döntött, hogy kikényszeríti a törvény parlamenti ratifikációját. Ennek érdekében a törvénybe iktatást elhalasztani tervező ellenzékiekkel szemben rendőri erőket vetettek be. A szerződés megerősítése azonban heves tiltakozást váltott ki Tokióban. Kishi rendeletének hatására demonstrációk szerveződtek, a miniszterelnök az Önvédelmi Erők segítségével próbálta meg felszámolni őket, ami még inkább feldühítette a polgárokat. Ez volt a legnagyobb ellenállás a háború utáni Japánban. A szocialisták és a munkások által feltüzelt diákok is tüntetéseket tartottak, többségük a japán semlegesség érdekében demonstrált. Véleményük szerint a szerződéssel megszűnne ez a pozíció és a térség országainak - elsősorban Kínának és Észak-Koreának - ellenkezését váltaná ki. A zendülés olyan mértékben feszültséget okozott a két szövetséges hivatalos kapcsolatrendszerében, hogy Eisenhower amerikai elnök 1960 júniusára tervezett látogatását törölték, Kishi Nobusuke japán miniszterelnök pedig kénytelen volt benyújtani lemondását (Packard [2010]: p. 94).

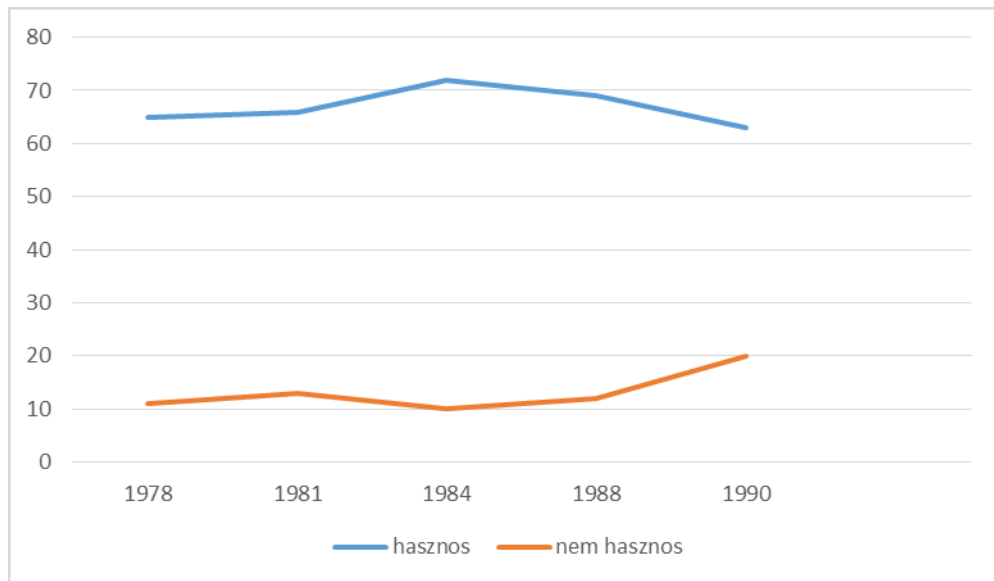
Egy politikai fejlemény változtatta meg drámaian a szituációt. Az újraértelmezett szerződésben a pacifistáknak sikerült felhívniuk a közvélemény figyelmét az úgynevezett Távol-Kelet záradékra, amelyben a távol-keleti egyensúly fenntartására érdekében az Egyesült Államok mozgósíthatja saját hadseregét Japánban. A szocialisták úgy vélekedtek, hogy ez a klauzula növeli annak a veszélyét, hogy Japán nem kívánatos katonai konfliktusokba keveredjen, ezért a Távol-Kelet fogalmának tisztázását követelték. Ezt követően 1959-ben Fujiyama külügyminiszter nyilatkozatában Kína és Szibéria egyes részeit is a Távol-Kelethez sorolta. A szocialisták ezt úgy értelmezték, miszerint az USA azért kívánja bázisait Japánban használni, hogy megtámadja Kínát vagy a Szovjetuniót. A szocialisták taktikája sikeresen meggyőzte a közvéleményt, hogy a japán kormány nem áll készen arra, hogy visszafogja az amerikaiakat, akik által a szigetország is katonai konfliktusba keveredhetne. Egy közvéleménykutatás szerint 1960-ban a válaszadók 38 százaléka egyetértett azzal, hogy a szerződés újraértelmezése megnöveli annak az esélyét, hogy Japán háborúba sodródik. Egy másik felmérés azt mutatja, hogy 15

százalékról 38 százalékra nőtt azoknak az aránya, akik a bilaterális szövetséget jelölték meg egy esetleges konfliktusba keveredés okaként (Izumikawa [2010]: p. 136).

Ebben a politikai légkörben fogalmazta meg Kishi miniszterelnök az ország biztonságpolitikáját érintő intézményi korlátozást: bár Japánnak joga van az önvédelemre, a 9. cikk nem teszi lehetővé a kormány számára annak gyakorlását. Nem Kishi volt az első, aki ily módon interpretálta a fentieket, de nyilatkozatait követve ez az értelmezés vált széles körben ismertté, amit aztán a következő kormányok is elfogadtak és használtak.

Az 1960. évi biztonsági szerződést övező zűrzavart követően a pacifista norma határozta meg a szigetország biztonságpolitikáját. Kishi lemondásával a belpolitika stabilizálódott és nemzeti konszenzus alakult ki Japán biztonsági stratégiáját illetően: a védelmi kapacitások takarékra helyezése, mivel az Egyesült Államok garantálja az ország védelmét. Mindezek fényében minden lehetőség adott volt a gazdasági fellendülés érdekében. Mivel az LDP bravúrosan már nem a nemzetbiztonság kérdését állította fő politikai agendája középpontjába, helyette a szigetország gazdasági növekedéséhez szükséges energia és természeti erőforrásokhoz jutás problémájáról nyitottak vitát. A baloldaliak továbbra sem tudtak elszakadni korábbi propagandájuktól, miszerint fel kell számolni a bilaterális szövetséget és semlegességet kell vállalni, ezért elvesztették támogatóikat. Mivel a gazdaság elindult egy felfelé ívelő pályán, amelynek jótékony hatásait már az emberek is érezték, így elhitték, hogy a szövetség nemkívánatos háborúk helyett békét és prosperitást jelent. A közvéleménykutatások adatai alátámasztják, hogy az 1970-es évektől kezdve a két ország szövetségét a japánok 70 százaléka támogatta, meggyőződéssel hitték, hogy a szigetország biztonságának kulcsa az Egyesült Államok és az Önvédelmi Erők. Mindeközben a semlegességet és függetlenséget preferálók aránya marginálisnak számított (4. sz. ábra).

4. sz. ábra: A bilaterális szövetségről alkotott japán vélemények az 1970-1980-as években (%)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Miyashita [2008]: p. 35.

A háborút követő pacifista norma különlegesnek számít abban a tekintetben, hogy a japánok szemében az antimilitarista alkotmány pacifista ideája és az amerikai-japán biztonsági szövetség geostratégiai realizmusa békésen megfér egymás mellett. A japánok szerint ezek az ellentétek csak kiegészítik egymást, hiszen ugyanannak az éremnek a két oldala (Sakai [1991]: pp. 32-35). Ebben a tekintetben elmondható, hogy a szövetség jelentette azt a strukturális alapot, melyre a szigetország antimilitarista normája épült. Az Egyesült Államok biztonsági garanciája nélkül megkérdőjelezhető, hogy a közvélemény támogatta-e volna a csökkentett védelmi kapacitás, a békealkotmány és más pacifista politikák kérdéskörét. A fentiek tekintetében az is igazolást nyer, hogy inkább a hosszú békés időszaknak, mintsem a világháborús vereségnek köszönhető, hogy Japán pacifista nemzetté vált.

Nem lehet kijelenteni, hogy a pacifista alapokon nyugvó norma nem változott meg ezt követően sem, de észrevehetően megfogalmazást nyert az alkotmány újraértelmezésének kérdésköre, mely a belső és külső nyomások függvényében került újra és újra napirendre. A klasszikus katonai fogalmon alapuló biztonságpolitikai koncepció azonban továbbra sem tudott új életre kelni, mivel az

USA saját kezében tartotta a szigetország védelmének fennhatóságát. A japánok érzékelve a nemzetközi környezet változását, az ország ellátásának biztosítása érdekében egy több területet átfogó, új típusú nemzetvédelmi stratégiát dolgoztak ki.

6. Átfogó biztonságpolitika³⁰

Az 1960-70-es években született meg először az átfogó megközelítésű japán biztonságpolitikai doktrína, amelynek gyökerei az ország 1950-es években a biztonságról alkotott koncepciójáig vezethető vissza. Ez a doktrína messze túlmutat egy konkrét ellenséggel szembeni katonai védelem szükségességén, ellenben a nemzetbiztonságot befolyásoló olyan tényezőkre hívja fel a figyelmet, mint az élelmiszer, az energia, a környezet, a kommunikációs hálózatok, a szociális biztonság és a fenntartható fejlődés. Bár a katonai biztonsági kérdések fontosságát sem tagadja, egyéb szempontok széles skáláját is feltárja, úgymint a környezeti biztonság témakörében együttműködni más országokkal (köztük a potenciális fenyegetést jelentőkkel is). A koncepció bizalomépítő módszerek szükségességét támogatja, így fókuszba került a megelőző diplomácia szerepe, az energiabiztonság kérdése, valamint a nemzetközi pénzügyi piacok átláthatóságának megteremtése, melyek mind a stabilitás kulcsait jelentették.

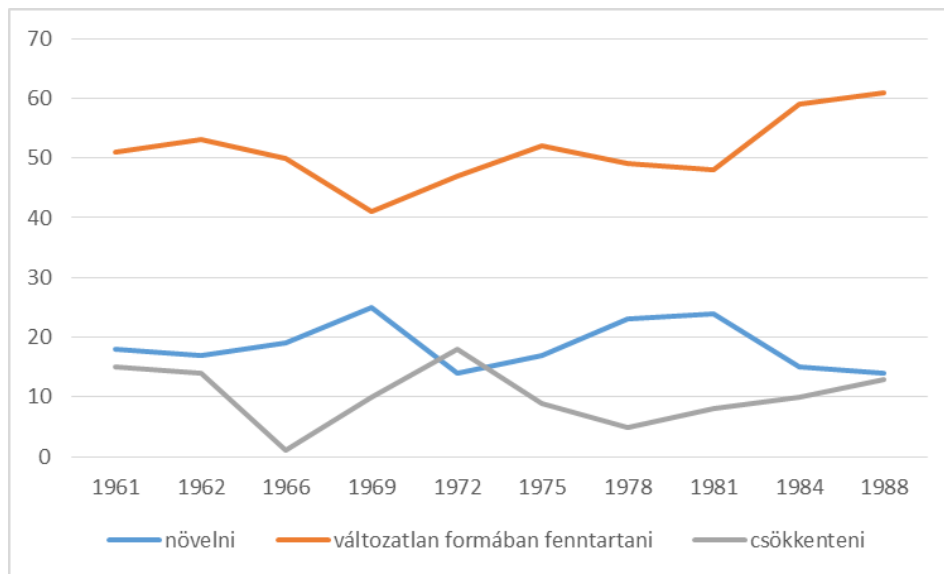
Az 1973-as olajválság idején nyilvánvalóvá vált az átfogó biztonsági koncepció szükségessége, felértékelődött különösen az energia és a gazdaság területén. A klasszikus japán biztonságpolitikai értelmezés olyan új szempontrendszerrel gazdagodott, mint a gazdasági, társadalmi és a környezeti aspektusok nemzetgazdaságra gyakorolt következménye és hosszú távú hatása.

³⁰ Lásd részletesen: Emilia Fábián (2011): *Priorities of Security Policy: Responses of Japan and the European Union to New Global Challenges in the 21st Century*. Asian Studies. Hungarian Institute of International Affairs, Budapest. pp. 45-47.

Tudatában az alkotmányos korlátozásoknak és a társadalomban mélyen beágyazott békés normák szerepének, valamint felismerve a kor nemzetközi problémáinak súlyát (pl. Vietnami háború, olajválság), Tokió továbbra sem preferálta erőforrásait védelmi kiadásokra feláldozni annak érdekében, hogy nemzetközi kötelezettségeinek eleget tegyen. A Külgazdaságpolitikai Munkacsoport 1980-ban született javaslatában leírták, hogy megfelelően a nemzetközi elvárásoknak, Japánnak a katonai együttműködés helyett a gazdaság, a diplomácia, a kultúra, a tudományok és a technológia területeire szükséges koncentrálnia (Külgazdaságpolitikai Munkacsoport beszámolója [1980]: p. 54). A hidegháború idején miszerint a biztonság azon hagyományos értelmezése, mely a két szuperhatalom közötti egyensúly fenntartásán alapul, Japánban nem volt érvényes, biztonságpolitikai megközelítése ettől eltért és az átfogó jellegű biztonságra helyezte a hangsúlyt, kiemelve az energia- és gazdaságdiplomácia elsődlegességét.

A japán kormányzat az 1960-1970-es években a gazdasági szempontokat helyezte előtérbe, azonban nem hagyhatták figyelmen kívül a szigetország klasszikus védelmi kérdéseit sem. A japánok többsége általában az Önvédelmi Erőket változatlan formában kívánta fenntartani, azonban két időszakot tekintve az SDF szerepének növelését pártolók kerültek mégis túlsúlyba. Az egyik ilyen korszak az 1960-as évek végére és az 1970-es évek elejére volt jellemző, amikor is az Egyesült Államok vietnámi háborúja, valamint a kínai és az amerikai viszony normalizálása diszkomfort érzetét keltette a japánok körében (5. sz. ábra). Az SDF szerepének növelését preferáló közvélemény túlsúlya az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején történt eseményeknek is tulajdonítható: Carter elnök a Dél-Koreában állomásozó amerikai csapatok kivonásának javaslata, valamint a szovjetek afganisztáni intervenciója ismételten a bizonytalanság érzetét erősítette a japánokban.

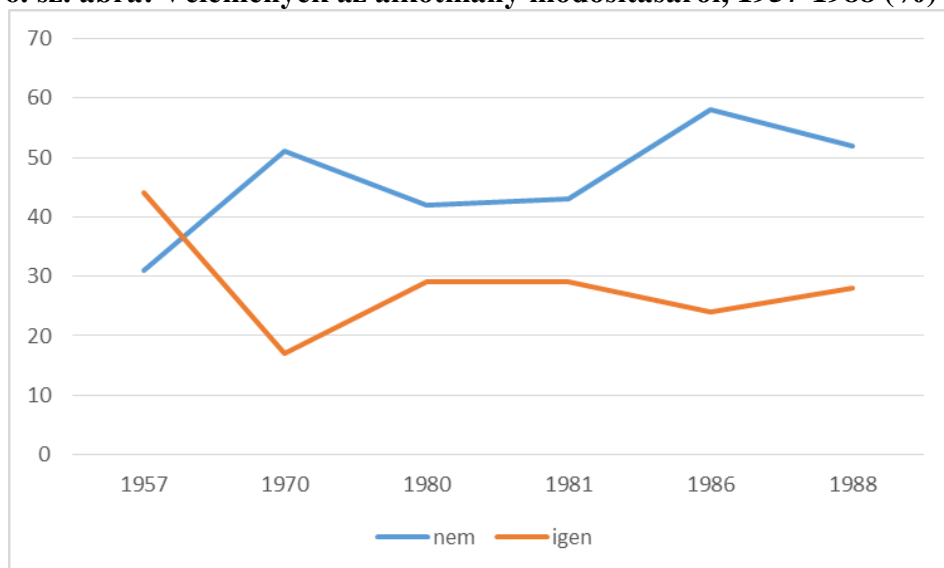
5. sz. ábra: Az Önvédelmi Erők szerepéről alkotott japán közvélemény, 1961-1988 (%)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Miyashita [2008]: p. 33.

Mindezen nemzetközi körülmények hatása sem volt elég domináns ahhoz, hogy a közvélemény az Önvédelmi Erők szerepének növelésén kívül felszólaljon az alkotmánymódosítás érdekében. Az 1960-as évek elejétől egészen az 1980-as évek végéig a japánok többsége határozottan ellenezte, amelyet a mindenkori kormányok tiszteletben is tartottak és nem beszéltek nyíltan az alkotmány módosításának kérdéséről (6. sz. ábra).

6. sz. ábra: Vélemények az alkotmány módosításáról, 1957-1988 (%)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Miyashita [2008]: p. 31.

Az ország biztonságát illetően a japánok álláspontja némi elmozdulást mutat reflektálva a nemzetközi környezet fent említett változásaira illetve az azok hatására kialakult fenyegetettség érzésre. Ezek a bizonytalansági tényezők erőteljesen hatnak a pacifista normára, úgymint a bilaterális szövetség és az Önvédelmi Erők szerepének erősítésére. Mindezeket az előző oldalakon bemutatott japán közvéleménykutatások eredményei is egyöntetűen alátámasztják.

7. A hivatalos fejlesztési támogatások gazdaságdiplomáciai eszközrendszere

Az ország kereskedő nemzeti identitása értelmében Japán olyan stratégiát követett, amelynek fő célja a stabil nemzetközi környezet fenntartása mellett a vagyongyarapítás volt. Az alkotmányos korlátozások keretein belül a katonai fejlesztéseket oly módon teljesítette, hogy a hangsúlyt a tudomány és a technológia fejlesztésére helyezte, mely tevékenység egyúttal saját biztonságának is kedvezett. Japán a II. világháborút követően és a hidegháború idején a biztonsági kérdéseket tekintve két egymást kiegészítő, egymásra épülő felfogást alakított ki. A kereskedő nemzeti identitás és az átfogó biztonsági doktrína teljes mértékben nem utasította el a katonai erőre való támaszkodást, de hangsúlyosan törekedett a nem-katonai eszközök alkalmazására is.

A szigetország fejlesztéspolitikájának kezdete 1954-re datálható, amikor csatlakozott az ázsiai és csendes-óceáni térség fejlődő országainak gazdasági és társadalmi fejlődését elősegítő Colombo Tervhez.³¹

Az 1960-as évekre gazdasága oly mértékben megerősödött, hogy bilaterális és multilaterális alapon hivatalos fejlesztési támogatások (ODA)³² formájában pénzügyi segítséget tudott nyújtani a fejlődő országok számára. Ezek a támogatások kizárólag társadalom- és gazdaságfejlesztési célokat szolgáltak, a katonai

³¹ Hivatalos megnevezése: The Colombo Plan- For Cooperative Economic and Social Development in Asia and the Pacific

³² 政府開発援助 Official Development Assistance (ODA)

vonatkozású programokat kizárták ebből a körből. A fejlesztési segélyezési politika a szigetország leghangsúlyosabb diplomáciai eszközévé vált.

Multilaterális alapon a különböző minisztériumok (külügy-, pénzügy-, egészségügyi- és agrárminisztérium) biztosították az ENSZ, a Világbank és az Ázsiai Fejlesztési Bank részére ezeket a támogatásokat, míg bilaterális úton a minisztériumokon kívül más kormányzati szervezetek és intézmények is részt vállaltak.

Japán fejlesztési segélyprogramját elemezve négy jól elkülöníthető időszak rajzolódik ki, amelyek mindegyike sajátos célkitűzésekkel rendelkezett (MOFA [2014a]). Többen, amikor Japán 1945-1953 között részesült segélyekben, tekintik az első időszaknak (Furuoka, Oishi, Kato [2010]). Mivel a fejezetben Japán donorszerepe a vizsgálat tárgya, ezért az ezt megelőző időszakot nem tekintem relevánsnak.

Az 1954-1963 közötti első fázisban a segélyek II. világháború alatti japán megszállás okozta károk jóvátételeként jelentkeztek. Az érintett felek kétoldalú tárgyalások útján állapodtak meg a jóvátétel összegéről, melyet ezt követően írásban is rögzítettek. 1954-ben Burma (ma Mianmar) az elsők között vetette föl az egy milliárd dolláros kártérítési igényét, azonban az amerikaiak közbenjárásával a feleknek végül sikerült 200 millió USD jóvátétel és 140 millió USD összegű gazdasági és műszaki együttműködési segélyben megállapodniuk. Ezt követően már a többi dél-, délkelet-ázsiai országgal is (Fülöp-szigetek, Indonézia, Vietnám, Kambodzsa, Laosz, Szingapúr és Malajzia) megszületett a jóvátétel és a támogatások összegével kapcsolatban, melyet húsz éven keresztül folyósítottak számukra (1. sz. táblázat). A pénzsegélyek az említett országok társadalmi fejlődését hivatottak szolgálni, de valójában Japán saját hosszú távú gazdasági érdekeinek kedvezett, általuk termékei új piacokat hódítottak meg. A két évtized alatt kifizetett egy milliárd USD összegű jóvátételi kiadások viszonylagosan kis összeget jelentettek ahhoz a haszonhoz képest, melyet ezzel a szigetország elkönyvelt (Brooks-Orr [1985]: p. 324). Az 1950-1960-as években kötött segélyhitelekkel fejlesztették a recipiens országok infrastrukturális hálózatát (többek közt vasutakat, autópályákat, védőgátakat és erőműveket).

1. sz. táblázat: A japán kormány által fizetett háborús jóvátétel, valamint a gazdasági és műszaki együttműködési segélyek összege

A II. világháborús jóvátételek

Ország	A megállapodás éve	Összeg (millió USD)
Burma	1954	200
Fülöp-szigetek	1956	550
Indonézia	1958	223
Dél-Vietnám	1959	39

Gazdasági és műszaki együttműködési segélyek

Ország	A megállapodás éve	Összeg (millió USD)
Laosz	1958	2,78
Kambodzsa	1959	4,17
Thaiföld	1962	26
Burma	1963	140
Dél-Korea	1965	300
Malajzia	1967	8,17
Szingapúr	1967	8,17
Mikronézia	1969	5,9
Észak-Vietnám	1975	28
Mongólia	1977	18

Saját szerkesztésű táblázat, adatok forrása: Furuoka, Oishi, Kato [2010]

Japán ODA-politikája kettős célt szolgált, egyrészt hozzájárult a szomszédos államok és Japán közötti gazdasági függőség kialakításához, másrészt kiválóan alkalmas volt saját országának gazdasági dinamizálására is. Ezeket a fejlesztési

támogatásokat nem kötötte politikai feltételekhez, mint az USA vagy a Szovjetunió, elsődleges célja az élelmiszer, energia és más természeti szükségleteinek kielégítése volt. Mivel fő kereskedelmi partnerei a délkelet-ázsiai fejlődő országok közül kerültek ki, érdekében állt, hogy ők is növeljék termelésüket és exportjukat, ezáltal biztosította saját maga ellátását, amely nemzetvédelmi stratégiájának fontos részévé vált.

1963-ban a támogatások 98 százaléka érkezett a régióba (Wan [2001]: pp. 76-77). A szigetországnak érdekében állt a gazdasági segítségnyújtás, mivel a program révén megkönnyítette a japán cégek délkelet-ázsiai terjeszkedését. Az USA megtiltotta Japán számára, hogy kommunista országokkal kereskedelmi kapcsolatokat létesítsen, azonban Kína mindig is fontos partnere volt, ezért a japán kormány kerülőutat választott és a „politikamentes gazdaság”³³ címszóval, nem hivatalos csatornákon keresztül továbbra is, azonban a korábbinál jóval szerényebb mértékű kereskedelmi kapcsolatot folytattak.³⁴ Észak-Vietnám esetében hasonló gyakorlatot alkalmaztak. 1965-ben Japán helyreállította diplomáciai kapcsolatait Dél-Koreával, de nem ismerte el annak egész Korea feletti jogosultságát, így nem záródott be az ajtó Észak-Korea előtt sem.

Az 1964-1976 közötti második időszakban Japán változtatott ODA-politikáján (Muratani [2007]: p. 28). 1964-ben csatlakozott az OECD-hez, majd már felelős donorként bővítette a fejlesztési támogatások kínálatát (árucikk hitelek, élelmiszer segélyek stb.), valamint létrehozta a támogatások koordinálásáért felelős független

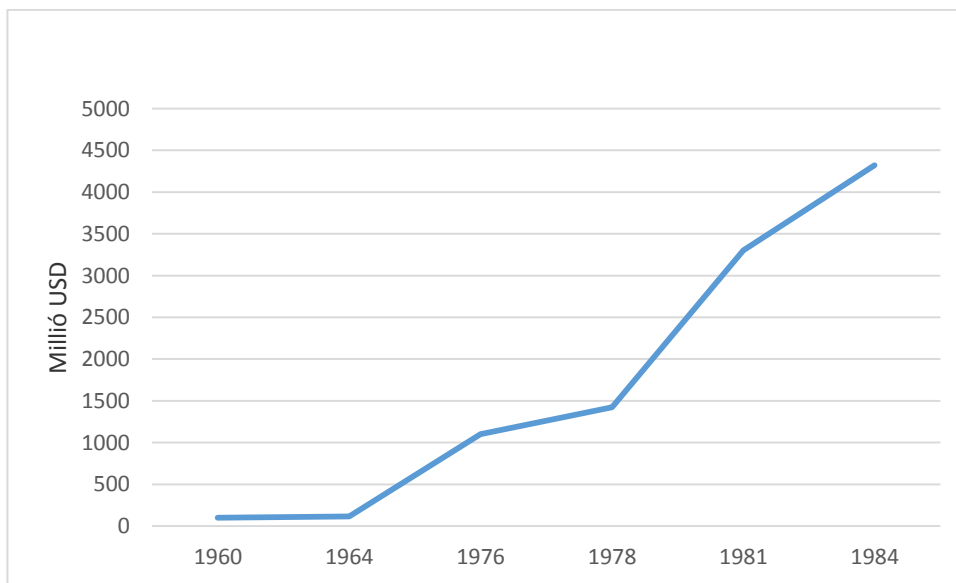
³³ 政経分離: A politika és a gazdaság kettéválasztásának elvét a japánok abban az időben kezdték alkalmazni, amikor a politikai környezet amúgy nem tette volna lehetővé, hogy kapcsolatba lépjenek más ideológiai elgondolásokat követő országokkal, ezért a politikai diskurzusokat kerülve kizárólag a gazdasági kapcsolatok erősítésére fókuszáltak. Az 1970-es évek közepétől Fukuda miniszterelnök nevével fémjelzett doktrína részeként a szigetország eltökélte, hogy a kommunista és nem kommunista délkelet-ázsiai országok közötti összekötőként segíti majd azok térségbeli gazdasági integrációját.

³⁴ 1956-ban még 151 millió dollár összegű volt a két ország közötti kereskedelmi forgalom, ez a szám 1960-ra 23 millió dollárra csökkent. 1971-re Nixon elnök kínai látogatásának hírére, 901 millióra növekedett.

Hiroshi Yashiki: Information of Japan-China trade, Nihon keizai shimbunsha, Tokyo, 1964. In: Ming Wan: Japan between Asia and the West. Economic Power and Strategic Balance. New York, M.E. Shape Book, 2001. 119. p.

kormányzati Japán Nemzetközi Együttműködési Ügynökséget (国際協力機構/JICA). Az 1960-as évek közepén a kínálat bővülésén kívül a fejlődő országoknak szánt pénzmennyiség is ugrásszerűen növekedett, 1964-1976 közötti 115 millió dollárról csaknem a tízszeresére emelkedett (1,1 milliárd USD) (7. sz. ábra).

7. sz. ábra: Japán hivatalos fejlesztési támogatásainak növekedése 1960-1985 között

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: ODA évkönyvek (1960-1984)

Ebben az időszakban a japán gazdaság robbanásszerű fejlődésnek indult, azonban a nemzetközi politikai helyzet jelentős átalakulásokon ment keresztül (a vietnámi háború, Nixon bejelentése, a Bretton Woods-i rendszer összeomlása, az olaj válságok), melyek hatása mélyen érintette a szigetország gazdaságpolitikáját.

Az 1973-as olajválság rávilágított Japán sebezhető pontjaira, nevezetesen, hogy természeti erőforrások biztosítása nélkül belgazdasága sem tud működni, sem javakat termelni. Nemcsak az ázsiai országok, de más régiók politikai és gazdasági stabilitása is érdekét szolgálta. Olajimportját a Közel-Keletről biztosította, így a délkelet-ázsiai hajózási útvonalak biztonsága létfontosságú volt számára. Az első olajválságot követően a kizárólag exportfejlesztési célú programot kibővítették, melybe már biztonsági vonatkozású elemeket is beépítettek. Az 1970-es évek

OPEC kőolaj embargójára reagálva Tokió számára világossá vált, hogy a fejlesztési támogatásokat más térségek részére is ki kell terjesztenie, ezért felkínálták azokat az arab országoknak is (MOFA [1994]). Kísérletük sikeresnek bizonyult, mivel Japán kikerült az embargó sújtotta országok köréből. Ebben az 1964-1976 közötti második időszakban alakult át jelentősen támogatási politikája, mely már nemcsak kizárólag gazdasági, hanem biztonságpolitikai célokat is szolgált.

Az 1977-1988 közötti harmadik időszakban a kormány rendszerszemléletű fejlesztési politikát vezetett be. Mindez azt jelentette, hogy középtávú, általában három-öt éves periódusokban meghatározott célokat tűzött ki, mellérendelve a biztosítandó forrás összegét, valamint a recipiens országok körét. Ez a koncepció a fejlődő országok számára is transzparenciát jelentett, mivel a támogatások előre tervezhetővé váltak (Muratani [2007]: p. 30).

Az első 1978-1980 közötti időszakot felölelő középtávú ODA-terv fő célként az 1977. évre előirányzott 1,42 milliárd dollár összegű fejlesztési támogatások megduplázását tűzte ki 1980-ra. A második középtávú ODA-terv (1981-1985) már 10,68 milliárd, a harmadik (1986-1992) pedig már 40 milliárd dollárt különített el (MOFA [2014a]).

A japán gazdaság folyamatos növekedéséből adódóan keletkező kereskedelmi szufficit lehetővé tette a fejlesztési támogatásra szánt keretösszeg megemelését. A szigetország a világ második legnagyobb gazdaságaként már nem számíthatott az USA engedékeny és segítő hozzáállására, melyet az 1950-es években tanúsított, hogy kedvező helyzetbe hozza a japánokat. Az USA 1970-es évekbeli politikai és gazdasági hatalma némi visszaesést könyvelt el, ezért a Carter adminisztráció (1976-1980) arra kérte a japánokat, hogy növeljék védelmi kiadásait. Tokió a fejlesztési támogatásokat a két ország közötti stratégiai partnerséghez való hozzájárulásként tekintette. Ohira Masayoshi miniszterelnök (1978-1980) az átfogó biztonságpolitika részévé nyilvánította ezeket a támogatásokat azzal, hogy kiterjesztették a határvitában érintett nyugatbarát Thaiföld, Pakisztán és Törökország számára is (MOFA [1980]). Az átfogó biztonságpolitika keretében az Ohirát követő Suzuki Zenko kormányfő (1980-1982) Reagan elnök nyomására bejelentette, hogy a fejlesztési támogatásokat olyan országok számára is folyósítani

kell, amelyek kulcsfontosságúak a világ békéjének és stabilitásának fenntartása szempontjából (Omán, Szudán, Kenya, Jamaica) (Közös Nyilatkozat [1981]). Japán gazdasági nagyhatalomként továbbra is kötve volt a 9. cikkely alkotmányos rendelkezéseihez, ezért az amerikai nyomásnak (foreign pressure/外压)³⁵ engedve ezeket a fejlesztési támogatásokat biztonságpolitikai stratégiának minősítette, mellyel egyúttal legfontosabb diplomáciai eszközének részévé is vált.

Az első és a második időszzakkal ellentétben a támogatások nemcsak infrastruktúrafejlesztési, hanem humanitárius célokat szolgáltak. A korábbi segélyeknek köszönhetően a kelet-ázsiai kistigrisek gyors fejlődésnek indultak (Korea, Tajvan, Szingapúr), ezért Tokió más térségek felé is nyitott.

A humán biztonság fogalma a Brandt-jelentés 1980. évi megjelenését követően került be a köztudatba, amely rávilágított a harmadik világ és a fejlettek között tátongó szakadéokra és a változtatások szükségességére (Fábián [2012]: pp. 66-80). Az 1980-as évek hitelválságában érintett latin-amerikai országok új piacot jelentettek Japán fejlesztéspolitikája számára, részesedésük a japán támogatásokból elérte a 8 százalékot (Furuoka, Oishi, Kato [2010]).

A berlini fal leomlása, a hidegháború vége gyökeresen átalakította a világpolitikát. Az 1989-től kezdődő negyedik időszakban Japán a világ legnagyobb donorja lett, megelőzve az USA-t.³⁶ A japán közvélemény megkérdőjelezte a fejlesztéspolitika létjogosultságát, mivel a hidegháborút követően nem formálódott ki annak hivatalos stratégiája, valamint a kor nemzetközi problémái (Tiananmen-téri tüntetések, mianmari demokratizálódási kísérlet, Haiti puccs) arra készítették a politikusokat, hogy meghatározott irányelveket dolgozzanak ki, így elejét vették azon választópolgári kritikáknak, hogy a nem demokratikus berendezkedésű fejlődő országokat vajon milyen célból támogatják (Muratani [2007]: p. 32-33). Ezen

³⁵ A gaiatsu (外压) japán szó kifejezetten az USA felől érkező nyomás kifejezéseként használatos a szigetországban. A japán média több amerikai személyt ruházott fel a Mr. Gaiatsu/Mr. Foreign Pressure gúnynevekkel, illusztrálva az USA felől érkező nyomás súlyát (Miyashita [1999]: pp. 695-731).

³⁶ Az 1989-2000 közötti időszakot tekintve, kivéve az 1990-es évet.

problémák is hozzájárultak a szigetország átfogó biztonságról alkotott koncepciójának kialakulásához, valamint megszületett az a négy alapelv, amely útmutatást biztosított a fejlesztési támogatások számára. Az alapelvek szerint Japán figyelemmel kíséri:

1. a recipiens országok katonai célú kiadásainak változását,
2. a tömegpusztító fegyverek fejlesztésének és gyártásának alakulását az adott országban,
3. fegyver exportjuk és importjuk statisztikáit,
4. a demokratizálódási folyamatok támogatására és a piacgazdaság megteremtésére irányuló törekvéseiket, valamint az alapvető emberi jogok biztosításának körülményeit (MOFA [1994]).

Ezek az 1991-ben megfogalmazott alapelvek a hidegháborút követően útmutatást kívántak biztosítani azon fejlődő országok számára, amelyeket Japán fejlesztési támogatásokban részesített, abból a célból, hogy bátorítsa politikai és gazdasági berendezkedésük demokratizálódási folyamatait, valamint felhívja a figyelmüket arra a tényre, hogy a katonai költségvetés növelése és a tömegpusztító fegyverek birtoklása súlyos veszélyt jelent a világ békéjére és biztonságára. A japán kormány ODA-politikája tekintetében ezen alapelveket normaként követi, ennek hatására 1992-ben megalkotta az ODA-politika elveit és célkitűzéseit magába foglaló ODA-Alapszabályt, mely a négy fenti alapelven kívül többek között a humanitárius és a környezeti tényezők fontosságára is kitér. Hangsúlyozza azt is, hogy a szigetország hivatalos fejlesztési támogatásain keresztül hozzájárul a nemzetközi közösség békéjének és biztonságának fenntartásához (MOFA [1992]). 2003-ig 185 ország és régió 221 milliárd dollárnyi támogatásban részesült, mely alátámasztja azt a tényt, hogy a hivatalos fejlesztési támogatások politikája az elmúlt évtizedek alatt a szigetország legerőteljesebb gazdaságdiplomáciai eszközrendszerévé váltak.

8. Változó normák a hidegháború utolsó éveiben és a XXI. század hajnalán: a biztonság katonai dimenziójának előtérbe kerülése

Az 1970-es évek végétől a japán gazdaság tartósan növekedett, így az USA a térség stabilitásának fenntartásában nagyobb szerepet tudott biztosítani Japán számára. A nemzetbiztonság fogalmát a hidegháború alatt azzal próbálták kiterjeszteni, hogy megerősítették a szigetországnak a japán-amerikai biztonsági együttműködésben betöltött szerepét. Következésképp 1978-ban új irányelveket határoztak meg, nevezetesen a közös katonai és hírszerzési együttműködést is tartalmazó amerikai-japán védelmi együttműködés feljogosította Tokiót arra, hogy szűken vett hazáján kívül kiterjessze a katonai műveletekben történő részvételét a Távol-Kelet békéje és biztonsága érdekében (MOFA [1978a]). Továbbá Suzuki Zenko miniszterelnök (1980-1982) bejelentette, hogy Japán partjaitól 1000 tengeri mérföldig terjedő körzetben vállalja a tengeri útvonalak felügyeletét (Lind [2004]: pp. 113-114).

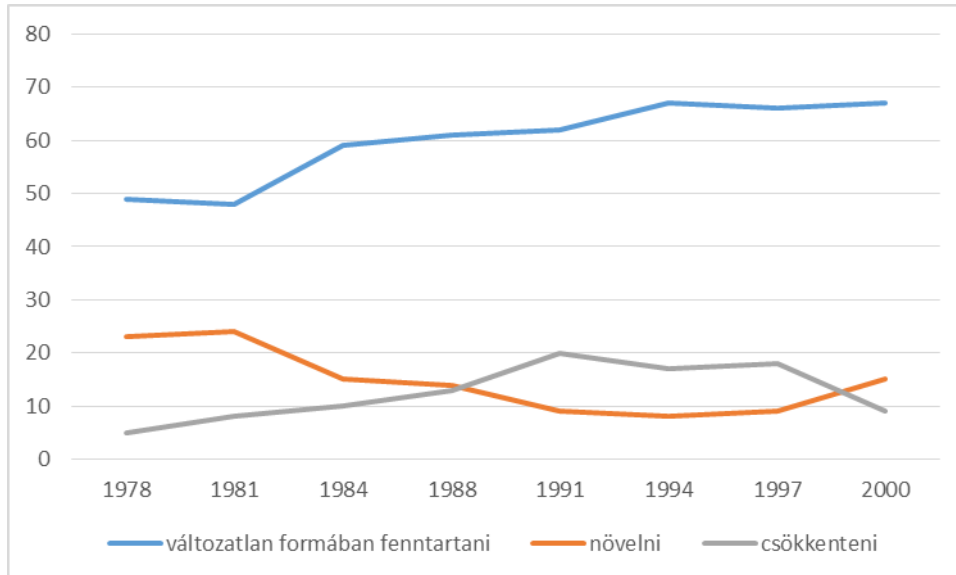
Tokió a hidegháborús enyhülés időszakában kezdett nagyobb szerepet vállalni a biztonsági egyezményben. Berger azonban cáfolta ezt azzal, hogy az Önvédelmi Erők már Suzuki kormányfő bejelentése előtt is tervezte a tengeri útvonalak felügyeletét, elsősorban a fontos nyersanyagforrások zavartalan szállítása céljából, valamint inkább belpolitikai mintsem geostratégiai okokból (Bergert pp. 350-351 idézi Katzensten [1996]).

Meg kell jegyezni, hogy ezek a próbálkozások katonai szempontból még mindig minimális hatást jelentettek a nemzetbiztonság katonai dimenziójának vonatkozásában. A hidegháború utolsó szakaszában Japán biztonságpolitikai szerepvállalása csak látszólag erősödött, azoknak elsősorban gazdasági és nem katonaszeratégiai jelentősége volt, az továbbra is a hidegháború alatt érvényes nemzetbiztonság fogalmának szűk értelmezésén alapult.

Japán biztonságpolitikai stratégiáját továbbra is az Egyesült Államokkal fennálló szövetségi rendszere határozta meg. A szövetség ellenségképe azonban a hidegháború végén a Szovjetunió szétesésével megszűnt, melynek okán felmerült az a kérdés, hogy mi szolgálja továbbra is létjogosultságát. A tények alapján úgy tűnt, hogy a szövetségesek biztonsági kapcsolatának alapját jelentő fenyegetés

érvényét veszítette, azonban ennek ellenkezője igazolódott be. A hidegháborút követően kialakult biztonsági környezet kiszámíthatatlanná vált, a szigetország közvetlen környezetét érintő stratégiai érdekek jelentősen átalakultak. Az USA-nak még inkább szüksége volt Japánra; az észak-koreai ballisztikus rakétafejlesztések, Kína felemelkedése, növekvő katonai kiadásai és nagyhatalmi ambíciójának megnyilvánulásai arra készítették a japánokat, hogy egy felelősségteljesebb és aktívabb védelempolitikát alakítsanak ki. Mindezen tényezők hatása azonban csak lassan realizálódott a hétköznapi japán polgárok körében. A közvéleménykutatások adatai szerint az 1980-as évektől az Önvédelmi Erők szerepének növelését támogatók száma jelentősen lecsökkent, míg 1981-ben 24 százalék, tíz évvel később mindösszesen már csak a megkérdezettek 9 százaléka támogatta. Az SDF szerepét változatlan formában fenntartani kívánók aránya a vizsgált időszakban viszont 14 százalékkal növekedett, melyről az évezred végére a lakosság közel kétharmada nyilatkozott hasonlóan (8. sz. ábra).

8. sz. ábra: Japán közvélemény az Önvédelmi Erők szerepéről, 1978-2000 (%)

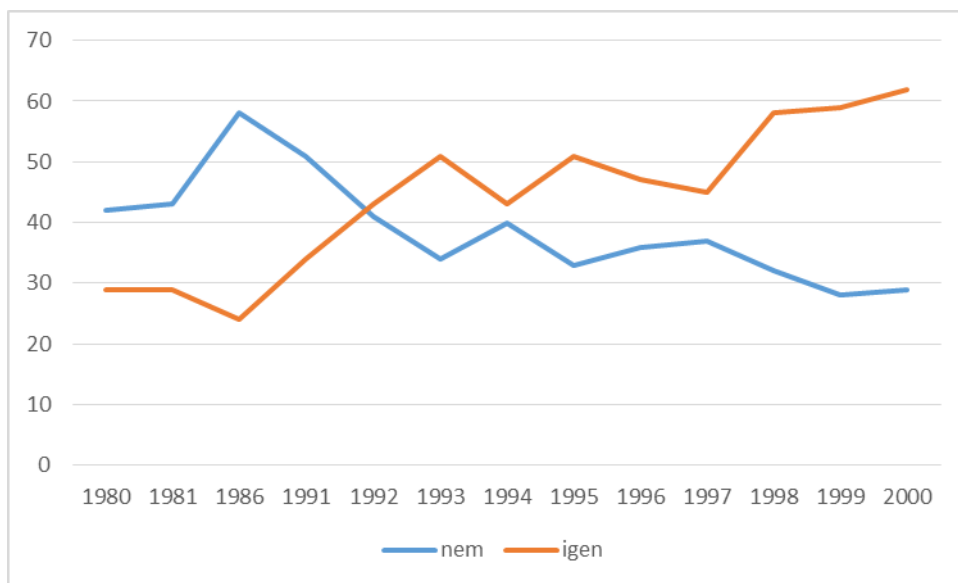

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Miyashita [2008]: p. 33.

Az USA-val ellentétben a szigetország eltérő módon viszonyul a bilaterális biztonsági szövetséghez; elfogadta és évtizedeken keresztül fenntartotta antimilitarista normára épülő társadalmi percepciót, amely az 1980-as évek

közepétől napjainkig érzékelhető változáson megy keresztül. A közvéleménykutatások adatai alátámasztják, hogy az alkotmánymódosítást ellenzők tábora 1986-ig fokozatosan emelkedett, mely évben elérte az 56 százalékot, majd ezt követően megfordult ez az arány, és egyre több japán kezdett az alkotmánymódosítás mellett állást foglalni. 1992-ben mutatkozott meg ez az igazi áttörés, bő két évtized szükségeltetett, hogy a közvélemény újra a módosítás mellett foglaljon állást³⁷ (9. sz. ábra).

9. sz. ábra: Vélemények az alkotmány módosításáról, 1980-2000 (%)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Miyashita [2008]: p. 31, DiFilippo [2002]: pp.135-136.

A közvéleménykutatásokból az is kiderül, hogy a japánok támogatták az alkotmányt érintő nyilvános vita koncepcióját. A Yomiuri Shimbun 1998. évi felmérése szerint a megkérdezettek kétharmada helyeselte, hogy a döntést megelőzően az állampolgárok is kifejezésre juttathassák a témával kapcsolatos

³⁷ Érdemes megjegyezni, hogy a konzervatív, jobbközép irányultságú Yomiuri Shimbun napilap felmérése szerint 1992-ben az alkotmánymódosítást pártolók felülkerekedtek az ellenzők táborán. Azonban ha megnézzük az NHK japán közszolgálati hírszolgáltató 1993-as adatait, már más kép rajzolódik ki: az alkotmány módosítás szükségességének kérdésére a válaszadók 38%-a felelt igennel, 34% pedig nemmel. A Nihon Keizai Shimbun közvéleménykutatása szerint 1997-ben a japánok továbbra is megosztottak voltak a kérdésben, a megkérdezettek 46%-a helyeselte, míg 44% a jelenlegi formátumban tartotta helyesnek a hatályos alkotmányt.

véleményüket. A módosítás okaként a válaszadók fele főként a nemzetközi együttműködés nehézségeit említette, egyharmaduk pedig az alkotmány rugalmas értelmezésének lehetőségeiből eredő kusza helyzet kialakulását, valamint a kényszer hatására született alkotmányt jelölte meg. Ekkortájt mindösszesen még csak 10 százalék nyilatkozott aképp, hogy szükség van a szigetország önvédelmi jogának gyakorlására, valamint a katonai erő fenntartására.

9. Értékelés

A hidegháborús biztonsági koncepció nyolc említett területének tekintetében három olyan tényezőt azonosíthatunk, amelyek hatására az adott norma az ország biztonságpolitikai irányát befolyásolta: (1) a belföldi illetve nemzetközi hatalmi struktúra viszonya, (2) a japán kormány gazdasági érdeke és (3) a normák társadalmi elfogadottsága és támogatottsága.

A II. világháborút követő biztonsági fogalomértelmezés a japán nép tudatában radikális változáson ment keresztül. A teljes megsemmisülést átélő társadalom a militarista múlt hamvaiból építkezett újjá a külső kényszer hatására született pacifista alkotmány alapjain. A hidegháborús korszak kezdetének folyamatai, mint a Kelet-Nyugat ideológiai szembenállás és azok fizikai megnyilvánulásai olyan külső környezetet teremtettek, amelyben dacára az alkotmány 9. cikkének, szükség volt egy minimális katonai képesség megtartására. Berger szerint a japán-amerikai szövetségi rendszer 70 évvel ezelőtt arra az elgondolásra épült, miszerint hasznosabb szövetségessel harcolni, mint anélkül. Az Egyesült Államok javaslatára létrehozott szövetség természetéből adódóan egy általuk irányított és ellenőrzött rendszerként fejlődött ki (Interjú Thomas U. Bergerrel [2012]).

Az ország amerikai mintára átformált politikai berendezkedését követően olyan gazdaságfejlesztési stratégiát hirdetett, mely lefektette a XX. századi biztonságértelmezés alapjait. Ez a Yoshida-doktrínaként elnevezett új norma hozzájárult a megcsorbult önbizalom és önértékelési problémák kiküszöböléséhez. Ebben a tekintetben a kutatásaim alapján feltártam, hogy a pénzügyi támogatást

nyújtó fejlesztési politika a kezdeti elvárásokhoz képest hangsúlyosabb szerepet töltött be az ország gazdaságdiplomáciai eszközrendszerében, és hosszútávon hozzájárult ahhoz, hogy a szomszédos és térségbeli országokkal nemcsak új alapokra tudta helyezni a kapcsolatokat, de olyan erős gazdasági függést is kialakított, melyből a szigetország napjainkig is jelentős mértékben profitál. Ez hivatalos fejlesztési támogatásokra épülő ODA-norma hosszú ideig meghatározta biztonságpolitikáját és a régióban betöltött szerepét. A humán biztonság és a demokratikus értékrend terjesztésének mottói valójában a gazdasági érdekérvényesítés eszközeiként szolgáltak.

Az amerikai szövetségi rendszer tagjaként deklarált szövetségesével már 15 évvel a háborút követően egyenlőbb partneri viszony kialakítására törekedett. Ennek egyik eleme az 1960-as biztonsági szerződés felülvizsgálata volt. A politikai akarat és a közvélemény éles véleménykülönbsége ellenére kikényszerített ratifikáció nem maradt következmények nélkül. Sem a belpolitikai feltételek, sem a külső hatások nem engedték a megszokott gyakorlat megváltoztatását, ezért a gazdasági fejlődés normája továbbra is felülírta a biztonság hagyományos értelmezésének normáit.

Az 1970-es évek megváltozott biztonsági környezete és az új típusú kihívások megjelenése diszkomfort érzetet okozott a kényelmes védelmi rendszer előnyeit élvező japán társadalomban. Ezek a sajátosságok észrevehetően tükröződtek az Önvédelmi Erők szerepéről alkotott közvélekedésben is. A vietnámi háborúval, a kínai és az amerikai viszony normalizálásával és az olajválsággal egy új folyamat vette lassú kezdetét, mégpedig a szigorúan gazdasági biztonságra fókuszáló norma mellett kezdett életre kelni a korábban földbe taposott katonai biztonság tabunak számító problémaköre.

A fejezet során bemutattam, hogy a hidegháborút követően kialakult biztonsági környezet kiszámíthatatlansága milyen mértékben hatott az antimilitarista norma fejlődésére, melyet a kor két legaktuálisabb kérdésére építő közvéleménykutatók eredményei kétség nélkül alátámasztanak. Bebizonyosodott, hogy Japán stratégiai érdekei a hidegháború alatt kiszámítható ellenségkép megszűnése, valamint a XXI. század hajnalán megjelenő új típusú biztonsági kihívások következtében

megváltoztak, és ismét a közvélemény látókörébe került az évtizedek óta háttérbe szorított katonai norma, azaz a biztonság katonai dimenziójának kérdésköre.

A disszertáció első hipotézise, mely szerint „*Japán nyugati berendezkedésű ázsiai országgént a gazdasági érdekérvényesítés eszközével törekszik hatalmi szerepének térségbeli visszaszerzésére*” igazolást nyert azáltal, hogy a II. világháborút követően politikai passzivitásra ítéltetett nemzet csupán gazdasági erejének hatalmasodásával tudta érdekeit érvényesíteni. Meg kell jegyezni, hogy ez utóbbit viszont magas fokon sikerült elérnie. Arra azonban, hogy az amerikai kül- és biztonságpolitikai érdekeltségbe kerülésével és nyugati típusú modernizációjával milyen módon került összeütközésbe a szomszédos országokkal, arra többek között már csak a kínai növekedésből fakadó problémakör fog magyarázatot adni.

Annak érdekében, hogy megértsük az évezredfordulót követően japán léptékben sebesnek mondható normaváltozás folyamatát, illetve magyarázatot kapjunk annak okaira, szükséges feltárni azokat a biztonsági kihívásokat, melyek századunkban is megoldatlan problémát jelentenek a japán nép számára.

V. Japán biztonságpolitikai kihívásai a XXI. században

Az ázsiai és csendes-óceáni térség status quo-ja az 1950-es évek óta a San Francisco-i rendszerre és a Pax Americana-ra épül. Japán ez a rendszer alatt vált demokratikus, virágzó és békés nemzetté. Mindezen pozitívumokon kívül azonban ismernünk kell a rendszer kevésbé áldásos hagyatékait is, melyek az elmúlt hetven év során egyre problematikusabbakká váltak.

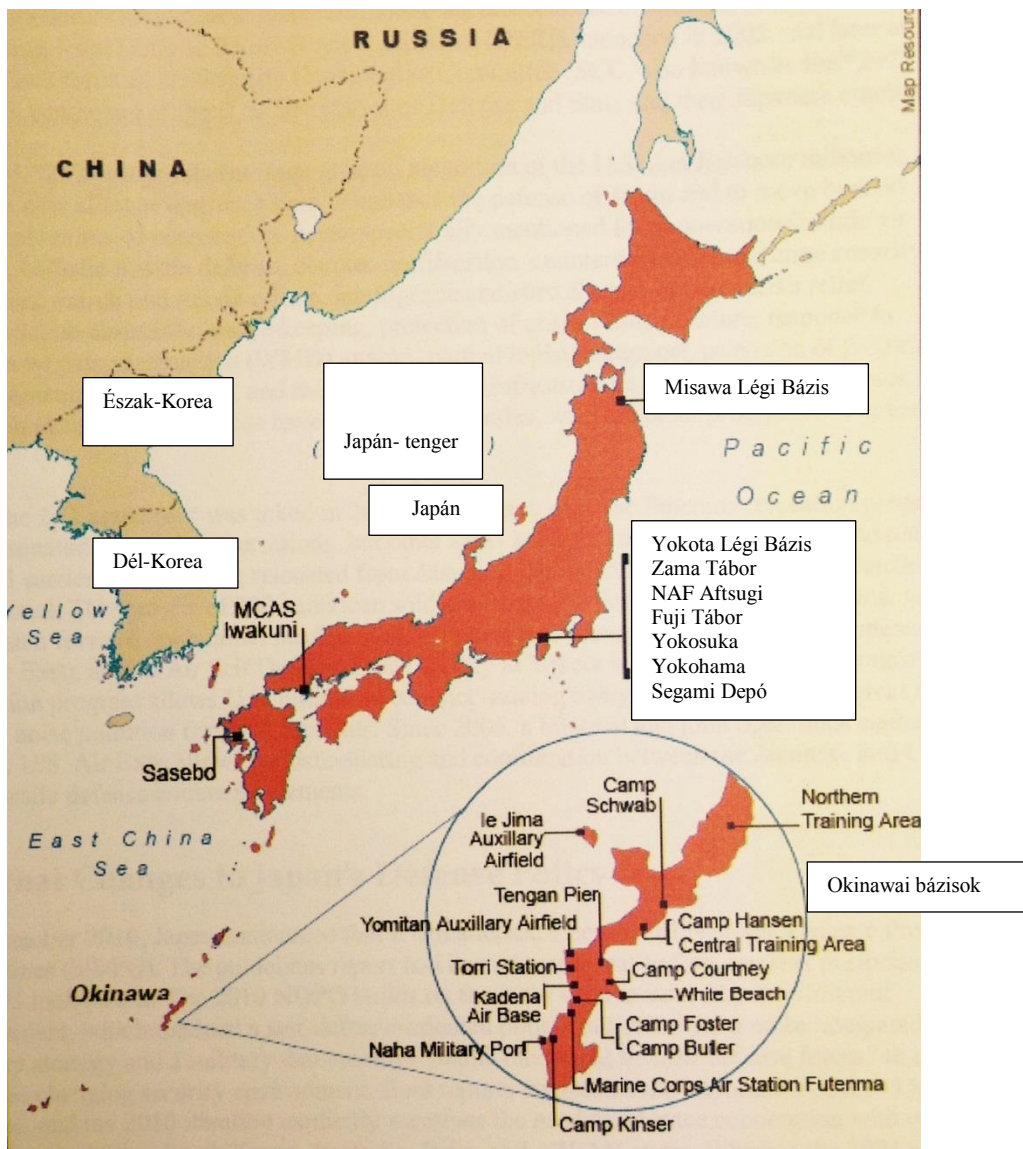
Dower hét olyan területet említ (Okinawa és az amerikai bázisok, a megoldatlan területi kérdések, az újrafegyverkezés, a történelmi kérdések, a nukleáris védernyő, Kína felemelkedése, valamint az aszimmetrikus szövetség), melyek konfrontációt okoznak az ázsiai térségen illetve a szigetországon belül (Dower [2014]). Érdemes lenne a kérdéskört minden érintett szemszögéből megvizsgálni, azonban mindez jelentősen meghaladná a disszertáció jelen kereteit, ezért a nyugati szemszögből felvetett „problémákat” párhuzamba állítom az azokra adott japán válaszokkal. Nem kétséges, hogy ezek a már a múlt században is megkezdett diskurzusok megoldásra váró igazi kihívásként folytatódnak majd a XXI. században.

1. Okinawa és az amerikai bázisok: konfrontáció a szövetségesek között

A japán politikusok az ország szuverenitásának visszanyerése érdekében feláldozták Okinawa szigetét. A San Francisco-i rendszer során leválasztották a Ryukyu-szigetek déli részét a szigetországról, amit az amerikaiak azután katonai főhadiszállásként használtak. A világháború vége óta Okinawa nélkülözhetlenné vált az USA számára, mivel a szovjetek atomfegyverei, a kommunizmus győzelme Kínában és a koreai háború kitörése is új kihívásokat jelentettek. Az amerikai igazgatás alá került prefektúra az USA katonai központja lett Ázsiában, de 1972-ben újra visszakerült a szigetországhoz. Földrajzi helyzetéből adódóan stratégiai szereppel bír, mivel a Koreai-félsziget, a Tajvani-szoros, valamint az amerikai csapatok gyors mozgósításának lehetőségével egész Délkelet-Ázsia könnyen elérhető távolságba kerül.

Jelenleg 49.000 amerikai katona állomásozik Japánban, közülük 38.000-en a szárazföldön, 11.000-en pedig a tengeren teljesítenek szolgálatot. A Honshu, Kyushu és Okinawa szigetein található katonai támaszpontok száma 85, melyek mintegy 77.000 holdnyi (311 millió m²) területet foglalnak el (1. sz. térkép) (USFJ).

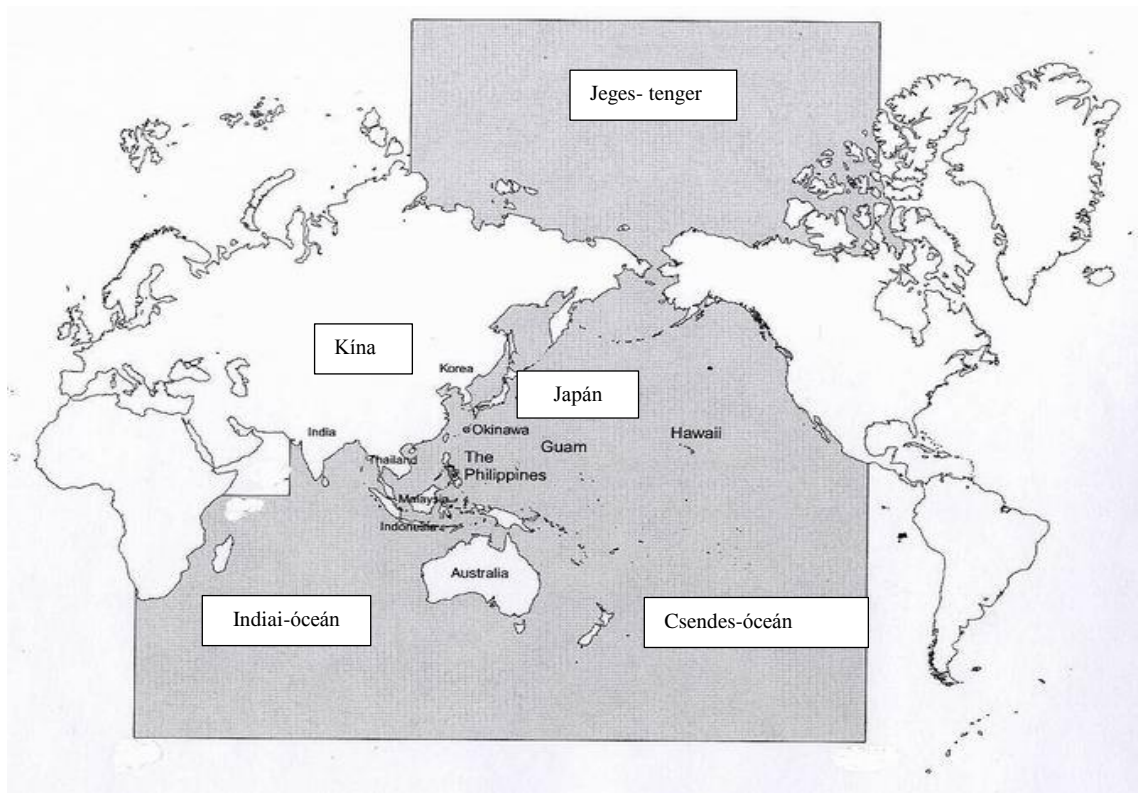
1. sz. térkép: Amerikai katonai támaszpontok Japánban

Térkép forrása: Chanlett-Avery [2011] p. 9.

Az okinawai bázisok mindazonáltal megmaradtak a teljes ázsiai és csendes-óceáni terület ellenőrzésére alkalmas kulcsfontosságú területnek, mellyel továbbra is lehetősége van egy 44 országot érintő, a földfelszín 52 százalékát kitevő, mintegy 105 millió km² terület ellenőrzésére (2. sz. térkép). Nota bene, a Földgömb másik oldalát vizsgálva is hasonló kép rajzolódik ki, hiszen NATO-tagállamként jogosult az Atlanti-óceán vizeit pásztázni, így a két óceán már folytonos rálátást és lehetőséget biztosít bolygónk teljes területének kontrollálására.

2. sz. térkép: Az USA haditengerészetének csendes-óceáni parancsnoksági hatóköre³⁸

Ebben a kettős amerikai-japán katonai és civil környezetben elkerülhetetlenek a konfliktusok, a zajszennyezés és más környezeti ártalmak. A bázisok miatt nemcsak a japánok és az amerikaiak között van feszültség, hanem belföldi viszonylatban Tokió és Okinawa is rendre egymásnak ugrik. A vita alapvetően arról szól, hogy

³⁸ Térkép forrása: United States General Accounting Office, Overseas Presence, Issues Involved in Reducing the Impact of the U.S. Military Presence on Okinawa, March 1998
<http://www.niraikanai.wvma.net/downloads/gao-okinawa1998.pdf>
 Letöltve 2010-03-12

míg a szigetország egésze az amerikai biztonsági garancia haszonélvezője, addig az okinawaiaknak hosszú évtizedek óta viselniük kell az idegen csapatok állomásoztatásának fizikai és egyéb terheit. Azzal is érvelnek, hogy a prefektúra az ország területének csupán egy szálakétát teszi ki, mégis az amerikai kontingens 65 százalékának ők adnak otthont (Chanlett-Avery [2011]: p. 7).

A japán közvélemény nemtetszését fejezi ki a véletlen balesetek, incidensek kapcsán. A legkisebb konfrontáció is hangos tiltakozást vált ki.

1995-ben például egy 12 éves okinawai iskolás lány amerikai tengerész általi megerősöklése egyenesen Amerika-ellenes megmozdulásokat indított el, távozásukat követelve és a két ország közötti feszültséget csak Észak-Korea és Kína fenyegető közelségére való tekintettel sikerült elsimítani (Oros-Tatsumi [2010]: p. 89). A helyi lakosság indulatainak lecsillapítása érdekében a két ország vezetői 1996-ban megegyeztek, hogy az amerikaiak visszaszolgáltatják az általuk elfoglalt terület 21 százalékát, a futenmai légi bázist, a nahai kikötőt, továbbá számos gyakorló területet áthelyezik a sziget egy kevésbé lakott területére (MOFA [1996]).

A szövetségesek közötti konfrontáció eseteire további példaként említhető a 2001 februárjában történt vízi baleset, amikor egy amerikai tengeralattjáró felemelkedés közben megsemmisített egy japán halászhajót. Az Ehime Maru (えひめ丸) fedélzetén japán középiskolai diákok éppen tanulmányi kiránduláson vettek részt, a balesetet sajnálatos módon senki sem élte túl (Ehime Maru [2002]). Az amerikai bocsánatkérés ellenére mindkét fél másképp vélekedett az esettel kapcsolatban, az amerikai közvélemény a konfliktus túltárgyalását, a japánok pedig az amerikai arroganciáját hangoztatta.

A két ország szövetségesi viszonya az Abe kormány hivatalba lépése óta többször megerősítésre került. A kínai terjeszkedési törekvésekkel szemben csak egy továbbra is erős amerikai katonai jelenlétet alapuló együttműködés biztosíthatja a térség stratégiai egyensúlyát. Abe a szövetségesi kapcsolatok hangsúlyozása érdekében jelentős erőfeszítést tesz az okinawai helyi kormányzat megnyerése érdekében, mely sajnos mindeközéig nem hozta meg a kívánt áttörést. Takeshi Onaga kormányzó 2015 augusztusában kijelentette, hogy mindent el fog követni

annak érdekében, hogy megakadályozza a futenmai bázis áthelyezését Nago városába (Kyodo [2015a]).

Mindazonáltal az Okinawán állomásozó amerikai csapatok növekvő feszültségforrást jelentenek a két ország viszonyában. A támaszpontrendszer átalakításáról, részleges át- és kitelepítésükről a felek között 2006-ban egy újabb roadmap született. A helyi kormányzat a lakosság igényének megfelelően inkább a teljes kitelepítést szorgalmazná, mint a szigeten belüli áttelepítést, különösen azért mert csak a sziget északi részén levő természetvédelmi terület átsorolásával lehetne a Futenma bázist áttelepíteni az új helyszínre.

A tervezet megvalósításáról azóta is élénk vitafolyik, mivel a költségek tetemes részét a japán félnek kell állnia (a 10,27 milliárd USD-ból 6,09 milliárd USD-t), így a kérdést elnapolták (MOFA [2006b], Fackler [2009]). A japán fél visszafogottan, de kockázati tényezőként említi az amerikai védelmi kiadások csökkenését, akik viszont minden politikai támogatást megad a szigetország védelmi képességeinek fejlesztésére, azaz az új nemzetbiztonsági identitás kiépítése érdekében.

A másik kényes ügy a szigetországban állomásozó amerikai katonák ellátása. A japán pénzügyminisztérium 2002-ben a költségvetést 3 százalékkal csökkentette, aminek az volt az oka, hogy a katonák ellátása a japán adófizetők évente 4 milliárd dollárját emésztette fel, valamint az amerikai konjunktúrával ellentétben a japán gazdasági növekedés nem mutatott aktívumot (Yoda [2006]).

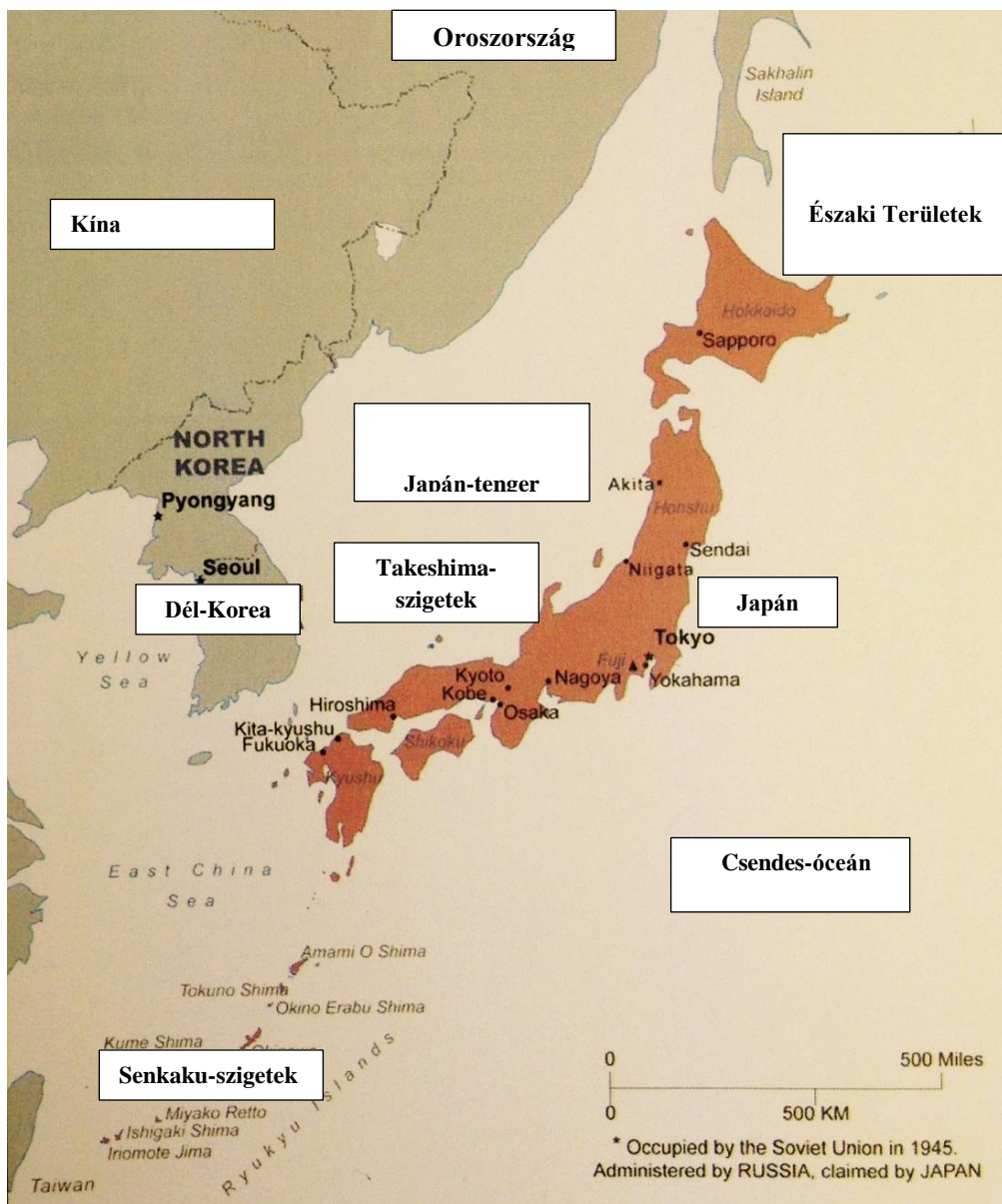
A japánok túlzottnak tartják az amerikai jelenlétet, miniszterelnökök sora ígéri folyamatosan a probléma végleges megoldását, amelyet a térségbeli országok is nagy érdeklődéssel figyelnek.

2. A megoldatlan területi kérdések

Japán az ázsiai és csendes-óceáni térségben három olyan területi vitában is érintett, amelyek mindegyike a békeszerződés megoldatlanul hagyott szuverenitási

kérdéseivel áll szoros összefüggésben (3. sz. térkép). Ezek a viták azon országokkal állnak fenn, amelyek nem vettek részt a különbéke szerződések aláírásában: Korea a félszigeten zajló háború, Kína pedig a megosztott kormány elismerésének problémája miatt nem, a Szovjetunió pedig többek között azért nem írta alá a békeszerződést, mert Japán amerikai támaszpontoknak ad otthont, valamint nem látta biztosítottak a militarizmus megakadályozását. Helyette 1956-ban a hadiállapot megszüntetéséről és a kereskedelmi kapcsolatok újjáélesztéséről kötöttek kétoldalú megállapodást (MOFA [2001]).

3. sz. térkép: A területi vitában érintett térségek

Térkép forrása: Chanlett-Avery [2011]: p. 16

A viták mindegyike a békekonferenciát követő évtizedekben került a figyelem középpontjába. Az ellentmondások háttérében nemzeti büszkeség és stratégiai elgondolások is állnak, de valójában mindezt a tengerek mélyén rejlő olaj- és földgázkészletek tették még intenzívebbé.

2.1. Az Északi Területek: a békeszerződés nélküli béke³⁹

A Japán és Oroszország közötti vitatott hovatartozású szigeteket a japánok Északi Területeknek, az oroszok Dél-Kuril szigeteknek nevezik. A szigetországhoz tartozó területeket a Szovjetunió a II. világháború végén foglalta el.

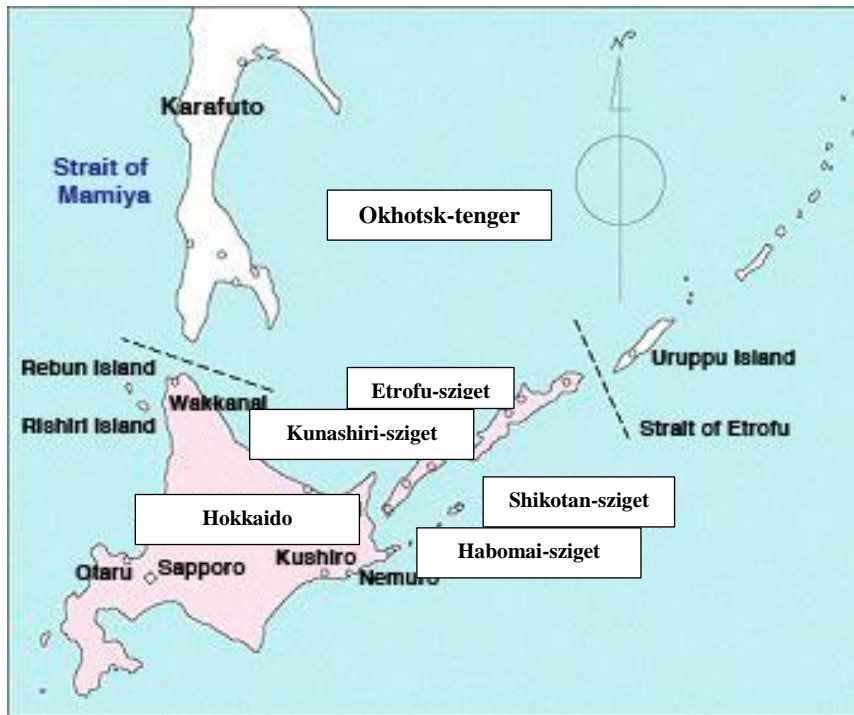
Felmerül az a kérdés, hogy vajon a négy szigetet a Kuril-szigetek vagy Hokkaido részének tekintjük-e. 1945 és 1947 között a Szovjetunió szerepe is megváltozott, amikor is a szövetségesből hirtelen ellenség lett.

A Kuril-szigetek 56 szigetből álló, ma Oroszországhoz tartozó területegyüttes, amely 1300 km hosszan húzódik Hokkaido és a Kamcsatka-félsziget között.

Japán Északi Területeknek (北方領土/ Northern Territories) nevezi a szigetlánc négy déli tagját, azaz Etorofu (択捉島), Kunashiri (国後島), Shikotan (色丹島) és Habomai (歯舞諸島) szigeteket, melyek ősidők óta az ország részét képezték, jóval az oroszok megjelenése előtt (4. sz. térkép).

³⁹ A kérdéskört lásd részletesebben Fábíán Emília (2012c): Kuril-szigetek – egy nemzetközi jogi probléma. Grotius, 2012. szeptember 7.
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=GFQSYW>

4. sz. térkép: Japán Északi Területei- a négy vitatott hovatartozású sziget

Térkép forrása: 内閣官房領土・主権対策企画調整室 / Office of Policy Planning and Coordination on Territory Sovereignty

A japán-orsz határvonalak többször módosultak a XIX. század óta, azonban a II. világháború végén, 1945 augusztusában a Szovjetunió elfoglalta a Kuril-szigeteket, dacára annak, hogy 1941-ben öt évre szóló semlegességi szerződést kötött a japánokkal, így megszegve azt. Tokió arra hivatkozik, hogy a szovjetek nem írták alá az 1951. évi békeszerződést, amiben Japán lemondott a Kuril-szigetéről. A két fél közötti tárgyalások már a II. világháborút követően megkezdődtek. A japán kormányzat kezdetben csupán Habomai és Shikotan-szigetek visszaadásáról kezdtek alkudozni. Az 1950-es évek második felében azonban megváltozott a két sziget visszakövetelésének stratégiája és ezt követően a japán kormányzat napirendjén már mind a négy visszaszerzése szerepelt. A változás annak volt köszönhető, hogy Tokió már a hidegháborús struktúrában a nyugati blokkhoz tartozott, és az Egyesült Államok támogatását élvezte.

Az elmúlt hét évtizedben számos kezdeményezés látott napvilágot, azonban a mereven eltérő álláspontok miatt nem jutottak közös nevezőre, így a békeszerződést

sem tudták megkötni, mivel annak feltételeként szabták a négy sziget rendezésének ügyét (Hara [2005]: pp. 3-5).

A 2000-es években bizalomépítési célból csupán különféle együttműködési megállapodásokat kötöttek, melyek egészen jól működtek 2010-ig. Medvegyev volt az első orosz elnök, aki látogatást tett Kunashiri szigetén, aki emellett komoly diplomáciai vihart kavart azon kijelentésével, miszerint Moszkva nem kívánja átengedni az ásványi anyagokban és halászati szempontból gazdag területeket. Az orosz elnökválasztások előkészületek részeként a látogatás nyilván politikai indíttatású volt. 2012-ben már kormányfőként kereste fel Kunashiri szigetét, majd három évvel később, 2015 augusztusában Etorofu szigetén tett látogatást, mely ismételen japán tiltakozáshoz vezetett mondván, a területi vitában álló szomszédoknak elsősorban párbeszédre alapuló békés megoldásra kell törekedniük. A japánok szerint, a nemzetközi kötelezettségeinek tudatában lévő nemzetek nem engedhetik meg maguknak ezt a fajta magatartást. Oroszországnak továbbá fel kell hagynia a szigetek felett szuverenitást gyakorló és azt demonstráló provokatív megnyilvánulásokkal. Míg az ukrajnai válság kirobbanása nyomán az Egyesült Államok és Európa kritikusabb hangnemet ütött meg az oroszokkal szemben, a japánok szerényebb álláspontra helyezkedtek annak reményében, hogy a diplomáciai síkon zajló diskurzus ne szenvedjen csorbát. A nemzetközileg elszigetelődő ország gazdasága az európai szankciók foganatosítása miatt jelentősen visszaesett, így Putyin elnök a nacionalista kártyát kihasználva próbálja meg elterelni népe figyelmét és kifogni a szelet a kritikusok vitorlájából (Asahi Shimbun [2015]).

A négy sziget - amelyből jelenleg Habomai a polgári lakosság által nem lakott terület - orosz határőrök bázisa. A több kisebb sziklából és zátonyból álló szigetcsoport a másik három szigettel egyetemben geostratégiai jelentőségű. Azon kívül, hogy gazdag halászati terület, jelentős tengerfenéki olaj és gáztartalékokkal is rendelkezik. A katonai támaszpontok stratégiai szerepe egyértelmű, megkönnyítik a Csendes-óceánra történő kijutást. Ha a szigetek japán fennhatóság alá kerülnének, az oroszok csak a Korea és Japán között elterülő Japán-tengeren keresztül közelíthetnék meg az óceánt, ezért a Kuril-szigetek ügye számukra inkább politikai kérdés, mintsem nemzetközi jogi.

Múlt századunk geopolitikai harcai erősen átrajzolták a világtérképet, és nincs ez másként a XXI. század kezdetén sem, hiszen egy mindig birodalmi elképzelésekben gondolkodó Oroszország számára az energiabiztonság a legfőbb külpolitikai prioritások közé tartozik. Az olaj és gáz kártyáit rendre kijátszó és érvényesítő hatalom egy olyan országgal került szembe, mely teljes mértékben energiainportra szorul, ezért a közeli nyersanyagforrások kiaknázásában abszolút módon érdekelt.

Felvetődik az a kérdés, hogy mindezen tények ismeretében egy nagyhatalom és egy a hagyományos értelemben vett középhatalmi státuszából kilépni szándékozó hatalom között melyek lesznek azok a területek, amelyek nyomán térdre kényszeríthetik a másik felet, pontot téve a hét évtizede húzódó békeszerződés nélküli ellentmondásos kapcsolat végére. A gazdasági nagyhatalom Japán az Egyesült Államok csendes jóváhagyása mellett felépíti a II. világháború végén porig alázott katonai szerepét, mely folyamatot közvetlen szomszédai éber gyanakvással kísérik.

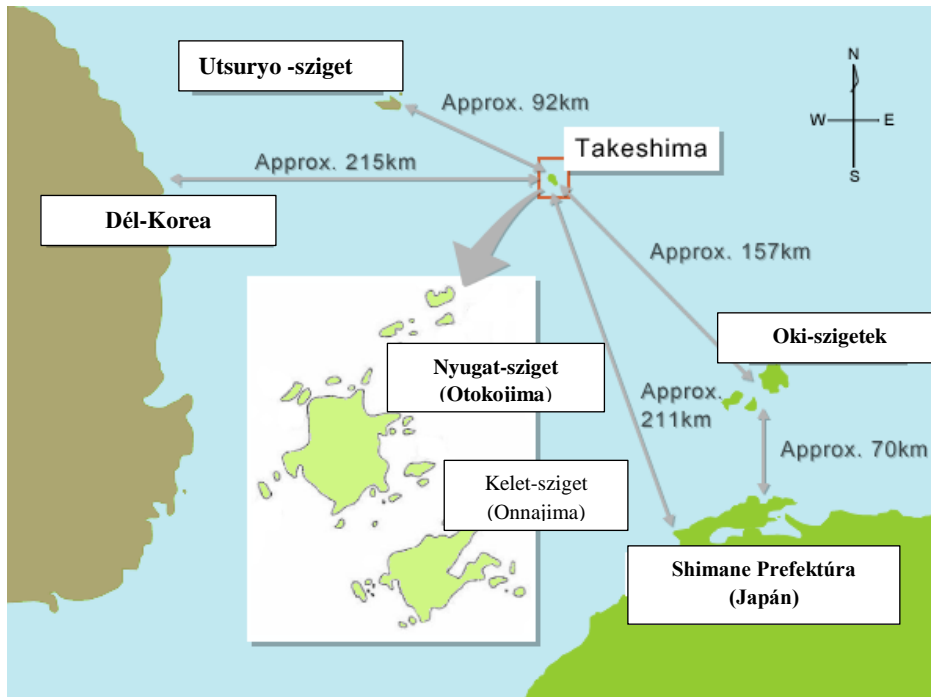
Az elmúlt hét évtizedben a négy sziget visszakövetelése is a japán normarendszer részévé vált. A hidegháborús korszak már a múlté, azonban ez a norma továbbra is a hétköznapiak része, melyet a strukturális és történeti kontextusok fényében változnak és formálódnak. A hidegháború végét követően a kormány Északi Területek-politikájára mégis egyfajta kontinuitás jellemző, mely a japán döntéshozók és a társadalom támogatottságának köszönhető.

2.2 Takeshima-szigetek: a gazdasági érdekek ütközése

Dél-Korea és Japán közötti területi vita fókuszában a japánul Bambusz-szigetet jelentő Takeshima (竹島)⁴⁰ két kis sziklaszirtje áll, a két ország között nagyjából egyenlő távolságra található szigetcsoport feletti fennhatóságot jelenleg a Koreai Köztársaság gyakorolja, melyet a japán fél folyamatosan vitat és magának követel (5. sz. térkép).

⁴⁰ koreaiul Dokdo/Tokto, jelentése remete szigetek

5. sz. térkép: Takeshima-szigetek

Térkép forrása: A Területi Szuverenitásért felelős Politikatervezési és Koordinálási Hivatal

Japán a XVII. század közepe óta gyakorol szuverenitást a Japán-tengeri szigetek felett, egy 1905. évi kormányzati döntés értelmében pedig egyesítették a kb. 200 km-re fekvő szárazföldi Shimane prefektúrával (A Takeshima dosszié [2014]). A két nagyobb szigetcskéből és 35 kis sziklából álló 0,18 km² terület nem szerepel a japánok által lemondott szigetek listáján, így ezt a kérdést a békeszerződés nem rendezzi. A koreaiak 1952-ben egyoldalúan kijelölték a Dél-Korea első elnökéről elnevezett Syngman Rhee határvonalat, Takeshimát koreai területen belül helyezték el azzal a céllal, hogy megvédje Korea tengeri erőforrásait (6. sz. térkép). Erre való hivatkozással több ezer japán halászt tartóztattak le és halászhajók százait fogták el.

6. sz. térkép: A Syngman Rhee határvonal

Térkép forrása: A Területi Szuverenitásért felelős Politikatervezési és Koordinálási Hivatal

A koreaiak évtizedek óta, számos áldozat árán próbálnak meg állandó katonai bázist fenntartani, hogy Japánnal szemben a követelésüket megalapozottabbá tegyék, többek között megfigyelői állomást telepítettek a területre, ezzel is hangsúlyozván szuverenitásukat, azonban mindez a japánok szerint illegális és ütközik a nemzetközi jogi normákkal.

A két fél közötti diplomáciai kapcsolatokat ugyan 1965-ben helyreállították, de a szuverenitás kérdését mindez nem oldotta meg, bár az ugyanabban az évben megkötött halászati megállapodás megszüntette a Syngman Rhee határvonalat, amely alapján szabadon engedték az elfogott japán halászokat, cserébe a bebörtönzött koreaiakért (Japán-Koreai Halászati Megállapodás [1965]).

Tokió szüntelenül tiltakozik az illegális koreai megszállás ellen. Igazának békés úton szeretne érvényt szerezni, így 1954 óta többször kívánta ügyét a Nemzetközi Bíróság elé tárni, melyet a koreaiak mindvégig elutasítottak.

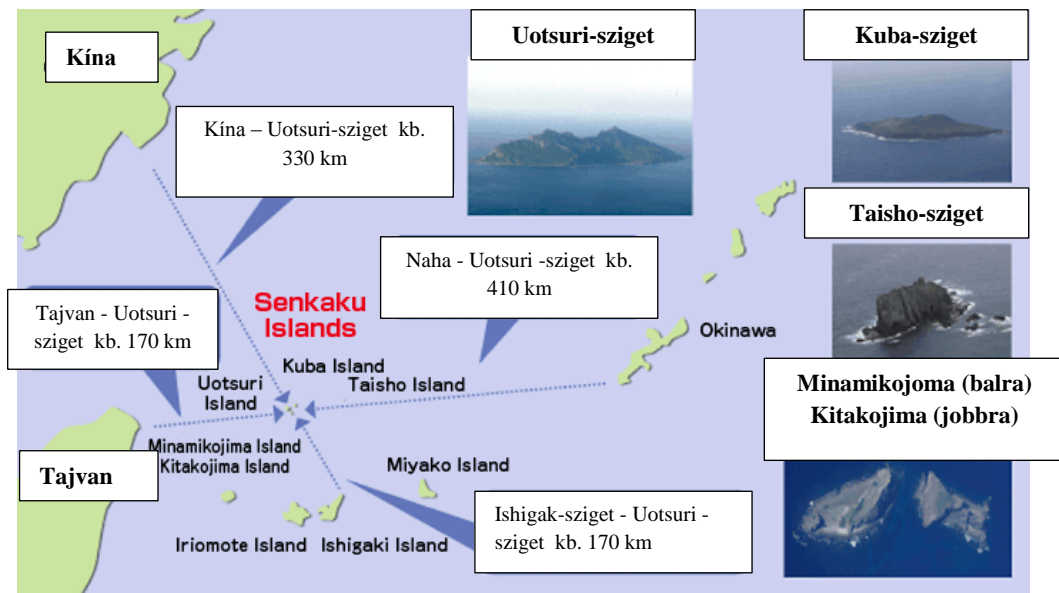
Japán nem fogadja el Korea de facto fennhatóságát, azonban például a japán légvédelmi azonosítási zóna (ADIZ - Air Defense Identification Zone) nem terjed ki a szigetekre.

2.3. Senkaku-szigetek: a nagyhatalmi rivalizálás szürke zónás területe

A Japán és Kína közötti vita aggasztó intenzitással éledt újjá 2012-ben a Kelet-kínai-tenger Okinawa és Tajvan között található 5,56 km² összterületen elhelyezkedő kis szigetcsoportjáért (7. sz. térkép). Uotsuri, Kuba, Kitakojima, Minamikojima, Taisho öt kis szigete, valamint Okinokitaiwa, Okinominamiwa és Tobise sziklái kb. 170 km-re találhatók Ishigaki szigetétől.

A gyakran kopár szikláknak emlegetett területért folytatott küzdelem túlnyúlik a San Francisco-i örökségen, és egészen 1895-ig vezethető vissza, amikor is Japán az első kínai-japán háborúban aratott megsemmisítő győzelmét követően bejelentette igényét ezekre a szigetekre (MOFA [2013b]).

7. sz. térkép: A Senkaku-szigetek

Térkép forrása: A Területi Szuverenitásért felelős Politikatervezési és Koordinálási Hivatal

Japán terra nulliusnak nyilvánította a földet és bekebelezte. A San Francisco-i békeszerződésben nem szerepeltek Japán által lemondott területként. Okinawa prefektúra részeként kezelték őket, a II. világháború után az USA haditengerészete használta lövészeti gyakorlóterepként. Okinawa prefektúra a Senkaku-szigetekkel (尖閣諸島) együtt 1972-ben visszakerült a szigetország fennhatósága alá. Tokió arra hivatkozik, hogy a korabeli kínai dokumentumokon és térképeken Japán

területként szerepel, nevét japán karakterekkel Senkakuként tüntették fel (MOFA [2014b]).

Kína és Tajvan 75 éven keresztül nem kérdőjelezte meg japán szuverenitását, azonban a tengerfenéki potenciális olajkincseket említő 1968. évi ENSZ jelentés (UN Economic Commission for Asia and the Far East- ECAFE) publikálásával kezdtek hangot adni követeléseiknek és azóta Diaoyu-szigeteknek nevezik. Tajvan részéről a halászati egyezmény aláírása óta elcsendesedtek ezek az igények, mivel a szigetek déli övezetében halászati jogokat szereztek (Kawashima [2013]).

2008 fordulópontra hozott a kínai-japán kapcsolatok alakulásában. 2006-2008 között a két ország viszonyát kölcsönösen előnyös stratégiai kapcsolatokként jellemezték, több tengerészeti együttműködést is hajtottak végre (Storey [2013]). Ezt követően Kína öntudatos magabiztossággal hirdette meg békés fejlődés nevezetű ideológiáját,⁴¹ melynek lényege tengeri hatalmi státuszának megerősítése (Zheng [2005]). A kínai külpolitika fordulópontra 2008-2009-ben következett be: a pekingi olimpia megrendezése, a tajvani-kínai viszony enyhülése, a globális pénzügyi válság kitörése, Obama elnök „stratégiai biztosítás”⁴² politikája, ami magyarul azt jelenti, hogy az USA nem gátolja Kína globális nagyhatalommá válását, ennek fejében viszont biztosítják a nemzetközi élet szereplőit, hogy nem lépnek fel fenyegetően és felelősségteljes magatartást tanúsítanak a világ problémáinak megoldásában (Magyarics [2010]). A kínai külpolitikai fordulat okaként említhető továbbá a (jelenleg legnagyobb ellenzéki) Japán Demokrata Párt (DPJ) kormány bukása, az országon belüli etnikai problémák felszínre kerülése (tibeti és ujjur lázadások), valamint Japánt megelőzve, ekkor vált hivatalosan is a világ második legnagyobb gazdaságává.

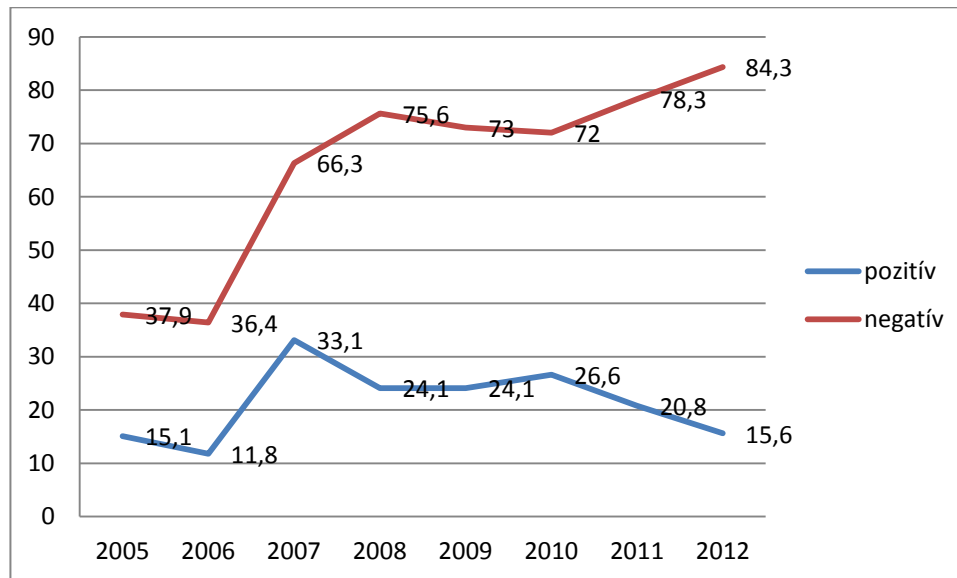
A Kínával szembeni negatív japán közvélekedés már a nagyhatalmi attitűd előtérbe kerülését követően is érezhetően emelkedésnek indult. 2006-2007 között csaknem a duplájára növekedett ez az arány, mely az elkövetkező években fokozatosan tovább erősödött (10. sz. ábra). A kínai nacionalizmus erősödése és ennek

⁴¹ peaceful development

⁴² strategic reassurance

következményeként mutatózó magabiztosabb történelemértelmezési megnyilvánulások a japánok számára negatív jelentést hordoznak. Az irracionális és agresszív jelzőkkel illetett kínai magatartás egyre többször a napi sajtó kedvelt témája lett.

10. sz. ábra: Japán közvélekedés Kínáról 2005-2012 között (%)

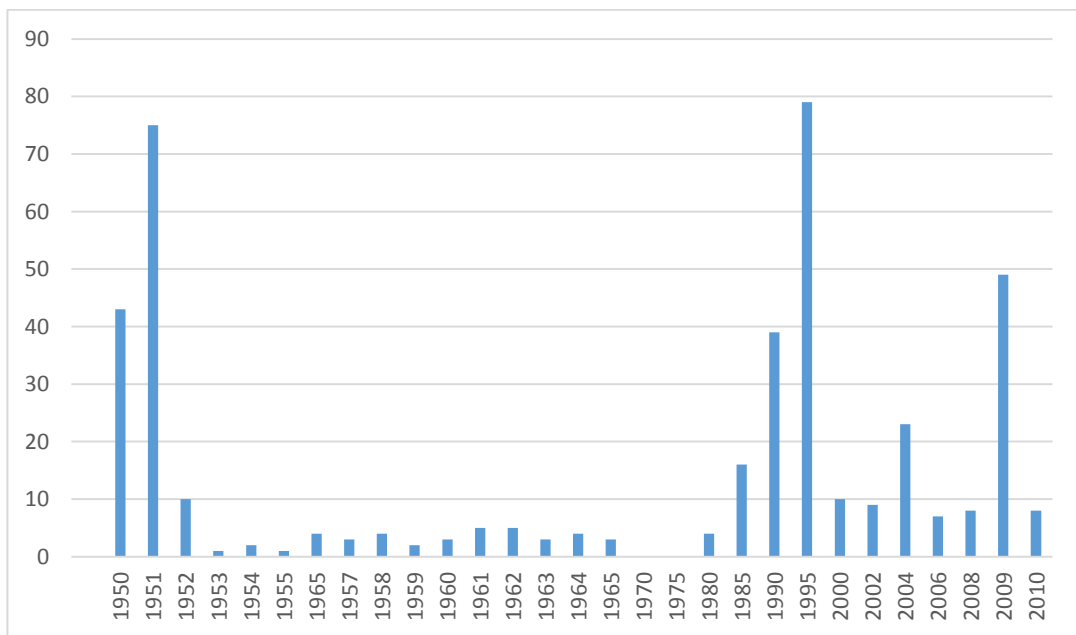
Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Arai et al (eds) [2013]: p. 116.

A kínai önbizalom növekedése azon a szilárd meggyőződésen nyugszik, hogy az ország végre globális hatalommá vált. Mindezt bizonyítja Xi Jinping elnöknek „Az újjászületés útján” című beszéde. 2012 decemberében a pekingi Nemzeti Múzeumban kijelentette, hogy „országunk ma közelebb áll a kínai nemzet teljes újjászületésének céljához, és minden eddiginél biztosabbak vagyunk abban, hogy minden eszközünk meg is van ezen cél eléréséhez” (Arai et al [2013]: p. 70).

A vita 2012 szeptemberében lobbant fel újra, mikor a japán kormány bejelentette, hogy megvásárol három, még japán magántulajdonban lévő szigetet. A sziget államosításának gondolata amúgy a korábbi tokiói kormányzótól származik, aki ugyanazon év áprilisában vetette fel ezt az ötletet. A szókimondóságáról és nacionalista nézeteiről híres Ishihara Shintaro fejlesztéseket tervezett a szigeteken. A kormány azonban ezzel a lépéssel elejét vette egy új és nyílt konfrontációnak.

A szigetviták⁴³ kiújulása miatt Kína az elmúlt években nemzetközi feszültséget keltő módon egyre agresszívabb magatartást képvisel, mely reflektál az otthoni nacionalizmus erősödésének tényére. A belföldi sajtó patriotizmust hangoztató írásai, valamint megnövekedtek a Diaoyu-szigetéről szóló írások is (11-12. sz. ábrák).

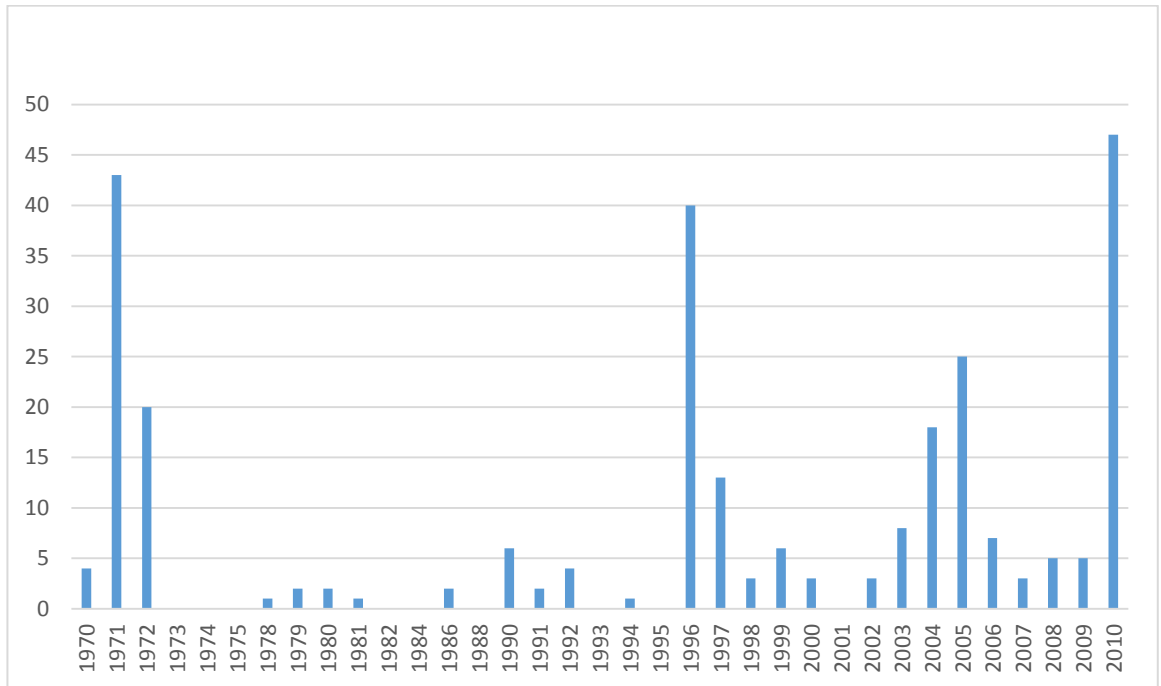
11. sz. ábra: A patriotizmus szó gyakorisága a People's Daily kínai napilap hasábjain 1950-2010 között

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Matsuda [2014]

⁴³ Kína álláspontja a dél-kínai-tengeri szigetek tekintetében 1932 óta változatlan. Gyakorlatilag valamennyi szigetet – történelmi-jogi érvrendszer alapján – saját szuverén területe részének tekinti, függetlenül attól, hogy az adott sziget, terület fölött az aktuális kontrollt éppen mely ország gyakorolja: Kínának a Fülöp-szigetekkel, Vietnammal, Malajziával és Brunei-jel van területi vitája. Az ASEAN az ellentétek elmérgesedésének elkerülése érdekében már tíz éve próbál megállapodni Kínával egy magatartási kódex megalkotásában, de a tárgyalások erről az utóbbi években elakadtak. A közelmúltban mind gyakoribbá váló tengeri incidensek a kínai járőrhajók, illetve a vietnami és Fülöp-szigeteki halászhajók között mindinkább kiélezik a biztonsági helyzetet. Aggodalomra ad okot, hogy az ilyen helyzetek valamely fél részéről történő túlreagálása konfliktus kirobbanásához vezethet. Kína gazdasági, politikai, katonai erejének növekedésével párhuzamosan területi igényeit is egyre világosabban kifejezésre juttatja. Az érintett délkelet-ázsiai országok ugyancsak egyre gyakrabban nyilvánítják ki területi igényeiket, s egyre többször fordul elő, hogy ehhez térségen kívüli külső támogatót keresnek, illetve fogadnak el.

12. sz. ábra: A Diaoyu-szigetek gyakorisága a People's Daily kínai napilap hasábjain 1970-2010 között

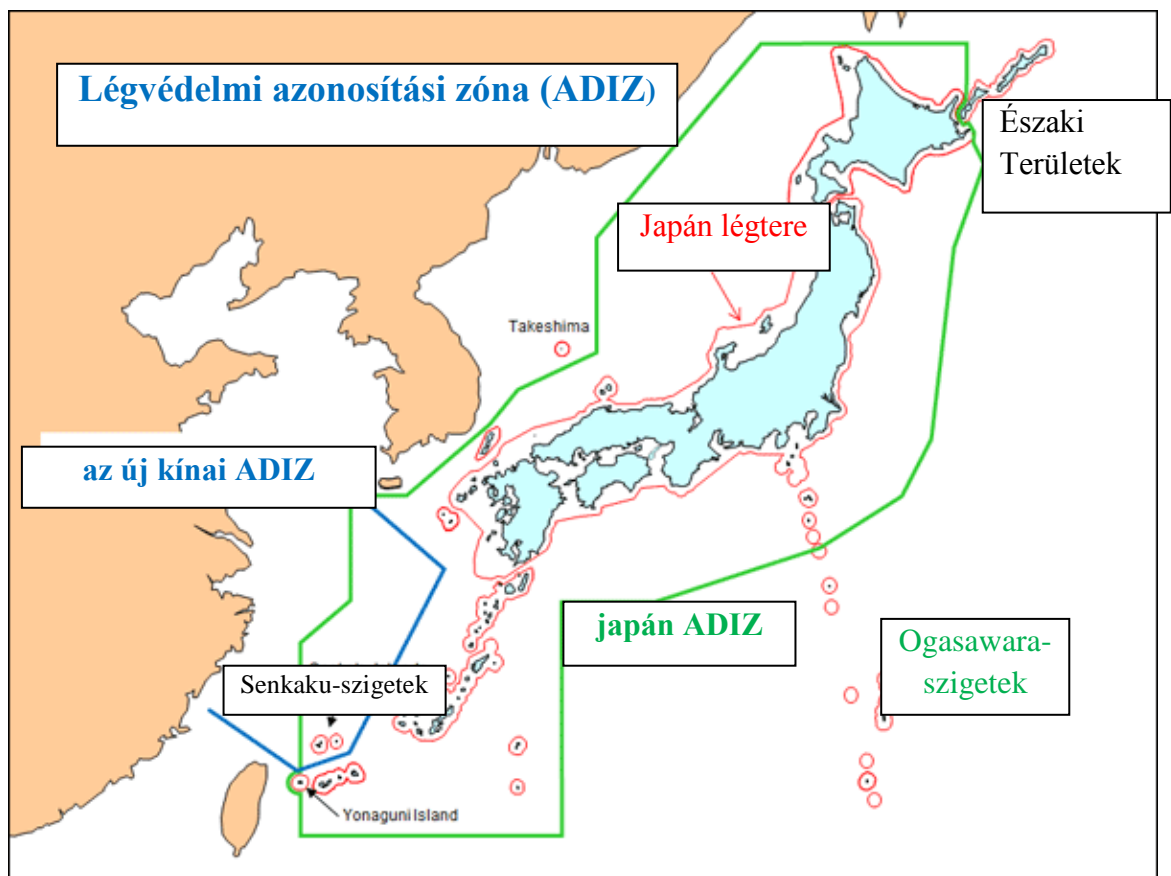
Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Matsuda [2014]

A szigetek államosításának hírére Kína szerte komoly Japán-ellenes tüntetések kezdődtek, bojkottálták a japán termékeket, komoly károkat okozva megrohamoztak több japán érdekeltségű üzletláncot és gyárat, autókat törtek össze. Mindezek következményeként a 2008-as világgazdasági válság óta nem látott mértékben, csaknem 6 százalékkal csökkent 2012-ben a szigetország kivitele Kínába. A tüntetések a tőkebefektetések volumenére is negatív hatást gyakoroltak. A globális válság okozta gazdasági visszaesés, valamint a kínai befektetések csökkenő tendenciája ellenére Japán csaknem 20 százalékkal növelte kínai befektetéseit, mellyel Hong-Kong mögött a második legnagyobb befektető helyét szerezte meg (Nikkei Business Online [2012]).

Kína annak ellenére vitatja a szigetek Japánhoz tartozását, hogy azon korábban ténylegesen is volt japán jelenlét. Az USA több alkalommal megerősítette, hogy a szigetek a bilaterális biztonsági szerződés területi hatálya alátartoznak és a vitában álló feleknek tartózkodniuk kell az egyoldalú lépésektől.

2013. november 23-án Kína újabb erőfitogtató lépést tett, egyoldalúan, előzetes értesítés nélkül bejelentette, hogy új légvédelmi azonosítási zónát vezetett be, mely kiterjed az 1945-től amerikai, majd 1969-től Japán ellenőrzés alatt álló, a Senkaku-szigetek feletti légtérre is (8. sz. térkép). Ezzel a lépéssel Peking feljogosította magát, hogy azonosítsa, nyomon kövesse, ellenőrizze és potenciális fenyegetés esetén cselekedjen a légtérbe belépő repülőgépekkel szemben, magyaráz az újonnan kiterjesztett légtérrelőrzési zónában a kereskedelmi légitársaságok előzetesen leadott átrepülési engedély alapján, a többi repülőgép pedig kizárólag egyedi engedély alapján repülhet át. Mivel a légtérnek ezt a részét saját szuverén területüknek tekintik, idegen országok állami üzemeltetésű repülőgépei, különösen a katonai repülőgépek a légtérrel nem használhatják. A kínai fenyegetés szerint a nem engedelmessé gépekkel szemben "védelmi szükséghelyzeti intézkedést" foganatosítanak (Defense Emergency Measures) (MND [2013], MOFA [2013c]).

8. sz. térkép: Japán légvédelmi azonosítási zónája

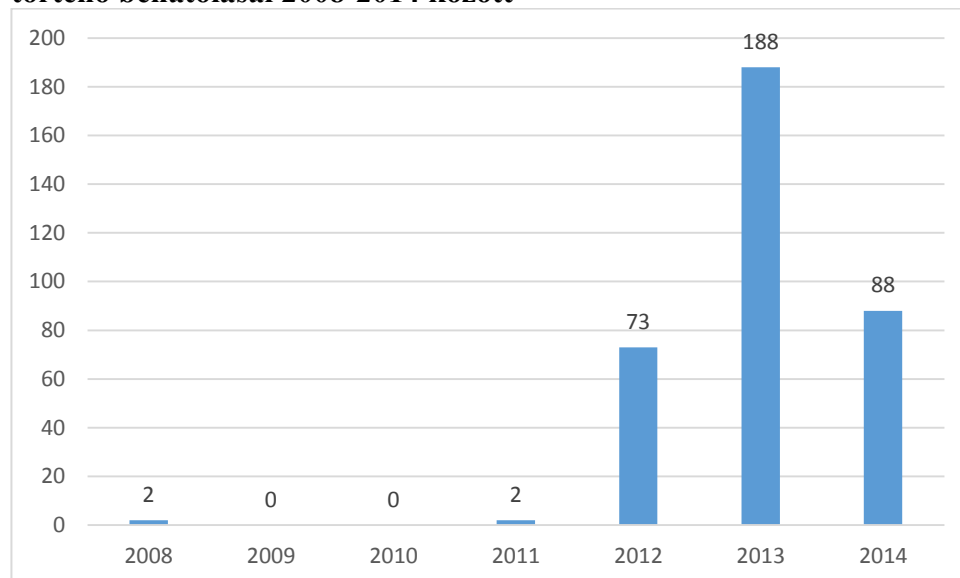
Térkép forrása: Japán Védelmi Minisztérium

Japánon kívül az USA és Korea is határozott tiltakozását fejezte ki az intézkedés ellen (MOFA [2014c]). A japán fél diplomáciai úton követelte az intézkedés visszavonását. Kishida külügyminiszter hivatalos nyilatkozatában kijelentette, hogy a status quo megváltoztatására irányuló egyoldalú kínai lépés jogellenes és Japán számára semmilyen kötelezettséget nem jelent, az veszélyezteti a légtér biztonságát. Kiemelte, hogy különösen súlyos lépésnek tekintik, hogy a kínai fél a szuverén japán területnek számító Senkaku-szigetek feletti légtérre is kiterjesztette intézkedését (MOFA [2013a]). Japán olvasatában Kína ezzel a lépéssel próbára tette a japán-amerikai szövetséget, arra volt kíváncsi, hogy konfliktus esetén milyen mértékű a felek toleranciaszintje, valamint Washington vajon teljes mellszélességgel kiáll-e szövetségese mellett.

A régióban komoly feszültségforrást és veszélyt jelent többek között a szigetvitában is tetet öltő japán-kínai konfliktus. Peking közölte, kész katonai eszközöket is alkalmazni az általa államterületének tekintett szigetek területi szuverenitásának megvédése érdekében.

2012 második fele óta érzékelhetően megugrott a kínai hajók japán területi vizeire történő behatolásainak száma, egyúttal fokozódtak a japán légtér megsértésének sikeres kísérletei is (13. sz. ábra).

13. sz. ábra: Kínai hajók a Senkaku-szigetek körüli Japán területi vizeire történő behatolásai 2008-2014 között

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: MOFA [2015a]

2013 novembere óta ugrásszerűen megnövekedett a kínai és japán katonai légi járművek „véletlen” találkozóinak száma. Kína azzal vádolta Japánt, hogy az új zóna bejelentésének napján túlságosan közel repültek felségterületéhez. 2014 júniusában pedig Japán tett hasonló nyilatkozatot, azzal vádolta a kínai légierőt, hogy abnormálisan közel repült az Önvédelmi Erők felderítő gépeihez. Az incidensek túlnyomórészt a két ország közös metszetében található területen zajlottak, míg 2008-ban ez a szám nem érte el az 50-et, addig 2013-ban ez már meghaladta a 400-at (MoD [2014a]).

Japán biztonsági szakértők szerint, ha egy ilyen bizonytalan és gyanakvással teli időszakban a felek nem fektetik le a kérdéses területet érintő műveleti szabályokat, az könnyen nyílt összeütközésekhez vezethet (International Crisis Group [2014]: pp. 36-37).

A kínai vezetés tudatában van annak a ténynek, hogy Japán az USA védelmét élvezzi, ezért a japán-kínai konfliktus valójában a két nagyhatalom térségbeli rivalizálásaként is aposztrofálható.

A felek makacsul ragaszkodnak eddigi álláspontjaikhoz: Japán nem fogadja el az „új status quot”, és Kína sem vonja ki járőreit a szigetek térségéből. A kínai ADIZ tovább növelte Japán óvatosságát, valamint Kína is barátságtalan kijelentéseket tett Abe miniszterelnök Yasukuni szentélybeli látogatása miatt. A felek egymással szembeni bizalmatlansága azt eredményezi, hogy mindegyikük fokozza saját biztonsági intézkedéseit, mely továbbgyűrűzve újabb bizalmatlanságot eredményez.

A Senkaku-szigetek problémája nemcsak politikai, hanem katonai kérdés is. Az Okinawa-Senkaku-Tajvan vonalat Kína a Csendes-óceán irányába a Senkaku szigetcsoport feletti ellenőrzéssel tudná „áttörni”, és ezzel képes lenne ott megfelelő mennyiségű és minőségű tengeri haderőt állomásoztatni. Ennek érdekében próbálja Kína új status quo elfogadására rávenni Japánt, amit Tokió – Washingtonnal összhangban – mereven elutasít.

Több ízben felmerült a vita nemzetközi bírói fórum elé utalásának kérdése. Japán szakértők rámutatnak arra, hogy Japánnak egyáltalán nem érdeke a perindítás, és

nem csupán azért, mert Kína elutasíthatja a perbe bocsátkozást, hanem mivel Japán egyáltalán nem ismeri el a területi vita létezését, márpedig a bírósági kereset arra irányulna, hogy a testület döntsön egy fennálló vitában. Még elegánsabb japán megközelítés szerint nekik nincs területi vitájuk Kínával, tehát indítson pert az a fél, amelyik ezt állítja.

3. Az újrafegyverkezés

Az 1951. évi amerikai-japán biztonsági szerződés aláírásakor a felek tudatában voltak, hogy a szigetország felfegyverzése alkotmányellenes. Az USA azonban még a koreai háború kitörése előtt újrafegyverkezési nyomást kezdett gyakorolni Japánra. A biztonsági szerződés aláírásakor belátták, hogy mindehhez egy jövőbeni alkotmányos felülvizsgálatra lesz szükség.

Sem az amerikaiak, sem a konzervatív japán kormányzat nem számított arra, hogy a 9. cikk antimilitarista normái olyan mélyen a társadalom hétköznapijainak részévé válnak, hogy a szigetország szuverenitásának helyreállítását követően a közvélekedés hosszú időre akadályát képezi az alaptörvény revíziós törekvéseinek. A kormány és a választópolgárok közötti vita lassan hét évtizede zajlik, azonban mindez nem gátolta meg a mindenkori kormányzatot abban, hogy az alkotmánynak újabb értelmezéseket (magyarán revíziót) fogadjon el, valamint, hogy az ütőképes hadsereget új küldetéstudattal ruházza fel. Az alkotmány rendelkezéseiből kifolyólag mind az Önvédelmi Erők katonai célú felszerelése, mind az általuk külföldön vállalható bevetések fajtái (például az ENSZ és az USA missziói) folyamatos kontroll alá kerültek. Dower szerint az alkotmánymódosítás magától értetődő következménye az újrafegyverkezési törekvéseknek.

A San Francisco-i rendszer problematikus örökségének számít még a szigetországi amerikai katonai bázisok jelenléte, mellyel akaratlanul is az USA stratégiai és katonai politikájának részévé válnak, továbbá az újrafegyverkezés meglebegtetésével előtörnek a birodalmi hadsereg világháború előtti cselekedeteinek rémtettei. Az alkotmánymódosítás mellett érvelők szerint viszont

az újrafegyverkezés akadályainak felszámolásával Japán ismételten normális ország lehetne, részt vehetne az ENSZ nemzetközi békefenntartó műveleteiben, valamint saját védekezőképességének kiépítésével biztosíthatná önmaga védelmét is. Azonban a realitások talaján maradva számításba kell venni azt is, hogy Japán újrafegyverkezésével szövetségese felőli nyomás is fokozódni fog, mégpedig abból a célból, hogy az eddigieknél nagyobb mértékben járuljon hozzá az USA háborús küzdelmeihez (Dower [2014]: p. 6).

4. A történelmi kérdések: versengő nacionalizmusok

Ebben a részben kizárólag a kínai-japán történelmi sérelmek és az azokból eredő nézeteltérések főbb momentumait kívánom bemutatni a teljesség igénye nélkül, hiszen ezeknek a történéseknek a részletes és minden aspektusra kiterjedő taglalása túlmutatna a disszertáció keretein.

Ideális esetben az 1951. évi békekonferencia kiváló alkalom lett volna a háborús cselekedetek és felelősségre vonás kérdéseinek tisztázására és rendezésére. Ehelyett nemcsak, hogy kizárta/kimaradt a két leginkább bocsánatkérésre és jóvátételre jogosult Kínát és Koreát, de bizonyos értelemben még egyfajta amnesztiát is biztosított a legyőzött ország számára. A tegnap még háborús ellenség mára békeszerető szövetségessé vált, ezzel egy időben a szövetséges Kína a világbékére vörös fenyegetést jelentő ellenséggé vált. Az elfojtott düh és sérelmek hatásai a szomszédok között csak évtizedekkel később törtek felszínre. A japán háborús agresszió, a gyarmati megszállás atrocitásai, köztük a császári hadsereg foglyain végzett orvosi kísérletek, a nankingi mészárlás, a több százezer kínai és koreai nők prostitúcióra kényszerítése, a japán iskolai történelemkönyvek reformja említhető meg azok közül a problémák között, melyek sebei azóta is gyógyulásra várnak (Vogel [2014], Takahara [2011]).

Az USA mielőbbi érdeke azt kívánta, hogy Japán tiszta lappal induljon útnak a háború utáni időkben. 1948-ban a Tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszék eljárásai befejeződtek, melyek a háborús bűncselekményekkel vádolt japánok felett hozott ítéletet (Awaya [2006]).

Az 1950-es évek politikusai elodázták a kellemetlen történelmi kérdések megtárgyalását, így az a következő generációk feladata maradt. 1972-ben a Kínai Népköztársaság és Japán kapcsolatainak helyreállításakor kiadott közös nyilatkozatban a japánok beismerték, hogy önmagukat megkövetve tudatában vannak a múltban általuk okozott súlyos sérelmekről (MOFA [1972])⁴⁴. A kínaiak szerint azonban ez a megfogalmazás nem volt egyértelmű, mivel nem részletezték, hogy pontosan mi történt, illetve a japánok nem használták a bocsánatkérés szavait sem (Yinan [2007]: p. 5).

Egy huszonhat évvel későbbi barátsági és együttműködési nyilatkozat egyik bekezdésében viszont a japánok múltbéli ténykedéseit már az agresszió szóval illették (MOFA [1998a]). Ezek a politikai nyilatkozatok, valamint az 1970-es évek óta elhangzott számos hivatalos bocsánatkérés ellenére a történelmi sérelmek újra és újra a felszínre törnek egyrészt azért, hogy a nacionalista érzelmű japán politikusok némelyike tagadja az agresszió tényét. Nem segítette a helyzetet az az eset sem, amikor kiderült, hogy a mártírhalált halt katonák lelkét őrző Yasukuni-szentély 14 háborús bűnök miatt elítélt császári katona lelkét is befogadta, mely tény éppen a japán-kínai békeszerződés 1978. évi megkötésével egy időben került napvilágra (Mizumoto [2005]).

Az idő múlásával a felek közötti vitatott történelmi kérdések is egyre inkább előtérbe kerültek, mivel azok forrásai, anyagai a digitalizáció korszakának köszönhetően egyre inkább hozzáférhetővé váltak. A japán akadémikusok és diákok előszeretettel foglalkoztak ezzel a témával. A patriotista és nacionalista megnyilvánulásokat az 1970-es évek szárnyaló gazdasága is fűtötte, ez a fajta büszkeség azonban az 1980-as években arroganciába csapott át, melyet a szigetország szomszédai már joggal tekintettek provokációnak (Yinan [2007]: p. 3).

Az 1980-as években Teng Hsziao-ping gazdasági reformintézkedéseit a Kommunista Párt kemény magja, valamint annak negatív hatásait (emelkedő munkanélküliség, infláció, korrupció és bűnözés) elszenvedni kényszerülő

⁴⁴ "...The Japanese side is keenly conscious of the responsibility for the serious damage that Japan caused in the past to the Chinese people through war, and deeply reproaches itself...."

állampolgárok is ellenezték. A belső problémákról a figyelmet elterelve húzták elő a kínai nacionalista kártyát, az új kommunista ideológia alapja a nacionalizmus lett, magyarul a külföldi agresszorokat (elsősorban Japánt) vették célkeresztbe. Ennek egyik első eleme az 1982-ben kitört tankönyv botrány, melynek lényege, hogy a japán középiskolai történelemkönyvek másként értelmezték (azaz elferdítették) a múltbéli eseményeket, az agresszió szó (侵略) helyett az előrenyomulást (進出) használták. Az eset kiderülését követően heves tüntetések zajlottak Kína szerte, valamint azzal vádolták a japánokat, hogy meghamisítják a leírásokat és tisztára akarják mosni az ország militarista múltját. Ezt követően a kínai kormány is lehetővé tette a történelmi események alapos kutatását, támogatva a nacionalista megnyilvánulásokat egyúttal emlékeztetve polgárait az elszenvedett sérelmekre (Wan [2006]: pp. 88-90).

Tovább borzolta a kedélyeket, amikor 1985-ben Nakasone miniszterelnök több kormánytag kíséretében a háború végének 40. évfordulója alkalmával a szentélybe látogatott, mely éppen egybe esett a nankingi mészárlás kínai emlékházának megnyitójával (Kingston [2008]). De nem Nakasone volt az első nacionalista érzelmű kormányfő, aki felkereste a japánok számára jelképes Yasukunit, a háború után Yoshida, majd az 1950-es évek végétől az 1980-as évek végéig hivatalban lévők folyamatosan tisztelettel adóztak az elhunyt lelkek őrzőinek kegyhelyén (2. sz. táblázat). A XXI. század első kormányfője, Koizumi Junichiro miniszterelnöksége alatt a két ország kapcsolata a hidegháborús viszonyokra emlékeztetett, aki nem tagadta Kínával szembeni apátiás érzelmeit.

2. sz. táblázat: A II. világháború utáni japán kormányfők Yasukuni-szentélyben tett látogatásainak száma

Név	Hivatali idő	Látogatás száma
Yoshida Shigeru	1946-1947	0
Katayama Tetsu	1947-1948	0
Ashida Hitoshi	1948-1948	0
Yoshida Shigeru	1948-1954	7
Hatoyama Ichiro	1954-1956	0
Ishibashi Tanzan	1956-1967	0

Kishi Nobusuke	1957-1960	2
Ikeda Hayato	1960-1964	5
Sato Eisaku	1964-1972	11
Tanaka Kakuei	1972-1974	6
Miki Takeo	1974-1976	3
Fukuda Takeo	1976-1978	4
Ohira Masayoshi	1978-1980	3
Suzuki Zenko	1980-1982	8
Nakasone Yasuhiro	1982-1987	10
Takeshita Noboru	1987-1989	0
Uno Sosuke	1989-1989	0
Kaifu Toshiki	1989-1991	0
Miyazawa Kiichi	1991-1993	0
Hosokawa Morihiro	1993-1994	0
Hata Tsutomu	1994-1994	0
Murayama Tomiichi	1994-1996	0
Hashimoto Ryutaro	1996-1998	1
Obuchi Keizo	1998-2000	0
Mori Yoshiro	2000-2001	0
Koizumi Junichiro	2001-2006	6
Abe Shinzo	2006-2007	0
Fukuda Yasuo	2007-2008	0
Aso Taro	2008-2009	0
Hatoyama Yukio	2009-2010	0
Kan Naoto	2010-2011	0
Noda Yoshihiko	2011-2012	0
Abe Shinzo	2012-	1

Saját szerkesztésű táblázat, adatok forrása Matsuda [2014]

A II. világháború befejezésének évfordulóira kiadott japán kormányfői nyilatkozatok szintén szorosan kapcsolódnak a történelemértelmezési kérdésekhez. Abe Shinzo a megemlékezés 70. évfordulóján 2015 augusztusában elmondott beszéde annak okán került a figyelem középpontjába és részesült kedvezőtlen fogadtatásban, mert az 1995. évi Murayama, majd a 2005. évi Koizumi nyilatkozattal⁴⁵ ellentétben harmadik alkalommal nem ismételte meg a japán háborús agresszió tényét, valamint nem adott újfent hangot a kollektív

⁴⁵ A Murayama és a Koizumi nyilatkozat tartalmát a 6. fejezet részletezi.

bocsánatkérésnek. Abe *mély büntudat* és *legnagyobb bánat* megfogalmazásait félrevezetőnek titulálta az ellenzéki Japán Kommunista Párt vezetője. Kazuo Shii szerint a kormányfő nem kért bocsánatot az ország háborús cselekedeteiért. A legnagyobb ellenzéki DPJ párt vezetője ugyancsak kritikát fogalmazott meg amiatt, hogy a beszéd kulcselemének tekintett bocsánatkérésre csak a korábbi nyilatkozatok tekintetében történt utalás⁴⁶ (Abe Shinzo nyilatkozata [2015]).

A japán polgárok többsége pozitívan fogadta, melyet a beszéd elmondását követő közvéleménykutatások eredményei is alátámasztanak: a megkérdezettek 44 százaléka kedvezően nyilatkozott annak tartalmáról, melynek köszönhetően a kormány népszerűségi mutatója Abe kormányra kerülését követő legalacsonyabb júliusi értéket (37,7 százalék) követően 2015 augusztusában 43,2 százalékra emelkedett (Kyodo [2015b]).

Az országon kívüli fogadtatást tekintve a Fehér Ház üdvözölte és helyeselte a nyilatkozatban foglaltakat, a Fülöp-szigetek külügyi tárcája pedig dicsérte Japán háborút követő igyekezetét és törekvését a kapcsolatok elmélyítése tekintetében. Indonézia csatlakozott a pozitívan értékelők köréhez, valamint hangsúlyozta a nemzetközi béke és stabilitás fenntartásának szükségességét. A kritikusok között Dél-Korea szkeptikus véleményének adott hangot, miszerint a korábbi japán kormányok változatlan múltbeli percepciójának bizonyítása érdekében az Abe-adminisztrációtól konkrét intézkedéseket várnak. Kína ugyancsak elégedetlenségét fejezte ki az egyértelmű bocsánatkérés és felelősségvállalás kifejezéseinek elmaradása miatt, és hangsúlyozta, hogy a történelmi kérdések értelmezése meghatározzák a két ország politikai kapcsolatának alapjait (Kyodo [2015c], Kyodo [2015d], MOFAC [2015]).

Mind Japánban, mind Kínában a történelem és a nacionalizmus kapcsolata hasonló érzéseknek ad visszhangot. Csupán annyi bizonyos, hogy mindkét országban az

⁴⁶ Az eredeti nyilatkozatban japán nyelven: „我が国は、先の大戦における行いについて、繰り返し、痛切な反省と心からのお詫びの気持ちを表明してきました。Valamint hivatalos angol fordításban: ” „Japan has repeatedly expressed the feelings of deep remorse and heartfelt apology for its actions during the war.”

emlékeket propaganda célokra használják, a történelmi kérdések ezáltal pedig történelmi konfliktusokká alakulnak. A japán háborús bűnökkel történő vádaskodás és azok tagadása már egy rituálénak mondható a két nemzet kapcsolatában. Dower szerint a történelemértelmezési kártya kijátszása valójában a hazai problémák elfedésének célját szolgálja, illetve a hatalomra kíváncszó politikusok népszerűségi mutatóinak fokozásában önös érdekeiket segíti csupán elő (Dower [2014]: p. 8).

5. A nukleáris védernyő: az antinukleáris norma kontinuitása

Bár a legtöbben nem támogatják a nukleáris fegyvereket, elméletben Japánnak minden adott hozzá, hiszen az alkotmány végső soron nem tiltja. A támogatók szerint a nukleáris fegyverek a szuverenitás szimbólumának illetve a függetlenség biztosítékának tekinthetők.

A békeszerződéssel Japán az USA nukleáris védernyője alá helyezte magát. Mindezidáig az USA volt az egyetlen nemzet, mely háború során atomfegyvert vetett be, a szigetország Hiroshima és Nagasaki után olyan egyedi helyzetbe került, hogy kénytelen volt a városainak pusztulását okozó fegyvereket házon belül megtűrni.

Kezdetekben nem volt határozott antinukleáris mozgalom, mivel az amerikaiak 1949-ig cenzúrázták a bombázásról tudósító képeket, írásokat, nehogy Amerika-ellenességet generáljon és megzavarja a köznyugalmat. A megszállás végéig csak marginális figyelmet szenteltek a témának.

A nukleáris fegyverekkel szembeni első igazi apátia a Bikini-szigeteki hidrogénbomba robbantásához köthető. Az 1954-ben felrobbantott bomba ezerszer erősebb volt, mint a hiroshimai. Az USA által veszélyzónán kívülinek minősített területen a robbanást követően hamu hullott a Csendes-óceánon halászó japán halászhajó legénységére, akik az amerikaiak által veszélyzónán kívülinek minősített területen tartózkodtak. A legénység egészét sugárbetegség tünetivel kórházba kellett szállítani, fél évvel később egyikük életét veszítette.

A Bikini-szigeteki incidens a II. világháború vége óta a legnagyobb válságot okozta a két szövetséges kapcsolatában. A közvélemény a halászokon kívüli aggodalmon

túl a Csendes-óceán flórájának és faunájának szennyezettségéért is egyértelműen az Egyesült Államokat okolta (Nakagawa et al. [2004]). Nem meglepő következményként a rákövetkező évben a hidrogénbombák betiltása érdekében országos kampány (原水爆禁止世界大会) szerveződött, a cél érdekében több mint harminc millió aláírást gyűlt össze. 1956. augusztus 9-én (a nagasaki atomtámadás 11. évfordulójának napján) megalakult a szigetország első anti-nukleáris szervezete, a Hidrogén és Atombomba-ellenes Japán Tanács (The Japan Council against Atomic and Hydrogen Bombs/日本原水爆被害者団体協議会) (Doi [2012]: p. 4). Ezzel szinte egy időben a nemzetközi feszültség fokozódása következtében az amerikaiak titokban nukleáris fegyvereket telepítettek az okinawai bázisokra, valamint azok összetevőit az ország többi részébe.⁴⁷ 1954 és 1972 között - Okinawa újra japán közigazgatása alá kerüléséig, 19 különböző típusú nukleáris fegyvert (hozzávetőlegesen ezer darabot) tároltak, többségüket a kadenai bázison (Dower [2014]: pp. 8-9).

A Bikini-szigeteki eseményt követően egyre erősödött a japánok atomfegyverekkel szembeni ellenszenvé. Az 1960. évi kölcsönös együttműködési és biztonsági szerződés aláírásakor a felek aláírtak egy titkos záradékot is, melynek során kikötötték, hogy a nukleáris fegyvereket szállító hadihajók szigetországi kikötése esetén a felek előzetes konzultációja szükséges. Miután az USA ilyen megbeszélést nem kezdeményezett, a japánok úgy értelmezték, hogy területükön nem is tartózkodtak nukleáris fegyvereket szállító hajók. Ugyanakkor évek óta gyanították ennek az ellenkezőjét.

A szerződés VI. szakasza⁴⁸ hivatalosan viszont csak annyit említ, hogy az USA hadi erejében bekövetkező nagyobb változás esetén a feleknek előzetesen konzultálniuk szükséges. A japán kormány értelmezése szerint mindez a nukleáris robbanófejekre, valamint a közép- és hosszú hatótávolságú rakéták behozatalára és

⁴⁷ utalva itt az 1954 szeptemberi első, majd az 1958. évi második tajvani-szoros válságra, és az 1962-es kubai rakétaválságra

⁴⁸ Exchanged Notes, Regarding the Implementation of Article VI of Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and the United States of America

tárolására vonatkozott (Kitaoka [2010]: pp. 20-22). A megállapodás azonban nem akadályozta meg az Egyesült Államokat abban, hogy nukleáris fegyvereket állomásoztasson Japánban. Mindezt Reischauer korábbi tokiói amerikai nagykövet (1961-1966) állítása igazolta, aki 1981-ben elismerte, hogy amerikai hadihajók rendszeresen nukleáris fegyverekkel a fedélzetükön hajóztak japán vizekre (Halloran [1981]).

A japán alkotmány végső soron nem tiltja a nukleáris fegyverek birtoklását, azonban az 1955. évi atomenergiái alaptörvény (Atomic Energy Basic Law/原子力基本法) kizárólag az atomenergia békés célú felhasználását engedélyezte. Mindezek ellenére 1967-ben az ország végleg elkötelezte magát az ellenzők tábora mellett. Sato miniszterelnök nevéhez fűződik a három non-proliférációs alapelv (比較三原則) elfogadtatása, miszerint nem birtokol, nem gyárt, és nem enged be az ország területére nukleáris fegyvereket. A kormányfő munkásságát 1974-ben Nobel-díjjal jutalmazták. Habár magánemberként támogatta a fegyverkezést, az alapelveket még egy negyedik pillérrel is kibővítette, melyek összhangban állnak az 1955. évi törvénnyel, úgymint a nukleáris energia békés célú felhasználásának támogatása, együttműködés a globális nukleáris leszerelés érdekében, az USA nukleáris védernyőjének elismerése, valamint a három non-proliférációs alapelv (Fábián-Péczeli [2011]: pp. 55-63). Az óvatos és körültekintő japán gondolkodásmódnak köszönhetően a megfogalmazásnak része volt egy „kiskapu” is („... a kormányzó LDP támogatja a három alapelvet mindazon körülmények fennállása esetén, melyben Japán biztonságát a három másik elv garantálja”⁴⁹), amely megadja a lehetőségét annak, hogy a körülmények megváltozása esetén önálló nukleáris programot indítson. Ezt a titkos záradékot az 1968/70-es jelentésben fogalmazták meg, mely egészen 1994-ig rejtve maradt a nyilvánosság elől (Kase [2001]: p. 6).

Japán amerikai nyomásra és Okinawa visszaadásáért cserébe 1970-ben csatlakozott az atomsorompó-egyezményhez (Non-Proliferation Treaty- NPT). Sato és Nixon

⁴⁹ „... the LDP supports the Three Non-Nuclear Principles under the circumstances where Japan’s national security is guaranteed by the other three policies.”

elnök között egy újabb titkos záradék született, mégpedig arról, hogy az USA számára szükséghelyzet esetén újfent lehetővé válik, hogy nukleáris fegyvereket tároljon Okinawán (Kitaoka [2010a]: p. 16).

A hidegháború évtizedeiben olyan konzervatív politikusok, mint Kishi, Ikeda és Sato kormányfők azon véleményüknek adtak hangot, miszerint az atomfegyverek birtoklása alkotmányosan megengedett, ezért a nyilvánosság kizárásával több titkos jelentés készült a taktikai nukleáris fegyverek megszerzésének kivitelezhetőségével kapcsolatban. A nukleáris opció ezt követően 1994-1995 között került újra terítékre, melyben döntő szerepe volt az első észak-koreai nukleáris válságnak, valamint a kínai rakétateszteléseknek (Tatsumi-Weiner [2014]: pp. 12-13). Japán politikusok egy része megkérdőjelezi az USA nukleáris védernyőjének hatékonyságát. Ishihara Shintaro, nacionalista nézeteiről és Amerika-ellenességéről híres korábbi tokiói kormányzó 2007-ben kijelentette, hogy Észak-Korea nukleáris fejlesztései veszélyt jelentenek Japánra nézve, valamint ha az USA a biztonsági szerződésben foglaltak szerint nem tesz eleget kötelezettségének, abban az esetben Japán fogja saját védelmét biztosítani (Sunohara [2010]: p. 50).

Észak-Korea több sikeres és sikertelen rakétakilövést hajtott végre 1998-ban, 2006-ban, 2009-ben. Legutóbb 2012 áprilisában kísérelt meg nagy hatótávolságú rakétával (állítása szerint meteorológiai) műholdat a világűrbe juttatni, mely átrepült Okinawa szigete felett és felrobbanva a Sárga-tengerbe zuhant. A rakétakísérlettel nyíltan megsértették az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1718-as és 1874-es határozatait. A rakétakilövés hírére Japán teljes készenlétségbe helyezte az Önvédelmi Erőket, a szigetország területén (Okinawa, Ishigaki, Tokió) mobilizálták PAC-3 Patriot rakétáikat, felkészülve a rakétapajzs bevetésére (1. sz. kép). Ugyanezen év decemberében az ismételt kísérlet sikerrel járt, pályára állítva a diktatúra műholdját. A kilövessel atomtöltetek szállítására is alkalmas interkontinentális rakéták tesztelését hajtották végre. A tízezer kilométer hatótávolságú rakéta már képes lenne elérni az USA nyugati partját is (Ito-Aoki [2012]).

1. sz. kép: Patriot rakétaelhárító rakéta Tokió belvárosában, 2012 áprilisában

Kép forrása: Kyodo News

A szigetország atomfegyverekkel kapcsolatos politikáját alapvetően két dolog határozza meg, egyrészt a közvélemény határozottan elutasító álláspontja, másrészt a két szövetséges közötti biztonsági szerződés. A nemzetközi környezet változása miatt a közvélemény liberalista álláspontja és a szerződés realista rendelkezései eddig általában kiegyenlítették egymás kilengéseit. Az is igaz, hogy a fiatalabb generáció már nem feltétlenül tud teljes mértékben azonosulni az elutasítók hitvallásával, de az mégsem valószínű, hogy ez az 1945 utáni mélyen gyökerező norma maradéktalanul kikopik a társadalom életéből. Milyen potenciális haszna lenne a nukleáris függetlenségnek? Szakértők egyöntetű véleménye szerint az Egyesült Államoktól való dependencia mérséklődne, és a szigetország lerázhatná magáról a „kistesó” szerepét (Kase [2001]: p. 11). Azonban az előnyökön kívül számításba kell venni az új rendszer hátrányait is, nevezetesen minden valószínűség szerint fegyverkezési versenyt indítana el a régióban, mely negatívan befolyásolná az ország külgazdasági kapcsolatait, magyarán destabilizálná az erőforrások importforrásait. Módosulna ezáltal az ország biztonságpolitikai célkitűzése, hiszen mindezidáig Japán egy kiegyensúlyozott nemzetközi környezetre alapozott. Az ázsiai- és csendes-óceáni térség több nemzete súlyos fenyegetésnek tekintene egy nukleáris Japánt és tovább hergelné a már amúgy is köztudottan nukleáris országokat. Minden valószínűség szerint a területi viták konfliktusai tovább

éleződnének. Egy ázsiai NATO hiányában a bizalomépítési intézkedések kezdeményezése és felépítése is lassan halad, a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (ASEAN) keretében működő Regionális Fórum (ARF) ugyan a térség biztonságát érintő kérdések megvitatásának keretétül szolgál, de a vitás ügyek megoldásában mindeztidáig nem igazán vált meghatározó szereplővé.

6. Kína felemelkedése és a japán válasz

Japán számára a fő kihívást Kína erősödő regionális és globális ambíciói jelentik. A japán-amerikai stratégiai együttműködéssel, valamint Japán globális pozícióinak erősítésével igyekszik ellensúlyozni Kína felemelkedését.

A diplomáciai kapcsolatok 1972. évi helyreállítását követően a két ország békés és együttműködő partnersége három elemre épült. Elsőként a földrajzi adottságoknak köszönhetően a szigetország elemi érdeke volt a kereskedelmi kapcsolatok kiépítése, ezért a japánok a politikamentes gazdaság (Separation of politics and economy/政経分離) elvét követve, túlléptek a hidegháborús ideológiai különbségeken és a két ország gazdasági kapcsolatainak fejlesztésére koncentráltak. A gazdasági fókusz eredményeként a két ország kapcsolata dinamikus szerkezeti átalakuláson ment keresztül. Ezek a változások meglehetősen jelentős szereppel bírnak a Japán és Kína közötti hatalmi átrendeződésben. A változás okaként két tényezőt lehet megemlíteni. Egyrészt az elmúlt három évtizedben számos japán vállalat jelent meg a kínai piacon, jelentős tőkebefektetéseket eszközölve. 2012-ben ez a volumen elérte a 7,4 milliárd USD-t, mely az előző évhez képest 18 százalékos növekedést is mutatott. 2012 végén a Senkaku-szigetek körül kirobbant nézeteltérés és a japán vállalatok, termékek bojkottját propagáló erőszakos cselekmények és tüntetések érzékenyen érintették a befektetőket, melynek hatása már a rákövetkező években jelentkezett. 2014-ben a szigetország közvetlen tőkebefektetésének mértéke 38,8 százalékkal esett vissza (4,3 milliárd USD), ami az 1989. évi Tiananmen-téri katonai atrocitásokat követően a legnagyobb arányú tőke kivonást jelentette (Arai et al [2013]: p. 71).

A két ország gazdasági kapcsolatában strukturális változást eredményező másik tényezőt a kereskedelmi forgalom mutatói igazolják. Hosszú éveken keresztül a komparatív előny elvét érvényesítve Kína erőforrás és munkaintenzív termékeket exportált Japánba, míg utóbbi a tőkeintenzív exportot erősítette. Az elmúlt években azonban ez a struktúra megváltozott. 1995-ben Japán még zöldséget, nyersolajat, textilipari termékeket importált partnerétől, míg 2011-ben már a számítógépek, számítástechnikai alkatrészek, audiovizuális berendezések és fémtermékek behozatala volt a meghatározó (*ibid* p. 73).

A békés és együttműködő partnerség második elemének a történelemértelmezési kérdéseket tekintem, melynek során a japánok elismerték felelősségüket a múltban okozott szenvedésekért. A II. világháború végének 50. évfordulója alkalmából Murayama Tomiichi miniszterelnök nyilatkozatában elismerte, hogy „a szigetországnak a háborús utat választó helytelen politikája a gyarmati uralom és az agresszió eszközein keresztül borzasztó károkat és szenvedést okozott több ország népének, de különösen az ázsiai országoknak” (MOFA [1995b]). A nyilatkozat pozitív fogadtatásra talált Kína és Dél-Korea részéről, mivel a szigetország erkölcsi felelősséget vállalt a történelem kapcsán. Murayama beszéde megteremtette az alapokat az érintett országok közötti megbékélési időszak kezdetét vehesse. Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy Abe Sinzo parlamenti képviselőként a nyilatkozat szövegének elfogadásakor egyet nem értésének hangot adva kivonult a teremből. A megbékélési logikát azonban az 1998. évi Japán és Dél-Korea, valamint Japán és Kína Közös Nyilatkozatai is alátámasztották. Sőt, 2002-ben Japán és Észak-Korea között is született hasonló nyilatkozat (Mainichi Shimbun [2015]).

A világháború befejeződésének 60. évfordulója alkalmából Koizumi miniszterelnök 2005-ben elmondott beszéde a Murayama-vonalat követte. Abe már az LDP főtitkáraként ismételten neheztelésének adott hangot, különösen, hogy mindketten ugyanazon pártnak voltak a tagjai. Abe úgy jellemezte a nyilatkozatot, hogy a Murayama szöveget csak kimásolták és beillesztették (*ibid*).

A japán-kínai kapcsolatok békés és együttműködő partnerségének harmadik elemét jelenti, hogy a szigetország került a kényes biztonsági kérdéseket, ezt megerősítve

elismerete, hogy Tajvant Kína elidegeníthetetlen részének tekinti (MOFA [1972], Mochizuki [2007]: pp. 746-748).

Tokió klasszikus biztonságpolitikájának arculatában 2006-ig nem történt komolyabb változás. A védelmi politika alapelveit hosszútávon meghatározó Új Védelmi Program Irányelvei (New Defense Program Guidelines - a továbbiakban NDPG) a legkritikusabb biztonsági kihívások között a nemzetközi terrorizmust, valamint az észak-koreai nukleáris programját említette.⁵⁰ Kínát ekkor még a békés jelzővel aposztrofálták (East Asian Strategic Review [2011]: p. 241). Abe miniszterelnök (2006-2007) Hu Jintao kínai elnökkel megállapodott, hogy közös stratégiai érdekeken alapuló kölcsönösen előnyös kapcsolatok kiépítésére töreksenek, melyet alátámasztott a 2007-es és 2008-as elnöki látogatás is (MOFA [2006c]).

2010 azonban fordulópontot jelentett a két ország kapcsolatában. Kína hivatalosan is a világ második legnagyobb gazdaságává vált. Az addig békés kapcsolatokat megzavarta a Senkaku-szigetek környékének vizein halászó kínai hajó és a japán parti őrség hajójának incidense, mely heves pekingi reakciókat váltott ki. A japánokat sokkolta ez a fajta agresszivitás, felnyitotta a szemüket és ráébresztette őket, hogy változtatniuk kell a biztonságpolitikai irányelveken. Továbbra is ragaszkodtak viszont ahhoz az álláspontjukhoz, hogy nincs területi vita a két ország között (Tanaka [2010], Drifte [2014]).

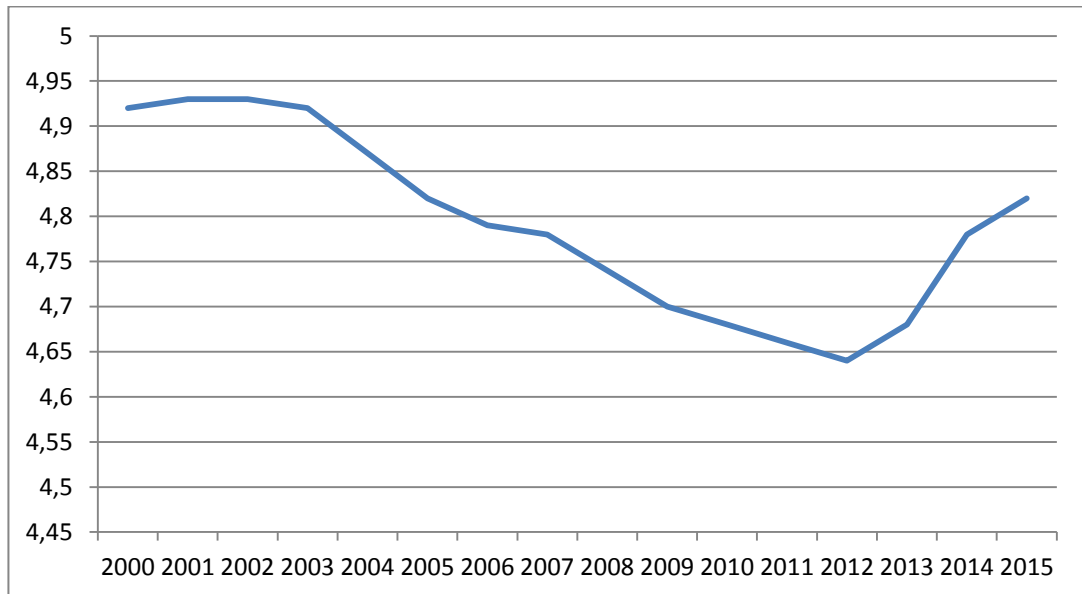
A 2010-es NDPG felhatalmazást adott az Önvédelmi Erőknek, hogy megerősítse a szigetország délnyugati területének védelmét, bevezették a Dinamikus Haderő (Dynamic Defense Force) koncepciót. Lényege, hogy a hatékony fellépés érdekében felhatalmazást ad az Önvédelmi Erők számára, hogy a háború és béke közötti állapotnak nevezhető szürke zónás területeken bevethessék a modern katonai technológia és hírszerzés eszközeit (Takahashi [2012]: pp. 1-2). A IV. fejezet 2.3. részénél részletezett 2012 szeptemberi Senkaku-szigetek miatt újjáéledt

⁵⁰ Az első irányelvek még a hidegháború idején, 1976-ban jelentek meg, ezt követte egy 1995-ben, majd 2004-ben.

perpatvar ismételten Kínára irányította a figyelmet. Abe kormányfő határozott elképzelésekkel rendelkezett az ország biztonság- és védelempolitikájának újraformálásával kapcsolatban, melyben Kínát már mint az egyik legfontosabb tényezőként nevesítette.

A Védelmi Minisztérium által kiadott évente megjelenő Fehér Könyv 2010-es változata áttekinti a szigetországot érintő aktuális biztonsági kihívásokat. A térség stabilitását is fenyegető Észak-Korea nukleáris és ballisztikus rakéta programját követően másodikként Kína felemelkedése került megemlítésre. A japán nemzetvédelmi politika megkerülhetetlen eleme lett Kína. A korábbi évektől eltérően a DPJ kormány Fehér Könyve immáron kész tényként kezeli, hogy a kínaiak megkísérlik megváltoztatni a status quo-t, melyet alátámaszt a térségben megnövekedett tengeri és légi aktivitásuk, valamint az átláthatatlan katonai költségvetésük is. Feltörekvő és egyre erősödő gazdasági és katonai hatalomként immár a nemzetközi közösség megkerülhetetlen szereplőjeként tartják számon (MoD [2010]).

Kína felemelkedése eddig elsősorban gazdasági jellegű volt, de mint azt a fentiek is alátámasztják a XXI. században katonai értelemben is ambiciózus nagyhatalmi szerepben kíván megjelenni. A kínai nukleáris töltetek száma (kb. 200) megegyezik a brit és a francia mennyiséggel. 2014. évi védelmi költségvetése hivatalosan 12 százalékkal emelkedett (132 milliárd USD-ra), mely immáron az elmúlt két évtizedben két számjegyű növekedésével felzárkózott az USA mögé. Ezzel szemben a japán védelmi kiadások 2012-ig csökkenő tendenciát mutattak, Abe kormányra kerülését követően kezdett el csupán növekedni, a 2015-ös költségvetési évben elérte a 47 milliárd USD-t (14. sz. ábra) (International Crisis Group [2014]: p. 14).

14. sz. ábra: Japán védelmi kiadásai 2000-2015 között (trillió yen)

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: MoD [2015] p. 54.

A Fehér Könyv világosan megfogalmazta, hogy a térség biztonsági kihívásának tekinti Kína növekvő védelmi kiadásait és katonai modernizációját, valamint az ország biztonságpolitikájára vonatkozó átláthatatlan döntéshozatali mechanizmust. Haditengerészetük aktivitása fokozódott a Japán közeli Kelet-kínai-tenger vizein, mely szintén aggodalomra adhat okot. A Fehér Könyv állítását alátámasztja a kínai hadihajók, atom-tengeralattjárók japán felségvizekre történő behatolásai, melyek 2004 óta rendszeres gyakorlatnak tekinthetők. Kína egyre magabiztosabban mozog a Kelet-kínai-tengeren, mellyel kedvezőbb helyzetet teremt saját politikai és geopolitikai céljainak, azaz ellenőrizni tudja a fontos hajózási útvonalakat és a környező tengerfenéki természeti erőforrásokat (Shoji [2010]: pp. 152-153).

A két ország közötti megbékélést 1972 és 2008 között hivatalosan négy dokumentum is próbálta elősegíteni (Dower [2014]: p. 11). Üzleti, kereskedelmi téren különösen virágzó kapcsolat jött létre, melyet tovább erősített a fejlett japán technológia átadása és tőkebefektetések megindulása. Mindezen fejlemények sajnálatosan mégsem hoztak gyógyírt a politikai kapcsolatok sérülékenységére, a béke továbbra is törékeny maradt, melyet jól példáz a 2012-es Senkaku-szigeteki eset. Ez azonban csak egy a sok ütközőpont közül. Örökös bizalmatlanság rejlik a

kapcsolatok normalizálásának szomorú történetében. A kínai nacionalizmust továbbra is a régi sérelmek és megaláztatások fűtik, míg a japán narratíva központjában az áldozatközpontúságot felváltó agresszió és háborús bűnök tagadása került. Ez az új típusú nacionalizmus azonban kettős arcú, egyfelől az ország világháború utáni gazdasági hatalmi szerepére vonatkoztatva büszkeséggel telített, másrészt pedig nem nélkülözi azt a megalázó érzést, mely a gyarmatosítás nevében elkövetett atrocitások emlékeit idézi fel. Utóbbi enyhítésére számos kísérlet született, mivel a háborús bűnökkel való folyamatos szembesülés és szembesítés az idő múlásával a szigetországban is negatív közérzetet okozott. A revizionista politika főként a japán választópolgároknak szólt, nem igazán törődve az érintett országok (elsősorban Kína és Korea) rosszallásával. Hiába a nyilvános bocsánatkéréseknek, az együttműködés őszinte kísérleteinek, a kiépült gazdasági kapcsolatoknak, semmi jel nem mutat arra, hogy a két ország viszonya a jövőben változni fog. A gazdasági egymásrautaltságból nem következik politikai megbékélés, ott továbbra is hidegháborús viszonyok uralkodnak, felváltva alkalmazva az enyhülés és az elrettentés politikáját.

7. Az aszimmetrikus szövetség

Az 1970-1980-as évek Japánja, mint gazdasági nagyhatalom és gazdasági csoda emlékképei mára már kissé megkoptak, de nem tűntek el végérvényesen. A jelzők hallatán inkább Kína juthat eszünkbe. A figyelem nagy része rájuk szegeződik, gyarapodó nemzetállamként az ázsiai-csendes-óceáni térség egyre befolyásosabb szereplőjévé válik, bizonytalan helyzetet teremtve a Japán- Kína- Egyesült Államok közötti hatalmi háromszögben. Ez a struktúra azonban nem tekinthető egyenlő oldalúnak, hiszen immáron két politikai és katonai nagyhatalom (Egyesült Államok és Kína), valamint egy mindezen normális kritériumok – főként a független hadsereg hiányában csupán középhatalmi státusszal megelégedni kényszerülő Japán alkotja. Tény, hogy az USA számára rendkívüli előnyökkel jár ez a stratégiai jelentőségű partnerség, mely ázsiai szerepvállalását erősíti.

Még a japán-amerikai szövetség legmélyebb hívei is elismerik, hogy a köztük fennálló szoros kapcsolat nem feszültségmentes, mert a felek minden igyekezete ellenére erősen aszimmetrikusnak tekinthető. Miközben Japán kényszerrel ügyel arra, hogy megőrizze függetlenségét, biztonságpolitikájának kialakításában, fenntartásában vitathatatlanul szövetségére van utalva. Japán a San Francisco-i örökség miatt nagy árat fizetett a biztonsági architektúra fenntartásáért. Elmondható ugyanakkor az is, hogy sokat profitált belőle, hiszen a háborút követően jólétet és békét teremtett, azonban mindezekért népe keményen megdolgozott.

A japánok maguk is tisztában vannak azzal, hogy a szövetség nem egyenlő alapokon nyugszik. Mindez a japán identitás szempontjából alapvető erkölcsi és társadalmi normákat feszeget. Vannak, akik a szigetország alapvető külpolitikai identitására, nemzeti büszkeségére helyezik a hangsúlyt, megint mások pedig az alkotmány felülvizsgálatát szorgalmazzák, úgy érvelve, hogy csak az önként vállalt korlátozások megszüntetésével válhat ismételten normális állammá.

Noda Nobuo, a Kyoto Egyetem professzora a XXI. századi Japánt, az amerikaiak és a kínaiak között passzolgatott labda metaforájával jellemzi. Véleménye szerint csak a külföldi nyomás hatására formálja, alakítja külpolitikáját (Noda [2001]: p. 6). A múlt század végéig tanulmányok tömkelege szólt arról, hogy Japán a nemzetközi kérdéseket érintően nem képes önálló és az Egyesült Államoktól független véleményt formálni, mindezekkel kapcsolatban általában szövetségese kijelentéseire hagyatkozik. Sokan megfogalmazták azt a kérdést is, miszerint az Ázsia évszázadának kikiáltott XXI. században vajon melyek lesznek Japán stratégiai célkitűzései. A biztonság és a jólét hosszú távú céljai egyértelműnek tekinthetők, nem is ebben tekinthető egyedinek. A megvalósítás módja azonban már eltér az átlagostól, hiszen a világháborút követően kizárólag a gazdasági növekedésre tudott koncentrálni, miközben biztonságáról szövetségese gondoskodott. Külpolitikai téren csak az 1970-es évektől kezdett aktivizálódni.

Inoguchi Takashi, a nemzetközi kapcsolatok japán szakértője azt vallja, hogy Japánnak a lehető legtöbb támogatást kell nyújtania az Egyesült Államok számára (Inoguchi [1986]: p. 111). Azonban ennek ellenkezőjére is akad példa, a *Japán is*

mondhat nemet (The Japan That Can Say No) című könyv élesen kritizálta az Egyesült Államokat. A szerzőpáros, Ishihara Shintaro, Tokió volt kormányzója és Morita Akio, a Sony alapító társelnöke nem volt kíméletes a szövetséggel szemben, hazájuk gyenge és behódoló politikusait tették felelőssé az ország lagymatag külpolitikai szerepvállalásáért. Számos példával illusztrálták a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatok deficitjeit, és elemzték a különböző külpolitikai eseményeket. A könyv címe reflektál Ishihara azon állítására, miszerint Japán nem más, mint egy folyamatosan bólogató, „igen-ember”, aki nem képes saját maga döntést hozni, hanem folyamatosan aláveti magát a domináns fél, jelen esetben az USA akaratának. A botránykönyv nagy vihart kavart mindkét országban, számtalan kalózfordítás látott napvilágot, ezért Morita visszakozott és nem járult hozzá, hogy a két évvel későbbi hivatalos angol nyelvű kiadásban az általa írottak is megjelenjenek (Ishihara [1991]).

A szigetországban a biztonságpolitikai kérdések és az Egyesült Államokkal folytatott kapcsolatok politikailag meglehetősen kényes témának számítanak, ezért a közvélemény is nehezen tud mindezekhez objektíven viszonyulni. A baloldaliak túlzottan militaristának tekintik az USA magatartását, míg a jobboldaliak az ország függetlenségét féltik. Az ügy erős politikai vetületét bizonyítja, hogy a hidegháború során bizonyos biztonságpolitikai kérdések akkora belpolitikai feszültséget okoztak, hogy azok végül a miniszterelnök lemondásához vezettek.⁵¹

A nacionalizmus kétség kívül jelen van Japánban. Azonban ahhoz, hogy megértsük a szövetséghez való viszonyát, előbb meg kell ismernünk politikusainak biztonságpolitikai orientációját. Hosszú éveken keresztül négy fő csoportot alkottak: (1) az USA-barát konzervatívok fő célja a szövetség erősítése és elmélyítése; (2) az USA-ellenes konzervatívok függetlenségpáriak és a szigetország önálló védelmi kapacitásának erősítésére törekednek; (3) az USA-barát liberálisok a szövetséget a jelenlegi formájában kívánják fenntartani, (4) végül pedig a

⁵¹ Például a disszertáció V. fejezet 5. részénél részletezett 1960. évi amerikai-japán biztonsági szerződés megújításakor kitört tokiói tüntetések és azok következményeibe Kishi Nobusuke miniszterelnök belebukott.

semlegesség párti és a szövetség felbontása mellett érvelő USA-ellenes liberálisoknak mondhatók (Sunohara [2010]: p.43).

A japánok véleménye azonban folyamatosan változik, ezért a teljesség érdekében további két kategória felsorolását is szükségesnek tartom (3. sz. táblázat). A példának okáért az USA-barát konzervatívok közé sorolhatnánk Abe, Hashimoto, Koizumi és Obuchi kormányfőket, mindazonáltal Hashimoto mégis különbözött Koizumitól abban az értelemben, hogy Kína párti volt. Hatoyama USA-ellenes liberális, de nem semlegességpárti, inkább a független biztonságpolitikai törekvéseket preferálja. A japán politikai élet veterán kulcsfigurája Ozawa- akit hatalma és befolyása miatt a köznyelvben csak árnyék sógunnak neveznek- tipikus konzervatív politikus, mégis Kína-barátisága miatt liberálisnak is tekinthető (*ibid.* p. 44). Az új biztonságpolitika esszenciájának megértéséhez azonban nem elég a politikusok nacionalista és amerikai irányultságát megvizsgálni, hanem a teljes kép kirajzolódásához figyelembe kell venni a Kínához, a nukleáris fegyverekhez, valamint az alkotmánymódosításhoz való viszonyukat is.

3. sz. táblázat: Japán politikusok politikai nézetei/hitvallásai

Csoport	USA szövetsége	Kína	Alkotmány	Nukleáris fegyverek	Politikusok
1. A realista USA-barát	Eredeti állapot megtartása, kiegészítve multilaterális keretekkel	Stratégiai háromszög	Nem kell változtatni	Ragaszkodás a három non-proliferációs alapelvhez	Fukuda Yasuo, Hashimoto Ryutaro, Obuchi Keizo
2. A radikálisan nacionalista USA-barát	USA-UK mintára	Potenciális fenyegetés	Megváltoztatni Japán biztonsága érdekében	Nem törvénytelen	Abe Shinzo, Aso Taro, Koizumi Junichiro
3. A mérsékelt nacionalista USA-barát	A jelenlegi kereteken belül, de több önállóság	Távolságtartó együttműködés	Újraértelmezéssel megtartani	Ragaszkodás a három non-proliferációs alapelvhez	Maehara Seiji, Okada Katsuya
4. A mérsékelt nacionalista USA-ellenes	A normális nemzetközi válás érdekében több önállóság, ENSZ-barát	Stratégiai háromszög	Újraértelmezéssel megtartani	Ragaszkodás a három non-proliferációs alapelvhez	Hatoyama Yukio, Ozawa Ichiro
5. A radikálisan nacionalista USA-ellenes	Teljes függetlenség, de együttműködés	Fenyegetés	A szuverenitás visszaállítása érdekében megváltoztatni	Pártolja	Ishihara Shintaro, Hiranuma Takeshi

6. A liberális USA-ellenes	Teljes semlegesség	Kína-párti	Nem kell változtatni	Egyértelműen elutasítja	Fukushima a Mizuho, a Japán Szocialista Párt tagjai
----------------------------	--------------------	------------	----------------------	-------------------------	---

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása Sunohara [2010]: p. 44

Ha áttekintünk a mai japán politikai vezetők palettáján, láthatjuk, hogy döntő többségük a négy nacionalista csoport egyikéhez tartozik, nem pedig az alkotmányváltoztatást ellenző realistákhoz. A 2. csoportban igazi politikai nagyágyúkat találunk, például a radikálisan nacionalista jelenlegi kormányfő, Abe Shinzo, aki már korábbi terminusa idején is felvetette az alkotmány megváltoztatásának tervét, valamint egyik beszédében megjegyezte, hogy az alkotmány nem tiltja a nukleáris fegyverek fejlesztését és birtoklását, mely kijelentés a nukleáris ellenes közvélemény körében mindez azonban nem aratott osztatlan sikert (*ibid.* p. 45).

8. Értékelés

A japán normaváltozás folyamata pontosan nyomon követhető a XXI. század biztonsági kihívásainak tükrében. A hét japán biztonságpolitikai terület tekintetében megvizsgáltam a különböző normák hatásait, egyúttal segítettek megválaszolni azokat a kérdéseket, miszerint a szigetország biztonságpolitikájának fejlődésében mely normák gyakorolták a legnagyobb hatást, melyek voltak azok a tényezők, amelyek segítségével az adott norma politikai befolyása bizonyosságot nyert, valamint felfedték a normák és az érdekek közötti összefüggéseket.

A hét említett terület tekintetében legalább három olyan tényezőt azonosíthatunk, melyek hatására az adott norma befolyást gyakorolt az ország biztonságpolitikai irányára: (1) a belföldi illetve nemzetközi hatalmi struktúra, (2) a politikusok és a közvélemény viszonya, valamint (3) a normák társadalmi elfogadottsága és támogatása.

A strukturális támogatottságot élvező normák kétség kívül formálják az ország nemzetvédelmi politikáját. Az antimilitarista norma, az Északi Területeknek nevezett négy sziget visszakövetelésének normája, a japán-amerikai biztonsági szövetség és a nukleáris védernyő kollektív védelmi mechanizmusa mind olyan normák, melyek mögött a politikai döntéshozók teljes mellszélességgel kiálltak. Ugyanakkor az is bizonyosságot nyert, hogy a belföldi és a nemzetközi hatalmi viszonyok is befolyásolják Japán biztonságpolitikai fókuszát. A négy sziget visszakövetelésének normája tekintetében maga a norma is változott, hiszen az 1950-es években hatalmon lévő LDP és a külügyi tárca kezdetben csak két sziget visszaszerzését támogatta. A hidegháborús ideológiai ellentétnek köszönhetően Japán már az Egyesült Államok támogatásával a háta mögött mind a négy sziget visszaadását követelve új stratégiát alakított ki.

Tekintettel az okinawai amerikai bázisok kérdéskörére, a politikai döntéshozók és a közvélemény viszonyában ellentétes érdekek jutnak kifejezésre. A támaszpontok és a katonák jelenléte az egyetlen olyan konfliktusforrás, mely a szövetségesek között többször is nyíltan a felszínre került. Számos oka van annak, hogy a japán kormány miért nem tudja megfelelően kezelni a helyzetet. Egyrészt az ország területének csupán egy százalékát kitevő sziget földrajzi elhelyezkedéséből adódóan mind a japánok, mint az amerikaiak számára stratégiai jelentőséggel bír. Mivel a biztonsági szerződés és az alkotmány 9. cikke megköti a szigetország kezét, ezért az okinawaiak kénytelenek a szövetséges kontingensek állomásoztatásának terhéből nagyobb részt viselni. Az anyagi tehervállaláson kívül a fizikai jelenlét is számos konfliktust generált, amelyet az éppen aktuális kormányok a bázisok áthelyezésének ígéretével igyekeztek elodáztatni. A japán társadalom megosztott a kérdésben, mivel a probléma lokális jellege miatt nem támogatják az Okinawán kívüli áthelyezést, kivéve természetesen maguk a szigetlakók, továbbá a jelenlegi kormánynak nem fűződik ahhoz érdeke, hogy szövetségesével ezen a téren konfrontálódjon (Interjú Thomas U. Bergerrel [2012]).

A normák társadalmi elfogadottságát azok társadalmi támogatásának tükrében vizsgáltam. A bizonyítás tárgyát a megoldatlan területi kérdéseken belül a Kína által vitatott hovatarozású szigetek, valamint a törtélemértelmezési problémák

jelentették. A szomszédos országok közül Kína jelenti Japán számára a legnagyobb kihívást. A kapcsolatuk prima facie egyszerű hatalmi rivalizálásnak tűnhet, azonban ha elemeire bontjuk, megértjük annak komplexitását. Politikai szinten jól látható, hogy a Senkaku-narratívát Peking alkotta, hiszen hivatalosan csak 1971-ben formáltak igényt ezen területekre. A kínai önbizalom növekedése természetesen közvetlen összefüggésben áll a vita kirobbanásával. A nacionalista diskurzus napinapirenden tartását a belföldi sajtó patriotizmust hangoztató írásai, valamint a Senkaku-szigetek kínai megfelelőjének számító Diaoyu-szigetéről szóló írások megtöbbszöröződése is bizonyítottan alátámasztja. A kínai gazdaság növekedése elég önbizalmat biztosított ahhoz, hogy az 1990-es évek végétől már nemcsak üres politikai kinyilatkoztatások által, de cselekedetekben is mérhetővé váljon a kínai narratíva. Reflektálva szomszédja felől érkező fenyegetettség érzékére, a japán közvélemény a 2000-es évek közepétől egyre negatívabban kezdte megítélni őket.

A II. világháborús történelemértelmezési kérdések tekintetében a japánok által elkövetett bűnök és sérelmek feloldozására hivatott évfordulós nyilatkozatok alapjaiban nem segítettek a két ország kapcsolatát rendezni. A japán történelemkönyvekben az utókornak merőben más megfogalmazásokkal tanítják a történetet, melyet a kínai fél joggal sérelmez. A hetven évvel ezelőtti események olyan hivatkozási alapot jelentenek számukra, melyet egyéb aduász híján folyamatosan előhúznak, emlékeztetve a másik országot annak felejthetetlen múltjára. Ez a folyamatos szégyenérzet az, amin Abe kormányfő a 2015 augusztusában elmondott évfordulós nyilatkozatában túllépett, és nyíltan kimondta, hogy az elmúlt évek történéseiért a jövő generációját nem lehet kollektíven büntetni illetve vezekeltetni.

A két ország politikai és gazdasági kapcsolatainak tekintetében a retorika és a valóság között meglehetősen mély szakadék tátong. A fentiekben bizonyítást nyert, hogy a politika és a gazdaság szétválasztásának az 1970-es évektől évtizedekig alkalmazott elve napjainkban is működik. Egymás legnagyobb kereskedelmi partnerei, Kína szigetországi kereskedelmi többlete, valamint a japán tőkebefektetések kínai volumene olyan tényezők, melyekre a politikai hidegháború és az éppen aktuális kormányok hűvös kapcsolatai sem tudtak döntően nyomást gyakorolni (Interjú

Soeya Yoshididével [2013]). A gazdasági kapcsolatok megrendüléséhez, illetve stagnálásához a két ország hatáskörét meghaladó dominánsabb tényezők megjelenésére van szükség. Ehhez nem elég az a tény, miszerint a japán kormány politikai irányultsága nagymértékben befolyásolja, hogy bosszantja-e Kínát vagy sem. Ha a miniszterelnök és kormánya éppen Kína-barát, akkor nem látogatják meg a japán háborús bűnösöknek is nyughelyül szolgáló Yasukuni-szentélyt, és a politikai-gazdasági diskurzusok kooperatívabb légkörben folynak. A XXI. század Japánjának mindezedig legkarizmatikusabb kormányfője, Abe Sinzo sem folytatta elődei gyakorlatát, helyette kiváló stratégaként olyan ütőkártyát húzott elő, mely alapjaiban változtatja meg az országról kialakított képet.

Az amerikai-japán biztonsági szövetség aszimmetrikus architektúrája a háborút követő évtizedekben minimális japán visszhangra talált, a közvélemény többsége elfogadta a kialakult gyakorlat és az antimilitarista norma fenntartását. A gazdaságának felvirágoztatására fókuszáló Japán szövetségese védelmét élvezhette, mely a térségen belül mindaddig nem jelentett komolyabb kihívást, míg az a kínai gazdasági növekedés metszetét nem keresztezte. Egy gazdaságilag erős, politikailag puha Japán létezésével még csak megbírkózott volna Kína, azonban egy kvázi védelmi testőrrel a háta mögött a mérleg serpenyője is már mást mutatott. Ipso facto Japán ázsiai térségben betöltött szerepe Kína számára konfrontatív percepciót jelent, melyek fizikai megnyilvánulásai által az elmúlt évtizedekben ezen állítások bizonyítást nyertek. Mindezen fejleményekkel szoros összefüggésben, a japán biztonságpolitika normaváltozási folyamatára a hidegháborút követő biztonsági környezet megváltozása úgyszintén jelentős hatást gyakorolt. Kelet-Ázsia kínai fókuszba kerülése sokkal észrevehetőbbé vált, mely aktivizálásra készítette a szövetségeseket. Berger szerint a Senkaku-szigetek vitatott hovatartozású narratíváját Kína azért kreálta, hogy egyrészt próbára tegye a szigetországot, valamint megtörve ezzel a fennhatóság gyakorlásának monopóliumát. A narratíva következő példája a kínai nacionalizmus erősödése, melynek hagyománya már több mint fél évszázadosra tehető. Végül pedig a leginkább konzekvensebb magyarázatnak a japán-amerikai biztonsági szövetség tesztelése tűnik. Ez a folyamatos tesztelés arra irányul, hogy Kína megtalálja annak esetleges gyengeségeit (Interjú Thomas U. Bergerrel [2012]).

Japán biztonsági környezete a hidegháborút követően jelentősen átalakult. Több északkelet-ázsiai ország is rendelkezik fejlett katonai eszközökkel, nukleáris fegyverekkel, illetve folytat nukleáris fejlesztéseket. Japán egyik szomszédja az elmúlt években egyre aktívabban törekszik a kelet- és dél-kínai-tengeri befolyásszerzésre, fokozódó aktivitást mutat mind vizen, mind levegőben, behatolva japán felségterületekre is. A japán nemzetvédelmi politika meghatározó eleme a bilaterális szövetség, mely a 2000-es évek elejéig megfelelő elrettentő erővel rendelkezett Kína számára. 2010 azonban fordulópontot jelentett Kína és Japán kapcsolatában. A Senkaku-szigeteki incidens eredményeképp született új NDPG felhatalmazást adott az Önvédelmi Erőknek, hogy megerősítse a szigetország délnyugati területének védelmét, bevezetve a Dinamikus Védelmi Erő (Dynamic Defense Force) koncepciót. A szürke zónás területek védelme kulcsfontosságú lett a japánok számára. Szövetségesi kötelezettségéből, illetve a térség szerepének felértékelődéséből fakadóan az Egyesült Államoknak is szembe kell néznie a kínai előretörés jelentette növekvő kihívással (Interjú Urata Shujiróval [2012]). Ezek a változások egyértelműen mutatták, hogy a disszertáció második hipotézise, miszerint *„az amerikai-japán biztonsági szövetségben a felek közös érdeke Kína feltartóztatása a térségben”* igaznak bizonyult. Ehhez kapcsolódva ugyancsak megállja a helyét a hipotézis második része, mely kimondja, hogy *„ez az a tény, amelynek hatására Japán az USA jóváhagyásával fokozatosan növeli védelmi kiadásait és modernizálja Önvédelmi Erejét, valamint hivatkozási alapot biztosít az amerikai katonák szigetországbeli állomásoztatására.”* Annak ellenére, hogy az ország a védelmi költségvetésének tervezésekor a bruttó nemzeti össztermék egy százalékos maximumában meghatározottak szerint jár el, az összehasonlító elemzések révén bizonyítást nyert, hogy a katonai kiadásokra fordított összegek az 1950-es évek közepe óta folyamatos emelkedést mutatnak. Mindezt kiegészíti az Önvédelmi Erők szerepéről alkotott japán közvélemény változása is (Interjú Tanaka Koichiróval [2015]).

A kutatásaim alapján megállapítottam, hogy a felsorolt kihívások olyan komplex problémát jelentenek, melyek mögött meghúzódó évtizedes történelmi, politikai és gazdasági érdekellentétek nyilvánvalósága miatt nem valószínű, hogy a közeljövőben minden fél számára elfogadható megoldási alternatívák születnének.

Ahogy az államok nemzeti érdekei is folyamatosan változnak, úgy idomulnak az azokhoz társítható normák, értékrendszerek. Az említett kihívásokon keresztül világos kép rajzolódott ki a japán normák értékrendbeli változásáról, melyek igazán csak a XXI. század kezdete óta nyernek új értelmezést.

VI. Japán biztonságpolitikája a XXI. században: az alkotmánymódosítás kérdésköre

Az 1980-1990-es években már elindult az a folyamat, melynek hatására az ország biztonságpolitikai normái érzékelhető módon kezdtek átformálódni. A IV. fejezet 8. részében már említett hidegháborús környezet változása és az azt követő új típusú biztonsági kihívások megjelenése érezhetően beépült a társadalom tudatába. A fenyegetettség és a bizonytalanság érzése erős hatást gyakorolt a pacifista normára, mely kétség nélkül elképzelhetetlen lett volna az Öböl-háború, az észak-koreai nukleáris rakétakísérletek, az észak-koreaiak által elrabolt japán állampolgárok ügye, az Egyesült Államokat ért terrortámadás, az iraki háború, valamint a kínai katonai költségvetés növekedése nélkül.

Némi magyarázatot igényel, hogy a XXI. századi japán biztonságpolitika elemzése a disszertációban miért az 1990-es évekkel kezdődik. Ahogyan a bevezetőben említettem, a múlt század utolsó két évtizedét, de döntően az 1990-es éveket tekintem az antimilitarista normaváltozás kezdetének. A nemzetközi környezetben olyan események sorozata vette kezdetét, amelyeket a japán kormány sem hagyhatott figyelmen kívül, dacára gazdasági helyzetének.

1. Az 1990-es évek újrafogalmazott biztonsági törekvései: az Önvédelmi Erők külföldi műveletei

A globalizáció hatására megszűntek a nemzeti és a globális biztonságot elválasztó határok. A hidegháborút követő globális biztonsági kihívások, mint a XXI. század kezdetének első terrortámadása, alapjaiban változtatta meg az országok biztonságról alkotott koncepcióit. Szövetségesének nyújtott pénzügyi hozzájárulás már nem bizonyult elegendőnek, ezért Tokió az alkotmányos korlátozások figyelembe vételével felülvizsgálta az Önvédelmi Erők külföldi bevethetőségének kérdését.

Az Öböl-háború idején tovább fokozódott az amerikai nyomás. Tokió 9 milliárd USD hozzájárulásával az akció költségvetésének 20 százalékát biztosította, mindezzel azonban továbbra sem vívta ki szövetségese megalégedettségét. A kuvaitiak a Washington Post és a New York Times-ban megjelent közleményein keresztül mondtak köszönetet a nemzetközi közösségnek, de Japán neve nem került megemlítésre. A tanulságokat levonva a japánok számára világossá vált, hogy a katonai hozzájárulás továbbra is felülírja az anyagiakat (Hook et al [2001]: pp. 136-137). A nyomásnak engedve a japán parlament 1992-ben megalkotta a békefenntartási tevékenység szabályozásáról szóló törvényt, mely felhatalmazta az Önvédelmi Erőket, hogy részt vállaljanak az ENSZ külföldi békefenntartói műveleteiben azzal a kikötéssel, hogy kizárólag a nem harci területeket érintő újjáépítési, szállítmányozási és aknamentesítési feladatokat láthatnak csak el (Törvény a békefenntartási tevékenységről [1992]).

Az Önvédelmi Erők már a törvény hatálybalépését megelőzően is teljesített külföldi missziót. 1991-ben a Perzsa-öbölbeli első kiküldetésük során aknaszedő hajók segítettek a háború során odakerült aknák hatástalanításában. A parlamentben vita zajlott a kiküldetés alkotmányellenességével kapcsolatban, de Kaifu Toshiki miniszterelnök nemzetközi hozzájárulás leplébe csomagolva végül engedélyeztette azt (Narusawa [2014]). Az Önvédelmi Erők következő kiküldetése már megfelelt a békefenntartói törvény követelményeinek. 1992 augusztusában az UNTAC⁵² égisze alatt 1200 japán katona vett részt a kambodzsai infrastruktúrális fejlesztésekben (utak és hidak építése, helyreállítása).

Az 1990-es években a japán biztonságpolitika három új elemmel lett gazdagabb: az ENSZ égisze alatt részt vett az Öböl-háborús békefenntartó missziójában, másrészt az 1993. évi észak-koreai nukleáris kísérletek, és a Tajvan-szorosi rakétakrízis kitörése következtében a szövetségesek megerősítették együttműködésüket, harmadrészt pedig új védelmi irányelveket fogalmaztak meg (a továbbiakban irányelvek). 1997-ben Bill Clinton amerikai elnök és Hashimoto Ryutaro japán

⁵² Az UNTAC (United Nations Transitional Authority in Cambodia) békefenntartói missziója 1992 februárjától 1993 szeptemberig teljesített szolgálatot Kambodzsában.

miniszterelnök közös nyilatkozatban foglalt állást az ázsiai és csendes-óceáni térség stabilitásának fenntartása érdekében, azt ezt követően megjelent védelmi együttműködési irányelvek pedig teljesen új alapokra helyezte a két szövetséges kapcsolatát (MOFA [1997]). A kiszámíthatatlan kimenetelű észak-koreai rakétakísérlet során Japán valóban célpontnak tekintette magát, mely alapján joggal hivatkozott a biztonsági szövetség védelmi kötelezettségére. Az irányelvekben új elemként jelenik meg a *Japán környéki területek*⁵³ megfogalmazás, amely nem pontosította annak földrajzi értelmezését (Fukushima [2011]: p. 57, interjú Matsuda Yasuhiroval [2014]). A parlamentben heves vita folyt az irányelvek, valamint az abban foglaltakra felhatalmazást adó törvénnyel kapcsolatban. Peking aggodalmát fejezte ki a fenti definíció megfogalmazásával kapcsolatban, mire a japánok tisztázták, hogy az nem földrajzi területet jelöl, hanem a körülmények függvényeként értelmezik. Az ellenzéki pártok élesen bírálták a hiányos körülírást, véleményük szerint ez lehetővé teszi, hogy az Önvédelmi Erők a biztonsági szerződés hatályán kívülre terjeszkedjen. A törvény megosztotta a közvéleményt is, a megkérdozettek csupán 37 százaléka értett vele egyet. Az ellenzők szerint mindezek növelik a konfliktusok valószínűségét, továbbá alkotmányellenes (*ibid* p. 58). A vészhelyzeti törvényt⁵⁴ végül 1999-ben fogadták el (60. számú törvény [1999]).

A hidegháború ugyan nem a XXI. században ért véget, mégis az 1990-es évek japán biztonságpolitikai változásai már előrevetítették az új évszázad hajnalát. A kétpólusú világrendszer megszűnésével felszabadult kapacitások számára új kihívások váltak szükségsszerűvé, ezért az amerikai műveletek megtámogatása már nem csak elméleti kérdésként merült fel. A szigetország biztonságpolitikai gyakorlatának változása azért szűrt szemet, mert gyakorlatilag átlépte határait és „kiterjesztette” azt más államok területére is. Természetesen nem a szó fizikai

⁵³ Az irányelvek IV/1-es pontja szerint: „...Recognizing that a situation in areas surrounding Japan may develop into an armed attack against Japan, the two Governments will be mindful of the close interrelationship of the two requirements: preparations for the defense of Japan and responses to or preparations for situations in areas surrounding Japan.”

⁵⁴ Law Concerning Measures in Order to Secure Peace and Safety of Japan in Situations in Areas Surrounding Japan

értelmében, mivel fegyveres japán katonák eddig sem vehettek részt külföldi harci műveletekben, azonban tény, hogy a hosszú évtizedekig Japán határain belül, a kívülállók számára sejtelmesen és rejtélyesen működő Önvédelmi Erők a semmiből előlépve jelentek meg, ráadásul az ország határain kívül. Ez volt az az esemény, amellyel a háborús szenvedéseket átélt szomszédok nem tudtak megbirkózni, egyszerűen sokkolta őket.

2. Japán biztonsági koncepciója a 2000-es években

2.1. A Koizumi-doktrína: a nagyhatalmi normalizáció mérföldköve

A békefenntartási tevékenységet szabályozó törvény megalkotásával lehetővé vált, hogy az Önvédelmi Erők külföldi missziókban teljesítsenek szolgálatot. Ez a tény is hozzájárult ahhoz, hogy az ezredforduló kezdetével a japán biztonságpolitika proaktív és magabiztos fordulatot vett. A biztonságpolitikai profil alapvető változásai figyelhetők meg az új évezred kezdetének biztonsági normáiban.

A fordulópont többek között azért következett be, mert számtalan kritika érte amiatt, hogy nem veszi ki részét kellő mértékben a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában, hosszú évtizedekig potyautasként könyvelték el.

ENSZ tagságának kezdete óta nyitott maradt a kérdés, miszerint egyáltalán részt vehet-e a szervezet kollektív védelmi műveleteiben. A csatlakozással egyidejűleg vállalta, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel eleget tesz az Alapokmányban foglaltaknak, ami a gyakorlatban annyit jelentett, hogy minden olyan eszközzel, amely nem ellentétes az ország alkotmányával. Ismerve a 9. cikk rendelkezéseit, a parlamentben heves vita vette kezdetét arról, hogy az Önvédelmi Erők az ENSZ misszióiban részt vehetnek-e vagy sem. 1958-ban még elutasították azt az ENSZ kérést, miszerint küldjenek tűzszüneti megfigyelőket Libanonba arra hivatkozva, hogy az kívül esik az Önvédelmi Erőket szabályozó törvény hatáskörén (Törvény az Önvédelmi Erőkről [1954]). Az Öböl-háború idején a csekk-könyv (azaz a pénzügyi támogatás) diplomácia már nem bizonyult megfelelő mértékű hozzájárulásnak, mely így ösztönzőleg hatott a békefenntartói tevékenységet

szabályozó törvény megszületésére. Ez a törvény szigorú feltételek teljesülése mellett lehetővé tette az Önvédelmi Erők külföldi bevethetőségét, egyfajta garanciát jelentve arra nézve, hogy az nem ütközik az alkotmánnyal.

2001 októberében, egy hónappal az amerikai terrortámadást követően az USA hadserege megkezdte afganisztáni hadműveletét. A terrorizmus ellenes törvényének elfogadását követően az Önvédelmi Erők tengerészeti és légi támogatást biztosított az USA hadműveletei során (Törvény a terrorizmusellenes intézkedésekről [2001]). 2010-ig a Tengerészeti Önvédelmi Erők 73 hajója összesen 3 millió hordó kőolajat szállított a szövetséges országok hajói számára, főként az Egyesült Államoknak és Nagy-Britanniának. Japán részvétele azért volt különleges az afganisztáni műveletekben, mivel az sem az ENSZ kollektív biztonsági klauzula, sem a békefenntartói feladatok, sem a japán-amerikai biztonsági szerződés hatálya alá nem tartozott, az kizárólag a kormány politikai döntésén alapult. Az Önvédelmi Erők békefenntartói tevékenységéhez jogszabályi felhatalmazás szükséges, ennél fogva a mindenkori kormányfő feladata az egyes kiküldetéseket megelőző törvényjavaslat előkészítése. Koizumi Junichiro miniszterelnök (2001-2006) a terrorizmus ellenes törvény szükségességét azzal magyarázta, miszerint a megfelelő eszközök biztosításával lehetőséget teremt, hogy a szigetország proaktívan és függetlenül is hozzájáruljon a nemzetközi közösség azon célkitűzéséhez, mely a nemzetközi terrorizmus felszámolására és megelőzésére irányul (Sato [2004]: pp. 65-80). Érdemes megjegyezni, hogy a kormányfő már ekkor is alkalmazta a proaktív és független kifejezéseket.

2004 januárjában az Önvédelmi Erők Irakban teljesítették következő határon túli missziójukat. A 9600 katona humanitárius segítségnyújtás keretében helyreállítási munkálatokban vett részt. A misszió jogszabályi alapjait a 2003-ban elfogadott törvény biztosította (Törvény az iraki humanitárius és újjáépítési segítségnyújtásról [2003]).

A terrorizmus ellenes törvény a békefenntartási tevékenységet szabályozó törvényhez hasonló logikára épült. Lényegében felhatamazza az Önvédelmi Erőket olyan missziók teljesítésére, amikor a szigetország biztonságát nem fenyegeti

közvetlen veszély, valamint a kiküldetés nem is kapcsolódik az ENSZ békefenntartói tevékenységéhez. A Koizumi adminisztráció a misszió jogosultságát azzal igazolta, hogy harci tevékenységet nem folytat, valamint az összhangban van az alkotmány preambulumban foglaltakkal,⁵⁵ és az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2001. szeptember 12-én hozott 1368-as számú határozatával.⁵⁶ Ez az érvelés új utakat nyitott az Önvédelmi Erők számára (Boyd-Samuels [2005]: pp. 43-44).

A 2001. szeptember 11-ei események felgyorsították a XXI. század biztonságról alkotott koncepciójának újraértelmezését. Ez az egész világot megrengető esemény próbára tette a meglévő szövetségi viszonyokat, ez alól a japán-amerikai sem képezett kivételt. A japán biztonságpolitika magabiztosabb fordulatot vett az ezredforduló után, amit jól példáz a Koizumi-adminisztráció viharos gyorsasággal meghozott fent említett jogszabályai. Ezen körülmények hatására világossá vált, hogy a szigetország változtatni szeretne alkotmányának hagyományos értelmezési gyakorlatán. A szeptember 11-ei események következményeként Japán a terrortámadást elszennvedő szövetségese segítségére sietett. Az elváráson felüli teljesítmény az amerikaiak meglegedését is szolgálta, akik megállapították, hogy Japán végre magára talált (Kersten [2011]: p. 6). Mindezt Koizumi úgy érte el, hogy nem volt szükség az alkotmány módosítására, illetve az addig elfogadott értelmezése megváltoztatására. A szigetországot nemcsak annak alkotmánya korlátozza, mind inkább egy sor önként vállalt megkötés, mint például a védelmi kiadások egy százalékos maximuma, a három nem-nukleáris alapelv, a fegyverzetexport korlátozás, melyek konfliktusos helyzeteket teremtettek szövetségeseivel. Az USA leginkább azt a gyakorlatot kifogásolta, mely szerint az alkotmányértelmezési kérdésekben egy olyan testület dönt, nevezetesen a Kormányzati Jogalkotási Hivatal (Cabinet Legislation Bureau/内閣法制局), aminek tagjait a kormány delegálja. Ezzel a rendszerrel gyakorlatilag kiiktatták a bíróságokat, amelyek feladata az alaptörvény rendelkezéseinek értelmezése,

⁵⁵ „We desire to occupy an honored place in an international society striving for the preservation of peace...” (Japán Alkotmány [1947])

⁵⁶ „Calls also on the international community to redouble their efforts to prevent and suppress terrorist acts including by increased cooperation...” (UN Resolution 1368 [2001])

magyarul a biztonságpolitika a mindenkori kormány politikai döntésein alapszik (*ibid* p. 7).

A 2001. évi terrorizmus ellenes és azt követő iraki missziós törvénnyel Japán már meghaladta az 1999-es irányelvekben meghatározott Japán környéki területek földrajzi fogalmát, ezzel hozzájárult a biztonságpolitikai gyakorlat és 9. cikk hagyományos értelmezése, azaz az eddig elfogadott norma közötti szakadék mélyüléséhez. A két törvény új távlatokat nyitott meg Japán számára, alátámasztva azt, hogy a szigetország biztonságpolitikai stratégiája változóban van. Tekintettel a 2000-es évek japán biztonsági koncepciójára és a XXI. század sajátosságaira, Tokió elmozdulni látszik attól az állásponttól, miszerint a kollektív önvédelem elvének gyakorlását továbbra is szigorúan korlátozza.

Szeptember 11-ét követően Koizumi a japán közvéleményhez szóló beszédei során ügyesen eladta a biztonságpolitika gyökeres változásának szükségességét, tette ezt anélkül, hogy alkotmányellenes aggályok merültek volna fel. A Kormányzati Jogalkotási Hivatal értelmezésére hivatkozva bejelentette, hogy addig, amíg az Önvédelmi Erők nem alkalmaznak erőszakot, illetve nem csatlakoznak olyan más egységekhez, akik erőszakot alkalmaznak, külföldi kiküldetésük nem tekinthető alkotmányellenesnek. Úgy érvelt továbbá, hogy a nemzetközi közösség tagjaként kötelezettségekkel rendelkezik, ezért a terrorizmus elleni harcban ezt a küzdelmet sajátjának kell tekintenie. A nemzetközi együttműködésben gondolkodó kormányfő a külső környezet megváltozásában megfelelő hivatkozási alapot talált az új biztonsági stratégia, a gyakorlat és a normák szinkronizálására (*ibid* pp. 9-10). A szigetország Koizumi idején új biztonságtudatosságáról tett tanúbizonyságot, szakértők szerint kormányati ideje alatt tette meg a nagyhatalmi normalizáció felé vezető út első lépéseit (Hughes [2005]: p. 15).

3. Energiabiztonsági szemlélet: eltávolodás a hagyományos biztonság koncepciójától

A szigetország biztonságpolitikájának elemzése esetén, annak érdekében, hogy az összefüggéseket és az ok-okozati tényezőket világosan értelmezhesük, szükséges

annak hagyományos dimenzióján túl az energiabiztonság kihívásainak feltárása is. Buzan és Waever az energiabiztonságot nem tekintette önálló szektornak, azt a gazdasági szektoron belül említette csupán (Buzan et al. [1998]: pp. 97-99). Vitatni lehet az 1990-es évek elején született elmélet aktualitását abban a tekintetben, hogy az azóta eltelt két és fél évtized történései alapján az energiabiztonság területe önálló szektort érdemelne. Nem célokom azonban a fenti tézis bizonyítása, az energiabiztonság fontosságát csupán a japán biztonságpolitika normatív változásának folyamatához elengedhetetlenül szükséges mértékben támasztom alá.

Bár a szigetország energiafogyasztása az egyik legmagasabb a világon, nem rendelkezik kőolaj, földgáz és egyéb más természetes energiahordozókkal, így ezek importjának több mint 80 százalékát jelentik (Nukleáris erőművek Japánban [2015]). Japán üzemanyag- és energiabehozatala nyomasztó terheket ró az országra. Kereskedelmi mérlegének harminc éven keresztüli többlete 2013-ban súlyos deficitet ért el (11,5 trillió yen) (Tanaka [2014]: p. 3).

A politikai döntéshozók az energiabiztonság fenntartására céljából folyamatosan hosszú távú megoldásokat keresnek. A szigetország biztonságpolitikájának fejlődésében a 2011. évi fukushimai nukleáris katasztrófa is mély nyomott hagyott. A földrengést követő pusztító cunami, majd annak következményeként bekövetkezett nukleáris robbanás reflektorfénybe állította az energiabiztonság kérdését. A japán gazdaság történetében mindez olyan, korábban nem várt változásokat implicált, amelyek hosszú távú, politikai és gazdasági hatásokat generáltak. Ezek közül a legérintettebb az energia szektor, ami teljes átalakuláson ment keresztül.

3.1. A nukleáris energia jelentősége

Évekkel a 2011. évi fukushimai nukleáris katasztrófa után az ország energiaszükségletének 30 százalékát biztosító 54 atomreaktor közül csupán néhány üzemel és termel áramot. Meg kell jegyezni, hogy az USA és Franciaország után a szigetország rendelkezik a világon a legtöbb atomerőművel.

A katasztrófa hatásaként nemcsak Japánban, de világszerte is visszavetette a nukleáris energia iránti feltétlen bizadalmat. Japánban a nukleáris reaktorok szigorú ellenőrzése és az új biztonsági szabályozás kialakítása jelenleg is folyamatban van. Noda Yoshihiko kormánya 2012-ben a közvélemény tiltakozása ellenére két reaktort újraindított. A további újraindítások a biztonsági ellenőrzések eredményétől és a helyi vezetés jóváhagyásától függenek (Armitage-Nye [2012]: p. 2). 2011 előtt az ország energiatermelésének 30 százalékát az atomerőművek biztosították, az akkori kormány ambíciózus célja az volt, hogy ezt 2017-ig 40 százalékra, majd 2030-ig 50 százalékra tornássa fel (*ibid* p. 2-3).

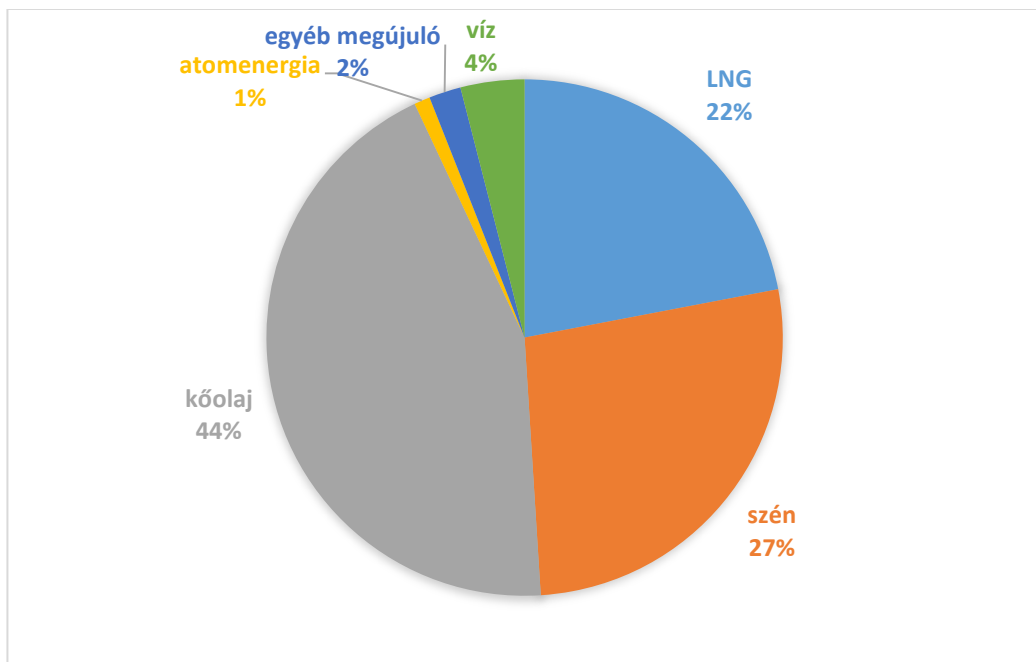
A földrengést megelőzően született Stratégiai Energiaterv 2010-ben még az atomenergiára épített, amelyben még arról határoztak, hogy 2020-ig kilenc, 2030-ig pedig tizennégy új erőművet építenek meg (Stratégiai Energiaterv [2010]). A tragédiát követően ez a változat gyorsan lekerült a napirendről, helyette a DPJ kormányzat egy radikálisan ellentétes verziót tált fel, mely tükrözve a közvélemény állásfoglalását, zéró toleranciát hirdetett az atomerőművekkel szemben (Katz [2012], Tsukamoto [2012]: pp. 12-13). A 2012 decemberi parlamenti választásokon a DPJ azonban súlyos vereséget szenvedett, és az az LDP-Új Komeito koalíció került hatalomra, akik elleneztek a nukleáris energia teljes kivezetését, és egy többszintű kereslet-kínálati forrásstruktúra, azaz egy diverzifikált energiamix létrehozását pártolták.

Japán óriási lépést tett az energiahatékonyság terén, világvezető az energiakutatásokban és fejlesztésben. Az energiafelhasználás csökkentése érdekében nemzeti konszenzus bontakozott ki. A 2011-es tragédia után az országhatáron belül megtermelt nukleáris energia kiesése miatt számos negatív hatással kényszerült szemesülni. Ezek egyike, hogy az erőművek újra üzembe helyezése nélkül nem tudja a szén-dioxid kibocsátás mérséklését hivatott célkitűzését teljesíteni.⁵⁷ Köztudott, hogy az atomenergia az egyetlen tiszta és környezetkímélő energiaforrás. A fukushimai esetet követően az energiamix összetétele alapjaiban változott meg, a fosszilis energiahordozók és más megújuló

⁵⁷ Japán vállalta, hogy szén-dioxid kibocsátását 2020-ig 25%-kal csökkenti.

erőforrások alkotják annak bázisát (15. sz. ábra). Az elsődleges energiaforrást jelentő kőolaj, 1970-ben még 80 százalékos részesedéssel bírt, 2013-ban azonban ez már csak 44 százalékra mérséklődött. A kieső atomenergiát a cseppfolyósított földgáz (Liquefied natural gas- LNG) helyettesíti, mely a szén követően a legfontosabb energiaforrásuk lett. 2013-ra a nukleáris energia részesedése mindösszesen egy százalékra zuhant.

15. sz. ábra: Japán energiafogyasztásának megoszlása 2013-ban

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Tanaka [2014]

A törvényhozás 2014 áprilisában elfogadta a japán energiapolitikát szabályozó, középtávú energiastratégiát, a Stratégiai Energiaterv (Strategic Energy Plan) nevű dokumentumot. A stratégia központi elemei a 3 E+S, azaz az energiaellátás stabilitásának biztosítása (stable energy security), a gazdaságosság és költségcsökkentés (economic efficiency), a környezeti fenntarthatóság (environment), továbbá a biztonságosság (safety) (Stratégiai Energiaterv [2014]: p. 18). Mivel energiabiztonságuk a külföldről történő földgáz és kőolajimporttól való nagyarányú függés miatt kockázatos mértékben a külső hatásoknak kiszolgáltatott, a

stratégia célja az volt, hogy a külföldi importtól való függőség minimalizálása érdekében az ország az önellátás arányának növelésére törekedjen.

A japán népesség csökkenése, valamint az energiahatékonyságban bekövetkező innováció- elsősorban az autóipar üzemanyaghatékonyság központú, valamint a háztartási gépek energiatakarékos fejlesztéseinek köszönhetően- közép és hosszútávon strukturális változásokat eredményez az ország energiaszükségletében.⁵⁸ Az energiastratégia további célja, hogy olyan, a gazdaság igényeihez alkalmazkodó, rugalmas és diverzifikált rendszert hozzon létre, melyben az egyes energiaforrások előnyeit és más források hátrányait képesek ellensúlyozni (*ibid* p. 7).

A 2011-es szerencsétlenséget követő heves negativitás minden jel szerint elcsendesedni látszik és a jelenlegi kormány törekvései azon irányba mutatnak, hogy a japán energiamixben a nukleáris energiának továbbra is kiemelt szerepe lesz. Az elmúlt időszak tapasztalatai alapján bebizonyosodott, hogy a jelenlegi, nagyjából fosszilis energiahordozók importjára épülő energiaellátás nem fenntartható, a nukleáris erőművek kényszerű leállítása miatt megemelkedett gáz és olajimport, valamint az ezek következményeként jelentkező kereskedelmi deficit súlyos versenyhátrányt okoz a gazdaságnak, továbbá veszélyezteti az ország energia- és ellátásbiztonságát.

3.2. A fosszilis energiahordozók stratégiai szerepe

Az atomerőművek leállítását követően a szigetország energiaszükségleteinek fedezésére teljes mértékben behozatalra szorul. Kőolajból 99,7 százalékban, földgázból 96, szénből pedig 99,3 százalékban kényszerül importra (Tanaka [2014]: pp. 4-6). Mivel a fosszilis energiahordozók legfőbb beszerzési forrásai az arab országok, ezért különösen az arab tavasz, valamint annak következményeként

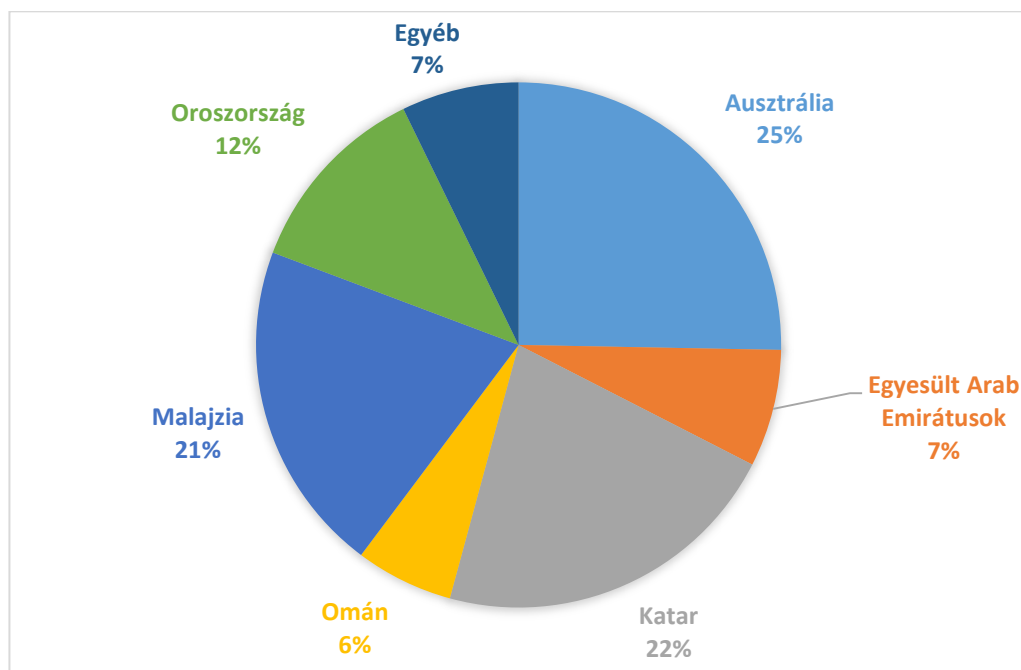
⁵⁸ A szigetország lakossága 2050-re 97 millió főre csökken (Stratégiai Energia Terv [2014]: p. 7).

kialakult destabilizációs helyzet nyomán érzékelt, hogy ez az egyoldalú dependencia mélyen érintette az ország energiabiztonságát. XXI. századi biztonságpolitikájában kiemelt figyelem irányul ezeknek az új típusú kihívásoknak a kezelésére.

A fent említett energiastratégia nyomatékosítja, hogy a gazdaság versenyképességének egyik fontos alapját jelentő alacsony energiaköltségek elérése érdekében a jövőben - a nukleáris erőművek újraindítása mellett- a földgáz beszerzési forrásainak diverzifikálását és új LNG -partnerek bevonását is tervezik. Mivel nem áll rendelkezésre a vezetékes földgázimport lehetősége, továbbá a potenciális kőolaj és földgáz lelőhelyek a Senkaku-szigetek környékén található, aminek hovatarozását Kína hevesen vitatja, ezért kizárólag a tengeri úton történő importtal tudja fogyasztását biztosítani (Interjú Tanaka Koichiróval [2014]).

Japán az Egyesült Államok és Kína után a harmadik legnagyobb kőolaj importőr, 2014-ben az energiahordozók 84 százalékát a Közel-Keletről szerezte be. Kőolaj importjának 34 százalékát Szaúd-Arábia biztosítja, akit az Egyesült Arab Emírátsok, Katar, Kuvait, majd Oroszország és Irán követ (16. sz. ábra).

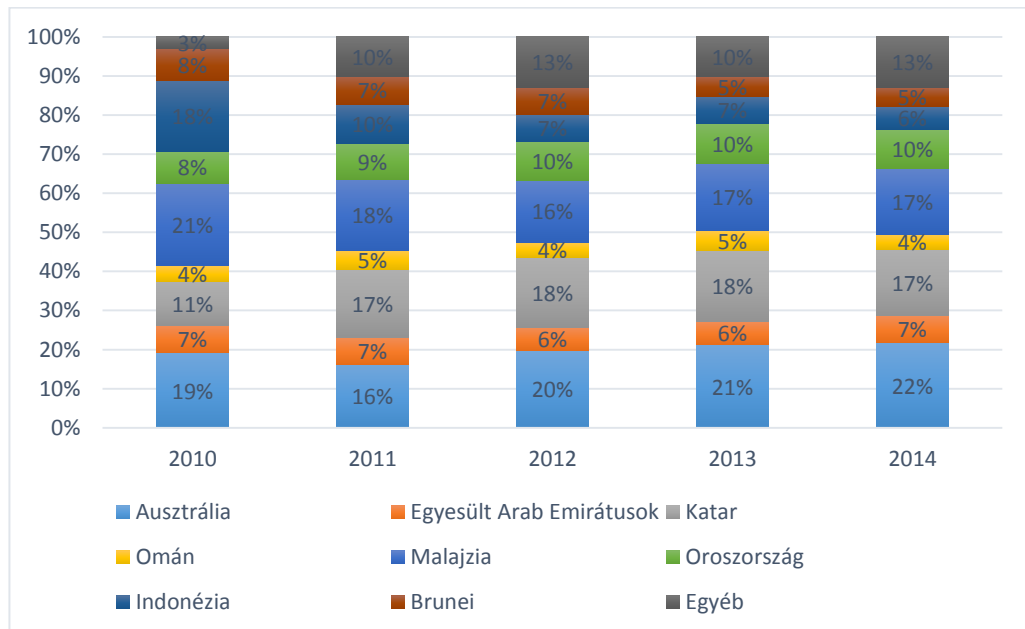
16. sz. ábra: Japán kőolajimportjának forrásai 2014-ben

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Tanaka [2014]

Az atomenergia helyettesítésére hivatott cseppfolyósított földgáz behozatalát tekintve jelenleg a szigetország vásárolja fel a legnagyobb mennyiséget a világon. Keresletük a fukushimai katasztrófát követően növekedett meg igazán, mely 2012-ben elérte a 37 százalékot. Míg a kőolaj beszerzési forrásainak nagy része meglehetősen limitált, addig az LNG-t tekintve más kép rajzolódik ki, mondhatni e portfólió teljes mértékben diverzifikált. Az LNG import kétharmada Délkelet-Ázsiából érkezik (17. sz. ábra). Katar, a világ legnagyobb LNG-exportőreként 2012-ben túlszárnyalta Indonéziát és Malajziát, Ausztrália után Japán második legnagyobb szállítója lett (Interjú Tanaka Koichiróval [2014]).

17. sz. ábra: Japán LNG-importjának forrásai 2010-2014 között

Saját szerkesztésű ábra, adatok forrása: Iwata [2014]: p. 4.

3.3. Energiadiplomáciai offenzíva: az új biztonsági norma

A korábbi kormányok biztonságpolitikai stratégiaalkotását tekintve Abe Shinzo volt az első, aki felismerve a XXI. század új kihívásait, a japán választópolgárok számára megfelelő válaszokkal és megoldási alternatívákkal tudott szolgálni.

Igazolja ezt a miniszterelnök energiadiplomáciai tevékenysége, aki megválasztását követő első hivatalos útja a délkelet-ázsiai országokba vezetett.

2013 januárjában felkereste Vietnámot, Thaiföldet és Indonéziát, ahol utóbbival megállapodtak, hogy különösen az energetikai területen erősítik a két ország kapcsolatát (MOFA [2013d]). A kormányfő energiadiplomáciai offenzívája során energiaforrásokban gazdag államokban tette tiszteletét. 2013 augusztusában ellátogatott Bahreinbe, Katarba, Kuvaitba és első japán kormányfőként Dzsibutiba, ahol a felek energetikai és biztonsági kérdéseket vitattak meg (MOFA [2013e]). Ugyanazon év szeptemberében Türkmenisztánnal írt alá energetikai együttműködést, októberben fő LNG forrásával, Bruneijel folytatott a cseppfolyósított földgáz exportját és a megújuló energiaforrások fejlesztését célzó intenzív energiadiplomáciát (MOFA [2013f], MOFA [2013g]). Lendülete nem csillapodott a rákövetkező évben sem, elsőként 2014 januárjában Ománnal közös nyilatkozatban erősítették meg, hogy politikai és biztonsági kérdésekben rendszeres konzultációt folytatnak, fokozzák energetikai együttműködésüket, mely alapján lehetőség nyílik, hogy japán vállalatok is részt vállalhassanak az ománi olaj-, gáz és LNG- fejlesztési projektekből (MOFA [2014e]). Még ugyanabban a hónapban Abe felkereste az erőforrásokban gazdag afrikai országokat, ellensúlyozva a már kiépült kínai kapcsolatokat. A mozambiki út apropója annak a ténynek volt köszönhető, hogy 2011-ben a délkelet-afrikai ország partjainál bukkantak a világ legnagyobb földgázkészletére. A becslések szerint a három trillió m³ mennyiség nagyjából a szigetország húsz éves gázfogyasztásának feleltethető meg. A kitermelés megindulását követően Katar és Ausztrália után Mozambik lehet a világ harmadik legnagyobb LNG exportőre (Sugiyama-Ono [2014], MOFA [2014f]).

Japán célja, hogy a jelenlegi, elsősorban közel-keleti, délkelet-ázsiai és orosz beszerzési források helyett a jövőben földgázimportjának nagy részét észak-amerikai, elsődlegesen palagáz forrásokból tudja biztosítani. Az amerikai palagáz-forradalomnak köszönhetően a kanadai és az amerikai partnerekkel kötött megállapodások értelmében lényegesen olcsóbban juthat a jövőben cseppfolyósított gázhoz (Iseda [2012]: p. 2). További előnye az észak-amerikai partnereknek, hogy politikai és üzleti szempontból is megbízhatóbbak. A közel-keleti beszerzési

források a gyakorta jelentkező biztonságpolitikai kockázatok miatt veszélyeztetik a szigetország ellátásbiztonságát (ilyenek például a Hormuzi-szoros sebezhetősége, az Áden-öbölbeli kalóztámadások, az iráni embargó, vallási ellentétek kiújulása stb.). Nota bene Tokió 2009-ben a kalózkodás elleni intézkedésekről törvényt alkotott, ami alapján a Tengerészeti Önvédelmi Erők felhatalmazást nyert, hogy az Ádeni-öbölben hajózatokat kísérje (MOFA [2012]). Az öböl a világ egyik legfontosabb, Európát és Ázsiát összekötő tengeri útvonala, az évente mintegy húszezer áthajózó közül kétezer Japánba szállít rakományt.

Japán nemzetgazdasági érdeke energiaforrásainak diverzifikálása és azok biztosítása, ez tény leginkább a 2011 márciusi katasztrófát követően került reflektorfénybe. Abe kormányfő intenzív energiadiplomáciai tevékenységének részeként felkereste az összes meglévő és potenciális forrásországot, akikkel nemcsak az enegiahordozók kereskedelmével kapcsolatban kötött sikeres együttműködési megállapodásokat, hanem kétoldalú befektetési szerződésekkel ösztönözte a japán működőtőke befektetések volumenének növekedését. Japán előszeretettel segíti partnereit műszaki és technológiai transzferrel, melyet pénzügyi támogatásokkal és megfelelő humán erőforrás biztosításával is kiegészít.

Ahogy a disszertáció harmadik hipotézise megfogalmazta „*a XXI. századi japán biztonságpolitika fókuszpontjai eltávolodnak a hagyományos biztonság koncepciójától*”, mely a fentiek alapján bizonyításra került azáltal, hogy az energiabiztonság Abe kormányfő új biztonsági doktrínájának fontos elemét jelenti. Miniszterelnökévének első két évében több mint 45 országot keresett fel, ezek mindegyike stratégiaileg fontos látogatásnak számít, és visszatükrözték a szigetország XXI. századi biztonságpolitikájának természetét és sokrétűségét (Nishihara [2014]: p. 1).

Az ország kereskedelmi és gazdasági kapcsolatainak szélesítése, a háttérből a japánok békés imázsát építő kulturális diplomácia, valamint a következő fejezetben elemzésre kerülő új biztonságpolitikai szerepvállalás mind része annak a globális politikának, aminek célja a Japánról alkotott eddigi világkép megváltoztatása és a nagyhatalmi normalizáció révén világgazdasági hatalmát követő politikai befolyás elnyerése.

4. Az Abe-doktrína és a proaktív pacifizmus

Megválasztását követő alig két hónappal Abe kormányfő 2013 februárjában Washingtonba látogatott azzal a fő céllal, hogy megerősítse a két ország biztonsági szövetségét. A vezetők közötti megbeszélés napirendjén főként a vitatott hovatarozású területek miatt kirobbant japán-kínai feszültség, az észak-koreai nukleáris kísérletek kérdései szerepeltek. A látogatás azonban nem emiatt volt érdekes, hanem Abe kormányfőnek a Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Intézetében elmondott beszéde miatt, ahol „*Japán visszatért*“ (Japan is back/日本は戻ってきました) címmel tartott előadást (Abe [2013]). Egy erős Japánról beszélt, mely nemcsak gazdaságilag, de nemzetvédelmi szempontból is szilárd talajon áll.

A térségben növekvő biztonsági fenyegetettségek (Észak-Korea nukleáris és ballisztikus rakéta programja, a kínai légvédelmi azonosító zóna kiterjesztése), a határokon árnyúló kihívások (kiberbiztonság, terrorizmus) a szigetországot arra készítették, hogy alaposan átformálja nemzetvédelmi intézményrendszerét és politikáját. Abe első kormányfői beszédében már 2012 decemberében megfogalmazta, hogy a kül- és biztonsági intézményrendszert új alapokra helyezi. Ennek egyik első elemként 2013. november 16-án megalakította a korábbi Biztonsági Tanács helyére lépő Nemzetbiztonsági Tanácsot (National Security Council/ 国家安全保障会議), mely csúcshintézményként határozza meg és koordinálja a kormány biztonságpolitikai arculatát. A Tanácsot Abe egy olyan központi irányító szereppel ruházta fel, amely lehetővé teszi, hogy a kormány átfogóan közelítse meg a különböző típusú biztonsági problémákat. Korábban a különböző tárcák közötti rivalizálás volt jellemző, késleltetve a kormányt a fontos politikai döntések meghozatalában. A hatékony problémakezelés érdekében már több alkalommal megfogalmazódott az igény, hogy szükség van az amerikai modellt másoló Nemzetbiztonsági Tanács felállítására, aminek ötlete Abe első miniszterelnöksége idején fogalmazódott meg. A Tanács elsődleges feladata a kiemelt biztonságpolitikai kérdések tekintetében a döntéshozók tájékoztatása, valamint annak biztosítása, hogy a japán kül- és védelmi politika

krízishelyzetekben a legmagasabb politikai szinten és a lehető leggyorsabban reagáljon.

2013. november 27-én a parlament mindkét háza elfogadta a nemzetbiztonsági törvényt. Ezt követően hívták össze a Nemzetbiztonsági Tanács első ülését, amelynek napirendjén az egyoldalúan bevezetett kínai légvédelmi azonosítási zóna nyomán meghozandó intézkedések szerepeltek. Az amerikai mintára létrehozott Tanács minisztériumok feletti csúcsszerveként biztosítja a nemzetvédelmi célok hatékony végrehajtását. Tagjai a miniszterelnök, a kabinet főtitkára, a külügyminiszter és a honvédelmi miniszter, akik havonta kétszer üléseznek, hogy megvitassák a Japánt érintő legfontosabb kül- és biztonságpolitikai kérdéseket (MOFA [2015b]).

A Nemzetbiztonsági Titkárság felelős a Tanács adminisztratív munkájának végrehajtásáért, melyet Abe diplomácia stratégiai tanácsadója vezet. A Titkárság ezen kívül felelős az egyes minisztériumok által benyújtott javaslatokban szereplő, az ország nemzetbiztonsága szempontjából létfontosságú kül- és védelempolitikai információk koordinálásáért, vészhelyzet esetén pedig ajánlásokat tesz a releváns politikai döntések meghozatalát illetően. A Titkárság munkáját hat csoport segíti, nevezetesen az adminisztrációs, a stratégiai, a hírszerzési, a szövetségesekért, Kínáért és Észak-Koreáért, valamint az egyéb régiókért felelős csoportok.

A Tanács két formában ülésezik: az ország kül- és védelempolitikája tekintetében a kormányfő, a kabinet főtitkára, a külügy- és a védelmi miniszterek „négy miniszteri találkozója“ irányítótoronyként az intézmény központi elemét testesíti meg. A „kilenc miniszter találkozója“ már egy szélesebb platformú tanácskozás, melyen az előbbi négy miniszter plusz a pénzügyi, a belügyi, a gazdasági, a kereskedelmi és ipari, a vidékfejlesztési, infrastrukturális és közlekedési tárcák vezetői, valamint a Nemzeti Közbiztonsági Bizottság elnöke vesz részt. Ez utóbbi az Önvédelmi Erők bevetésével és a Nemzeti Védelmi Program Irányelveivel kapcsolatos tanácskozás esetén ül össze (MoD [2014b]: pp. 125-126).

A japán biztonságpolitikai normák változása tökéletesen nyomon követhető Abe diplomáciai lépésein keresztül. Az elmúlt évtizedek egyik legkarakteresebb japán miniszterelnökeként eltökélten vitte véghez elképzeléseit, hozzájárulva a szigetországról alkotott új világpolitikai arculat kialakításához. Megválasztását követően felkereste az ASEAN országok mindegyikét, továbbá Mongóliát, Indiát, Ausztráliát, Pápua Új-Guineát, valamint kiváló stratégaként ellátogatott az összes Kínával szomszédos államba.

Az Energiadiplomácia részben részletezett közel-keleti és afrikai utak stratégiai jelentőségük voltak, ezen kívül nem felejtkezett meg a hagyományos európai szövetségeseiről és Latin-Amerikáról sem. Az Abe-doktrína két pillére közül az elsősorban belpolitikai célú új gazdaságpolitika, az Abenomics-ot hivatalba lépését követően a gazdasági fejlődés fenntarthatóságának szándékával hirdetett meg. Ez az átfogó gazdasági program három elemre épül, nevezetesen az agresszív monetáris politikára, a rugalmas fiskális politikára és a gazdaság strukturális reformjaira (Kojima [2014]: pp. 2-3). A disszertáció terjedelmi korlátai, valamint a fenti gazdaságpolitika mérsékelt biztonságpolitikai vonatkozása miatt nem célom az Abenomics egyes elemeinek részletes taglalása, helyette az Abe-doktrína második pilléréként aposztrofált proaktív pacifizmusra helyezem a hangsúlyt. Ez az új norma elsőként a következőkben bemutatásra kerülő Nemzetbiztonsági Stratégiában ölt testet.

4.1. Az első Nemzetbiztonsági Stratégia

A Nemzetbiztonsági Stratégia kulcseleme az Abe kormányfő által megfogalmazott nemzetközi együttműködésen alapuló proaktív pacifizmus elmélete, mely a korábbi passzív pacifizmust hivatott felváltani. Ez a passzív pacifista norma arra az elgondolásra épített, hogy ha Japán szakít militarista hagyományával és az újrafegyverkezés politikájával, az elősegíti a béke globális terjedését. 1946 óta nagyot változott a világ, a szigetország a harmadik legerősebb gazdasági hatalom, akitől elvárják, hogy nemzetközi kötelezettségeinek eleget tegyen. Ennek

következtében Abe kormányfő olyan új biztonságpolitikai stratégiát hirdetett, mely három egymásra épülő fő célkitűzésre épül, nevezetesen:

1. a szigetország békéjének és biztonságának fenntartása,
2. az ázsiai- és csendes-óceáni térség biztonsági környezetének javítása, a Japánt fenyegető veszélyek minimalizálása érdekében a japán-amerikai biztonsági szövetség erősítése, a térség országaival bizalmi együttműködésen alapuló kapcsolatok erősítése, valamint
3. a globális biztonsági környezet javítása és egy stabil, békés és prosperáló nemzetközi közösség létrehozása (Nemzetbiztonsági Stratégia [2013]: pp. 4-5).

2013. december 17-én született meg Japán első Nemzetbiztonsági Stratégiája (国家安全保障戦略), mely tény már önmagában is felkeltette a környező országok figyelmét, nem beszélve annak tartalmáról. Tokió érezve a környező országok rosszallását kiemelt figyelmet fordított a stratégia minél teljesebb körben történő bemutatására. Az új doktrínával egyidejűleg jelentek meg a Nemzeti Védelmi Program Irányelvei a 2014-es költségvetési évre és utána⁵⁹, valamint a Középtávú Védelmi Program Irányelvei 2014-2018-ra c. dokumentumok. Felkészülve a várható rosszallásokra a stratégia tartalmáról legelőször Pekinget és Szöült tájékoztatták, csak ezt követően mutatták be szövetségeseinek és a térség többi államának (A Nemzetvédelmi Program Irányelvei [2013], MoD [2013a]).

A stratégia először foglalja össze átfogó módon a szigetország rövid- és középtávú kül- és biztonságpolitikai céljait. A nemzetközi együttműködésre építő proaktív nemzetvédelmi ideológia mind országon belül és a határon túl is éles visszhangot váltott ki annak valódi céljával és elképzeléseivel kapcsolatban. Vajon mit takar ez az új stratégia, és mit ért a japán kormány ez alatt? Kritikusok már egyenesen a pacifista elköteleződés feladásának és a II. világháború előtti militarizmus újjáéledésének rémképeit lebegtették (Fukushima [2014]).

⁵⁹ Az Irányelvek előző verziója 1997-ben jelent meg.

A stratégia védelme mellett szól, hogy a nemzetvédelmi politika írásba foglalása évtizedes múltat tekint vissza. 1957-ben született meg a Nemzetvédelmi Politika Alapjai című doktrína, mely a mai napig a nemzeti védelem alapjának tekinthető. A dokumentum szerint a honvédelem célja „a közvetett és közvetlen agresszió elhárítása, de annak bekövetkezése esetén azt fel kell számolni és visszaállítani az ország függetlenségét és békéjét.” A cél elérése érdekében négy konkrét politikát fogalmazott meg: (1) az ENSZ tevékenységeinek támogatása, (2) a hazafiság erősítése, (3) a védelmi képességek kiépítése és (4) külső agresszió esetén életbe lép a japán-amerikai biztonsági szerződés (A Nemzetvédelmi Politika Alapjai [1957]).

A II. világháborút követően a szigetország kül-és biztonságpolitikájának alapjait nemcsak az ENSZ-re építette, annak sziklaszilárd bázisát az Egyesült Államokkal kötött szövetség garantálta. Az elmúlt fél évszázad megváltozott biztonsági környezetében azonban a szigetországnak új kihívásokkal kellett szembesülnie, ennél fogva természetes, hogy nemzetvédelmi politikáját a jelenlegi helyzethez igazítja. Az utóbbi évtizedekben a biztonsági kihívások természete megváltozott, melyek meghaladták az országok területi integritására épülő védelempolitikáját. Ezek a biztonsági kihívások gyökeresen átalakultak és túlléptek a katonai biztonság hagyományos felfogásán. Globalizálódott világunkban többek között a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a környezetbiztonság, az energiabiztonság, a kibertámadások, az illegális fegyvercsempészet és kábítószer kereskedelem, a tömegpusztító fegyverek proliferációja olyan fenyegetéseket jelentenek, melyeket nehéz előre jelezni, valamint általuk Japán biztonsága is sérülékennyé vált. Ezek a fenyegetések már átfogóbb, integráltabb választ kívánnak meg, az ad-hoc megközelítés nem vezet eredményre, hosszú távú stratégiára van szükség.

A globális kihívásokon túl, a regionális biztonsági környezet megváltozása az, ami igazán aggasztja a szigetországot. Északkelet-Ázsiában nemcsak egy országot lehet megemlíteni, mely nukleáris fegyverekkel rendelkezik, illetve kísérletezik fejlesztésükkel. A katonai költségvetések emelkedése rendszerint tükrözi a hadsereg modernizációs törekvéseit, valamint a képességek fejlesztését. A védelmi kiadások növekedésével arányosan fokozódik az országok konfliktustűrő

képességeinek és határainak feszegetése. A biztonsági kihívások összekapcsolódásának időszakában több élenjáró ország már idejében új nemzetbiztonsági stratégiával rukkolt elő⁶⁰ (Fukushima [2014]).

Japán legfontosabb céljának továbbra is az ország biztonságának, békéjének és fennmaradásának biztosítását tartja, ennél fogva az új stratégia szintén az önvédelemre épül, nem szándékoznak fenyegetést jelentő katonai hatalommá válni, valamint a nukleáris fegyverek terén továbbra is elkötelezettek a három non-prolifерációs alapelv mellett.

A szomszédos országok minden előzetes alap nélkül előrevetítik, hogy a Nemzetbiztonsági Stratégiában megjelenő proaktív pacifista ideológia nem békés célú, és egy olyan új Japán létrehozását vizionálják, mely fenyegetést jelent a térség biztonságára nézve. Nota bene döntően a kínaiak által megfogalmazott retorika és a valóság meglehetősen eltér egymástól, elég, ha megnézzük a kereskedelmi mutatókat, amely alapján kiderül, hogy egymás legnagyobb kereskedelmi partnerei. Az új kínai retorikát a *cooperation* és a *competition* szavakból újraalkotott *coopetition* neologista megfogalmazással lehet jellemezni, mely elméleti szinten a hatalmi egyensúly változásaira fókuszáló teóriában jelenik meg (Shambaugh-Yahuda [2014]: pp. 16-17, interjú David Shambaugh-val [2013]).

Japán új nemzetbiztonsági stratégiája megfelelő válaszokat ad a térség növekvő biztonságpolitikai kihívásaira. Az alkotmány 9. cikkének kollektív védelem szempontjából történő újraértelmezése segíti a békéhez való proaktív hozzájárulást, valamint lehetőséget teremt arra vonatkozólag, hogy katonai oldalról is támogatni tudja az USA és más szövetségesek erőfeszítéseit.

⁶⁰ USA például 1987-ben, Korea 2009-ben, Nagy-Britannia és Ausztrália 2013-ban

4.2. A proaktív pacifizmus doktrínái

Az alkotmány jelenlegi értelmezése szerint Japánnak joga van az ENSZ Alapokmányában lefektetett kollektív önvédelem elvéhez, azonban nem gyakorolhatja azt. Mindezek ellenére az évek során például fejlesztési támogatások nyújtásával, katasztrófa-elhárítással, békefenntartó és békeépítő műveletekkel valójában már részt vállalt a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában.

Az új Nemzetbiztonsági Stratégiában kerül először megnevezésre a *proaktív hozzájárulás a békéhez* politika, melynek alapvető tétele szerint Japánnak a nemzetközi együttműködés alapjain proaktív módon kell a békét ösztönöznie⁶¹. A gyakorlatban mégis mit jelent ez a proaktív magatartás? A szigetország új identitást keres a XXI. században, tudatában annak, hogy a globalizációs interdependenciák elkerülhetetlenül összekapcsolják a világ többi részével annak minden pozitív és negatív következményeivel. Kétség nem fér hozzá, hogy a II. világháborút követő hagyományos biztonsági stratégiájával, mint az antimilitarizmus, a nukleáris ellenesség, a fegyverexport tilalom nagymértékben hozzájárult a nemzetközi béke fenntartásához, azonban a jövőben már nem bizonyul elegendőnek ez a fajta passzív attitűd, szükség van arra, hogy előrelátó és felelősségteljes magatartást tanúsítson. A világ harmadik legnagyobb gazdasága ma már nem teheti meg, hogy biztonsági kérdésekben tétlenül és közömbösen viselkedjen.

Már a fogalom bevezetése előtt is találunk példákat arra vonatkozólag, Japán a proaktív hozzájárulási doktrínát megelőzően is aktív hozzájárulásáról tett tanúbizonyságot. Részt vett (és vesz) az ENSZ békefenntartó és békeépítő misszióiban Kambodzsában, Kelet-Timoron, Bosznia-Hercegovinában, Mozambikban, a Golán-fennsíkon, Haitin, de pénzügyi téren is a második legnagyobb donornak számít, az ENSZ békefenntartói költségvetésének 10 százalékát biztosítja (MOFA [2014d]).

⁶¹ Proactive contribution to peace/ 積極的の平和主義

A békéhez való proaktív hozzájárulás másik példája az ázsiai pénzügyi válság során tett intézkedései. A krízis során a humán biztonságra, azaz a pénzügyi válságtól szenvedő emberek megsegítésére helyezték a hangsúlyt. Obuchi Keizo miniszterelnök 1998-ban elmondott beszédében említette először a humán biztonság fogalmát, a gyors gazdasági fejlődés és a globalizáció, a pénzügyi válság és azok az emberekre gyakorolt negatív hatásait emelte ki (MOFA [1998b], Fábíán [2012a]: pp. 66-80). A szigetország biztonságpolitikájában új elemként jelent meg a humán biztonság. A V/7-es fejezetben részletezett hivatalos fejlesztési támogatások (ODA) jelentették a humán biztonságpolitika gyakorlati oldalát. A 2003-ban felülvizsgált ODA-Alapszabályban már ez az új célkitűzés jelent meg, miszerint az emberi erőforrás fejlesztése alapvető fontosságú, a fejlesztéseknek minden körülmények között tekintettel kell lennie az emberi tényezőre (MOFA [2003]). Ezt követően a hivatalos fejlesztési támogatások a szigetország középtávú ODA politikájának fontos pillérévé váltak.

A békéhez való proaktív hozzájárulás harmadik példája szorosan kapcsolódik az előzőhöz, mivel azok a támogatások anyagi oldalát jelentik. Kezdetben az ázsiai országok részesültek fejlesztési támogatásokban, napjainkban azonban már nincs földrajzi határa, az ODA pénzek fő célja az országok stabilitásának biztosítása.

A biztonság és a fejlesztés szoros kapcsolatban áll egymással, mivel stabil biztonsági helyzet hiányában az adott ország fejlődése sem indulhat meg. A proaktív hozzájárulás utolsó példajaként említem meg a Védelmi Minisztérium kapacitásfejlesztő tevékenységét. Japán 2011-től a nem hagyományos biztonság területein belül az ázsiai országoknak többek között katasztrófa-elhárítási és humanitárius segítségnyújtási képzést, a kalóztámadások ellenőrzésére képes parti őrség kiképzését biztosítja, valamint segít az infrastruktúrális feladatokra szakosodott békefenntartói műveletek oktatásában.

A fentiek jól példázzák proaktív biztonságpolitikai tevékenységeinek körét, ezért nem állja meg a helyét az az állítás, miszerint az új Nemzetbiztonsági Stratégia megjelenésének napján, azaz 2013. december 17-én a szigetország irányt váltott és hátat fordított eddigi normáinak. Ez a proaktivitás nem csupán egy politikai fordulat és nem is az a célja, hogy álca mögé rejtse a fegyverkezést. A nemzetközi

együttműködést előtérbe helyezve a továbbiakban is folytatja a fent említett aktív tevékenységeit, melyekre mostantól már az új stratégia ad felhatalmazást (Fukushima [2014], interjú Matsuda Yasuhiroval [2014]).

Mint ahogy már az előzőekben említésre került, 2013 év végén két kulcsfontosságú nemzetvédelmi dokumentum született. A proaktív pacifizmus doktrínájának tekinthető Nemzetbiztonsági Stratégiával egyidőben jelent meg a szomszédos országok rosszallását kiváltó, a 2014-es költségvetési évre és azutáni időszakra vonatkozó Nemzeti Védelmi Program Irányelvei. A korábbi hasonló megfogalmazású irányelvek a kor sajátosságait magában hordozó biztonsági kihívásokra és fenyegetésekre adandó válaszadást hangsúlyozták csupán, például az észak-koreai ballisztikus rakétakísérleteknek megfelelően a rakétavédelem fontosságát (Kiss [2015]: p. 63). Húsz évvel a hidegháború végét követően Abe kormányfőnek köszönhetően a szigetország nemzetvédelmi arculata végre elkezdett a korszak realitásaihoz igazodni. Mindez nemcsak tartalmi változásokkal járt, de a politikai döntéshozók köre is kiszélesedett. 2013-ig a Védelmi Minisztérium saját hatáskörének tekintette, hogy a tanácsadói testület által megfogalmazott ajánlások közül melyek kerüljenek be az irányelvek közé. A szövegezés kizárólag a Védelmi Minisztériumhoz és az Önvédelmi Erőkhöz köthető témákra utalt, más intézmények nevei, mint például a Külügyminisztérium és a Japán Parti Őrség alig kerültek megemlítésre.

Az Irányelvekben számos figyelemre méltó sajátosságot fedezhetünk fel: ez a Nemzetbiztonsági Stratégia megszületését követő első irányelv több olyan kulcs kifejezést tartalmaz, mint a proaktív hozzájárulás a békéhez, a Dinamikus Összhaderőnemi Védelmi Erő, valamint a szürke zónás területeket érintő különböző szituációkra adott határozott válasz (Kiss [2015]: p. 5).

Mind a Stratégiában, mint az Irányelvekben megfogalmazták, hogy „követve a nemzetközi együttműködésen alapuló proaktív hozzájárulás a békéhez elvét, Japán minden eddiginél aktívabban fog hozzájárulni a globális békéhez és biztonsághoz” (Yamaguchi [2014]: pp. 1-2). Az Önvédelmi Erők 1991-től kezdődően aktív szerepet vállalnak az ENSZ békefenntartói tevékenységében, amikor is az Öböl-háborút követően a Tengerészeti Önvédelmi Erők aknamentesítési feladatokat

láttak el a Perzsa-öbölben. A rákövetkező évben az ENSZ békefenntartó missziója keretében humanitárius segítségnyújtást végeztek Kambodzsában. Jogi értelemben ezek a küldetések az Önvédelmi Erőkről szóló törvény 2007. évi módosításáig nem számítottak az elsődleges feladatok körébe, csak a nemzetközi együttműködés, mint tevékenységi kör kiegészítését követően legalizálódott az SDF külföldi kiküldetése. Az új Irányelvekben határozottan megfogalmazásra került, hogy Japánnak proaktívan kell a békéhez hozzájárulni, mely által az Önvédelmi Erők külföldi misszióját már a nemzetvédelmi politika alapjának tekinti.

A Dinamikus Összhaderőnemi Védelmi Erő kulcsfogalma az Irányelvekben a délnyugati térség védelmi kapacitásának kiépítésével illetve megerősítésével hozható összefüggésbe. Az Önvédelmi Erők feladatának tekintik, hogy a tengeri és légifőlény képességének biztosításával a különböző szituációkban hatékony elrettentés célját szolgálja (A Nemzetvédelmi Program Irányelvei [2013]: pp. 7-8). A fenti politikák kifejtését a 2014-2018-as időszakot felölelő Középtávú Védelmi Program Irányelvei tartalmazza, ami részletezi, hogy a kormány például a távoli szigetek védelme érdekében F-35-ös vadászpilóta nélküli repülőgépek, Aegis rombolók, tengeralattjárók, felderítő helikopterek valamint más harci eszközök beszerzését tervezi (MoD [2013]: p. 7). A távoli szigetek védelme esetén a kulcsszó a közös együttműködés, nevezetesen a Földi, Légi és Tengerészeti Önvédelmi Erőknek igen intenzív közös műveleteket szükséges végrehajtaniuk.

A szürke zónás területek tekintetében ugyancsak figyelemre méltó a szövegezés, miszerint „a különböző helyzetek határozott reakciókat váltanak ki, beleértve a szürke zónás szituációkat”. Ez utóbbi a japánok nyelvén annyit jelent, hogy a hivatalosan se nem béke, se nem fegyveres konfliktusos helyzetek (döntően a vitatott hovatartozású szigetek) esetében a felmerülő provokációkra Japán egyértelműbb választ fog adni. Az ázsiai- és csendes-óceáni régió stratégiai környezete tekintetében az Irányelvek hangsúlyosan kitér Kína felemelkedésének és az Egyesült Államok térségbeli szerepének újraértékelésének kérdéskörére. A térségben a fenyegetettségi percepció fokozódik, mely által a szürke zónás helyzetek konfliktusokká eszkalálódhatnak. Reflektálva a fentiekre nyomatékossították, hogy a központi, a helyi kormányzatok és a magánszektor

együttes támogatásával a kormány minden olyan megfelelő és gyors intézkedést megtesz annak érdekében, hogy biztosítsa a japán emberek életének és tulajdonának, valamint az ország területi integritásának védelmét (A Nemzetvédelmi Program Irányelvei [2013]: pp. 2-3).

Az irányelvek további új eleme, hogy a szöveg a releváns miniszterekkel (külügy-, védelmi, pénzügyminiszter és a kabinet főtitkára) történt egyeztetéseknek köszönhetően széleskörű megközelítésekkel gazdagodott. A bürokraták és a szakértők javaslataival kiegészítve született meg az ország első átfogó jellegű irányelve, mely a nemzetbiztonság széles spektrumát lefedi. A nézőpontbeli változás egy 2010 szeptemberében történt balesetnek köszönhető, amikor is Senkaku-szigetekenél egy kínai halászhajó összeütközött a Japán Parti Őrség hajójával. Ez az eset rávilágított arra, hogy a Japánban az egyes minisztériumok és hivatalok illetékességének felmerülése esetén még nem dolgoztak ki közös intézkedési tervet (Kitaoka [2014]).

Szintén új elem, hogy területi hatályát tekintve a regionális fókusz helyett nem tartalmaz földrajzi megkötést. Már a 2013 októberi USA-Japán külügy- és védelmi miniszteri (2+2) értekezletet követő közös nyilatkozat is megerősítette, hogy a felek az ázsiai-és csendes-óceáni térségben, valamint azon túl is erőteljesebb közös felelősségvállalással erősítik meg a két ország kapcsolatát, melynek egyik eleme a védelmi irányelvek újragondolása lesz. Hangsúlyozták továbbá, hogy az Egyesült Államok a szövetségesi viszonyt a térségbeli béke és biztonság alappilléreinek tekintik (MoD [2013b], interjú Mori Satoruval [2015]).

A Nemzetbiztonsági Stratégiában bevezetett új japán biztonságpolitika szerepe és lényege az Irányelvekben bontakozik ki, mely bemutatja az ország védelmi stratégiáját és a hozzárendelt politika implementálásának útját. Figyelemre méltó a proaktív hozzájárulás a békéhez szöfordulat, mely egyrészt biztosítja az Önvédelmi Erők nemzetközi szintéren történő megjelenését, másrészt előrevetíti annak új szerepét és funkcióját.

A kínai védelmi kiadások évente átlagosan 10 százalékkal növekednek, a 2013-as védelmi Fehérkönyv szerint az elmúlt 10 évben a hivatalos katonai költségvetés nominális értékét tekintve megnégyszereződött, az elmúlt 25 évben pedig harmincháromszorosára növekedett. Összehasonlításképpen Japán védelmi kiadásai az elmúlt 20 évben nagyjából azonos szinten mozogtak (MoD [2014b]: p. 33).

Az Abe-kormány a régió biztonsági környezetének kihívásai tekintetében a kormányfő hivatalba lépésének 2012-es éve óta minden évben a védelmi költségvetés növeléséről határozott. A növekvő kínai fenyegetés és a távoli szigetek védelme érdekében a védelmi minisztérium a 2016-os költségvetési évben 2,2 százalékos növekedést javasolt. Ez az 5,1 trillió yen (42 milliárd USD), ha elfogadják a szigetország eddigi legnagyobb összegű védelmi költségvetése lesz. A távoli szigetek biztonsága érdekében a védelmi minisztérium Aegis radar rendszerrel felszerelt torpedórombolót és F-35-ös vadászgépek beszerzését is javasolta (Nikkei [2015]).

A szigetország védelmi felépítése a bilaterális szövetség fontos alapját képezi, tükrözi a szövetségben betöltött szerepét és súlyát. Az új nemzetbiztonsági törvények elfogadását követően a két ország kapcsolata új alapokra helyeződött, mivel megteremtették a jogi alapját annak, hogy Japán biztosíthassa például egy amerikai hadihajó védelmét, valamint elháríthasson az Egyesült Államok felé irányuló ballisztikus rakétatámadást. Mindezen változtatások megvalósulása hozzásegíti, hogy az országról kialakult kép a jövőben átformálódjon, és a globális és a regionális szinteken is békefenntartói szerepet vállalhasson. Továbbá lehetősége nyílik, hogy az Egyesült Államokon kívül más országokkal is szoros biztonsági partnerséget alakítson ki és működjön együtt.

4.3. Út az Alkotmány módosítása felé: az újraértelmezés és a kollektív önvédelmi jog gyakorlásának kérdésköre

Az alkotmány módosításáról folytatott vita nem a XXI. században kezdődött. A három meghatározó politikai csoport felfogása már az 1950-es évektől kezdve

komoly nézetkülönbségekkel rendelkezett. A háború előtti időkben is aktívan politikázó Hatoyama Ichiro és Kishi Nobusuke kormányfők fémjelzte konzervatív csoport az imperialista hagyományokat előnybe részesítve revizionista nézeteiről váltak ismertté. Reálpolitikai véleményük szerint a nemzeti identitás része, hogy az ország köteles saját biztonságát fenntartani. Ennélfogva a hagyományos szövetségépítés és az újrafegyverkezés mellett tették le a voksukat.

A Yoshida Shigeru, Ikeda Hayato, Sato Eisaku kormányfők vezette második csoport, akik pragmatista felfogásukkal annyiban hasonlítottak a revizionistákhoz, hogy az ország nemzeti identitásának tárgyában egyetértettek, azonban ők inkább a gazdasági fejlődésre helyezték a hangsúlyt. Véleményük szerint a gazdasági autonómia és a kutatás-fejlesztés sikeressége az ország biztonságának kulcsa. A katonai célú kiadások helyett a piacgazdaság és a kereskedelmi kapcsolatok fontosságát tartották szem előtt. Végül a szigetország vezetése a pragmatisták kezébe került, akik megteremtették a háború utáni japán biztonságpolitika három pillérét (nevezetesen az alkotmány 9. cikke, az Önvédelmi Erők és a japán-amerikai biztonsági szerződés), valamint hozzájuk köthető az antinukleáris alapelvek, a fegyverexport embargó és a katonai kiadások a GNP százalékában történő maximalizálás normáinak bevezetését is (Pyle [1996]: p. 26).

A harmadik, nagyrészt az értelmiségiekből, baloldali politikusokból (mint Suzuki Mosaburo) álló csoport pacifista nézeteivel kategorikusan ellenezett mindent, ami a militarizmussal illetve annak következményeivel hozható összefüggésbe. Véleményük szerint a legfontosabb érték a béke melletti elköteleződés, Japán küldetésstudata pedig nem más, mint ezen eszme promotálása határokon innen és túl (Hook [1996]: pp. 26-41).

A kormány alkotmányértelmezési kérdésének kezdete a „Kollektív Önvédelem és az Alkotmány közötti kapcsolat” 1972. évi kormányhatározatáig vezethető vissza, mely Kozo Minakuchi Felsőházi szocialista párti képviselő által feltett kérdésre adott választ. A dokumentum kijelenti, hogy az alkotmány preambulumban foglaltaknak megfelelően „a világon minden népnek joga van békében élni”, valamint a 13. cikknek megfelelően rendelkeznek az élethez, szabadsághoz és

boldogságra törekvés jogaival. „Azonban az is nyilvánvaló, hogy az alkotmány nem mond le a nemzet azon jogáról, mely által biztosítja népének túlélését és védelmét, továbbá nem lehet aképpen sem értelmezni, miszerint megtiltja Japánnak a szükséges önvédelmi intézkedések meghozatalát, biztosítva ezzel országa túlélését, békéjét és védelmét”. Majd hozzátette, hogy „mindez nem jelenti azt, hogy a pacifista alapelvű alkotmányt aképpen lehessen értelmezni, hogy annak alapján korlátlan önvédelmi intézkedésekre adjon felhatalmazást. Ezen intézkedések csak abban az esetben megengedettek, ha olyan jogszerűtlen fenyegető szituációk elhárítása érdekében alkalmazzák, mely külföldi fegyveres támadás esetén elkerülhetetlenül sérülnének az emberek alapvető jogai” (MOFA [2014g]).

1981-ben Seiichi Inaba Alsóházi szocialista képviselő „az alkotmány, a Nemzetközi Jog és a Kollektív Önvédelem elve” című írásban feltett kérdésére a kormány szintén írásbeli válaszában kifejtette, hogy „a nemzetközi jognak megfelelően a nemzetek rendelkeznek a kollektív önvédelem jogával... Japán szuverén nemzetként rendelkezik ezen jogával, ugyanakkor az alkotmány 9. cikke alapján annak gyakorlása csupán a szükséges minimális mértékre korlátozódhat” (*ibid*).

Az 1990-es években az alkotmány módosításával, illetve a 9. cikkel kapcsolatos vita jellegét tekintve különbözött az 1950-es évekbenitől. Először is a parlamentben helyet foglaló pacifista képviselők száma jelentősen lecsökkent, és a kormányzó LDP sem tudta többségét folyamatosan fenntartani. Másrészt a pacifisták átfogalmazták politikai nézeteiket abban az értelemben, hogy az ország biztonságpolitikájának korlátok közé szorításával annak békepárti identitását továbbra is támogatták, de belátták, hogy csak akkor érik el a kívánt célt, ha együttműködnek más politikai csoportokkal. Ezzel lehetővé vált, hogy a pacifisták és a pragmatisták között olyan együttműködés alakuljon ki, mely lehetetlen lett volna az 1950-es években, megakadályozva a 9. cikket érintő olyan radikális módosítási törekvéseket, mint a kollektív önvédelem jogának belefoglalása. Ez az együttműködés azt eredményezte, hogy az 1990-es évektől az amerikai-japán szövetség fokozatosan megerősítésre került anélkül, hogy az alkotmány korabeli értelmezésével összeütközésbe került volna. Ez azonban nem feltétlenül jelentette a kollektív önvédelmi jog gyakorlásának szükségtelenségét, sokkal inkább olyan

területek erősítését célozta, amelyre a bilaterális szövetség kiterjedt. Ennek az együttműködésnek a klasszikus példája az Armitage-Nye szakértők neveivel fémjelzett jelentés, mely a két ország kapcsolatát egy érettebb partnerség keretei között képzelte el. A megvalósítás érdekében egy tízpontos javaslatcsomagot dolgoztak ki, úgy erősítvén a két ország kapcsolatát, hogy azok nem veszélyeztetik az alkotmány releváns rendelkezéseit (Armitage-Nye [2012]).

Az 1990-es években elképzelteteket lényegesen átformálták a 2000-es évek elejének történései. A szeptember 11-ei amerikai terrortámadást követően az Önvédelmi Erők külföldi műveletei- a Tengerészeti Önvédelmi Erők indiai-óceáni, a Légi Önvédelmi Erők iraki majd Áden-öbölbeli kiküldetéseit túlhaladták az együttműködés északkelet-ázsiai területi hatályát. Az Önvédelmi Erők tevékenységének expanziójából következően a kollektív önvédelem jogához kapcsolódó kérdések is egyre intenzívebb vitákat generáltak. Míg az 1990-es években az Önvédelmi Erők szerepéről folytatott diskurzus annak regionális megjelenéséről nyert értelmezést, addig a 2000-es években mindez már globális kontextusban jelent meg.

Az alkotmány körüli vita nem csillapodott Koizumi kormányzása idején sem. Az amerikai szövetség erősítését pártoló kormányfő a 2004. évi Nemzetvédelmi Program Irányelveinek függelékén keresztül jelenítette meg a kollektív önvédelemről alkotott véleményét: „a kormány megvizsgálja és a lehető legrövidebb időn belül egyértelműsíti, hogy az alkotmány rendelkezéseivel összhangban milyen intézkedések szükségesek, továbbá mit tehet a kollektív önvédelmi jog gyakorlása érdekében” (NIDS [2015]: p. 42).

Az első Abe kormányzat idején létrejött tanácsadó testület a nemzetbiztonság jogi alapjainak átdolgozását kapta feladatául. Meg kellett vizsgálnia, hogy az alkotmány és az Önvédelmi Erők tevékenysége milyen formában képzelhető el a XXI. században. A 2000-es évek közepétől egyre több kutatóintézet kezdett el foglalkozni ezzel a témával és jelentettek meg a kollektív önvédelem jogának gyakorlásával és Japán nagyhatalmi normalizációjával kapcsolatos

tanulmányokat.⁶² Mindezekon kívül azonban nem történt komolyabb változás, Abe egy éves miniszterelnökségét követően 2007-ben váratlanul lemondott, így az általa kezdeményezett reformkezdeményezések is elhaltak. 2007 és Abe 2012-es visszatérését követően összesen öt kormányfő váltotta egymást, kezdve két kormánypárti (Fukuda Yasuo és Aso Taro), majd három ellenzéki (Hatoyama Yukio, Kan Naoto, Noda Yoshihiko) politikussal. A tiszavirág életű egyéves ciklusok során még a népszerűségi indexek feltornázására sem nyílt lehetőség, nemhogy a nemzetvédelmi politikát érintő hangsúlyosabb döntések meghozatalára.

Az igazán érzékelhető, mondhatni forradalmi változások a második Abe kormányzat idején kezdtek napvilágot látni. A miniszterelnök hivatalba lépése után bejelentette, hogy legsürgősebb tennivalója lesz az alkotmány 96. cikkének módosítása. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy az alkotmány módosításához mindkét ház képviselőinek kétharmados többségi szavazata szükséges. A kormányfő prioritással kezeli a nemzetvédelmi rendszer jogszabályi háttérének módosítását. Abe javaslata szerint elegendő lenne az egyszerű többség is az alaptörvény megváltoztatásához, hiszen képtelenség, hogy egy, a lakosság töredékét képviselő kisebbség meg tudja akadályozni az ország számára létszükséges jogszabályi módosításokat. Következő lépés az alkotmány 9. cikkének módosítása lesz annak érdekében, hogy a fegyveres erők tényleges szerepe, továbbá kollektív önvédelemhez való jog abban kellőképpen tükröződjön.

Az alkotmány jelenlegi rendelkezései nem teszik lehetővé az Önvédelmi Erők külföldi műveleteit. Egy esetleges háborús fenyegetettség esetén szükséges megelőző csapás lehetősége nem megengedett. A kormányfő saját pártjában, az

⁶² Research Institute for Peace and Security (2006): Exercise of the Right of Collective Self-Defense: The Responsibility of a Normal Democratic Country.

Tokyo Foundation (2008): New Security Strategy: Multilayered and Cooperative Security Strategy.

Japan Forum on International Relations (2009): Positive Pacifism and the Future of the Japan-US Alliance.

LDP-ben megvan a szándék a módosításra, koalíciós partnere a párt buddhista irányultsága miatt csak a békés célú módosításokat támogató Új Komeito viszont egyelőre ellenzi azt, így az alkotmánymódosítás helyett annak újraértelmezése került előtérbe. Az ország védelmi kérdései tekintetében doktrinális fontosságú 9. cikk egyszer már újraértelmezésre került. Az Öböl-háború idején az az értelmezés született, amely szerint a békefenntartó egységek küldése, nem azonos a fegyveres erők külföldi alkalmazásával, így az megfelel az alkotmány szellemiségének.

A kollektív önvédelem jogának gyakorlása tekintetében a vélemények meglehetősen megosztottak. Az állami és non-profit kutatóintézetek a témában kifejezetten támogató írásokat publikáltak, míg a konzervatívabb elveket valló egyetemi tanárok és a korábbi Kormányzati Jogalkotási Hivatal vezetői szerint a jog gyakorlása és a 9. cikk összeegyeztethetetlen elemek (4. sz. táblázat).

Szakértők⁶³ kifejezetten szükségesnek tartják a 96. cikk újraszövegezésével kezdődő alkotmánymódosítási folyamat elindítását, mert a jelenlegi, kizárólag a tényleges katonai támadás esetére engedélyezett katonai fellépést nem tartják összeegyeztethetőnek Japán jelenlegi szerepével és a megváltozott biztonságpolitikai környezetével. Szerintük a biztonság olyan, mint az oxigén, senki sincs tudatában a biztonság fenntartásának fontosságával, az emberek csak akkor szereznek tudomást annak jelentőségéről, amikor a fenyegetettség érzékelhetővé válik (NIDS [2015]: pp. 38-39, interjú David Shambaugh-val [2013]).

⁶³ Főként a védelmi tárcához tartozó stratégiai kutatóintézet (防衛省-防衛研究所/The National Institute for Defense Studies (NIDS)) munkatársai

4. sz. táblázat: Vélemények a biztonság jogi alapjának kérdése tekintetében

A kollektív önvédelem jogának gyakorlását támogató vélemények	A kollektív önvédelem jogának gyakorlását ellenző vélemények
Japan Forum on International Relations: Positive Pacifism and the Future of the Japan-US Alliance (October 2009)	Masahiro Sakata and Miho Aoi: This is a Constitutional Issue, Sekai (May 2014)
Tokyo Foundation: Fifteen Perspectives for Abe's Diplomacy: Pursuing Realism Rather Than Nationalism (August 2013)	Asaho Mizushima: Proactive Contribution to Peace' in the Advisory Panel on Reconstruction of the Legal Basis for Security, Sekai (May 2014)
Institute for International Policy Studies: The Next 25 Years: Proposals for a Vibrant Japan Active on the World Stage, (October 2013)	Reiichi Miyazaki: Article 9 of the Constitution is Not Compatible with the Right of Collective Self-Defense, Sekai (August 2014)
Shinichi Kitaoka: Do Not Forget About National Security by Clinging to the Constitution, Chuo Koron (May 2014)	Miho Aoi: Not Something that Can Be Decided by a Cabinet Decision, Sekai (September 2014)
Osamu Nishi: Reinterpretation of the Constitution Does Not Violate Constitutionalism, Chuo Koron (May 2014)	Tokujin Matsudaira: Constitutional Politics and International Politics in Relation to the 'Right of Collective Self-Defense', Sekai (October 2014)
Hisahiko Okazaki: Clash over the Senkaku Islands: The Day Chinese Air Power Exceeds US-Japan Air Power, Bungei Shunju (June 2014)	Katsutoshi Takami: The Irrationality and Inhumanity of the Argument for the Exercise of the Right of Collective Self-Defense, Sekai (December 2014)

Saját szerkesztésű táblázat, adatok forrása: NIDS [2015]: p. 46.

A japán biztonságpolitikai diskurzus tekintetében a 2014-es évben a kollektív önvédelem kérdésköre kulcsfogalomnak számított. Az Abe-kabinet 2014. július 1-jén a kollektív önvédelmi jog önként vállalt korlátozásával kapcsolatban kormányhatározatban rögzített új értelmezést vezetett be, miszerint - utalva a

nukleáris kapacitásokkal bíró kiszámíthatatlan Észak-Koreára és a fenyegetően hatalmasodó kínai légi- és tengeri képességekre- az ország biztonsági környezetét érintő kockázatos kimenetelű kihívások esetén igazolást nyernek az azokra felelő ellenintézkedések. Arra hivatkozott, hogy az alkotmányban az erőszak alkalmazását tiltó 9. cikk és a preambulumban, továbbá a 13. cikkben említett békében élés, valamint az élethez, szabadsághoz és boldogságra törekvés jogai a kormányzati ügyeket tekintve a legfontosabb tényezőnek számítanak. Így ebből következik, hogy a 9. cikket már nem lehet úgy értelmezni, hogy megtiltja a fennmaradáshoz szükséges béke és biztonság érdekében az önvédelem alkalmazását. Ezen intézkedések megengedettnek tekinthetők, ha a fent említett jogokat fenyegető jogellenes szituációk elhárítása és kezelése szükséges, továbbá külföldi fegyveres támadás esetén a minimális mértékű erő alkalmazása szintén engedélyezett (MOFA [2014g]). Lényeges elem, hogy a törvényjavaslatokat az LDP kisebb koalíciós partnere, a pacifista Új Komeito is támogatta. Az ellenzéki pártok az árulás és képmutatás vádjaival illették a pártot, mivel pacifista elkötelezettségének ellenére támogatta a nemzetbiztonsági törvényjavaslatokat. A hozzájárulás feltétele azonban három fék beépítése volt, nevezetesen annak feltétele, hogy a támadás az ország fennmaradását, népének életét és szabadságát veszélyezteti; a támadás elhárítása más úton nem valósítható meg, valamint az erő alkalmazása a szükséges minimális mértékre korlátozódik (Kyodo [2015e]).

A kormányfő azzal érvelt, hogy egy felelős globális és regionális hatalomnak a biztonsági kérdések tekintetében arányaihoz mérten részt kell vállalnia a kötelezettségekben. Ebből a szempontból az újraértelmezési kérdés kicsit többről szól, mint a korábbi biztonsági kihívások hosszú sorozatának következő logikus lépése, idesorolva többek között a Tengerészeti Önvédelmi Erők védelmi hatótávolságának növelését; az ENSZ békefenntartói tevékenységének, valamint az Egyesült Államok iraki és afganisztáni katonai műveleteinek támogatása céljából az Önvédelmi Erők külföldi misszióit; a Védelmi Ügynökség funkciójának erősítését abból a célból, hogy az teljes értékű minisztériumként működhessen; valamint a háromoldalú katonai együttműködések (USA - Japán - Ausztrália, USA - Japán - Dél-Korea) rendszerességének bevezetését.

A nemzetbiztonsági kérdések tekintetében rendszerint szakértői szinten folynak tárgyalások, az átlagpolgárok körében ezekre a témákra általában nem mutatkozik túl nagy érdeklődés. Ugyanakkor 2014-ben széles körű nyilvános vita bontakozott ki, különösen a kollektív önvédelem jogának kérdését illetően. A diskurzus hátterét a fent említett július 1-jén megjelent új alkotmányértelmezési kormányhatározat szolgáltatta, amely egyértelművé tette a kabinet azon szándékát, hogy a különböző biztonsági kihívások kezelése érdekében további szükséges jogszabály kezdeményezéseket és változtatásokat indikálnak. A kormányhatározat célja, hogy felülvizsgálja az Öböl-háború óta vita tárgyát képező és a biztonság jogi alapjául szolgáló alkotmány 9. cikkének értelmezését, valamint alkalmazkodjon az aktuális biztonsági ökoszisztémához, fenntartva egyúttal a korábbi értelmezések racionalitását és jogi folytonosságát.

A védelempolitika központi szereplőjeként számon tartott Kormányzati Jogalkotási Hivatal korábban a kollektív önvédelmet tiltó 9. cikk hangsúlyozásának fő szócsöve volt, ezért a kormány népszerűségének nem kedvezett az a tény sem, hogy a Hivatal új elnökét a kormányfő nevezte ki. Az új elnök ezt követően aképpen nyilatkozott, hogy alkotmányossági kérdésekben a Hivatal helyett inkább a kabinetnek kellene döntéseket hoznia (Yellen [2014]).

A 2014-es évtől a kollektív önvédelmi jog, mint megfogalmazás a szigetország biztonságpolitikájáról folytatott diskurzus megkerülhetetlen elemévé vált. A közvélemény fokozott érdeklődését a már említett kormányhatározat aktiválta, mely egyértelművé tette a döntéshozók szándékának irányvonalát. A kabinet 2015 májusában két törvényjavaslatból álló csomagot nyújtott be a parlament részére. Az egyik felhatalmazást adott az Önvédelmi Erők részére, hogy a nemzetközi békefenntartói műveletek során a külföldi csapatok számára logisztikai támogatást nyújtsanak, a másik pedig tíz hatályos törvény felülvizsgálatát indítványozta. A javaslatok elfogadásukat követően jogi alapot biztosíthatnak a szigetország kollektív önvédelmi jogának gyakorlására, azaz szövetségesének abban az esetben is segítséget tudna nyújtani, ha Japánt közvetlenül nem éri támadás.

A törvényjavaslatoknak rendkívül nagy visszhangja volt országhatáron belül és kívül. Az amerikai védelmi minisztérium viharos gyorsasággal üdvözölte a történelmi jelentőségű döntést, mely megszilárdítja a két ország biztonsági szövetségét az ázsiai és csendes-óceáni térségben. Sokan viszont nem értik, hogy a kormányfő miért akarja Japánt katonai hatalommá változtatni, bővíteni az önvédelem fizikai határait, valamint mindezzel a lakosság egy része miért nem ért egyet. A Kyodo hírügynökség 2015. május 30-ai közvéleménykutatásából kiderült, hogy a válaszadók 81 százaléka szerint a kormány nem magyarázta el kielégítően a nemzetbiztonsági törvényjavaslatok tartalmát, 68 százalék pedig azt a véleményt osztotta, hogy a jogszabály javaslatok elfogadásával növekedne annak a kockázata, hogy az Önvédelmi Erők háborús konfliktusokba sodródjon (Kyodo [2015f]).

A közvélemény élénk érdeklődés mellett kíséri figyelemmel a kibontakozódó vitát, hangot adva nemtetszésének. A parlament épülete előtt, valamint országszerte több tízezres tüntetéseket tartottak. A szervezők szerint az 1960. évi biztonsági szerződés megerősítése ellen szerveződött hasonló mértékű demonstráció. A változást féltők az ország biztonsági környezetének romlása, továbbá potenciális háborús szerepvállalása miatt aggodalmaskodnak. Egyes vélemények szerint az eltelt hét évtized technológiai fejlődésének köszönhetően a háborúk pusztítása elrettentőbb lett, a nukleáris fegyverek korábban szélesebb mértéket ölthet. Az ellenzők véleménye szerint a háborúpárti törvényjavaslatok helyett Japánnak inkább a béke globalizációjának elősegítését kellene előmozdítani, mint ahogy tette ezt eddig is (Osaki [2015]). A demonstrációknak köszönhetően az Abe-kormány népszerűsége 2015 júliusában 10 százalékkal esett vissza, 2012-es hatalomra kerülését követően a legalacsonyabb szintre, a polgárok csupán 38 százaléka nyilatkozott pozitívan a kormányról (Kyodo [2015g]).

2015. szeptember 19-én az ellenzék heves tiltakozása ellenére a parlament megszavazta a törvényjavaslatokat, ami alátámasztja a II. világháborút követően kifejlődött védelemközpontú biztonságpolitika legjelentősebb átalakulását. Abe az elfogadást követően azzal indokolta a szükségességét, hogy „megvédi az állampolgárok életét, a békét, valamint megelőzi a háborúk kitörését.” (Kyodo [2015h]). A nemzetbiztonsági törvények értelmében az Önvédelmi Erők:

- a fegyveres támadást elszenvedő szövetségese segítségére siethet abban az esetben, ha a helyzet veszélyezteti a szigetország létezését;
- földrajzi kötöttségek nélkül együttműködhet az amerikai vagy más külföldi erők hadseregével, ha az aktuális helyzet jelentősen befolyásolja Japán békéjét és biztonságát;
- a nemzetközi közösség békéjét és biztonságát veszélyeztető helyzet esetén a külföldi csapatokat logisztikai segítségnyújtásban részesítheti. A segítségnyújtás harci területekre nem terjedhet ki;
- a logisztikai támogatás engedélyezése tekintetében a miniszterelnöki javaslatról az országgyűlés mindkét házának szavazata szükséges. A két évet meghaladó kiküldetés esetén a parlamentnek újfent határozatot kell hoznia;
- fegyverhasználat csak abban az esetben megengedett, ha az a külföldi csapatok védelmét biztosítja (*ibid*).

Az Önvédelmi Erők kibővített szerepének első példája az ENSZ dél-szudáni békefenntartói missziója keretében valósulhat meg. A tervek szerint legkorábban 2016 májusától lesz lehetőség, hogy sor kerüljön a nemzetbiztonsági törvények gyakorlati alkalmazására (Kyodo [2015i]). A kabinet népszerűségi indexe a törvények elfogadását követően 39 százalékra csökkent, a megkérdezettek többsége ellenzi a vitatott törvénycsomagot (Kyodo [2015j]).

Ahogy arra már a korábbi fejezetekben is rámutattam, a nemzetbiztonság jogi alapjáról, különösen a kollektív önvédelemről folytatott vita nem újkeletű. Mintegy 25 éve, már az Öböl-háború óta folyamatosan napirenden van, habár nem szabad elhallgatni azt sem, hogy ez a diskurzus csupán szűk körben, a terület szakértőinek részvételével zajlott. Ebben a tekintetben fontos különbség, hogy az Abe-kormányzat a témával kapcsolatos elköteleződése kiszélesítette a kérdés megvitatására jogosultak körét és gyökeresen átalakította az illetékes intézményi struktúra szerkezetét. A törvénycsomag elfogadásával Japán nagy lépést tett előre annak érdekében, hogy a világ többi országához hasonló katonaságával rendelkezessen. Az utcai tüntetők természetesen nem értenek ezzel egyet, mint ahogy Kína sem, azonban a világháborús veszteséget követően a hadseregre vonatkozó megkötést az LDP konzervatív politikusai fel szeretnék oldozni és azt a

véleményt osztják, miszerint ez a kényszer az ország fegyveres erejének értelmetlen korlátját jelenti. Bár az Önvédelmi Erők még így sem lesz teljesen kötöttségektől mentes, azonban az elfogadott törvénycsomag egy lépést tesz a már két évtizede zajló korlátozás megszüntetése felé. A törvények olvasata szerint ezek a változtatások valójában nem számítanak nagy horderejűnek, azonban Abe Shinzo az ellenzék kategorikus ellenállását legyőzve mégis azt érte el, hogy a szigetország biztonsági architektúrája jelentős változáson megy keresztül és közelebb kerül a katonai normalizációhoz (Interjú Tsuneo Watanabével [2015]). Az Egyesült Államok óvatosan fogalmazza meg az Önvédelmi Erők katonai szerepvállalásának igényét, legalábbis a nagy nyilvánosság előtt. Azonban tekintettel az emelkedő kínai katonai költségvetésre és az állandó észak-koreai fenyegetettségre, az alkotmányos megkötéseket figyelembe véve üdvözlnek bármilyen lépést, amely elősegíti a két ország katonai együttműködését és hozzájárul a térség biztonságának fenntartásához (Interjú Sunami Atsushival [2015]).

Ahogy a disszertáció harmadik hipotézise állítja, hogy *„az amerikai-japán biztonsági szövetség jövőbeni szerepe változni fog, a felek elmozdulnak az egyensúlyi rendszer felé. A japán védelmi stratégia központi eleme a szigetország kollektív önvédelmi jogának gyakorlása lesz”*. Ebben a tekintetben bizonyításra került, hogy Abe Shinzo megválasztását követő alig két hónappal 2013 februári washingtoni látogatásának fő célja a két ország biztonsági szövetségének megerősítése volt. Új politikai stratégiáját a disszertáció mottójának is választott *„Japán visszatért”* egyszerű, rövid és határozott jelentéstartalommal bíró alapokra helyezte, majd tudatosan készítette elő az alkotmány újraértelmezésének és a kollektív önvédelmi jog gyakorlásának lépéseit.

VII. Következtetések

A szigetország biztonságpolitikája a II. világháború óta eltelt hét évtized alatt nagy változáson ment keresztül. Abe Shinzo 2013-as washingtoni beszéde hivatalosan is nyomatékosította a nemzetvédelem XXI. új századi irányvonalát. A disszertáció fő kutatási kérdése tekintetében arra keresett válaszokat, hogy a II. világháborús

vereséget követően hosszú évtizedekre beágyazódott antimilitarista normától milyen út vezetett századunk új politikai doktrínájáig, a proaktív pacifizmusig. Mindezen változásokat történelmi kontextusba helyezve azonosításra kerültek a szigetországnak azok a főbb biztonságpolitikai érdekei, amelyek a különböző külső és belső hatások függvényében reformálták meg az addig elfogadott társadalmi koncepciókat.

Az elemzés történelmi keretét tekintve egyrészt a hidegháború kétpólusú világregdjébe illeszkedve megmutatta, hogy a háborút követő első miniszterelnök nevével fémjelzett Yoshida-doktrína hogyan hatott Japán biztonságpolitikájára. Az alapvető feltevés szerint az ország a gazdasági érdekérvényesítés eszközével igyekezett térségbeli hatalmi szerepének visszaállítására. Ebben a tekintetben megmutatkozott, hogy a doktrína két fő területen tudott jövőképet mutatni a pusztítást követően felelőtlenné vált nemzet számára. Először is a gazdasági talpra állítás politikájával, melynek fő célja a más országokkal történő kereskedelmi kapcsolatok kialakítása. Az új kereskedő állami identitás kettős célokat szolgált, egyrészt az erőforrásokban szegény ország biztosította a gazdasági fejlődéshez szükséges természeti erőforrások megszerzését, másrészt az előállított termékeknek új exportpiacokat talált. A doktrína másik célja a biztonság katonai dimenzióját érintette, melynek értelmében az ország védelméről az Egyesült Államok gondoskodott. Két oka volt ennek, egyfelől a japán-amerikai biztonsági szövetségben az Egyesült Államok jelentette a dominánsabb felet, másfelől így ellenőrzése alatt tartotta a japán militarista törekvéseket és még jogalapot is biztosított a hadsereg szigetországbeli állomásoztatására annak ellenére, hogy annak megszállása már korábban véget ért. A nemzetközi és térségbeli biztonsági környezet változása, úgymint mint a koreai és a vietnámi háború igazolta a szövetségszövetségi Yoshida és utódainak politikáját.

Mindezen eredmények ellenére a japánok nem voltak egységesek a bilaterális szövetség szerepével kapcsolatban. A főként baloldali kritikusok a semlegességet preferálták, szerintük mindezzel csak megnövekedett az ország háborúba sodródásának veszélye. Ez a negatív attitűd olyannyira hatást gyakorolt a közvélemény álláspontjára, hogy csaknem megakadályozták a két ország

szövetségének megerősítését célzó szerződés ratifikálását. Mindezek bizonyítják, hogy a világháború után mesterségesen kialakított antimilitarista norma olyan mély gyökeret vert, hogy az csak az USA-párti, ám pragmatista kormányzó párt lélekjelenlétének köszönhetően nem csapott át abszolút pacifista elköteleződésbe.

Az értekezés két okot tárt fel annak érdekében, hogy a szigetországnak a hidegháború során miért nem sikerült a biztonság hagyományos értelmezésének kérdését előre vinni. Az alkotmány, illetve a pacifista 9. cikk módosításának kérdése meglehetősen komplex nemzetközi környezetben jelentkezett. Egyrészt a gazdaságfejlesztés és az annak hatására kifejlődő kereskedő nemzeti identitás olyan eszköznek bizonyult, mely nyugodt körülményeket biztosított a japán nép számára. Az állampolgárok örültek az emelkedő életszínvonalnak és kezdtek megfélemleni a háború okozta pusztításról. Továbbá a hivatalos fejlesztési támogatások olyan erős gazdaságdiplomáciai eszközrendszerrel jelentettek, amely szilárd alapokra helyezte az ország gazdaságát, valamint egy új pozitív identitásképpel ajándékozta meg a japánokat. Ezt a gazdaság elsődlegességére építő normát tovább erősítették az 1970-es évek olajválságai, valamint azok hatásaiként jelentkező új típusú biztonsági kihívások. Az átfogó biztonsági doktrínával ugyan kibővült Tokió látóköre, de messze nem katonai téren. A kor közvéleménykutatásainak eredményei alátámasztották, hogy szükségesnek tartották az ország nemzetközi szerepvállalását elősegíteni, valamint az Önvédelmi Erőket változatlan formában fenntartani, azonban az alkotmány módosítását kategorikusan elutasították. A második ok, hogy Japán közvetlen biztonsági környezetében nem jelentkezett olyan külső fenyegetés, amely komfortzónájukból kizárta volna őket. Mindezek következtében az 1978. évi bilaterális együttműködés irányelveinek revíziója is csak minimális hatást gyakorolt nemzetbiztonságának katonai területére vetítve. Ezen eredmények tekintetében a disszertáció első hipotézise, mely szerint *„Japán nyugati berendezkedésű ázsiai országgént a gazdasági érdekérvényesítés eszközével törekszik hatalmi szerepének térségbeli visszaszerzésére”* igazolást nyert azáltal, hogy a II. világháborút követően politikai passzivitásra ítéltetett nemzet csupán gazdasági erejének hatalmasodásával tudta érdekeit érvényesíteni.

A San Francisco-i rendszer részeként Japán jónéhány problematikus kérdéskört is örökölt. A hidegháború bebetonozta a II. világháborús hagyatékot, kevés teret engedve a reális alternatívák számára. A XX. század megoldatlan problémáinak megoldásai hiábavaló próbálkozásoknak minősültek. A disszertáció hét olyan területet azonosított, melyek egyrészt önálló problémaként is megállják a helyüket, másrészt ok-okozati összefüggésben állnak egymással. A köznyelvben Kuril-szigetként azonosított ügy az egyetlen olyan eset, melynek következményeként nem született békemegállapodás az oroszok és a japánok között. A szigetországi terminológiában Északi Területeknek nevezett négy kis szigetről az elmúlt hét évtizedben jellemzően nyugodt légkörben folytak a tárgyalások, az ettől eltérő magatartás nem a békés japánok számlájára volt írható. Az elmúlt évek orosz demonstrációi ugyan felkorbácsolták az indulatokat, de messze nem vezettek a két nép közötti kapcsolatok megromlásához. A négy sziget visszakövetelésének normája tükrözi a kormányzati politika kontinuitását és stabilitását, mivel az a politikusok és a közvélemény egyetértésére épül.

A disszertáció a japán-kínai kapcsolatokat komplex rendszerét két szinten vizsgálta. Egyrészt a politikamentes gazdaság elve alapján bizonyításra került, hogy a hidegháború kemény éve alatt is megadatott, hogy lefektessék a sikeres gazdasági együttműködés alapjait. A békés és együttműködő viszony kölcsönös előnyöket biztosított, Kína tőkéhez jutott, Japán pedig szélesítette piaci lehetőségeit. A gazdasági kapcsolatok kedvező légkörét a politikai klíma pozitív kisugárzása is elősegítette. A történelemértelmezési kérdések tekintetében a Kína irányába gyakorolt legjelentősebb XX. századi gesztusra példa Murayama 1995. évi nyilatkozata, mely a japán gyarmatosítás okozta szenvedések megkövetésével egyfajta bocsánatkérést jelentett. A két nép közötti megbékélést ugyancsak elősegítette a II. világháború 60. évfordulóján megjelent Koizumi-nyilatkozat. Érdekes ellentétre világított rá, hogy az USA-barát és a vitatott profilú Yasukuni-szentélyt rendszeresen felkereső és ezáltal a kínai kapcsolatokat lehűtő Koizumi miniszterelnök miért erősítette meg úgymond a japánok bocsánatkérését és miért nem lovagolta meg jobban a nacionalista hullámokat. A Koizumi-kabinetet egyrészt kötelezte a két országot összekötő erős gazdasági kapocs, mely általában felülírta a politikai diskurzus keményebb megnyilvánulásait, bizonyítva az aktuális japán

érdekeket. Másrészt a történelemértelmezési kérdéskör külföldi visszhangja inkább volt negatívnak tekinthető, mintsem a kapcsolatok normalizálására tett kísérletnek. A történelem tankönyvek botrányai, melyben a kínai vádak szerint szándékosan félrefordították a japán agressziót leíró megnevezéseket, a politikusok nacionalista attitűdjei, a Yasukuni-szentélybeli látogatások, az amerikai kapcsolatok erősítése, az alkotmány újraértelmezésének kérdése, valamint az Önvédelmi Erők szerepének erősítése belülről formálta a közvélemény gondolkodását és készítette fel a század végén bekövetkező biztonságpolitikai fordulat elfogadására és megértésére.

A japán-kínai kapcsolatokban bekövetkező fordulat okát vizsgálva megállapítást nyert, hogy az egyfelől az újonnan felemelkedő kínai nagyhatalmi szerepnek volt tulajdonítható. Az országon belüli indokokat vizsgálva kiderült, hogy az amerikai-japán szövetségben a szigetország csendestársi és annak pénzügyi terheiből nagyobb részt vállaló szereplőjeként már nem elégedett meg a Yoshida-doktrína által bebetonozott antimilitarista szereppel, hanem feleszmélve az ezredforduló tájékán jelentkező új típusú biztonsági kihívásoknak köszönhetően, a partneri kapcsolatokat új alapokra kívánta helyezni. A kínai példánál maradva a 2010-es év fordulópontot jelentett a két ország kapcsolatában. A Senkaku-szigetek környékének vizein halászó kínai és a japán parti őrség hajóinak incidense újraélesztette a szunnyadó konfliktus parazsát. A szigetország biztonságpolitikai irányának változását mutatták a 2010. évi védelmi Fehér Könyv, valamint az Új Nemzetvédelmi Program Irányelvei is, melyek jóllehet a jelenlegi ellenzéki DPJ kormány szüleményei, mindazonáltal a nemzetvédelmi politika három területét forradalmasították. Először került nevesítésre a kínai felemelkedés ténye, valamint az átláthatatlan katonai költségvetés és megnövekedett térségbeli tengeri és légi aktivitás, melynek deklarált célja a status quo szándékos megváltoztatása. Ebből következik a második elem, a retorikai fordulat részeként Tokió konkrétabb megfogalmazások által hangsúlyozta a kínai és az észak-koreai fenyegetést. A harmadik különbség az Önvédelmi Erők szerepének megerősítését jelentette azáltal, hogy bevezették a Dinamikus Haderő koncepciót. Kína nem hivatalos katonai erejével támadásként értelmezhető tevékenységet folytat az általa vitatott hovatarozású területek környékén. A se nem béke, se nem háború közötti

állapotként megfogalmazható szürke zónás területek kritikus pontját jelentették a szigetország nemzetvédelmi értelmezésében és annak fizikai valójában.

Kína felemelkedése tekintetében a japánokban és az amerikaiakban a XX. század végéig elsősorban annak gazdasági jelentősége miatt fogalmazódott meg aggodalom, de mint azt a fentiek is alátámasztották századunkban már katonai értelemben is ambiciózus nagyhatalmi szerepben kíván megjelenni. Ez utóbbi az, amely miatt Tokió számára világossá vált, hogy erősíteni kell katonai kapacitását és modernizálására fordított költségvetését. Azt az alapszabályt, miszerint a védelmi kiadásokat a bruttó nemzeti össztermék egy százalékában maximalizálták, már az 1950-es és az 1960-as években sem sikerült maradéktalanul teljesíteni, 1987-től pedig három éven keresztül folyamatosan túlszárnyalták ezt az egy százalékos küszöböt. A 2000-es évek közepétől 2012-ig némileg csökkent ugyan a keretösszeg, de mégis kihasználták a GNP egy százalékos határát. Abe Shinzo kormányra kerülését követően viszont ilyen célokra évente két-három százalékkal többet különítettek el, míg 2015-ben Japán elérte modernkori történetének legmagasabb védelmi költségvetését.

Szövetségesi kötelezettségéből, illetve a térség szerepének felértékelődéséből fakadóan az Egyesült Államoknak is szembe kell néznie a kínai előretörés jelentette növekvő kihívással. Ezek a változások egyértelműen mutatták, hogy a disszertáció második hipotézise, miszerint *„az amerikai-japán biztonsági szövetségben a felek közös érdeke Kína feltartóztatása a térségben”* igaznak bizonyult. Ehhez kapcsolódva ugyancsak megállta a helyét a hipotézis második része, mely kimondta, hogy *„ez az a tény, amelynek hatására Japán az USA jóváhagyásával fokozatosan növeli védelmi kiadásait és modernizálja Önvédelmi Erejét, valamint hivatkozási alapot biztosít az amerikai katonák szigetországbeli állomásoztatására.”* Annak ellenére, hogy az ország a védelmi költségvetés tervezésekor a bruttó nemzeti össztermék egy százalékos maximumában meghatározottak szerint járt el, az összehasonlító elemzések révén bizonyítást nyert, hogy a katonai kiadásokra fordított összegek az 1950-es évek közepe óta folyamatos emelkedést mutatnak. Mindezt kiegészítette az Önvédelmi Erők szerepéről alkotott japán közvélemény változása.

Mindezen eredmények ellenére Japánnak továbbra sem sikerült bizonyítani azt a törekvését, miszerint kiegyensúlyozottabb partneri viszony kialakítására törekszik az Egyesült Államokkal. Kritikusok szerint úgy viselkedik, mint *Bólogató János*, véleménye nem különbözik szövetségesétől, úgymond az USA „szócsöve”. Az értekezés két okot tárt fel annak bizonyítására, hogy az együttműködés fél évszázada alatt miért nem sikerült dominánsabb pozíciót kiharcolni. Egyrészt a belső tényezőknek köszönhetően az alkotmányos megszorítások nem engedték az antimilitarista norma radikális megreformálását, ebből következően a politikusok véleménye is megosztott volt. USA-barát és ellenes csoportok vitatkoztak a szövetség jövőbeni szerepéről, a semlegességről és a független nemzetvédelmi politika kialakításáról. A közvélemény álláspontjában tükröződött ez a társadalmi megosztottság, melynek következtében lehetetlen küldetésnek számított bármiféle, a szövetségben betöltött szerep megváltoztatása. Másrészt mindezekből következik, hogy mivel az Egyesült Államok dominanciája érvényesült, ezért a két ország biztonsági együttműködésében érzékeny pontot jelentő okinawai amerikai támaszpontok áthelyezésének kérdésében sem sikerült túlzott előrelépést elérni.

Japán hidegháborús biztonságpolitikáját vizsgálva a fent részletezett eredmények tekintetében igazolást nyert, hogy biztonsági környezete jelentős átalakuláson ment keresztül. A kétpólusú hatalmi rendszer megszűnésével új fenyegetések láttak napvilágot. A nukleáris fegyverek proliferációja, a terrorizmus, a lator államok erőszakos cselekményei, az Észak-Korea és Kína felől érkező veszélyforrások, az energiabiztonsági kihívások, stratégiai hajózási útvonalak biztonsága mind olyan tények, melyek hatására a szigetország biztonságpolitikai normái komoly változásról tettek tanúbizonyságot.

Az Öböl-háború jelentette azt a fordulópontot a szigetország biztonságpolitikájában, amikor már a gazdasági nagyhatalmi pozíció és az anyagi hozzájárulás nem bizonyult elegendőnek az amerikai szövetséges számára és nagyobb felelősségvállalást várt el Tokiótól. A csekk-könyv (azaz a pénzügyi támogatás) diplomácia már nem számított megfelelő mértékű hozzájárulásnak, ösztönzőleg hatva a békefenntartási tevékenység szabályozásáról szóló törvény megszületésére. A törvény szigorú feltételek teljesülése mellett tette lehetővé az

Önvédelmi Erők külföldi bevetettségét, melyek egyfajta garanciát jelentettek arra nézve, hogy az nem alkotmányellenes.

Ennek a politikának a vizsgálata azt mutatta, hogy az 1990-es években a japán biztonságpolitika három új elemmel lett gazdagabb: egyrészt az ENSZ égisze alatt részt vett az Öböl-háborús békefenntartó missziójában, másrészt az 1993. évi észak-koreai nukleáris kísérletek, és a Tajvan-szorosi rakétakrízis kitörése következtében a szövetségesek megerősítették együttműködésüket, harmadrészt pedig új védelmi irányelveket fogalmaztak meg. 1997-ben Clinton amerikai elnök és Hashimoto japán miniszterelnök közös nyilatkozatban foglalt állást az ázsiai és csendes-óceáni térség stabilitásának fenntartása érdekében, azt ezt követően kiadott védelmi együttműködési irányelvek a két szövetséges kapcsolatát pedig teljesen új alapokra helyezték.

Ezekon kívül ugyancsak fontos változást jelentett, hogy az Egyesült Államokat ért 2001. szeptember 11-ei terrortámadást követően a japánok rögtön szövetségesük segítségére siettek. Az elváráson felüli teljesítmény az amerikaiak meglegedését is szolgálta, akik megállapították, hogy Japán végre magára talált. A korszak kulcsfontosságú dokumentumaként azonosított terrorizmusellenes törvény megalkotásával jogalapot biztosítottak az Önvédelmi Erők kiküldetése számára. Japán részvétele azért volt különleges az afganisztáni műveletekben, mivel az sem az ENSZ kollektív biztonsági klauzula, sem a békefenntartói feladatok, sem a Japán-Amerikai Biztonsági Szerződés hatálya alá nem tartozott, az kizárólag a kormány politikai döntésén alapult. Az Önvédelmi Erők békefenntartói tevékenységéhez jogszabályi felhatalmazás volt szükséges, ennél fogva a mindenkori kormányfő feladata az egyes kiküldetéseket megelőző törvényjavaslat előkészítése. Koizumi miniszterelnök a terrorizmus ellenes törvény szükségességét azzal magyarázta, miszerint a megfelelő eszközök biztosításával lehetőséget teremt, hogy a szigetország proaktívan és függetlenül is hozzájáruljon a nemzetközi közösség azon célkitűzéséhez, mely a nemzetközi terrorizmus felszámolására és megelőzésére irányult. A disszertáció megállapította, hogy a kormányfő biztonságpolitikai vonatkozásban már akkoriban is alkalmazta a proaktív és független kifejezéseket.

A szeptember 11-ei események felgyorsították a XXI. század biztonságról alkotott koncepciójának újraértelmezését. Ez az egész világot megrengető esemény próbára tette a meglévő szövetségi viszonyokat, ami alól a japán-amerikai sem képezett kivételt. A japán biztonságpolitika magabiztosabb fordulatot vett az ezredfordulót követően, melyet a Koizumi-adminisztráció viharos gyorsasággal meghozott fent említett jogszabályai is alátámasztottak. Ezen körülmények hatására világossá vált, hogy a szigetország változtatni akart alkotmányának hagyományos értelmezési gyakorlatán.

Komoly változást jelentett ugyanakkor a folytonosság is, melynek tekintetében 2004 januárjában az Önvédelmi Erők Irakban teljesítette következő határon túli misszióját, ahol a katonák humanitárius segítségnyújtás keretében helyreállítási munkálatokban vettek részt. A misszió jogszabályi alapjait a 2003-ban elfogadott Iraki-törvény biztosította.

Az 1990-es években megkezdődött biztonságpolitikai normák változása Koizumi miniszterelnök kormányzása idején többszörös sebességre kapcsolva magabiztosan elindult azon az úton, melyet egykor Yoshida megálmodott, azonban a kor sajátos körülményeinek fogságában nem volt módja kivitelezni. A választópolgárok Koizumi iránti bizadalma töretlen volt, amelyet alátámaszt az a tény is, hogy ő volt a harmadik leghosszabb ideig hivatalban lévő kormányfő. Nacionalista nézeteiről híres politikusként hivatali ideje alatt hat alkalommal kereste fel a Yasukuni-szentélyt, ennek köszönhetően a kínai és a koreai kétoldalú kapcsolatok érzékelhetően fagyossá váltak. Mindezek ellenére az egyik legnépszerűbb és legkarakteresebb japán vezetőjeként az ország biztonságpolitikai irányvonalát oly mértékben megreformálta, hogy azok mélyreható változásokat indítottak el az addig mélyen gyökerező társadalmi és jogi normák fogalom és értelmezési rendszerében. Politikai cselekedetei mögött rejtőző okokat megvizsgálva kiderült, hogy a nemzetbiztonsági stratégia két eleme jelentős változáson ment keresztül. Egyrészt az amerikai kapcsolatok nemcsak hogy megerősödtek, de még az USA terror ellen vívott háborúját is támogatták. Másrészt, követve Ozawa Ichiro Japán normalizációs elméletét, Koizumi megtette az első lépéseket afelé, hogy felelősséget vállaljon a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában. A humán

biztonság koncepciója továbbra is biztonságpolitikai stratégiájának fontos részét képezi, azonban annak fejlődési ívét tekintve bebizonyosodott, hogy a japán közvélemény a nemzetközi környezetben bekövetkező változások nélkül nem adta volna hozzájárulását a fentiekben említett fordulathoz.

A szigetország biztonságpolitikájának fejlődésében a 2011. évi fukushimai nukleáris katasztrófa is mély nyomott hagyott. A földrengést követő pusztító cunami, majd annak következményeként bekövetkezett nukleáris robbanás reflektorfénybe állította az energiabiztonság kérdését. A korábbi kormányok biztonságpolitikai stratégiaalkotását tekintve Abe Shinzo volt az első, aki felismerve a XXI. század új kihívásait, a japán választópolgárok számára megfelelő válaszokkal és megoldási alternatívákkal tudott szolgálni. Igazolta ezt a miniszterelnök energiadiplomáciai tevékenysége, aki megválasztását követő első hivatalos útja a délkelet-ázsiai országokba vezetett. Ő volt az első, aki felkereste az összes energiahordozókban gazdag országot, majd további energiadiplomáciai offenzívája során az Öböl-beli államokkal nemcsak az energiahordozók kereskedelmével kapcsolatban kötött sikeres együttműködési megállapodásokat, hanem kétoldalú befektetési szerződésekkel még a japán működőtőke befektetések volumenének növekedését is ösztönözte. Ahogy a disszertáció harmadik hipotézise megfogalmazta „*a XXI. századi japán biztonságpolitika fókuszpontjai eltávolodnak a hagyományos biztonság koncepciójától*”, mely a fentiek alapján bizonyításra került azáltal, hogy az energiabiztonság Abe Shinzo új biztonsági doktrínájának fontos elemét jelenette. Miniszterelnökégének első két évében több mint 45 országot keresett fel, ezek mindegyike stratégiaileg fontos látogatásnak számított, melyek révén visszatükröződött a szigetország XXI. századi biztonságpolitikájának természete és sokrétűsége.

A szigetország új nemzetvédelmi politikájának leglényegesebb és legkarakteresebb változása Abe Shinzo nevéhez köthető. Tudatosan felépített stratégiájának első elemeként az Abenomics gazdasági doktrínára alapozva olyan lendületet biztosított, melynek köszönhetően mára újra pozitív mutatószámokkal büszkélkedhetnek. A gazdasági pillér megalapozását követően megkezdte a már régóta dédelgetett nemzetvédelmi rendszer átformálását. Ennek első részeként már 2012-ben

megfogalmazta, hogy a kül- és biztonsági intézményrendszert új alapokra fogja helyezni. Az intézményi változások egyik első elemeként megalakította a Nemzetbiztonsági Tanácsot, mely egyfajta csúcsintézményként határozza meg és koordinálja a kormány biztonságpolitikai arculatát. A politika írásba foglalásaként 2013 év végén megszületett Japán első Nemzetbiztonsági Stratégiája. A tény már önmagában is felkeltette a környező országok figyelmét, nem beszélve annak tartalmáról. A stratégia először foglalja össze átfogó módon a szigetország rövid- és középtávú kül- és biztonságpolitikai céljait. A nemzetközi együttműködésre építő proaktív nemzetvédelmi ideológia mind országon belül és a határon túl is éles visszhangot váltott ki annak valódi céljával és elképzeléseivel kapcsolatban. Az új doktrínával egyidejűleg megjelentek a nemzetvédelmi politika két kulcsfontosságú dokumentumai is (Nemzeti Védelmi Program Irányelvei a 2014-es költségvetési évre és utánra, valamint a Középtávú Védelmi Program Irányelvei 2014-2018-ra), melyek részletekre bontották a Stratégiában megfogalmazottakat.

Az új Nemzetbiztonsági Stratégiában került először megnevezésre a második kulcsfontosságú elemnek tekintett „*proaktív hozzájárulás a békéhez*” politika. Alapvető tétele szerint Japánnak a nemzetközi együttműködés alapjain, proaktív módon kell a békéhez hozzájárulnia. A disszertáció választ adott arra kérdésre is, miszerint a gyakorlatban mit jelenthet, és hogyan valósulhat meg ez a proaktív magatartás. A szigetország új identitást keres a XXI. században, tudatában annak, hogy a globalizációs interdependenciák elkerülhetetlenül összekapcsolják a világ többi részével annak minden pozitív és negatív következményével. Kétség nem fér hozzá, hogy a II. világháborút követő hagyományos biztonsági stratégiájával, mint az antimilitarizmus, a nukleáris ellenesség, a fegyverexport tilalom nagymértékben hozzájárult a nemzetközi béke fenntartásához, azonban a jövőben már nem bizonyul elegendőnek ez a fajta passzív attitűd, szükség van, hogy előrelátó és felelősségteljes magatartást tanúsítson. A világ harmadik legnagyobb gazdasága ma már nem teheti meg, hogy a biztonsági kérdések tekintetében tétlenül és közömbösen viselkedjen.

Az Alkotmány jelenlegi rendelkezései nem teszik lehetővé az Önvédelmi Erők külföldi műveleteit. Egy esetleges háborús fenyegetettség esetén szükséges

megelőző csapás lehetősége szintén nem megengedett. Abe felismerte, hogy az Alaptörvény módosítása fogadókészség hiányában kizárt, ezért újfent előhúzza az újraértelmezés kártyáját. A nemzetvédelmi politika harmadik domináns elemeként a disszertáció megmutatta, hogy a japán biztonságpolitikai diskurzus tekintetében a 2014-es évben a kollektív önvédelem kérdésköre kulcsfogalomnak számított. A kormány 2014. július 1-jén a kollektív önvédelmi jog önként vállalt korlátozását érintően kormányhatározatban rögzített új értelmezést vezetett be, miszerint - utalva a nukleáris kapacitásokkal bíró kiszámíthatatlan Észak-Koreára és a fenyegetően hatalmasodó kínai légi- és tengeri képességekre- az ország biztonsági környezetét érintő kockázatos kimenetelű kihívások esetén igazolást nyernek az azokra felelő ellenintézkedések. A kollektív önvédelmi jog, mint megfogalmazás a szigetország biztonságpolitikájáról folytatott diskurzus megkerülhetetlen elemévé vált. A közvélemény érdeklődését aktiválta az erről szóló kormányhatározat, mely egyértelművé tette a döntéshozók szándékának irányvonalát. A kabinet 2015 májusában két törvényjavaslatból álló csomagját (az egyik felhatalmazást adott az Önvédelmi Erők részére, hogy a nemzetközi békefenntartói műveletek során a külföldi csapatok számára logisztikai támogatást nyújtsanak, a másik pedig tíz hatályos törvény felülvizsgálatát indítványozta) szeptemberben a parlament elfogadta. A közvéleménykutatások adatai alátámasztották, hogy a lakosság támogatásának hiánya egyrészt arra vezethető vissza, hogy a törvénytervezeteket nem magyarázták el rendesen, másrészt sokan az ország háborúba sodródásának a veszélyét vízionálták.

Ezek az összefüggések igazolták a disszertáció harmadik hipotézisét, miszerint *„az amerikai-japán biztonsági szövetség jövőbeni szerepe változni fog, a felek elmozdulnak az egyensúlyi rendszer felé. A japán védelmi stratégia központi eleme a szigetország kollektív önvédelmi jogának gyakorlása lesz”*. Mindezek tekintetében bizonyításra került, hogy Abe megválasztását követő alig két hónappal 2013 februári washingtoni látogatásának fő célja a két ország biztonsági szövetségének megerősítése volt. Új politikai stratégiáját a disszertáció mottójának is választott *„Japán visszatért”* egyszerű, rövid és határozott jelentéstartalommal bíró alapokra helyezte, majd tudatosan készítette elő az alkotmány újraértelmezésének és a kollektív önvédelmi jog gyakorlásának lépéseit.

A japán biztonságpolitika arcának igazi változása Abe Shinzonak köszönhető, aki eltökélten halad végig azon az úton, melynek célja Japán nemzetközi szerepének helyreállítása. A gazdasági alapok újbóli lefektetésével megteremtette az alapját a 70 éve csorbát szenvedett nemzetvédelmi politika renoméjának helyreállítására. A szigetország lerombolt nemzeti büszkeségét gazdasági hatalmi szerepére alapozva építette fel, mely természetéből adódóan további fejlődésnek indult. Összességében elmondható, hogy az alaphipotézis, mely szerint *„Japán biztonságpolitikája folyamatos változáson ment keresztül a XX. században. A II. világháborút követően beágyazódott merev antimilitarista norma a XXI. század első felére proaktív pacifista stratégiává változik.”* igazolást nyert. A japánok ma már nem nevezhetők antimilitaristának, legalábbis nem abban az értelemben, mint a közvetlen háború utáni időkben, azonban a pacifista kötődés továbbra is erős a társadalom részéről. A kormányfő hosszú távú célja az alkotmány módosítása, amely igazi kihívásként tekint a jövőre nézve.

Bibliográfia

Elsődleges források

Nemzetközi szerződések, közös megállapodások, politikai nyilatkozatok

60. számú törvény [1999]: Law Concerning Measures in Order to Secure Peace and Safety of Japan in Situations in Areas Surrounding Japan. Library of Congress

<http://www.loc.gov/law/help/japan-constitution/article9.php>

Letöltés: 2015.02.12.

Az ENSZ BT 1368. számú határozata [2001]: Resolution 1368 (2001). United Nations Security Council

[http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement)

Letöltés: 2015.02.18.

Abe Shinzo nyilatkozata [2015]: Prime Minister of Japan and His Cabinet, 14 August 2015

http://japan.kantei.go.jp/97_abe/statement/201508/0814statement.html

平成 27 年 8 月 14 日内閣総理大臣談話

http://www.kantei.go.jp/jp/97_abe/discourse/20150814danwa.html

Letöltés: 2015.09.19.

A Nemzetvédelmi Politika Alapjai [1957]: Basic Policy on National Defense, "The World and Japan" Database Project, Database of Japanese Politics and International Relations, Institute of Oriental Culture, University of Tokyo

[http://www.ioc.u-](http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPSC/19570520.O1E.html)

[tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPSC/19570520.O1E.html](http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPSC/19570520.O1E.html)

Letöltés: 2015.02.16.

A Nemzetvédelmi Program Irányelvei [1976]: National Defense Program Outline, "The World and Japan" Database Project, Database of Japanese Politics and International Relations, Institute of Oriental Culture, University of Tokyo

<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19761029.O1E.html>

Letöltés: 2014.09.27.

A Nemzetvédelmi Program Irányelvei [2013]: Prime Minister of Japan and His Cabinet

http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/_icsFiles/afieldfile/2013/12/17/NDPG%28Summary%29.pdf

Letöltés: 2015.02.19.

Atomenergetikai alaptörvény [1955]: Act No. 186 of 1955, Nuclear Regulation Authority

<http://www.nsr.go.jp/archive/nsc/NSCenglish/documents/laws/1.pdf>

Letöltés: 2014.04.25.

Japán Alkotmánya [1947]: 日本國憲法/The Constitution of Japan, 3 May 1947

http://www.kantei.go.jp/foreign/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (E) (letöltés: 2014.05.30.)

<http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S21/S21KE000.html> (J) Letöltés: 2014.05.30.

Japán-Koreai Halászati Megállapodás [1965]: Agreement on Fisheries between Japan and the Republic of Korea. 22 June 1965. "The World and Japan" Database Project, Institute for Advanced Studies on Asia, University of Tokyo

<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPKR/19650622.T2E.html> (E)

Letöltés: 2014.05.30.

<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPKR/19650622.T2J.html> (J)

Letöltés: 2014.05.30.

<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19960417.D1J.html>

(J)

Letöltés: 2014.05.30.

Japán-USA Közös Nyilatkozat [1996]: Japan-U.S. Joint Declaration on Security, Alliance for the 21st Century (17 April 1996)

<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19960417.D1E.html> (E)

Letöltés: 2014.05.30.

<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19960417.D1J.html> (J)

Letöltés: 2014.05.30.

Kína Nemzetvédelme [2008]: China's National Defense in 2008, Chinese Government's Official Web Portal

http://www.gov.cn/english/official/2009-01/20/content_1210227.htm

Letöltés: 2014.04.25.

Közös Nyilatkozat [1981]: Joint Communique Following Discussions With Prime Minister Zenko Suzuki of Japan, 8 May 1981

<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1981/50881b.htm>

Letöltés: 2014.05.30.

Külgazdaságpolitikai Munkacsoport beszámolója [1980]: Foreign Economic Policy Study Group of the Policy Research Council (1980). Seikai Keizai Hyoron, 24(6). 対外経済政策研究グループ報告書。世界経済評論 24/6。

MND [2013]: Announcement of the Aircraft Identification Rules for the East China Sea Air Defense Identification Zone of the P.R.C., Ministry of National Defense, The People's Republic of China, 23 November 2013

http://eng.mod.gov.cn/Press/2013-11/23/content_4476143.htm

Letöltés: 2014.06.30.

MoD [1957]: Basic Policy on National Defense. National Defense Council, Japan
Ministry of Defense (May 1957)

http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/dp02.html Letöltés: 2014.06.30.

MoD [2010]: Defense of Japan 2010. Ministry of Defense, Japan

http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2010.html Letöltés: 2014.06.30.

MoD [2012]: Joint Statement of the Security Consultative Committee (2+2 Meeting: Secretary of State Clinton, Secretary of Defense Panetta, Minister for Foreign Affairs Gemba, Minister of Defense Tanaka) (27 April 2012)

http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/scc/pdfs/joint_120427_en.pdf

Letöltés: 2014.05.30.

MoD [2013a]: Mid-Term Defense Program. Ministry of Defense, Japan

http://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/2014/pdf/Defense_Program.pdf Letöltés: 2015.02.19.

MoD [2013b]: Joint Statement on the Security Consultative Committee: Toward a More Robust Alliance and Greater Shared Responsibilities, Ministry of Defence, Japan

http://www.mod.go.jp/e/d_act/us/JointStatement2013.pdf

Letöltés: 2015.09.02.

MoD [2013c]: Defense of Japan 2013. Ministry of Defense, Japan

http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2013.html Letöltés: 2015.05.21.

MoD [2014a]: China's activities surrounding Japan's airspace, Ministry of Defense, Japan

http://www.mod.go.jp/e/d_act/ryouku/ Letöltés: 2015.01.26.

MoD [2014b]: Defense of Japan 2014. Annual Defense White Paper, Ministry of Defense, Japan

http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2014/DOJ2014_2-2-1_web_1031.pdf Letöltés: 2015.09.02.

MoD [2015]: Defense Programs and Budget of Japan. Overview of FY 2015 Budget. Ministry of Defense, Japan

http://www.mod.go.jp/e/d_budget/pdf/270414.pdf Letöltés: 2015.09.11.

MoD [2005-2014]: Defense of Japan. Annual Defense White Paper, Ministry of Defense, Japan

http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/ Letöltés: 2014.08.30.

MOFA [1951]: Treaty of Mutual Cooperation and Security between the United States and Japan (日本国とアメリカ合衆国との間の相互協力及び安全保障条約)

<http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/usa/hosho/jyoyaku.html> (J)

Letöltés: 2014.08.30.

<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19510908.T2E.html> (E)

Letöltés: 2014.08.30.

MOFA [1960]: Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and The United States of America, Ministry of Foreign Affairs of Japan (19 January 1960)

<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>

Letöltés: 2014.08.30.

MOFA [1972]: Joint Communiqué of the Government of Japan and the Government of the People's Republic of China (29 September 1972)

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint72.html>

Letöltés: 2014.08.30.

MOFA [1978a]: The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation, Ministry of Foreign Affairs of Japan (1978)

<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/guideline2.html> (E)

Letöltés: 2010.02.12

<http://www.ioc.u->

[tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19781127.O1J.html](http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/docs/19781127.O1J.html) (J)

Letöltés: 2010.02.12

MOFA [1978b]: The Treaty of Peace and Friendship between Japan and the People's Republic of China. Ministry of Foreign Affairs (12 August 1978)

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/treaty78.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1980]: Diplomatic Bluebook, 1980. Ministry of Foreign Affairs, Japan

<http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1980/1980-contents.htm>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1992]: Japan's Official Development Assistance Charter. June 30, 1992.

Ministry of Foreign Affairs, Japan

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/summary/1999/ref1.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1993]: Diplomatic Bluebook 1993, Chapter II. - Section 2 - 1. Building a More Peaceful and Secure World. Ministry of Foreign Affairs of Japan

http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1993/c2_2_1.html

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1994]: Japan's ODA Annual Report (Summary) 1994. The 40th Anniversary of Japan's ODA: Accomplishments and Challenges. Ministry of Foreign Affairs, Japan

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/summary/1994/index.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1995a]: Agreement on the Host Nation Support. Ministry of Foreign Affairs of Japan, 27 September 1995

<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/4.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1995b]): Statement by Prime Minister Tomiichi Murayama "On the occasion of the 50th anniversary of the war's end". Ministry of Foreign Affairs of Japan

<http://www.mofa.go.jp/announce/press/pm/murayama/9508.html>

Letöltés: 2015.05.21.

MOFA [1996]: The SACO Final Report, 2 December 1996, Ministry of Foreign Affairs, Japan

<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/96saco1.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1997]: Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation. Ministry of Foreign Affairs of Japan, 23 September 1997

<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/guideline2.html>

Letöltés: 2010.02.12.

MOFA [1998a]: Japan-China Joint Declaration. On Building a Partnership of Friendship and Cooperation for Peace and Development. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 26 November 1998

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/visit98/joint.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [1998b]): Statement by Foreign Minister Keizo Obuchi on Japan and East Asia: Outlook for the New Millennium. 4 May 1998, Ministry of Foreign Affairs

<http://www.mofa.go.jp/announce/announce/1998/5/980504.html>

Letöltés: 2015.02.17.

MOFA [2001]: Northern Territories. Ministry of Foreign Affairs, 1 March 2001

<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/preface.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2002a]: Japan-US Consultations on Security Issues

http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/pdfs/arrange_ref1.pdf

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2002b]: Diplomatic Bluebook, 2002. Ministry of Foreign Affairs, Japan

<http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2002/index.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2003]: Japan's Official Development Assistance Charter, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 29 August 2003

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf>

Letöltés: 2015.02.17.

MOFA [2006a]: The Japan-U.S. Alliance of the New Century, Ministry of Foreign Affairs of Japan 29 June 2006

<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/summit0606.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2006b]: United States-Japan Roadmap for Realignment Implementation. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 1 May 2006

<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/scc/doc0605.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2006c]: Japan-China Joint Press Statement. Ministry of Foreign Affairs. 8 October 2006

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/joint0610.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2007]: Yoshida-doktrína, Ministry of Foreign Affairs of Japan

<http://www.mofa.go.jp/mofaj/annai/honsho/shiryo/yoshida/index.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2008]: Joint Statement between the Government of Japan and the Government of the People's Republic of China on Comprehensive Promotion of a "Mutually Beneficial Relationship Based on Common Strategic Interests, Ministry of Foreign Affairs, 7 May 2008

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/China/joint0805.html>

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2012]: Japan's Actions against Piracy off the Coast of Somalia. Ministry of Foreign Affairs, Japan, September 2012

http://www.mofa.go.jp/policy/piracy/ja_somalia.html Letöltve: 2015.02.25.

MOFA [2013a]: Press Conference by Foreign Minister Fumio Kishida, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 26 November 2013

http://www.mofa.go.jp/press/kaiken/kaiken4e_000023.html

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2013b]: The Senkaku Islands, Ministry of Foreign Affairs, Japan, March 2013

http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/pdfs/senkaku_en.pdf

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2013c]: China's Establishment of an Air Defense Identification Zone in the East China Sea, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 23 November 2013

http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000100.html

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2013d]: Prime Minister Abe's Visit to Southeast Asia. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 18 January 2013

http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv_1301/overview.html

Letöltés: 2015.02.25.

MOFA [2013e]: Prime Minister Shinzo Abe's Visit to Bahrain, Kuwait, Djibouti and Qatar (August 24 - 29, 2013). Ministry of Foreign Affairs, Japan, 13 September 2013

http://www.mofa.go.jp/region/page4e_000021.html Letöltés: 2015.02.25.

MOFA [2013f]: Joint Statement between Japan and Turkmenistan on the New Partnership. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 11 September 2013

<http://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000013896.pdf> Letöltés: 2015.02.25.

MOFA [2013g]: Japan-Brunei Summit Meeting. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 9 October 2013

http://www.mofa.go.jp/region/page3e_000107.html Letöltés: 2015.02.25.

MOFA [2014a]: Official Development Assistance. 50 Years of Japan's ODA. November 2014. Ministry of Foreign Affairs, Japan

<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/cooperation/anniv50/pamphlet/progress1.html> Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2014b]: Senkaku Islands, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 15 April 2014

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/> Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2014c]: Statement by the Minister for Foreign Affairs on the announcement on the "East China Sea Air Defense Identification Zone" by the Ministry of National Defense of the People's Republic of China, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 9 January 2014

http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000098.html

Letöltés: 2014.09.27.

MOFA [2014d]: Japan's contribution to United Nations peacekeeping operations. Ministry of Foreign Affairs, Japan, March 2014

<http://www.mofa.go.jp/policy/un/pko/pdfs/contribution.pdf>

Letöltés: 2015.02.17.

MOFA [2014e]: Joint Communiqué on the Strengthening of the Comprehensive Partnership towards Stability and Prosperity Between Japan and the Sultanate of Oman. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 24 November 2014
<http://www.mofa.go.jp/files/000023760.pdf> Letöltés: 2015.02.25.

MOFA [2014f]: Prime Minister Abe's Visit to Oman, Côte d'Ivoire, Mozambique and Ethiopia, January 9 - 15, 2014. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 17 January 2014
http://www.mofa.go.jp/af/af1/page24e_000024.html Letöltés: 2015.02.25.

MOFA [2014g]: Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 1 July 2014
http://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page23e_000273.html Letöltés: 2015.09.06.

MOFA [2015a]: Trends in Chinese Government and Other Vessels in the Waters Surrounding the Senkaku Islands, and Japan's Response. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 19 January 2015
http://www.mofa.go.jp/region/page23e_000021.html (E)
Letöltés: 2015.01.21.
<http://www.kaiho.mlit.go.jp/senkaku/index.html> (J) Letöltés: 2015.01.21.

MOFA [2015b]: Japan's Security Policy. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 45 February 2015
<http://www.mofa.go.jp/policy/security/> Letöltés: 2015.02.19.

MOFA [1971-2013]: Diplomatic Bluebook, Ministry of Foreign Affairs, Japan (1971-2013)
<http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/> Letöltés: 2014.09.27.

MOFAC [2015]: Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Remarks on Japanese Prime Minister Shinzo Abe's Statement on the 70th Anniversary of

the End of the War. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 15 August 2015

http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2535_665405/t1288969.shtml Letöltés: 2015.09.19.

Nemzetbiztonsági Stratégia [2013]: National Security Strategy, Prime Minister of Japan and His Cabinet, 17 December 2013

http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/_icsFiles/afieldfile/2013/12/17/NSS.pdf Letöltés: 2015.02.17.

Stratégiai Energiaterv [2014]: 4th Strategic Energy Plan. Ministry of Economy, Trade and Industry, April 2014

http://www.enecho.meti.go.jp/en/category/others/basic_plan/pdf/4th_strategic_energy_plan.pdf Letöltve: 2015.02.23.

Stratégiai Energiaterv [2010]: The Strategic Energy Plan of Japan. Ministry of Economy, Trade and Industry, June 2010

http://www.meti.go.jp/english/press/data/pdf/20100618_08a.pdf

Letöltve: 2015.02.24.

Törvény a békefenntartási tevékenységről [1992]: Act on Cooperation for United Nations Peacekeeping Operations and Other Operations.

http://www.pko.go.jp/pko_j/data/law/pdf/law_e.pdf Letöltés: 2015.02.11.

Törvény az iraki humanitárius és újjáépítési segítségnyújtásról [2003]: Basic Plan regarding Response Measures based on the Law Concerning Special Measures on Humanitarian and Reconstruction Assistance in Iraq. Prime Minister of Japan and His Cabinet

http://japan.kantei.go.jp/policy/2003/1209housin_e.html

Letöltés: 2015.02.18.

Törvény az Önvédelmi Erőkről [1954]: Act No. 165 of 1954.

<http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S29/S29SE179.html>

Letöltés: 2015.02.16.

Törvény a terrorizmusellenes intézkedésekről [2001]: The Anti-Terrorism Special Measures Law. Prime Minister of Japan and His Cabinet, October 2002
http://japan.kantei.go.jp/policy/2001/anti-terrorism/1029terohougaiyou_e.html Letöltés: 2015.02.18.

U.S. Dos [2005]: U.S.-Japan Alliance: Transformation and Realignment for the Future, U.S. – Japan Security Consultative Committee Document, U.S. Department of State, 29 October 2005
<http://2001-2009.state.gov/documents/organization/55886.pdf>
Letöltés: 2014.09.27.

U.S. DoS [2007]: U.S.-Japan Cooperation on Energy Security, Clean Development, and Climate Change, U.S. Department of State, 16 November 2007
<http://2001-2009.state.gov/p/eap/rls/fs2007/95289.htm> Letöltés: 2014.09.27.

A kutatáshoz készített interjúk listája

Interjú: Prof. Urata Shujiro (Professor at Waseda University, Graduate School of Asia-Pacific Studies)

Helyszín: Magyar Tudományos Akadémia

Időpont: 2012. július 6.

Helyszín: Waseda University

Időpont: 2012. szeptember 6.

Interjú: Dr. Thomas U. Berger (Associate Professor, Department of International Relations, Boston University)

Helyszín: The Sasakawa Peace Foundation, Tokyo

Időpont: 2012. december 12.

Interjú: Dr. David Shambaugh (Professor and Director of China Policy Program, The Elliott School of International Affairs, George Washington University)

Helyszín: The Sasakawa Peace Foundation, Tokyo

Időpont: 2013. január 23.

Interjú: Professor Soeya Yoshihide (Professor, Faculty of Law, Keio University / Director, Keio Institute of East Asian Studies)

Helyszín: Keio University

Időpont: 2013. március 5.

Interjú: Dr. Sunami Atsushi (Deputy Director of Science, Technology and Innovation Policy Program; Associate Professor at National Graduate School of Policy Studies (GRIPS))

Időpontok: 2012 augusztusa és 2015 augusztusa között számos alkalommal

Interjú: Watanabe Tsuneo (Director of Policy Research & Senior Fellow, Tokyo Foundation)

Helyszín: Tokyo Foundation, Tokyo

Időpont: 2013 júniusa és 2015 júliusa között számos alkalommal

Interjú: Matsuda Yasuhiro (Professor, Institute for Advanced Studies on Asia, University of Tokyo)

Helyszín: Budapest

Időpont: 2014. február 24.

Interjú: Mori Satoru (Visiting Scholar, Elliott School of International Affairs, The George Washington University)

Helyszín: Budapest

Időpont: 2014. február 24; 2015. február 12.

Interjú: Tanaka Koichiro (Managing Director, President JIME Center, The Institute of Energy Economics, Japan)

Helyszín: Budapest

Időpont: 2014. február 24; 2015. január 25.

A kutatás során felhasznált további források

Prof. Urata Shujiro: Japan's New Economic Strategy in Asia-Pacific: Implications to the EU

Professor at Waseda University, Graduate School of Asia-Pacific Studies

Részvétel előadáson

Helyszín: Magyar Tudományos Akadémia

Időpont: 2012. július 6.

14th EU-Japan Symposium

Részvétel előadáson

Helyszín: EUDEL Tokyo

Időpont: 2012. július 18.

Dr. Sunami Atsushi: Briefing about Science and Technology Policy of Japan (political and economic focus)

Deputy Director of Science, Technology and Innovation Policy Program; Associate Professor at National Graduate School of Policy Studies (GRIPS)

Részvétel előadáson

Helyszín: EUDEL Tokyo

Időpont: 2012. szeptember 2 1.

International Symposium on State Building and Economic Development. Historical and Contemporary Cases

Részvétel előadáson

Helyszín: National Graduate School of Policy Studies (GRIPS)

Időpont: 2012. szeptember 22.

Dr. Thomas U. Berger: The US-Japanese Alliance in a Global Context: Prospects and Perils for an enduring Partnership

Associate Professor, Department of International Relations, Boston University

Részvétel előadáson

Helyszín: The Sasakawa Peace Foundation, Tokyo

Időpont: 2012. december 12.

Dr. David Shambaugh: US-China Relations: Managing Cooperation&Competition

Professor and Director of China Policy Program, The Elliott School of International Affairs, George Washington University

Részvétel előadáson

Helyszín: The Sasakawa Peace Foundation, Tokyo

Időpont: 2013. január 23.

U.S.-China Relations: Policy Recommendations for the 2nd Obama Administration

-A Panel Discussion with American China experts on Military & Security, Economic & Trade, and Energy & Environmental issues

Részvétel előadáson

Helyszín: The Sasakawa Peace Foundation, Tokyo

Időpont: 2013. február 19.

61st Tokyo Foundation Forum on China's Military and the Japan-US Alliance in 2030

Panelisták:

- Michael D. Swaine, Senior Associate, Asia Program, Carnegie Endowment for International Peace
- Mike M. Mochizuki, Professor of Political Science and International Affairs, Elliot School of International Affairs, George Washington University
- Noboru Yamaguchi, Senior Fellow, Tokyo Foundation; Professor, National Defense Academy of Japan
- Watanabe Tsuneo, Director of Policy Research & Senior Fellow, Tokyo Foundation
- Bonji Ohara, Research Fellow, Tokyo Foundation

Részvétel előadáson

Helyszín: The Tokyo Foundation, Tokyo

Időpont: 2013. május 23.

Japan-Europe Asian Security Dialogue

Panelisták:

- Matsuda Yasuhiro, Professor, Institute for Advanced Studies on Asia, Univeristy of Tokyo
- Mori Satoru, Visiting Scholar, Elliott School of International Affairs, The George Washington University
- Tanaka Koichiro, Managing Director, President JIME Center, The Institute of Energy Economics, Japan

Időpont: 2014. február 24.

Helyszín: Magyar Külügyi Intézet, Budapest

Részvétel előadáson

Másodlagos források

Könyvek

Acharya, Amitav and Buzan, Barry (eds) [2010]: Non-Western International Relations Theory. Perspectives on and beyond Asia. Routledge, London and New York

Akao, Nobutoshi (ed) [1983]: Japan's Economic Security. Resources as a Factor in Foreign Policy. Gower Publishing Company Limited, Great Britain

Bahgat, Gawdat [2011]: Energy Security. An Interdisciplinary Approach. John Wiley and Sons, Ltd., West Sussex, UK

- Berger, Thomas U. [1996]: Norms, identity and national security in Germany and Japan, in: Katzenstein, Peter J. (ed.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Ithaca, Columbia University Press, New York
- Berger, Thomas U. [1998]: *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London
- Blomström, Magnus- Gangnes, Byron- La Criox, Sumner (eds.) [2001]: *Japan's New Economy: Continuity and Change in the the Twenty-First Century*. Oxford University Press, Oxford
- Bush, Richard C. [2010]: *The Perils of Proximity. China-Japan Security Relations*. Brookings Institution Press, Washington
- Buzan, Barry-Waeber, Ole, de Wilde, Jaap [1998]: *Security. A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Inc., London
- Buzan, Barry- Hansen, Lene [2009]: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press, Cambridge
- Carlsnaes, Walter- Risse, Thomas- Simmons, Beth A. (eds) [2005]: *Handbook of International Relations*. Sage Publications Ltd., London
- Cooney, Kevin J.(2007): *Japan's Foreign Policy since 1945*. M.E. Sharp, Inc., New York
- Cooney, Kevin J. - Sato, Yoichiro (eds) [2009]: *The Rise of China and International Security. America and Asia Respond*. Routledge, London and New York

- Cox, Robert [1986]: *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory* in Robert O. Keohane (ed.) *Neorealism and its Critics*, Columbia University Press, New York
- Curtis, Gerald L. (ed) [1993]: *Japan's Foreign Policy After the Cold War Coping with Change*. M.E. Sharpe, Inc., New York
- Curtis, Gerald L. (ed) [2000]: *New perspectives on U.S.-Japan relations*. Japan Center for International Exchange, Japan
- DiFilippo, Anthony [2002]: *The Challenges of the U.S.-Japan Military Arrangement, Competing Security Transitions in a Changing International Environment*. M.E. Sharpe, Inc., New York
- Dore, Ronald [1997]: *Japan, Internationalism and the UN*. Routledge, London
- Edström, Bert (ed) [2002]: *Turning Points in Japanese History*. Routledge, London
- Fukuzawa, Yukichi [1978]: *Gakumon no susume (An Encouragement of Learning)*, Iwanami Bunko, Tokyo
- Gaunder, Alisa (ed) [2011]: *Routledge Handbook of Japanese Politics*. Routledge, London
- Gaunder, Alisa [2007]: *Political Reform in Japan: Leadership Looming Large*. Routledge, London
- Green, Michael J. [2003]: *Japan's Reluctant Realism: Foreign Policy Challenges in an Era of Uncertain Power*. Palgrave, New York

- Guzzini, Stefano- Leander, Anna (eds) [2006]: *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics*. Routledge, London and New York
- Haas, Ernst B. [2001]: *Does Constructivism Subsume Neo-Functionalism*, in: Christiansen, Thomas- Jorgensen, Knud Erik- Wiener, Antje (eds.): *The Social Construction of Europe*. SAGE Publications, London
- Hara, Kimie [2007]: *Cold War Frontiers in the Asia-Pacific. Divided Territories in the San Francisco System*. Routledge, London and New York
- Holsti, Kalevi J. [2004]: *Taming the Sovereigns. Institutional Change in International Politics*. Cambridge University Press, Cambridge
- Hook, Glenn D. [1986]: *Language and Politics: The Security Discourse in Japan and the United States*. Tokyo, Kuroshio Shuppansha
- Hook, Glenn D. [1996]: *Militarization and Demilitarization in Contemporary Japan*. Routledge, London and New York
- Hook, Glenn D.-Gilson, Julie- Hughes, Christopher W.- Dobson, Hugo [2001]: *Japan's International Relations, Politics, Economics and Security*. Routledge, London
- Hoshino, Toshiya [1999]: "Nichi-bei Domei to Asia Taiheiyo no Takoku-kan Anzen Hosho: Nihon no Shiten" [Japan-U.S. Alliance and Multilateral Security in the Asia-Pacific: A Japanese Perspective], pp. 166-85 in: Kan, Hideki- Hook, Glenn D. – Weston, Stephanie A. (eds): *Asia Taiheiyo no Chiiki Chitsujo to Anzen Hosho [Regional Order and Security in the Asia-Pacific]*, Kyoto: Minerva Shobo
- Hughes, Christopher W. [2004a]: *Japan's Security Agenda. Military, Economic and Environmental Dimensions*. Lynne Rienner Publishers, Inc., London

Hughes, Christopher W. [2004b]: Japan's Economic Power and Security, Japan and North Korea

Hughes, Christopher W. [2005]: Japan's Reemergence as 'Normal' Military Power. Routledge, London and New York

Hughes, Christopher W. [2009]: Japan's Remilitarisation. Routledge, London and New York

Ikenberry, John G. - Mastanduno, Michael (eds) [2003]: International Relations Theory and the Asia-Pacific. Columbia University Press, New York

Inoguchi, Takashi [1995]: Democracy and the Development of Political Science in Japan. In: Easton, David- Gunnell, John – Stein, Michael (eds.: Regime and Discipline: Democracy and the Development of Political Science. Ann Arbor: University of Michigan Press

Inoguchi, Takashi - Purnendra, Jain (eds.) [2000]: Japanese Foreign Policy Today. Palgrave, New York

Inogucsi, Takasi [2007]: Japán politika. Századvég Kiadó, Budapest

Inoguchi, Takashi [2010]: Why are there no non-Western theories of international relations? In: Acharya, Amitav and Buzan, Barry (eds) [2010]: Non-Western International Relations Theory. Perspectives on and beyond Asia. Routledge, London and New York.

Inoguchi, Takashi, Ikenberry, John G., Sato, Yoichiro (eds) [2011]: The U.S.-Japan Security Alliance. Regional Multilateralism. Palgrave Macmillan, New York

Ishihara, Shintaro [1991]: The Japan That Can Say NO: Why Japan Will Be First Among Equals. Simon&Schuster, NewYork

Kahn, Herman [1970]: Japan: The Emerging Superstate. Englewood Cliffs, Prentice-Hall.

Katzenstein, Peter J. and Okawara, Nobuo [1991]: Japan's security policy: political, economic, and military dimensions in: Katzenstein, Peter J.: Rethinking Japanese Security. Internal and External Dimensions. Routledge, London and New York

Katzenstein, Peter J. and Okawara, Nobuo [1993]: Japan's National Security. Structures, Norms and Policy Responses in a Changing World. Ithaca, New York

Katzenstein, Peter J. and Okawara, Nobuo [2001]: What is a "natural" or "normal" Japan? in Katzenstein, Peter J.: Rethinking Japanese Security. Internal and External Dimensions. Routledge, London and New York

Katzenstein, Peter J. [1996]: Cultural Norms and National Security: Police and Military in Postwar Japan. Cornell University Press, New York

Katzenstein Peter J. and Okawara, Nobuo [2004]: Japan and Asian-Pacific Security, in: Suh, J.J.- Katzenstein, Peter J., Carlson, Allen (eds.): Rethinking Security in East Asia: Identity, Power, and Efficiency, Stanford: Stanford University Press

Katzenstein, Peter J. [2008]: Rethinking Japanese Security. Internal and External Dimensions. Routledge, London and New York

Katzenstein, Peter J. [2007]: Japanese Security and Analytical Eclecticism in: Katzenstein, Peter J.: Rethinking Japanese Security. Internal and External Dimensions. Routledge, London and New York

Kawashima, Yutaka [2003]: Japanese Foreign Policy at the Crossroads. Challenges and Options for the Twenty-First Century. Brookings Institution Press, Washington, D.C.

Keddel, Joseph P. Jr. [1993]: The Politics of Defense in Japan. Managing Internal and External Pressures. M. E. Sharpe Inc., New York

Krauss, Ellis S. and Pempel T.J. (eds) [2004]: Beyond Bilateralism. U.S.-Japan Relations in the New Asia-Pacific. Stanford University Press, Stanford, California

Kusano, Atsushi [1991]: America Gikai to Nichi-Bei Kankei (The US Congress and and US-Japan Relations). Tokyo, Chuko Shosho] 草野厚 [1991]: アメリカ議会と日米関係。東京：中央公論社.

Maruyama, Masao [1963]: Thought and behavior in modern Japan. Oxford University Press, London

Mearshimer, John J. [2001]: The Tragedy of Great Power Politics. W. W. Norton, New York

Mendl, Wolf [2005]: Japan's Asia Policy. Regional Security and Global Interests. Routledge, London and New York

Middlebrooks, William. C. Jr. [2008]: Beyond Pacifism. Why Japan must be a „Normal” Nation. Praeger Security International, Westport, Connecticut – London

Midford, Paul [2011]: Rethinking Japanese Public Opinion and Security. From Pacifism to Realism? Stanford University Press, Stanford, California

Miyashita, Akitoshi [2008]: Where Do Norms Come From? Foundations of Japan's Postwar Security Policy. In: Sato, Yoichiro - Hirata, Keiko [2008]: Norms,

Interests, and Power in Japanese Security Policy. Palgrave Macmillan, New York

Mochizuki, Michael M. [1997]: American and Japanese Strategic Debates: The Need for a New Synthesis. pp. 43–82 in Mochizuki, Michael M. (ed.) *Toward a True Alliance: Restructuring U.S.–Japan Security Relations*, Washington, DC: Brookings.

Mochizuki, Michael M. [2007] *Japan's Changing International Role*, in: Berger, Thomas- Mochizuki, Michael, Tsuchiyama, Jitsuo (eds.): *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State*, Boulder: Lynne-Rienner

Morgenthau, Hans J. [1950]: *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Alfred Knopf, New York

Morse, Ronald A. (ed) [1981]: *The Politics of Japan's Energy Strategy. Resources-Diplomacy-Security. Research Papers and Policy Studies*, Institute of East Asian Studies, University of California, Berkley

Myers, Ramon H. (ed) [1982]: *A U.S. Foreign Policy for Asia. The 1980s and Beyond*. Hoover Institution Press. Stanford University, Stanford, California

Mykal, Olena [2011]: *The EU-Japan Security Dialogue. Invisible but Comprehensive*. Amsterdam University Press, Amsterdam

Nishihara, Masashi (ed.) [2000]: *The Japan-U.S. Alliance. New Challenges for the 21st Century*. Japan Center for International Exchange, Japan

Noda, Nobuo [2001]: *Japan in a World of Rival Empires*. Japan Echo 26, no. 3, June 1999, p. 11. In: Ming Wan: *Japan between Asia and the West. Economic Power and Strategic Balance*. New York, M.E. Shape Book

- Nye, Joseph .S. [2004]: *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs, New York
- Onozuka, Kiheiji [2003]: *Seijigaku Taiko (Fundamentals of Political Science)*, Hakubunko, Tokyo
- Oros, Andrew L. - Tatsumi Yuki [2010]: *Global Security Watch - Japan*. Praeger. Santa Barbara, California
- Oros, Andrew L. [2008]: *Normalizing Japan. Politics, Identity, and the Evolution of Security Practice*. Stanford University Press, Stanford, California
- Orr, James [2001]: *The Victim as Hero: Ideologies of Peace and National Identity in Postwar Japan*. University of Hawaii Press, Honolulu
- Ozawa, Ichiro [1994]: *Blueprint for a New Japan: The Rethinking of a Nation*. Kodansha International, Tokyo
- Patrick, Hugh - Rosovsky, Henry [1976]: *Japan's Economic Performance: An Overview*. In: Patrick, Hugh and Rosovsky, Henry (eds): *Asia's New Giant*, Brookings Institution, Washington D.C.
- Pempel, T.J. - Lee, Chung-Min (eds) [2012]: *Security Cooperation in Northeast Asia. Architecture and Beyond*. Routledge, London and New York
- Prestowitz, Clyde V. Jr., Morse, Ronald A., Tonelson, Alan (eds) [1991]: *Powernomics. Economics and Strategy After the Cold War*. Madison Books, Maryland
- Pyle, Kenneth B. [1996]: *The Japanese Question, Power and Purpose in a New Era*. The AEI Press, Washington D.C.

- Rourke, John T. [2009]: *International Politics on the World Stage*. McGraw-Hill Higher Education, London
- Samuels, Richard J. [1994]: *Rich Nation, Strong Army: National Security and the Technological Transformation of Japan*. Cornell University Press, Ithaca and London
- Sato, Makoto [2007]: *Human Security and Japanese Diplomacy: Debates on the Role of Human Security in Japanese Policy*, in: Shani, Giorgio- Sato, Makoto- Pasha, Mustapha Kamal (eds.): *Protecting Human Security in a Post 9/11 World: Critical and Global Insights*, Palgrave Macmillan, London
- Sato, Yoichiro - Hirata, Keiko [2008]: *Norms, Interests, and Power in Japanese Security Policy*. Palgrave Macmillan, New York
- Shambaugh, David- Yahuda, Michael (eds) [2014]: *International Relations of Asia*. Rowman & Littlefield, Maryland, USA
- Snyder, Jack [1991]: *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*. Cornell University Press, Ithaca, New York
- Soeya, Yoshihide [1998]: *Japan's Dual Identity and the U.S.-Japan Alliance*. Asia/Pacific Reserach Center. Stanford University
- Soeya, Yoshihide [1998]: *Japan's Economic Diplomacy with China, 1945-1978*. Clarendon Press, Oxford
- Soeya, Yoshihide [2005]: *Nihon no Midoru Pawaa Gaiko [Japan's middle power diplomacy]*. Tokyo: Chikuma-shinsho
- Soeya, Yoshihide, Tadokoro, Masayuki, Welch, A. David (eds) [2005]: *Japan as a 'Normal' Country? A Nation in Search of its Place int he World*. Univeristy of Toronto Press, Toronto

- Suh, J.J., Katzenstein, Peter J. and Carlson, Allen (eds) [2004]: *Rethinking Security in East Asia. Identity, Power, and Efficiency*. Stanford University Press, Stanford, California
- Swenson-Wright, John [2005]: *Unequal Allies? United States Security and Alliance Policy Toward Japan, 1945-1960*. Stanford University Press, Stanford, California
- Tadokoro, Masayuki [2001]: *The Dollar Goes Beyond the America? – Financial Globalization and Monetary Diplomacy*. Chuokoron Shinsha. 田所昌幸 [2001]: 「アメリカ」を超えたドル——金融グローバル化と通貨外交。中央公論新社。
- Tanaka, Hideo (ed.) [2000]: *The Japanese Legal System. Introductory Cases and Materials*. University of Tokyo Press, Japan
- Tokutomi, Soho [1991]: *Kindai Nihon Kokuminshi (History of Early Modern Japan)*, Kodansha Gakujutsu Bunko, Tokyo. 徳富蘇峰 [1991]: *近世日本国民史 開国日本（一）ペルリ来航以前の形勢*, 講談社/文芸
- Torikai, Kumiko [2009]: *Voices of the invisible presence: diplomatic interpreters in post-World War II Japan*. John Benjamins B. V., Philadelphia, USA
- Toyama, Shigeki [1995]: *Meiji Ishin (Meiji Restoration)*, Iwanami Gendai Bunko, Tokyo. 遠山茂樹 [1995]: *明治維新*, 東京: 岩波書店
- Uchino, Tatsuro [1983]: *Japan's Postwar Economy. An Insider's View of Its History and Its Future*. Kodansha, Tokyo
- Wan, Ming. [2006]: *Sino-Japanese Relations. Interaction, Logic, and Transformation*. Stanford University Press, Stanford, California

Wan, Ming [2001]: Japan between Asia and the West. Economic Power and Strategic Balance. M.E. Shape Book, New York

Wendt, Alexander [1999]: Social Theory of International Politics. Cambridge University Press, Cambridge

Wight, Martin [1966]: Why Is There No International Theory?, in Wight, Martin and Butterfield, Herbert (eds), Diplomatic Investigations, Allen&Unwin, London

Tanulmányok és cikkek

A Takeshima dosszié [2014]: The Takeshima Issue, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 4 April, 2014

<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/takeshima/position.html>

Letöltés: 2015.01.20.

A Területi Szuverenitásért felelős Politikatervezési és Koordinálási Hivatal [2015]: 内閣官房 領土・主権対策企画調整室. Office of Policy Planning and Coordination on Territory Sovereignty

http://www.cas.go.jp/jp/ryodo_eg/ryodo/takeshima.html

Letöltés: 2015.01.20.

Abe, Shinzo [2013]: Japan is Back. Policy Speech by Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, 22, February, 2013 at the Center for Strategic and International Studies. 日本は戻ってきました。日本国内閣総理大臣 安倍晋三、平成 25 年 2 月 22 日／米ワシントン DC、CSIS

http://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/25/abe_us_0222.html

Letöltés: 2015.02.27.

Akaha, Tsuneo [1991]: Japan's Comprehensive Security Policy: A New East Asian Environment. Asian Survey 31, 4 April 1991.

Akamatsu, Kaname [1962]: A Historical pattern of Economic Growth in Developing Countries, Developing Economies 1, 1-23.
DOI: 10.1111/j.1746-1049.1962.tb00811.x

Anno, Tadashi [2011]: Japanese domestic politics and security cooperation with Australia: the limits of 'normalisation'. Australian Journal of International Affairs Vol. 65, No. 1, February 2011. pp. 24-39
DOI: 10.1080/10357718.2011.535502

Arai, Tatsushi et al (eds) [2013]: Clash of National Identities: China, Japan and the East China Sea Territorial Dispute. Wilson Center, Washington
https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/asia_china_seas_web.pdf
Letöltés: 2015.09.18.

Armitage, Richard L.- Nye, Joseph S. [2012]: The U.S.-Japan Alliance. Anchoring Stability in Asia. Center for Strategic&International Studies, August 2012
http://csis.org/files/publication/120810_Armitage_USJapanAlliance_Web.pdf Letöltés: 2012.09.23.

Asahi Shimbun [2015]: Russia gains nothing from hard-line stance on disputed islands, 25 August, 2015
<http://ajw.asahi.com/article/views/editorial/AJ201508250062>
Letöltés: 2015.08.29.

Atanassova-Cornelis, Elena [2010]: The US-Japan alliance and the rise of China: Implications for the East Asian security order and the EU's regional role. Paper for the International Conference, "China, the European Union and the Restructuring of Global Governance", Brussels, 6-7 May 2010

- Auslin, Michael [2010]: The US-Japan Alliance from a US Perspective in 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010, pp. 33-37
- Awaya, Kentaro [2006]: The Tokyo Tribunal, War Responsibility and the Japanese People. The Asia-Pacific Journal: Japan Focus, 2 February 2006
<http://japanfocus.org/-Awaya-Kentaro/2061> Letöltés: 2015.01.27.
- Bisley, Nick [2008]: Securing the "Anchor of Regional Stability"? The Transformation of the US-Japan Alliance and East Asian Security. Contemporary Southeast Asia Vol. 30, No. 1 , pp. 73-98
DOI: 10.1355/cs30-1d
- Boyd, J. Patrick- Samuels, Richard J. [2005]: Nine Lives?: The Politics of Constitutional Reform in Japan. Policy Studies 19, East-West Center Washington, Washington
- Brzezinski, Zbigniew [2012]: Balancing the East, Upgrading the West. U.S. Grand Strategy in an Age of Upheaval. Foreign Affairs, January/February 2012, pp. 97-104.
- Brooks, William L. and Orr, Robert M. [1985]: Japan's Foreign Economic Assistance. Asian Survey 25/3.
- Bukh, Alexander [2012]: Constructing Japan's 'Northern Territories': Domestic Actors, Interests, and the Symbolism of the Disputed Islands. International Relations of the Asia-Pacific, Volume 12, No. 3., pp. 483-509
DOI: 10.1093/irap/lcs008
- Carpenter, Ted Galen [1995]: Paternalism and Dependence: The U.S.-Japanese Security Relationship. Cato Institute Policy Analysis, No. 244, November 1995

Chanlett-Avery, Emma [2011]: The U.S.-Japan Alliance. CRS Report for Congress, Congressional Research Service, 18 January 2011

<https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33740.pdf> Letöltés: 2014.06.12.

Cooper, W. H. [2013]: U.S.-Japan Economic Relations: Significance, Prospects, and Policy Options. CRS Report for Congress, Congressional Research Service, 20 February 2013

Doi, K. [2012]: The Anti-Nuclear Movement in Japan. International Political Science Assotiation. Online Paper Room.

http://paperroom.ipso.org/papers/paper_7932.pdf Letöltés: 2015.01.29.

Dower, J. W. [2014]: The San Francisco System: Past, Present, Future in U.S.-Japan-China Relations. The Asia-Pacific Journal, Vol. 12, Issue 8, No. 2, February 24 2014

Calder, Kent E. [2013]: The time is ripe for a Japan-U.S. Declaration of Interdependence. The Nikkei Weekly, 18 February 2013

Curtis, Gerald L. [2013]: Japan's Cautious Hawks. Why Tokyo Is Unlikely to Pursue an Aggressive Foreign Policy. Foreign Affairs, March/April 2013

Drifte, R. [2014]: The Japan-China Confrontation Over the Senkaku/Diaoyu Islands – Between “shelving” and “dispute escalation”. The Asia-Pacific Journal, Vol. 12, Issue 30, No. 3, July 28, 2014

<http://www.japanfocus.org/-Reinhard-Drifte/4154> Letöltés: 2015.02.03.

Economist [2015a]: Japan and the United States, Base Issues. April 25, 2015, pp. 44-46

Economist [2015b]: Japan's security, Gloves off. July 11, 2015, pp. 44-45

Ehime Maru [2002]: 「えひめ丸」衝突事故の概要. Az Ehime Maru baleset összefoglalója, Ministry of Foreign Affairs, Japan, 28 February, 2002
<http://www.mofa.go.jp/mofaj/area/usa/hawaii01/ugoki.html>

Letöltés: 2015.01.15.

Establishment of 1955 System [2014]: Modern Japan in archives-Political history from the opening of the country to post-war. Chapter 6.: National Diet Library. Japan.

<http://www.ndl.go.jp/modern/e/cha6/description13.html>

Letöltés: 2014.11.06.

Fábián Emília [2011]: Priorities of Security Policy: Responses of Japan and the European Union to New Global Challenges in the 21st Century. Asian Studies. Hungarian Institute of International Affairs, Budapest. pp. 40-63.

Fábián Emília [2012a]: Policy Responses by Japan and the European Union to the New Security Challenges in the 21st Century. Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies, Japan, Vol. 31., 2012/11.

Fábián Emília [2012b]: Tőkebefektetések Magyarországon. Köz-Gazdaság, 2012. február, VII/1.

Fábián Emília (2012c): Kuril-szigetek– egy nemzetközi jogi probléma. Grotius E-Könyvtár, 2012. szeptember 7.

<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=GFQSYW>

Fábián Emília-Péczeli Anna [2011]: Japán és a nukleáris leszerelés problémája a 21. században. Nemzet és Biztonság, 2011/9, pp. 55-63.

Fackler, Martin [2009]: Japan Delays Decision on Moving U.S. Marine Base. The New York Times, December 2009.

http://www.nytimes.com/2009/12/16/world/asia/16japan.html?_r=1

Letöltés: 2015.01.15.

Fujioka, Mieko [2003]: Japan's human rights policy at domestic and international levels: disconnecting human rights from human security? Japan Forum, Vol. 15, No. 2, June 2003, pp. 287-305
DOI: 10.1080/0955580032000108432

Fukushima, Akio [2014]: Japan's "Proactive Contribution to Peace". A Mere Political Label? The Tokyo Foundation
http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2014/japans-proactive-contribution-to-peace?&utm_source=mailmaga_20140805&utm_medium=email Letöltés: 2014.08.10.

Furuoka, Fumitaka - Oishi, Mikio- Kato, Iwao [2010]: From Aid Recipient to Aid Donor. Tracing the Historical Transformation of Japan's Foreign Aid Policy. Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies, Article 3 in 2010. 12 July 2010
<http://www.japanesestudies.org.uk/articles/2010/FuruokaOishiKato.html>
Letöltés: 2014.12.18.

Gazdag, Ferenc – Tóth, Péter [2008]: A biztonság fogalmának határaitól. Nemzet és Biztonság, 2008. január
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdag_ferenc_talasz_peter-a_biztonsag_fogalmának_hatarairol.pdf Letöltés: 2015. 01.05.

Gergely, Attila [2005]: Japán külpolitika: az azonosság megújuló esélyei. Változás és folytonosság a japán külpolitika azonosság-napirendjén. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában, Teleki László Alapítvány, Budapest. pp. 243-314.

Gilbert, Russel L. [1991]: The U.S-Japan Security Alliance: Will It Survive in the New World Order? U.S. USAWC Military Studies Program Paper, Army War College, Pennsylvania

- Green, Steven H. [2011a]: Strategies vs. Norms: An Assessment of Theories to Explain Japan's Security Policy. Toyo University, Faculty of Law, No. 54, Vol. 3, March 2011 東洋法学 第54卷第3号 (2011年3月)
- Green, Steven H. [2011b]: Japan's Security Policy is a Strategy-Not a Norm. Toyo University, Faculty of Law, No. 55, Vol. 1, April 2011, pp. 147-172 東洋法学 第55卷第1号 (2011年7月)
- Hagström, Linus [2010]: The Democratic Party of Japan's security policy and Japanese politics of constitutional revision: a cloud over Article 9? Australian Journal of International Affairs, Vol. 64, No. 5, pp. 510-525
DOI: 10.1080/10357718.2010.513367
- Hara, Kimie [2005]: Norms, Structures, and Japan's „Northern Territories” Policy. East-West Center Working Papers, Politics, Governance, and Security Series, No. 13, November 2005
<http://www.eastwestcenter.org/publications/norms-structures-and-japans-northern-territories-policy> Letöltés: 2013.03.02.
- Heginbotham, Eric- Ratner, Ely and Samuels, Richard, J. [2011]: Tokyo's Transformation, How Japan Is Changing- and What It Means for the United States. Foreign Affairs, September/October 2011
- Ikeda, Josuke [2007]: Reconciling the Universal and the Territorial: The Concept and the Practice of Human Security. Interdisciplinary Information Sciences, 13 (1)
DOI: 10.4036/iis.2007.139
- Ikeda, Josuke [2009]: Creating Human Security Discourse and the Role of Academic-Policy Complex: International Relations as 'Japanese Social Science'? Interdisciplinary Information Sciences, 15 (2)
DOI: 10.4036/iis.2009.197

Inoguchi, Takashi [1986]: Japan's Images and Options: Not a Challenger, But a Supporter. *Journal of Japanese Studies* 12, no. 1.

Inoguchi, Takashi - Otake, Hideo - Muramatsu, Michio [1987]: Leviathan Hakkan Shushi. (On Launching Leviathan) *Leviathan* 1:4-7.

Inoguchi, Takashi [2002]: The Sociology of a Not-So-Integrated Discipline: The Development of International Relations in Japan. *Journal of East Asian Studies*, Vol.2, No. 1, February 2002

Inoguchi, Takashi [2006]: Political Science in Three Democracies, Disaffected (Japan), Third-Wave (Korea) and Fledgling (China). Presentation at the RC33 Panel Session of World Congress of the International Political Science Association, Fukuoka, Japan July 9-13, 2006
http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_5465.pdf Letöltés: 2014.11.30.

Inoguchi, Takashi- Bacon, Paul [2006]: Japan's Emerging Role as a „Global Ordinary Power”. *International Relations of the Asia-Pacific*, Vol. 6, No. 1
DOI: 10.1093/irap/lci133

International Crisis Group [2014]: Old Scores and New Grudges: Evolving Sino-Japanese Tensions. *Asia Report* No. 258, 24 July 2014
<http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/north-east-asia/china/258-old-scores-and-new-grudges-evolving-sino-japanese-tensions.aspx>

Iseda, Junichi [2012]: America's Shale Gas Boom - A Savior for Japan? *AJISS-Commentary*, No. 145., 8 March 2012
https://www2.jia.or.jp/en_commentary/201203/08-1.html
Letöltés: 2015.02.25.

Ito, Masami- Aoki, Mizuho [2012]: Defiant North Korea launches rocket. Long-range 'success' flies over Okinawa before falling into sea. *The Japan Times*, 13 December 2012

<http://www.japantimes.co.jp/news/2012/12/13/national/defiant-north-korea-launches-rocket/#.VM9PtC7tjPc> Letöltés: 2015.02.02.

Iwata, Sohei [2014]: Post-Quake Trend in LNG Imports and Forecast for 2014 2H. Energy Data and Modelling Center, Energy Trends, The Institute of Energy Economy, Japan, December 2014

<http://eneken.ieej.or.jp/data/5867.pdf> Letöltés: 2015.02.26.

Izumikawa, Yasuhiro [2010]: Explaining Japanese Antimilitarism: Normative and Realist Constraints on Japanese Security Policy. *International Security*, Volume 35, Number 2, Fall 2010, pp. 123-160

DOI: 10.1162/ISEC_a_00020

Japan's Security Strategy Toward China [2011]: Integration, Balancing, and Deterrence in the Era of Power Shift. Policy Proposal, The Tokyo Foundation, Tokyo, October 2011

Japan-U.S. Security Relations: A Testing Time for the Alliance [2009]: A Conference Report, Issues & Insights. Pacific Forum Center for Strategic and International Studies, Vol. 9- No. 14 March 2009

Japan's Visions for Future Security and Defense Capabilities [2004]: The Council on Security and Defense Capabilities Report, The Council on Security and Defense Capabilities, October 2004

Hagström, Linus [2010]: The Democratic Party of Japan's security policy and Japanese politics of constitutional revision: a cloud over Article 9? *Australian Journal of International Affairs* Vol. 64, No. 5, November 2010, pp. 510-525

DOI: 10.1080/10357718.2010.513367

Halloran, Richard [1981]: Nuclear Agreement on Japan Reported. *The New York Times*, 19 May 1981

<http://www.nytimes.com/1981/05/19/world/nuclear-agreement-on-japan-reported.html> Letöltés: 2015.01.29.

Hara, Kimie [2005]: Norms, Structures, and Japan's Northern Territories Policy. East-West Center Working Papers, Politics, Governance, and Security Series, No. 13, November 2005

Hara, Kimie [2001]: 50 Years from San Francisco: Re-Examining the Peace Treaty and Japan's Territorial Problems. Pacific Affairs, Vol. 74, No. 3. (Autumn, 2001), pp. 361-382
DOI: 10.2307/3557753

Hernádi, András – Székács, Anna [2003]: A Japán Gazdaság, Társadalom és Kommunikáció Átalakulása az Évezredfordulón. Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest

Kase, Yuri [2001]: The Costs and Benefits of Japan's Nuclearization: An Insight into the 1968/70 Internal Report. The Nonproliferation Review, Summer 2001
<http://cns.miis.edu/npr/pdfs/82kase.pdf> Letöltés: 2015.01.29

Kaseda, Yoshinori [2012]: Japan's Security Policy towards East Asia. Perceptions, Journal of International Affairs. Vol. 17, No. 4, Winter 2012, pp. 27-49

Katz, Richard [2012]: Noda's confused nuclear policy. East Asia Forum, 26 October 2012
<http://www.eastasiaforum.org/2012/10/26/nodas-confused-nuclear-policy/>
Letöltés: 2015.02.24.

Katzenstein, Peter J. and Okawara, Nobuo [2001]: Japan, Asia-Pacific Security, and the Case for Analytical Eclecticism. International Security, vol. 26, no 3, pp. 153-185

Kawakami, Takahashi [2010]: The History of US Military Forward Presence and the Outlook for Reorganization in 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010, pp. 51-57

Kawashima, Shin [2012]: The East Asian Textbook Issue. Historical Background and Current Status. Nippon.com

<http://www.nippon.com/en/in-depth/a00702/> Letöltés: 2015. 01.28.

Kawashima, Shin [2013]: The Implications of the Japan-Taiwan Fisheries Agreement. Nippon.com

<http://www.nippon.com/en/currents/d00081/> Letöltés: 2015.01.21.

Kelly, Dominic [2005]: Rice, Oil and the Atom: A Study of the Role of Key Material Resources in the Security and Development of Japan. Government and Opposition, Volume 40, Issue 2, Spring 2005, pp. 278-327

DOI: 10.1111/j.1477-7053.2005.00153.x

Kersten, Rikki [2011]: Japanese security policy formation: assessing the Koizumi revolution. Australian Journal of International Affairs Vol. 65, No. 1, February 2011, pp. 5-23

DOI: 10.1080/10357718.2011.535501

Kikuchi, Tsutomu [2007]: "Heart to Heart" Relations with ASEAN: The Fukuda Doctrine Revisited. AJISS-Commentary, 21 December 2007

http://www2.jiia.or.jp/en_commentary/200712/21-1.html

Letöltés: 2014.06.30

Kína: A lehetőségek országa, ELTE Konfuciusz Intézet hivatalos kiadványa

Kingston, Jeff [2008]: Nanjing's Massacre Memorial: Renovating War Memory in Nanjing and Tokyo. The Asia-Pacific Journal: Japan Focus, 22 August 2008

<http://japanfocus.org/-Jeff-Kingston/2859> Letöltés: 2015.01.27.

Kiss J. László [2006]: A nemzetközi biztonság új napirendjei, avagy a biztonság metamorfózisa in: Külügyi Szemle, V. évfolyam 2-3 szám, 2006. ősz-tél

Kiss Roland [2015]: Az új japán védelempolitika I. Nemzet és Biztonság, II.

file:///C:/Users/2570p/Downloads/-cikkek-nb_2015_2_06_kiss_roland.pdf

Letöltés: 2015.04.25.

Kitaoka, Shinichi [2010a]: The Secret Japan-US Security Pacts in: 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010, pp. 15-27

Kitaoka, Shinichi [2010b]: The Secret Japan-US Security Pacts: Background and Disclosure. Asia-Pacific Review, Vol. 17, No. 2, 2010

DOI: 10.1080/13439006.2010.531111

北岡 伸一[2014]: 「積極的平和主義」に転換する日本の安全保障政策.

Kitaoka, Shin'ichi [2014]: The Turnabout of Japan's Security Policy: Toward "Proactive Pacifism". 2. April 2014, Nippon.com

<http://www.nippon.com/ja/currents/d00108/> Letöltés: 2015.09.03.

Kojima, Kiyoshi [2000], The 'Flying-Geese' Model of Asian Economic Development: Origin, Theoretical Extensions, and Regional Policy Implications, Journal of Asian Economics 11, 375-401.

Kojima, Akira [2014]: The Abenomics Growth Strategy Enters the Implementation Stage. Discuss Japan- Japan Foreign Policy Forum, No. 23, 26 August 2014

http://www.japanpolicyforum.jp/en/pdf/2014/no23/DJweb_23_eco_01.pdf

Letöltés: 2015.02.27.

Krasner, Stephen D. [2001]: Organized Hypocrisy in 19th Century East Asia. International Relations of the Asia-Pacific, 1, 2: 173–197.

Krauss, Ellis S. [2003]: The US, Japan, and trade liberalization: from bilateralism to regional multilateralism to regionalism+. The Pacific Review, Vol. 16 No. 3, pp. 307-329

DOI: 10.1080/0951274032000085617

Kubo, Fumiaki [2013]: Prime Minister Abe and President Obama Can Strengthen the Alliance. AJISS-Commentary. No. 171, 19 February 2013

<http://www.jiia.or.jp/en/commentary> Letöltés: 2014.10.21.

Kyodo [2015a]: Japan to halt work on U.S. base relocation in Okinawa for month

<http://english.kyodonews.jp/photos/2015/08/367403.html>

Letöltés: 2015.08.21.

Kyodo [2015b]: Survey finds 44% in Japan view Abe war statement positively; Cabinet support rises. In: The Japan Times, 16 August 2015

<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/08/16/national/survey-finds-abe-cabinet-support-rating-at-43-2-up-5-5-from-july/#.Vf16KJdUxGh>

Letöltés: 2015.09.19.

Kyodo [2015c]: Philippine gov't praises post-war efforts of Japan. In: Daily Witness, 15 August 2015

<http://dailywitness.com/philippine-govt-praises-post-war-efforts-of-japan/>

Letöltés: 2015.09.19.

Kyodo [2015d]: Indonesia appreciates Abe's remarks on Japan's actions in WWII. Kyodo News, 14 August 2015

<https://english.kyodonews.jp/news/2015/08/369227.html>

Letöltés: 2015.09.19.

Kyodo [2015e]: Soka Gakkai members lash Komeito over support for security bills. In: The Japan Times, 18 August 2015

<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/08/18/national/politics-diplomacy/soka-gakkai-members-lash-komeito-support-security-bills/#.Ve8C0pdUxGh>

Letöltés: 2015.09.08.

Kyodo [2015f]: 81% say gov't not explaining security bills sufficiently
<https://english.kyodonews.jp/news/2015/05/355666.htm> Letöltés:
2015.08.25.

Kyodo [2015g]: Cabinet approval rating nose-dives after ruling camp rams through security bills. In: The Japan Times, 18 July 2015

<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/07/18/national/politics-diplomacy/cabinet-approval-rating-nose-dives-ruling-camp-rams-security-bills/#.Ve7uO5dUxGh>

Letöltés: 2015.09.08.

Kyodo [2015h]: Japan enacts legislation for major shift in postwar security policy.
Kyodo News, 19 September 2015

<https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375426.html>

Letöltés: 2015.09.25.

Kyodo [2015i]: Japan set to expand SDF role in S. Sudan from May under new laws. Kyodo News, 22 September 2015

<https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375753.html>

Letöltés: 2015.09.25.

Kyodo [2015j]: Abe Cabinet's support rate falls, majority see higher war risk.
Kyodo News, 20 September 2015

<https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375598.html>

Letöltés: 2015.09.25.

Lind, Jennifer M. [2004]: Pacifism or Passing the Buck? Testing Theories of Japanese Security Policy. *International Security*, Vol. 29, No. 1, Summer 2004, pp. 92-121.

DOI: 10.1162/0162288041762968

Liff, Adam - Ikenberry, G. John [2014]: Racing toward Tragedy? China's Rise, Military Competition in the Asia Pacific, and the Security Dilemma. *International Security*, Vol. 39, No. 2, Fall 2014

Magyarics, Tamás [2010]: Az unipoláris rend menedzselése. Az Egyesült Államok hegemoniája a hidegháború után. *MKI-Tanulmányok, Magyar Külügyi Intézet*, T-2010/28

http://kki.gov.hu/download/5/e9/b0000/Tanulmanyok_2010_28_%5B%C3%BAj_publik%C3%A1ci%C3%B3_%5D.pdf Letöltés: 2015.01.21.

Mainichi Shimbun [2015]: Japan should break away from historical revision, 15 August, 2015

<http://mainichi.jp/english/english/perspectives/news/20150815p2a00m0na015000c.html> Letöltés: 2015.08.15.

Mathur, Arpita [2004]: Japan's Changing Role in the US-Japan Security Alliance. *The Institute for Defence Studies and Analyses, Strategic Analysis*, Vol. 28, No. 4, 2004.

Mendl, Wolf [1980]: The Security Debate in Japan. *International Affairs*, Vol. 56, No. 4, Autumn 1980

DOI: 10.2307/2618169

Mizumoto, Natsumi [2005]: China's Yasukuni ire 'puzzles' Japanese. Some feel public just as culpable for war as leaders, but fret Koizumi trips. *The Japan Times*, 8 January 2005

<http://www.japantimes.co.jp/news/2005/01/08/national/chinas-yasukuni-ire-puzzles-japanese/#.VMejRi7tjPc> Letöltés:2015.01.27.

Miyashita, Akitoshi [1999]: Gaiatsu and Japan's Foreign Aid: Rethinking the Reactive–Proactive Debate. *International Studies Quarterly*, Vol. 43, Issue 4, December 1999

DOI: 10.1111/0020-8833.00142

Miyaoka, Isao [2011]: Japan's Dual Security Identity: A Non-combat Military Role as an Enabler of Coexistence. *International Studies* 48 (3&4), pp. 237-255

DOI: 10.1177/0020881713485017

Mochizuki, Mike M. [2007]: Japan's Shifting Strategy toward the Rise of China. *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 30, No. 4-5, August-October 2007

DOI: 10.1080/01402390701431832

Murai, Tomohide [2010]: The Military Balance in East Asia and the Japan-US Alliance in 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010, pp. 67-75

Muratani, Seiki [2007]: The Nature of Japan's Official Development Assistance: Japan's Bilateral ODA and Its International Interests, 1981-2001. Master Thesis, Indiana State University, Pub No: 1449200

Nakagawa, Masami - Honda, Masakazu - Hirako, Yoshinori - Sadamatsu, Shinjiro [2004]: Bikini: 50 Years of Nuclear Exposure. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 26 January 2004

<http://japanfocus.org/-Sadamatsu-Shinjiro/2121> Letöltés: 2015.01.28.

Narusawa, Muneo [2014]: The Overseas Dispatch of Japan's Self-Defense Forces and U.S. War Preparations. *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 12, Issue 31, No. 2, August 4, 2014.

http://japanfocus.org/-Richard-Minear/4158?utm_source=August+4%2C+2014&utm_campaign=China%27s+Connectivity+Revolution&utm_medium=email

Letöltés: 2015. február 18.

NIDS [2015]: 東アジア戦略概観 2015. 防衛省-防衛研究所. 平成 27 年
(2015 年) 3 月

<http://www.nids.go.jp/publication/east-asian/pdf/eastasian2015/j01.pdf>

Letöltés: 2015.08.10.

Nikkei [2015]): Japan eyeing 5 trillion yen defense budget. Nikkei Asian Review, 2
August 2015

<http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/Policy-Politics/Japan-eyeing-5-trillion-yen-defense-budget> Letöltés: 2015.09.06.

Nishihara, Masashi [2012]: Japan Should Stand Firm on the Senkaku Islands
Dispute. AJISS Commentary, No. 164, 6 November 2012

https://www2.jia.or.jp/en_commentary/201211/06-1.html

Letöltés: 2015.01.26.

Nishihara, Masashi [2014]: Abe's Dipomacy is Bearing Fruit. Discuss Japan, Japan
Foreign Policy Forum, No. 23, August 2014

http://www.japanpolicyforum.jp/en/pdf/2014/no23/DJweb_23_dip_03.pdf

Letöltés: 2015.02.26.

Northeast Asian Security Cooperative: Opportunities and Obstacles for a
Multilateral U.S. Approach to Asia-Pacific Diplomacy [2010]: Task Force
2010, Multilateralism in Northeast Asia, Henry M. Jackson School of
International Studies, University of Washington

Nukleáris erőművek Japánban [2015]: World Nuclear Association

<http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Japan/>

Letöltés: 2015.02.20.

Obuchi, Keizo [1998]: Opening Remarks. The Asian Crisis and Human Security: An Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow. Japan Center for International Exchange, Tokyo

<http://www.jcie.or.jp/thinknet/tomorrow/lobuchi.html> Letöltés: 2014.03.31.

Okano-Heijmans, Maaïke [2007]: Japan's Economic Diplomacy towards China: The Lure of Business and the Burden of History. Clingendael Diplomacy Papers No. 14, Netherlands Institute of International Relations, The Hague, November 2007

http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20071100_cdsp_paper_okano-heijmans.pdf Letöltés: 2013.05.21.

Okimoto, Daniel I. [1998]: The Japan-America Security Alliance: Prospects for the Twenty-First Century. Stanford University, Institute for International Studies, Asia/Pacific Research Center, January 1998

Osaki, Tomohiro [2015]: Thousands protest Abe, security bills at Diet rally.

The Japan Times, 30 August 2015

<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/08/30/national/thousands-protest-abe-security-bills-diet-rally/#.Ve6Mx5dUxGh> Letöltés: 2015.09.08.

Packard, George R. [2010]: The United States-Japan Security Treaty at 50. Still a Grand Bargain? Foreign Affairs, March/April 2010

Potter, David M. [2008]: Evolution of Japan's Postwar Foreign Policy. Nanzan University, Nagoya

Rebirth of Japan [2012]: Rebirth of Japan: A Comprehensive Strategy. Cabinet Decision- July 31, 2012, National Policy Unit, Cabinet Secretariat, August 8 2012

酒井 哲哉[1991]:『9条=安保体制』の終焉——戦後日本外交と政党政治.

国際問題.372 号. Sakai, Tetsuya: The End of the Article 9=US-Japan Alliance System: Japan's Postwar Diplomacy and Party System, Kokusai Mondai, No. 372, Tokyo.

Samuels, Richard J. [2007]: Securing Japan: The Current Discourse. Journal of Japanese Studies, 33:1.

DOI: 10.1353/jjs.2007.0034

Samuels, Richard J. [2013]: Japan's Rhetoric of Crisis: Prospects for Change after 3.11. Journal of Japanese Studies, 39 (1), Winter 2013. 97-120

Sansoucy, Lisa J. [2002]: Japan's Regional Security Policy in Post-Cold War Asia. Peace Studies Program, Ithaca, U.S. pp. 160-175

Sato, Heigo [2014]: Japan-U.S. Security Relations under the Koizumi Administration: Implications for Bush's Second Term. The National Institute for Defense Studies

http://www.nids.go.jp/english/event/symposium/pdf/2004/e2004_09.pdf

Letöltés: 2015.02.18.

Security Issues in the Asia-Pacific Region [2008]: NIDS Joint Research Series No.2. March 2008. National Institute for Defense Studies, Japan and Center for Military and Strategic Studies, General Staff of the Armed Forces, the Russian Federation

Shimizu, Kosuke [2009]: Nishida Kitaro and Japan's Interwar Foreign Policy: War Involvement and Culturalist Political Discourse. Afrasian Centre for Peace and Development Studies, Working Paper Series No.44.

Shoji, Tomotaka [2010]: Japan's Security Outlook: Security Challenges and the New National Defense Program Guidelines in: Katahara, E. (ed.), Asia Pacific Countries' Security Outlook and Its Implications for the Defense

Sector. NIDS Joint Research Series No. 6, Tokyo, The National Institute for Defense Studies, 2011

Showa Mainichi [1957]: 昭和のニュース、ジラード事件、昭和毎日、1957年01月30日 (A Girard-eset. Showa Mainichi 1957.)

<http://showa.mainichi.jp/news/1957/01/post-1c74.html> Letöltés:2014.11.06.

Shuja, Sharif [2006]: Japan's Strategic Thinking. Contemporary Review, Vol. 288, July 2006

Singh, Bhubhinder [2008]: Japan's security policy: from a peace state to an international state. The Pacific Review, Vol. 21 No. 3 July 2008. pp. 303–325

DOI: 10.1080/09512740802134141

Singh, Bhubhinder and Shetler-Jones, Philip [2011]: Japan's reconceptualization of national security: the impact of globalization. International Relations of the Asia-Pacific, Volume 11, No. 3., pp. 491-530

DOI: 10.1093/irap/lcr008

Sneider, Daniel [2013]: Japan's Daunting Challenge. National Interest 124, March-April 2013, 37-46

<http://nationalinterest.org/article/japans-daunting-challenge-8144>

Letöltés: 2014.01.04.

Soeya, Yoshihide [2004]: Redefining Japan's Security Profile: International Security, Human Security, and an East Asian Community. IIPS International Conference, Institute for International Policy Studies, Tokyo

Soeya, Yoshihide [2004]: Japan in East Asia: Changes in the 1990s and New Regional Strategy. RIETI Discussion Paper Series 04-E-013, The Research Institute of Economy, Trade and Industry, Tokyo, February 2004

- Soeya, Yoshihide [2008]: Japan's Regional Diplomacy: Placing the Alliance. Asian Voices Seminar, Sasakawa Peace Foundation USA, Washington, 20 November 2008
- Söderberg, Marie [2005]: Changes in Japan's Foreign and Security Policy, Working Paper 211, June 2005, European Institute of Japanese Studies
<http://swopec.hhs.se/eijswp/papers/eijswp0211.pdf> Letöltés: 2014.12.11.
- Storey, Ian [2013]: Japan's maritime security interest in Southeast Asia and the South China Sea dispute. *Political Science* 65 (2), pp. 135-156
DOI: 10.1177/0032318713508482
- Sugiyama, Tadashi- Ono, Kotaro [2014]: Abe pitches 'business diplomacy' in Africa to counter China. *The Asahi Shimbun*, 13 January 2014
http://ajw.asahi.com/article/behind_news/politics/AJ201401130065
Letöltés: 2015.02.25.
- Sunohara, Tsuyoshi [2010]: The Anatomy of Japan's Shifting Security Orientation. *The Washington Quarterly*, October 2010, pp. 39-57
- Sunohara, Tsuyoshi [2013]: The politicking behind the Senkakus. *The Nikkei Weekly*, 8 April, 2013
- Suzuki, Takafumi [2011]: Investigating macroscopic transitions in Japanese foreign policy using quantitative text analysis. *International Relations of the Asia-Pacific*, Volume 11, No. 3., pp. 461-490
DOI: 10.1093/irap/lcr001
- Szenes Zoltán [2005]: Katonai kihívások a 21. század elején. *Hadtudomány*, XV. évfolyam, 2005. december
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html
Letöltés: 2015. 01.05.

Tabata, S. [1944]: Kindai Kokusai-hou ni okeru Kokka Byoudou no Gensoku ni tsuite (On Sovereign Equality Principle in Modern International Law), Hougaku Ronso (Kyoto Journal of Law and Politics, Kyoto University) 50(3): 218-240 (part 1); 50(4): 300-319 (part 2); and 50(5) and (6): 416-440 (part 3). 田畑 茂二郎 (1944)

Takahara, Akio [2011]: Issues and Future Prospects for Japan-China Relations. The Tokyo Foundation, 7 April 2011
<http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2011/Japan-China-Relations>
Letöltés: 2015.01.27.

Takahashi, Sugio [2010]: US Extended Deterrence and Japan's Security in 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010, pp. 28-32

Takahashi, Sugio [2012]: A Dynamic Defense Force for Japan. Changing Military Dynamics in East Asia. Policy Brief, University of California, Institute on Global Conflict and Cooperation, 4 January 2012
<http://igcc.ucsd.edu/assets/001/503558.pdf> Letöltés: 2015.02.04.

Takahashi, Toshiya [2014]: Abe's Yasukuni visit: the view from Japan. East Asia Forum, 24 January 2014
<http://www.eastasiaforum.org/2014/01/24/abes-yasukuni-visit-the-view-from-japan/> Letöltés: 2015.01.12.

Tanaka, Sakai [2010]: Rekindling China-Japan Conflict: The Senkaku/Diaoyutai Islands Clash. The Asia-Pacific Journal: Japan Focus, 21 September 2010
<http://www.japanfocus.org/-Tanaka-Sakai/3418> Letöltés: 2015.02.03.

Tatsumi, Yuki-Weiner, Robert [2014]: Political Influence on Japanese Nuclear and Security Policy. New Forces Face Large Obstacles. Project on Advanced

Systems and Concepts for Countering Weapons on Mass Destruction,
Report Number 2014-004, February 2014

Takeuchi, Hiroki [2007]: Public Opinion and Sino-Japanese Relation. Department
of Political Science, Southern Methodist University
DOI: 10.1142/9789814383561_0003

Tanisha, Fazal [1998]: Rethinking the Japan-America Security Agreement: A
Strategic Model of Alliance Burden Distribution, manuscript, Stanford
University

Terada, Takashi [2010]: Evolution of the Australia-Japan Security Partnership,
Toward a Softer Triangle Alliance with the United States? *Asia Visions* 35,
Ifri Center for Asian Studies, October 2010

Tishehyar, Mandana [2010]: Energy Security Approach in Japan's Foreign Policy,
1945-1973. *International Politics*, Vol.3, No. V, Winter & Spring 2010, pp.
85-104

The Colombo Plan- For Cooperative Economic and Social Development in Asia
and the Pacific
<http://www.colombo-plan.org/> Letöltés: 2014.12.18.

The Adoption of the New Defence Program Guidelines [2011]: Towards a More
Dynamic Defence
Force. *East Asian Strategic Review 2011*, National Institute of Defence
Studies
[http://www.nids.go.jp/english/publication/east-asian/pdf/2011/east-
asian_e2011_08.pdf](http://www.nids.go.jp/english/publication/east-asian/pdf/2011/east-asian_e2011_08.pdf) Letöltés: 2015.02.03.

The Daily Yomiuri [2012]: Japan-U.S. statement to include energy ties. No. 22,
122, 28 April, 2012

The Japan Council against Atomic and Hydrogen Bombs/日本原水爆被害者団体協議会

<http://www.antiatom.org/profile/history.html> Letöltés: 2015.01.29.

The Japan Times [2015]: Security bills consistent with Constitution: Abe. The Japan Times, 9 June 2015

<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/06/09/national/politics-diplomacy/security-bills-consistent-constitution-abe/#.VcH5WJX-nIU>

Letöltés: 2015.08.05.

The National Institute for Defense Studies [2012]: East Asian Strategic Review 2012. The Japan Times, Inc., Tokyo

Tsukamoto, Naoya [2012]: Japan's climate change policy- Innovative Strategy for Energy and Environment. IGES-ERI Policy Research Workshop, 18 October 2012

http://www.iges.or.jp/jp/archive/cp/pdf/activity20121018/01_Tsukamoto.pdf Letöltés: 2015.02.24.

Umegaki, Michio [2008]: Human Security in East Asia: Redefining Problems. Policy and Governance. Keio University, Japan, Working Paper Series No.140, January 2008

<http://coe21-policy.sfc.keio.ac.jp/ja/wp/WP140.pdf> Letöltés: 2013.10.21.

Umemoto, Tetsuya [2010]: Changes in the East Asian Strategic Environment in 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010, pp. 81-86

Uncertain Prospects in China: the Effects of Anti-Japan Demonstrations and Economic Slowdown. Nikkei Business Online, 1 October 2012

<http://business.nikkeibp.co.jp/article/eng/20121001/237481/>

Letöltés: 2015.01.26.

USFJ: US Forces, Japan

<http://www.usfj.mil/welcome.html> Letöltés: 2015.01.15.

Van De Haar, Edwin [2011]: Philippine Trade Policy and the Japan-Philippines Economic Partnership Agreement (JPEPA). *Contemporary Southeast Asia* Vol. 33, No. 1, pp. 113-139
DOI: 10.1355/cs33-1e

Waltz, Kenneth N. [1998]: Realism after the Cold War. Institute of War and Peace Studies, Columbia University, December 1998

Waltz, Kenneth N. [1993]: The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, Vol. 18, No. 2. Autumn 1993.
DOI: 10.2307/2539097

Weeks, Donna [2011]: Okita versus Kubo: duelling architects of Japan's security and defence policies. *The Pacific Review*, Vol. 24 No. 1 March 2011, 21–41
DOI: 10.1080/09512748.2010.546870

Weeks, Donna [2011]: An East Asian security community: Japan, Australia and resources as 'security'. *Australian Journal of International Affairs* Vol. 65, No. 1, February 2011, pp. 61-80
DOI: 10.1080/10357718.2011.535602

Willey, Kristin R. [2005]: The Cultural Formulation of National Security Policy in the United States and Japan. Dissertation. University of Minnesota

Wolley, Peter J. [1992]: Japan's Security Policy: Into the twenty-First Century. *The Journal of East and West Studies*, Vol. 21, No. 2. October, 1992, pp. 107-119
DOI: 10.1080/12265089208449719

- Yamaguchi, Noboru [2014]: On the New National Defense Program Guidelines. Discuss Japan—Japan Foreign Policy Forum No. 19, 10 March 2014
http://www.japanpolicyforum.jp/pdf/2014/no19/DJweb_19_pol_01.pdf
Letöltés: 2015.09.03.
- Yellen, Jeremy A. [2014]: Shinzo Abe's Constitutional Ambitions. The Diplomat, 12 June 2014
<http://thediplomat.com/2014/06/shinzo-abes-constitutional-ambitions/>
Letöltés: 2015.08.08.
- Yagi, Naoto [2010]: The Role of Defense Capabilities and the Japan-US Alliance in 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010, pp. 58-66
- Yinan, He [2007]: History, Chinese Nationalism and the Emerging Sino-Japanese Conflict. Journal of Contemporary China, 16 (50), February 1-24
<https://www.princeton.edu/cwp/publications/HeJCCpublication.pdf>
Letöltés: 2015.01.27.
DOI: 10.1080/10670560601026710
- Yoda, Tatsuro [2006]: Japan's Host Nation Support Program for the U.S.-Japan Security Alliance, Past and Prospects. Asian Survey, Vol. 46, Issue 6, pp. 937-961.
DOI: AS.2006.46.6.937.
- Vogel, Ezra F. [2014]: History overshadows present, future Japan-China relations. Can Tokyo and Beijing finally put aside the past and build a new forward-looking relationship? The Japan Times, 1 January 2014
<http://www.japantimes.co.jp/opinion/2014/01/01/commentary/world-commentary/history-overshadows-present-future-japan-china-relations/#.VMdxHy7tjPc> Letöltés: 2015.01.27.

Zheng, Bijian [2005]: China's "Peaceful Rise" to Great-Power Status. Foreign Affairs, September/October 2005

<http://www.foreignaffairs.com/articles/61015/zheng-bijian/chinas-peaceful-rise-to-great-power-status> Letöltés: 2015.01.21.

Szakszavak jegyzéke

A Japán-Amerikai Biztonsági Szövetség/ The Japan-U.S. Security Alliance/ 日本国
とアメリカ合衆国との間の安全保障連合

Átfogó biztonságpolitika/ Comprehensive security/ 総合安全保障

Északi Területek/ Northern Territories/ 北方領土

Fehér Könyv/Defense White Paper/ 防衛白書

Három non-proliférációs alapelv/Three Non-Nuclear Principles/ 比較三原則

Hidrogén és Atombomba-ellenes Japán Tanács/The Japan Council against Atomic
and Hydrogen Bombs/ 日本原水爆被害者団体協議会

Hivatalos fejlesztési támogatások/ Official Development Assistance/ 政府開発援助

Japán Külügyi Intézet/ The Japan Institute of International Affairs/ 公益財団法人
日本国際問題研究所

Japán Politikatudományok Társasága/ Japanese Political Science Association/ 日本
政治学会

Kormányzati Jogalkotási Hivatal/Cabinet Legislation Bureau/ 内閣法制局

Külföldről (elsősorban az USA felől) érkező nyomás/foreign pressure/ 外圧

Nemzeti Rendőri Tartalékerők/ National Police Reserve / 警察予備隊

Nemzetbiztonsági Stratégia/National Security Strategy/ 国家安全保障戦略

Nemzetbiztonsági Tanács/National Security Council/ 国家安全保障会議

Nemzetközi Biztonságpolitika Japán Társasága/ Japan Association for International
Security/ 国際安全保障学会

Nemzetközi Kapcsolatok/International Affairs/ 国際問題

Nemzetközi Kapcsolatok Japán Társasága/Japan Association of International
Relations/ 一般財団法人日本国際政治学会

Nemzetközi Politika/ International Relations of the Asia-Pacific/ 国際政治

Nemzetvédelmi program/ National Defense Program Outline/ 防衛計画の大綱

Stratégiai Tanulmányok Japán Intézeteinek Szövetsége /The Association of
Japanese Institutes of Strategic Studies/

Önvédelmi Erők/Self-Defense Forces/自衛隊

Légi Önvédelmi Erők/ Japan Air Self-Defense Force/ 航空自衛隊

Senkaku-szigetek/Senkaku Islands/尖閣諸島

Szárazföldi Önvédelmi Erők/ Japan Ground Self Defence Force/陸上自衛隊

Takeshima-szigetek/Takeshima Islands/竹島

Tengerészeti Önvédelmi Erők/ Japan Maritime Self-Defense Force/海上自衛隊

Önvédelmi Ügynökség/ Self-Defence Agency

Politikamentes gazdaság/Separation of politics and economy/政経分離

Védelmi Program Irányelvei/ Defense Program Guidelines/防衛計画の大綱

Védelmi Minisztérium/Ministry of Defense/防衛庁

A szerző publikációinak listája

Magyar nyelvű tanulmány – referált szakmai folyóiratban

Fábián Emília [2015]: Japán visszatért: a szigetország biztonságpolitikai normalizációja. XIV. évfolyam, 2015/4 Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. Felderítő Szemle. *Publikálás előtt (elfogadva, tervezett megjelenés: 2015. november).*

Fábián Emília [2012]: Tőkebefektetések Magyarországon. 2012. február, VII/1, Köz-Gazdaság, pp. 111-121. HU ISSN 1788-0696
http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/569/1/kozg_2012n1p111.pdf

Fábián Emília – Péczeli Anna [2011]: Japán és a nukleáris leszerelés problémája a 21. században. 7. kötet, 2011. szeptember. Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle, pp. 55-63. HU ISSN 1789-5286
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/fabian_emilia_peczeli_anna-japan_es_a_nuklearis_leszereles_problemaja_a_21_szazadban.pdf

Magyar nyelvű tanulmány – egyéb (nem referált szakmai folyóiratban)

Fábián Emília [2012]: Az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés. Grotius – A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Online Tudományos Folyóirata, 2012. szeptember 5.
<http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=LHLOXR>

Fábián Emília [2012]: Kuril-szigetek – egy nemzetközi jogi probléma. A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Online Tudományos Folyóirata. 2012. szeptember 7. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=GFQSYW>

Fábián Emília [2012]: Az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) vlagyivosztoki csúcstalálkozójának zárónyilatkozata. Grotius – A Budapesti

Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Online Tudományos Folyóirata. 2012. szeptember 9. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OUIFDW>

Angol nyelven megjelent könyvfejezet

Emília Fábián [2012]: Priorities of Security Policy: Responses of Japan and the European Union to New Global Challenges in the 21st Century. Asian Studies (ed. Tamás Matura). Hungarian Institute of International Affairs, Budapest, 2011. pp. 45-47. ISBN 978-963-7039-34-8

Angol nyelvű tanulmány - referált szakmai folyóiratban

Emília Fábián [2012]: Policy responses by Japan and the European Union to the new security challenges in the 21st century. Vol. 31., 2012/11, Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies, Japan

Angol nyelvű tanulmány – egyéb (nem referált szakmai folyóiratban)

Emília Fábián [2012]: Short Review of the EU-Japan Bilateral Relations. Grotius – A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézetének Online Tudományos Folyóirata. 2012. december 4. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=CMJXLF>